

Curriculum

beroepsopleiding advocaten

Vastgesteld bij besluit van de algemene raad van 3 september 2012 en (laatstelijk) gewijzigd bij besluit van 4 maart 2019 en geactualiseerd maart 2019

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Onderwijskundig en didactisch concept: uitgangspunten	7
3. Schematische weergave beroepsopleiding advocaten	10
4. Toelichting bij de vakbeschrijvingen	16
5. Vakbeschrijvingen algemene vakken	21
Volgorde modules beroepsattitude en beroepsethiek, schriftelijke vaardigheden en vaardigheden	21
Vakbeschrijving beroepsattitude en beroepsethiek	22
Vakbeschrijving vaardigheden	27
Vakbeschrijving schriftelijke vaardigheden	34
Vakbeschrijving ADR	37
Vakbeschrijving jaarrekeninglezen	40
6. Vakbeschrijvingen leerlijn burgerlijk recht	47
Vakbeschrijving major en minor burgerlijk recht	47
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)	55
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: arbeidsrecht	60
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: (echt)scheidingsrecht	65
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: financiering, zekerheden en insolventie	71
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: beslag- en executierecht	76
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: huurrecht	85
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: aansprakelijkheid en schadevergoeding	88
Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: ondernemingsrecht	98
Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: medezeggenschap, cao en overgang van onderneming	104
Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: arbitrage en bindend advies	108
Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: koop	115
Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: erfrecht	120
Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: consumentenrecht (incl. Wft)	123
Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: mededingingsrecht	127
7. Vakbeschrijvingen leerlijn bestuursrecht	133
Vakbeschrijving minor bestuursrecht	133
Vakbeschrijving major bestuursrecht	138
Vakbeschrijving groot keuzevak bestuursrecht: overheidsaansprakelijkheidsrecht	143
Vakbeschrijving groot keuzevak bestuursrecht: omgevingsrecht	148

Vakbeschrijving groot keuzevak bestuursrecht: regulier vreemdelingenrecht	154
Vakbeschrijving groot keuzevak bestuursrecht: asiel- en vluchtelingenRecht	163
Vakbeschrijving groot keuzevak bestuursrecht: socialezekerheidsrecht.....	174
Vakbeschrijving klein keuzevak bestuursrecht: bewijsrecht in het bestuursrecht	182
Vakbeschrijving klein keuzevak bestuursrecht: toezicht, bewaring en Terugkeer	188
Vakbeschrijving klein keuzevak bestuursrecht: handhaving	191
Vakbeschrijving klein keuzevak bestuursrecht: aanbestedingsrecht.....	196
8. Vakbeschrijvingen leerlijn strafrecht	201
Vakbeschrijving minor en major strafrecht.....	201
Vakbeschrijving groot keuzevak strafrecht: getuigen en verweren	212
Vakbeschrijving groot keuzevak strafrecht: forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor	216
Vakbeschrijving groot keuzevak strafrecht: sanctierecht en jeugdstrafrecht.....	223
Vakbeschrijving klein keuzevak strafrecht: gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen	228
Vakbeschrijving klein keuzevak strafrecht: strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht	234
Vakbeschrijving klein keuzevak strafrecht: bijzonder strafrecht	242

1. Inleiding

In dit document wordt het curriculum beschreven van de beroepsopleiding advocaten. Op 3 september 2012 heeft de algemene raad het curriculum vastgesteld en op 14 september 2012 is het curriculum gepubliceerd als onderdeel van de *Offerteaanvraag Uitvoeringsorganisatie Beroepsopleiding*. Bij besluit van de algemene raad van 4 maart 2019 is het curriculum laatstelijk gewijzigd. Hieronder een overzicht van de vakken waar wijzigingen zijn doorgevoerd. Actualisatie van het curriculum, bijvoorbeeld vanwege wetwijzigingen, heeft continue plaats.

Wijzigingen per maart 2019

De vakbeschrijvingen van de volgende vakken zijn aangepast:

- *In de leerlijn burgerlijk recht de vakbeschrijving van het groot keuzevak (echt)scheidingsrecht*
- *In de leerlijn bestuursrecht de vakbeschrijving van het groot keuzevak overheidsaansprakelijkheidsrecht, het groot keuzevak socialezekerheidsrecht en het klein keuzevak toezicht, bewaring en terugkeer.*

De volgende vakken zijn geactualiseerd:

- *In de leerlijn burgerlijk recht de vakbeschrijving van het groot keuzevak aansprakelijkheid en schadevergoeding en het klein keuzevak medezeggenschap, CAO en overgang van onderneming*
- *In de leerlijn bestuursrecht de vakbeschrijvingen van de minor bestuursrecht en het klein keuzevak handhaving*
- *In de leerlijn strafrecht de vakbeschrijving van het kleine keuzevak gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen*

Wijzigingen per december 2017

De volgende vakken zijn geactualiseerd:

- *In de leerlijn burgerlijk recht de vakbeschrijving van het klein keuzevak mededingingsrecht*
- *In de leerlijn bestuursrecht de vakbeschrijving van de major en minor bestuursrecht*
- *In de leerlijn strafrecht de vakbeschrijving van het groot keuzevak sanctierecht en jeugdstrafrecht*

Wijzigingen per oktober 2017

Op pagina 156 en 180 is de tekst onder de kop *plaats in de opleiding* geactualiseerd.

Wijzigingen per augustus 2017

Op pagina 8 is de tekst onder de kop *realistische en motiverende toetsing* geactualiseerd.

Wijzigingen per juli 2017

De volgende vakken zijn geactualiseerd:

- *In de leerlijn burgerlijk recht de vakbeschrijving van het groot keuzevak aansprakelijkheid en schadevergoeding.*
- *In de leerlijn bestuursrecht de vakbeschrijving van de major bestuursrecht.*
- *In de leerlijn strafrecht de vakbeschrijving van de minor en major strafrecht.*

Wijzigingen per 29 juni 2017

De vakbeschrijving van de *major en de minor burgerlijk recht* is aangepast.

Wijzigingen per 6 juni 2017

Het formele toetsmoment van het vak *beroepsattitude en beroepsethiek* is verplaatst naar leerjaar 2 met ingang van cohort 8.

Wijzigingen per 6 februari 2017

De vakbeschrijving van *beroepsattitude en -ethiek* is aangepast.

Wijzigingen per 9 januari 2017

De vakbeschrijving van de module *schriftelijke vaardigheden* is aangepast en het onderwijs is aangepast van 8 dagdelen naar 4 dagdelen. Voorts is een indeling in drie (praktijk-)groepen gemaakt.

Wijzigingen per 12 oktober 2016

In het curriculum heeft een uniformeringsslag plaatsgevonden teneinde de stijl tussen de verschillende vakbeschrijvingen te harmoniseren en een uniforme wijze van opmaak te hanteren.

Wijzigingen per 8 september 2016

In de leerlijn burgerlijk recht zijn de vakbeschrijvingen van twee grote keuzevakken aangepast, te weten *beslag- en executierecht* en *aansprakelijkheid en schadevergoeding*.

In de leerlijn bestuursrecht is de vakbeschrijving van het grote keuzevak *omgevingsrecht* aangepast.

In de leerlijn strafrecht zijn de vakbeschrijvingen van drie grote en twee kleine keuzevakken aangepast, te weten:

- *Getuigen en verweren (voorheen Getuigen, verweren en poging/voorbereiding)*
- *Forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en rechtsbijstand rondom het (politie)verhoor*
- *Sanctierecht en jeugdstrafrecht*
- *Bijzonder strafrecht*
- *Gedragrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen*

De vakken *sanctierecht en jeugdstrafrecht* (groot keuzevak) en *bijzonder strafrecht* (klein keuzevak) zijn ontstaan door een herindeling van de onderwerpen uit de keuzevakken *bijzonder strafrecht, slachtoffers, sancties en penitentiair recht* (groot keuzevak) en *TBS & andere vrijheidsbenemende maatregelen en rechtsbijstand aan minderjarigen* (klein keuzevak).

Wijzigingen per 25 juli 2016

In de leerlijn burgerlijk recht zijn de vakbeschrijvingen van twee grote keuzevakken aangepast, te weten *arbeidsrecht* en *(echt)scheidingsrecht*.

Wijzigingen per 6 juni 2016

In de leerlijn burgerlijk recht zijn de vakbeschrijvingen van drie grote keuzevakken aangepast, te weten:

- *Informatie- en bewijsvergaring*
- *Financiering, zekerheden en insolventie*
- *Ondernemingsrecht*

In de leerlijn bestuursrecht zijn de vakbeschrijvingen van de minor en major bestuursrecht aangepast.

Wijzigingen per 25 april 2016

In de leerlijn burgerlijk recht zijn de vakbeschrijvingen van een groot en een klein keuzevak aangepast, te weten *(echt)scheidingsrecht* en *erfrecht*.

In de leerlijn bestuursrecht zijn de vakbeschrijvingen van twee (grote) keuzevakken aangepast, te weten *regulier vreemdelingenrecht* en *asiel- en vluchtelingenrecht*.

In de leerlijn strafrecht zijn de vakbeschrijvingen van de minor en major strafrecht aangepast.

Wijzigingen per 11 februari 2016

In de minor en major burgerlijk recht zijn enkele toetstermen geschrapt en is de vakbeschrijving op een aantal punten aangepast.

Wijzigingen per 31 augustus 2015

In de leerlijn bestuursrecht zijn de vakbeschrijvingen van twee (grote) keuzevakken aangepast, te weten *asiel- en vluchtelingenrecht* en *overheidsaansprakelijkheidsrecht*. Het vak *jaarrekeninglezen* is herschreven.

Het vak *ADR* (Alternativ Dispute Resolution) is van jaar 1 verplaatst naar jaar 2.

In jaar 3 is het kleine keuzevak gekoppeld aan de leerlijn vervallen.

In jaar 3 is het kleine keuzevak vrij van de leerlijn vervallen.

De totale studielast van beroepsattitude en beroepsethiek is met 2 dagdelen verminderd (van 26 naar 24 dagdelen).

In het vak *vaardigheden* is het evaluatiegesprek in jaar 2 vervallen.

Het aantal centrale (digitale) toetsen is teruggebracht. Voor de volgende vakken vindt een centrale digitale toets plaats: major, minor, twee grote keuzevakken, jaarrekeninglezen en de eindtoets beroepsattitude en beroepsethiek (BABE). De overige vakken worden afgesloten met eindopdrachten. Dit zijn: ADR, klein keuzevak en de twee deelopdrachten BABE.

Naar aanleiding van bovengenoemde wijzigingen is de schematische weergave van de beroepsopleiding advocaten, inclusief studielast, aangepast.

Twee vervallen vakken m.b.t. Europees en internationaal recht.

De wijzigingen worden meegenomen in het onderwijs dat in het najaar 2015 gegeven wordt.

Wijzigingen per 4 mei 2015

In de leerlijn burgerlijk recht zijn de vakbeschrijvingen van twee (kleine) keuzevakken aangepast, te weten *koop* en *consumentenrecht*.

In de leerlijn bestuursrecht zijn de vakbeschrijvingen van twee (grote) keuzevakken aangepast, te weten *omgevingsrecht* en *regulier vreemdelingenrecht*.

In de leerlijn strafrecht is het (klein) keuzevak *TBS en andere vrijheidsbenemende maatregelen en rechtsbijstand aan minderjarigen* aangepast.

De aanpassingen zijn meegenomen in de toetsen van juni 2015 en waar mogelijk ook doorgevoerd in het onderwijs (mei en juni 2015).

Wijzigingen per 30 juni 2014

In de major burgerlijk recht zijn enkele toetstermen geschrapt en is de vakbeschrijving op een aantal punten aangepast. Het curriculum zoals vastgesteld per 30 juni 2014 is van toepassing op het onderwijs dat van start is gegaan in september 2014.

Toelichting op het document

Dit document bestaat uit de volgende onderdelen:

- Onderwijskundig en didactisch concept van de beroepsopleiding advocaten (uitgangspunten).
- Een schematische weergave van de beroepsopleiding advocaten.
In dit hoofdstuk staan de vakken per leerjaar overzichtelijk weergegeven, waarbij ook de studiebelasting is vermeld. Bij deze schematische weergave is tevens een korte toelichting opgenomen. Daarna volgt een overzicht met onderwerpen in de minors en majors. Tot slot is een overzicht van alle keuzevakken opgenomen.

- Een toelichting bij de vakbeschrijvingen.
Dit document bevat vakbeschrijvingen voor nagenoeg alle vakken in de beroepsopleiding advocaten. In dit hoofdstuk vindt u een toelichting op het format dat is gebruikt bij het ontwikkelen van deze vakbeschrijvingen.
- Een vakbeschrijving van de algemene vakken.
In dit hoofdstuk vindt u een vakbeschrijving van de vakken die door alle stagiaires worden gevolgd, ongeacht de gekozen leerlijn.
- Een beschrijving van de vakken van de leerlijn Burgerlijk recht.
In dit hoofdstuk vindt u een vakbeschrijving van alle vakken die specifiek gericht zijn op Burgerlijk recht.
- Een beschrijving van de vakken van de leerlijn Bestuursrecht.
In dit hoofdstuk vindt u een vakbeschrijving van alle vakken die specifiek gericht zijn op Bestuursrecht.
- Een beschrijving van de vakken van de leerlijn Strafrecht.
In dit hoofdstuk vindt u een vakbeschrijving van alle vakken die specifiek gericht zijn op Strafrecht.

2. Onderwijskundig en didactisch concept: uitgangspunten

Beroep als referentiekader

De NOvA gaat er vanzelfsprekend vanuit dat de BA opleidt tot het beroep van advocaat. Dat betekent dat de door advocaten uit te voeren activiteiten centraal moeten staan in de opleiding. In het rapport *Met recht advocaat* is dit uitgangspunt reeds verwerkt in het voorstel voor de inrichting van de leerlijnen en de op te nemen vakken.

Goede onderbouwing van benodigde kennis en vaardigheden

Bij het beschrijven van vakken is uitgebreid aandacht geweest voor het in detail beschrijven van de te bereiken leerdoelen door ze te formuleren als concrete en meetbare toetstermen. Daarbij is niet alleen uitgegaan van de mening van minimaal twee materiedeskundigen maar er is ook aandacht besteed aan de inhoud van het rapport *Met recht advocaat* en de documenten die door de verschillende werkgroepen zijn uitgewerkt naar aanleiding van dat rapport. De nu voorliggende toetstermen dienen daarom centraal te staan bij de ontwikkeling van de BA en kunnen alleen gewijzigd worden als daar zwaarwichtige redenen voor zijn.

Passende leermiddelen

Op de markt is een grote hoeveelheid (met name schriftelijke) leermiddelen aanwezig die ingezet kan worden in de BA. Samenhangend met het vorige uitgangspunt wil de NOvA benadrukken dat (delen van) reeds beschikbare leermiddelen alleen ingezet kunnen worden indien zij aansluiten op de toetstermen én op de praktijk van de advocatuur. Ook kan de uitvoeringsorganisatie ervoor kiezen zelf leermiddelen te ontwikkelen of voor te stellen, die aan de gestelde criteria voldoen.

Studiebelasting

De NOvA heeft de studiebelasting voor de stagiaires vastgelegd door per vak het aantal dagdelen onderwijs (contactmomenten) en het aantal dagdelen voorbereiding (door de student) te bepalen. Hierbij bevat één dagdeel drie klokuren. Bij het ontwikkelen van de vakken dient de opgegeven studiebelasting aangehouden te worden. De benodigde tijd voor de toetsing en de reistijd naar de cursus- of toetslocatie vallen buiten deze studiebelasting.

Niet-leerbare competenties zijn reeds aanwezig

De NOvA gaat ervan uit dat bij de selectie van de advocaat-stagiaires (door de werkgevers) alleen aankomend advocaten worden geselecteerd die al beschikken over een aantal (niet of moeilijk leerbare) competenties. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan stressbestendigheid of analytisch vermogen. In de BA mag er daarom van worden uitgegaan dat dergelijke competenties al bij de stagiaires aanwezig zijn.

Kennis vormt de basis

Voor een effectieve uitoefening van het beroep van advocaat moet een advocaat-stagiaire beschikken over competenties (vaardigheden). We gaan er echter vanuit dat deze competenties alleen effectief kunnen worden ingezet als de advocaat-stagiaire tevens beschikt over de benodigde kennis.

Effectieve besteding van contacttijd

De NOvA vindt theoretische kennis belangrijk. Maar dat wil niet zeggen dat de NOvA tijdens de contactmomenten van de BA de nadruk willen leggen op kennis. De NOvA gaat ervan uit dat de advocaat-stagiaires in staat zijn zelfstandig literatuur te bestuderen en dit daadwerkelijk doen voorafgaand aan de contactmomenten. Zo kunnen de docenten de contactmomenten effectief besteden en daarbij de nadruk leggen op het toepassen van de verkregen kennis, bijvoorbeeld in concrete casus of debatten, zonder dat zij in de verleiding komen toch uitgebreid in te gaan op de theorie.

Eigen verantwoordelijkheid voor vereiste voorkennis

Door de grote diversiteit in vooropleidingen is het onvermijdelijk dat de voorkennis van de deelnemende advocaat-stagiaires uiteenloopt. De NOvA kiest er nadrukkelijk voor om dit verschil in voorkennis niet weg te werken door in een eerste contactmoment de benodigde voorkennis te behandelen. Bij een aantal vakken is ervoor gekozen om de advocaat-stagiaires vooraf te laten weten op welk niveau de voorkennis wordt geacht te liggen, bijvoorbeeld door te verwijzen naar bestaande literatuur. De advocaat-stagiaire wordt zo zelf verantwoordelijk gemaakt voor het beschikken over de vereiste voorkennis.

Oud en nieuw

Tijdens het ontwikkelproces is opgevallen dat soms de neiging bestaat te denken vanuit de situatie in de huidige opleiding. Het is van belang om de vakken te laten ontwikkelen door mensen die in staat zijn om het huidige referentiekader los te laten en te denken vanuit de (nieuwe) toetstermen.

Geen stokpaardjes

De NOvA heeft de indruk gekregen dat de docent bij de invulling van sommige vakken in de huidige opleiding een grote stempel drukt op de gekozen inhoud en de (didactische) werkwijze. Wij gaan ervan uit dat in de BA alleen docenten worden ingezet die in staat zijn te werken vanuit de toetstermen en die de ontwikkelde lesmaterialen op de bedoelde wijze inzetten.

Innovatie

De NOvA gaat ervan uit dat bij het selecteren van werkvormen en leermaterialen nadrukkelijk gekeken zal worden naar de mogelijke inzet van innovatieve oplossingen, zoals e-learning, conference-technieken, virtual classrooms, fora, weblogs, sociale netwerken en digitale leeromgevingen. Dit met de kanttekening dat het gebruik van innovatieve werkvormen en leermaterialen nooit een doel op zich mag zijn.

Concrete zaken met een passende complexiteit

Het ligt voor de hand om in de BA veel te werken met concrete zaken (casus). Dit biedt de advocaat-stagiaires immers de mogelijkheid om de opgedane kennis toe te passen in een praktijkcontext. Bij het selecteren van casus is de complexiteit van belang. Bij een keuzevak met een kleine omvang ligt het voor de hand om minder complexe casus te gebruiken dan bij een vak met een grote omvang. Bij een vak in leerjaar 1 zullen de casus in het algemeen minder complex zijn dan bij een vak in leerjaar 3. In de vakbeschrijvingen is aandacht besteed aan de gewenste complexiteit (van eenvoudig, tot enigszins complex tot complex) door bij de toetstermen op toepassingsniveau (en hoger) de complexiteit van de casus te vermelden. Zo is getracht meer richting te geven aan het gewenste eindniveau. De NOvA gaat ervan uit dat de uitvoeringsorganisatie in staat is om casus te (laten) selecteren of ontwikkelen met een passende complexiteit.

Lesmateriaal

De ontwikkelde vakbeschrijvingen kunnen relatief eenvoudig worden uitgebreid naar (al dan niet digitale) studiehandleidingen per vak. De NOvA adviseert om dit te doen. Tevens ligt het voor de hand om bij een groot aantal vakken gebruik te maken van casus (beschrijvingen van concrete voorbeeldsituaties). De verdere ontwikkeling en selectie van de lesmaterialen (zoals docentenhandleidingen, literatuur, schriftelijke materialen, toetsmatrijzen, praktijkopdrachten met beoordelingsformulieren, open toetsvragen met antwoordmodellen en scoringsvoorschriften, gesloten toetsvragen met sleutel, e-learningapplicaties en PowerPointpresentaties) laat de NOvA over aan de uitvoeringsorganisatie.

Activerende didactiek

Een uitgangspunt van de NOvA is dat de BA zodanig wordt ingericht dat de advocaat-stagiaires een actieve rol spelen. Langdurig passief luisteren naar een vertellende docent hoort daar dus niet bij. De NOvA gaat ervan uit dat wordt gezorgd voor afwisseling in didactische werkvormen, dat aangesloten wordt bij verschillende leerstijlen en dat praktijkgericht/leerdoelgericht wordt opgeleid.

Realistische en motiverende toetsing

De NOvA gaat ervan uit dat de toetsing aansluit bij de toetstermen van het vak. Om dit te bereiken dient per vak een toetsmatrijs opgesteld te worden. Ook de vorm van de toetsing moet aansluiten bij de toetstermen. Dat betekent bijvoorbeeld dat een vak, waarin de nadruk ligt op vaardigheden, niet met een theorietoets wordt afgesloten (een toets vooraf is wel mogelijk) en dat een vak, waarin praktijkcasus tijdens de contactmomenten centraal staan, wordt afgesloten met een toets waarin een of meer casus centraal staan. De NOvA wil graag onder de aandacht brengen dat een betrouwbare toetsing alleen kan worden verkregen als de advocaat-stagiaire voldoende tijd heeft voor het maken van de toets.

3. Schematische weergave beroepsopleiding advocaten

LEERJAAR 1						Aantal dagdelen contacttijd	Aantal dagdelen voor- bereiding	Totale studie- belasting in dag- delen
Beroepsattitude en beroepsethiek - Module 1 en 2 ¹						7	6	13
Schriftelijke vaardigheden						2	2	4
Vaardigheden - Module 1, 2, 3 en 4 ¹						11	4	15
Leerlijn burgerlijk recht:		Leerlijn bestuursrecht:		Leerlijn strafrecht:				
Major burgerlijk recht - deel 1		Major bestuursrecht - deel 1		Major strafrecht - deel 1		5	5	10
Major burgerlijk recht - deel 2		Major bestuursrecht - deel 2		Major strafrecht - deel 2		5	5	10
Minor bestuurs- recht	Minor strafrecht	Minor strafrecht	Minor burgerlijk recht	Minor burgerlijk recht	Minor bestuursrecht	5	5	10
Totaal leerjaar 1:						35	27	62

Figuur 1: Schematische weergave van leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten, inclusief de studiebelasting. De verdeling tussen contacttijd en voorbereiding is een indicatie. Het aangegeven aantal dagdelen studiebelasting is het maximum.

¹ In de eerste paragraaf van hoofdstuk 5 staat de onderlinge volgorde van de modules binnen de vakken *beroepsattitude en beroepsethiek (BABE)*, *schriftelijke vaardigheden* en *vaardigheden*. Hiervan kan alleen worden afgeweken als daarvoor goede redenen zijn.

LEERJAAR 2									Aantal dagdelen contacttijd	Aantal dagdelen voor- bereiding	Totale studie- belasting in dag- delen
Beroepsattitude en beroepsethiek - Module 3 ²									2	3	5
Vaardigheden - Module 5 en 6 ²									4	2	6
ADR									1	1	2
Informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)			Groot keuzevak bestuursrecht			Groot keuzevak strafrecht			5	10	15
Groot keuzevak burgerlijk recht			Groot keuzevak bestuursrecht			Groot keuzevak strafrecht			5	10	15
Minor strafrecht	Klein keuzevak	Minor bestuursrecht	Minor burgerlijk recht	Klein keuzevak	Minor strafrecht	Minor bestuursrecht	Klein keuzevak	Minor burgerlijk recht	3 (bij keuzevak) / 5 (bij minor)	3 (bij keuzevak) / 5 (bij minor)	6 / 10
Jaarrekeninglezten									4	4	8
Totaal leerjaar 2:									24/26	33/35	57/61

Figuur 2: Schematische weergave van leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten, inclusief de studiebelasting. De verdeling tussen contacttijd en voorbereiding is een indicatie. Het aangegeven aantal dagdelen studiebelasting is het maximum.

² In de eerste paragraaf van hoofdstuk 5 staat de onderlinge volgorde van de modules binnen de vakken *beroepsattitude en beroepsethiek (BABE)*, *schriftelijke vaardigheden* en *vaardigheden*. Hiervan kan alleen worden afgeweken als daarvoor goede redenen zijn.

LEERJAAR 3	Aantal dagdelen contacttijd	Aantal dagdelen voorbereiding	Totale studiebelasting in dagdelen
Beroepsattitude en beroepsethiek – Module 4 ³	4	2	6
Vaardigheden - Module 7 ³	2	1	3
Totaal leerjaar 3:	6	3	9

Figuur 3: Schematische weergave van leerjaar 3 van de beroepsopleiding advocaten, inclusief de studiebelasting. De verdeling tussen contacttijd en voorbereiding is een indicatie. Het aangegeven aantal dagdelen studiebelasting is het maximum.

---

³ In de eerste paragraaf van hoofdstuk 5 staat de onderlinge volgorde van de modules binnen de vakken *beroepsattitude en beroepsethiek (BABE)*, *schriftelijke vaardigheden* en *vaardigheden*. Hiervan kan alleen worden afgeweken als daarvoor goede redenen zijn.

Algemene toelichting op de schematische weergave:

- Bij de genoemde studiebelasting wordt gesproken over 'contacttijd'. Bij niet-cognitieve vakken wordt hiermee bedoeld: de vooraf in het programma opgenomen tijd waarin de stagiaire rechtstreeks (fysiek of via internet) in verbinding staat met een docent. De contact- en voorbereidingstijd bij cognitieve vakken dient te worden gelezen als een indicatie voor de tijd die naar verwachting nodig is om de toetstermen te behalen. De uitvoeringsorganisatie kan beslissen op welke wijze de totale tijd wordt ingevuld (e-learning, klassikale instructie, opdrachten, enzovoort) om de toetstermen te bereiken.
- Bij de studiebelasting is voorbereidingstijd voor toetsing/examinering wel, maar de benodigde tijd voor toetsing/examinering zelf niet opgenomen. De reistijd voor de stagiaires is ook niet meegerekend.
- De NOvA wil graag in ieder geval alle cognitieve vakken (ADR, de minors, de majors, de keuzevakken en het vak jaarrekeninglezen) toetsen. In de schematische weergave zijn de toetsmomenten niet opgenomen. De uitvoeringsorganisatie stelt zelf de toetsmomenten en benodigde toetstijd vast.
- Het uitgangspunt is dat in alle cognitieve vakken zowel het materieel recht als het procesrecht aan de orde komt.
- Het uitgangspunt is dat het internationaal en Europees recht in ieder geval geïntegreerd worden in de minors en majors.

Toelichting bij leerjaar 1:

- Het vak *vaardigheden* is opgenomen als één algemeen vak in de schematische weergave. Het is echter wel de bedoeling dat de inkleuring van het vak verschilt per rechtsgebied.

Toelichting bij leerjaar 2 en 3:

- De stagiaire volgt in leerjaar 2 twee grote (keuze)vakken van 5 dagdelen binnen de leerlijn die hij in leerjaar 1 heeft gekozen.
- Bij de leerlijn burgerlijk recht wordt het vak *informatie- en bewijsvergaring (inclusief bewijsrecht)* verplicht gesteld en is er één keuzevak van 5 dagdelen binnen de leerlijn naar vrije keuze.
- De stagiaire volgt in leerjaar 2 één keuzevak van 3 dagdelen.
- In plaats van een keuzevak met een omvang van 3 dagdelen mag de stagiaire ervoor kiezen om de minor van het derde rechtsgebied (met een omvang van 5 dagdelen) te volgen. De zwaardere studiebelasting wordt in dat geval **niet** gecompenseerd.

Definities van gebruikte termen:

- **Leerlijn:** een verzameling vakken uit één van de drie rechtsgebieden die de stagiaire kiest als hoofdrichting binnen de beroepsopleiding advocaten. Een leerlijn loopt door van leerjaar 1 tot en met leerjaar 3.
- **Major:** het hoofdvak van leerjaar 1 binnen één van de drie rechtsgebieden.
- **Minor:** Het basisvak van leerjaar 1, dat niet het rechtsgebied van de leerlijn betreft.
- **Vak:** een bij elkaar horende verzameling onderwerpen die samen een logische eenheid vormen die kan worden getoetst. De omvang van een vak kan variëren van 1 tot 16 dagdelen contacttijd.
- **Keuzevak:** een vak - behorend tot één van de drie rechtsgebieden - dat niet verplicht is, maar door de stagiaire is gekozen uit een opsomming. Er wordt onderscheid gemaakt tussen zogenaamde kleine keuzevakken (totale studielast 6 dagdelen) en grote keuzevakken (totale studielast 15 dagdelen). De grote keuzevakken kunnen alleen gevolgd worden door stagiaires die voor de desbetreffende leerlijn hebben gekozen. De kleine keuzevakken kunnen gekozen worden los van de gekozen leerlijn.
- **Onderwerp:** een inhoudelijke eenheid die in een vak wordt opgenomen. Een onderwerp hoeft niet precies één dagdeel te beslaan. Het is ook mogelijk om meerdere onderwerpen in één dagdeel te behandelen.
- **Toets:** een instrument waarmee wordt nagegaan welke kennis en/of vaardigheden de stagiaire heeft opgedaan in een vak. Een toets kan verschillende vormen hebben. Zo zijn er schriftelijke en

- digitale toetsen met open of gesloten vragen, maar ook eindopdrachten en mondelinge toetsen.
- **Contacttijd bij niet-cognitieve vakken:** de vooraf in het programma opgenomen tijd waarin de stagiaire rechtstreeks (fysiek of via internet) in verbinding staat met een docent.
  - **Contact- en voorbereidingstijd bij cognitieve vakken:** een indicatie voor de tijd die naar verwachting nodig is om de toetstermen van de cognitieve vakken te behalen. Het aantal dagdelen voorbereiding dat in de vakbeschrijvingen wordt genoemd, is een maximum. In enkele vakbeschrijvingen is het aantal uur opgenomen dat idealiter wordt ingeruimd voor een bepaald onderwerp. De uitvoeringsorganisatie kan beslissen op welke wijze de totale tijd wordt ingevuld (e-learning, klassikale instructie, opdrachten, enzovoort) om de toetstermen te bereiken.

ONDERWERPEN MINORS EN MAJORS		
Leerlijn burgerlijk recht:	Leerlijn bestuursrecht:	Leerlijn strafrecht:
<p style="text-align: center;">Major burgerlijk recht deel 1 (5 dagdelen) (is gelijk aan de minor)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rechtsingang en bewijs deel 1 2. rechtsingang en bewijs deel 2 3. remedies bij tekortkoming 4. buitencontractuele aansprakelijkheid 	<p style="text-align: center;">Major bestuursrecht (10 dagdelen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. basisbegrippen 2. uitoefening bestuursrechtelijke bevoegdheid 3. primaire besluitvorming 4. bezwaarschriftprocedure 5. beroep bij de bestuursrechter 6. voorlopige voorziening 7. hoger beroep 8. schadevergoeding en nadeelcompensatie 9. rechtsbescherming bij de burgerlijk rechter en formele rechtskracht 	<p style="text-align: center;">Major strafrecht deel 1 (5 dagdelen) (is gelijk aan de minor)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. rol en taakopvatting van de raadsman 2. beslissingsschema en hoofdlijnen bewijsrecht 3. materieel strafrecht 4. formeel strafrecht
<p style="text-align: center;">Major burgerlijk recht deel 2 (5 dagdelen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. totstandkoming en uitleg van overeenkomsten 2. schade en causaal verband 3. goederenrecht en insolventierecht 4. beslag en executie 	<p style="text-align: center;">Minor bestuursrecht (5 dagdelen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. basisbegrippen 2. voorbereidingsprocedure 3. rechtsbescherming algemeen 4. specifiek beroep en hoger beroep 5. voorlopige voorziening 	<p style="text-align: center;">Major strafrecht deel 2 (5 dagdelen)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. verdieping bewijsrecht 2. verdieping formeel strafrecht 3. verdieping materieel strafrecht 4. strategie en terechtzitting

Figuur 4: Overzicht van de onderwerpen die zijn opgenomen in de majors en de minors van de drie leerlijnen.

(KEUZE)VAKKEN LEERJAAR 2		
Leerlijn burgerlijk recht:	Leerlijn bestuursrecht:	Leerlijn strafrecht ⁴ :
<p>Verplicht vak voor stagiaires in de leerlijn burgerlijk recht (5 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht) <p>Grote keuzevakken (5 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Arbeidsrecht - (Echt)scheidingsrecht - Financiering, zekerheden en insolventie - Beslag- en executierecht - Huurrecht - Aansprakelijkheid en schadevergoeding - Ondernemingsrecht <p>Kleine keuzevakken (3 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Medezeggenschap, cao en overgang van onderneming - Arbitrage en bindend advies - Koop - Erfrecht - Consumentenrecht (incl. Wft) - Mededingingsrecht 	<p>Grote keuzevakken (5 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Overheidsaansprakelijkheidsrecht - Omgevingsrecht - Regulier vreemdelingenrecht - Asiel- en vluchtelingenrecht - Socialezekerheidsrecht <p>Kleine keuzevakken (3 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bewijsrecht in het bestuursrecht - Handhaving - Aanbestedingsrecht - Toezicht, bewaring en terugkeer 	<p>Grote keuzevakken (5 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Getuigen en verweren - Forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor - Sanctierecht en jeugdstrafrecht <p>Kleine keuzevakken (3 dagdelen):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen - Strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht - Bijzonder strafrecht

Figuur 5: Overzicht van de (keuze)vakken in leerjaar 2 per leerlijn

Opmerking bij figuur 5:

De vakken *(echt)scheidingsrecht* en *vreemdelingenrecht* (en wellicht nog een aantal andere vakken) zullen bij voorkeur aan het begin van leerjaar 2 aangeboden worden om de stagiaire in staat te stellen toevoegingszaken op dit terrein te behandelen.

⁴ De keuzevakken van de leerlijn strafrecht zijn alle 'capita selecta' vakken. Het is niet de bedoeling dat er gestreefd wordt naar integratie tussen de verschillende onderwerpen. Binnen een keuzevak kan ervoor gekozen worden meerdere docenten in te zetten.

4. Toelichting bij de vakbeschrijvingen

In dit document worden nagenoeg alle vakken uit de beroepsopleiding advocaten beschreven. In dit hoofdstuk vindt u een toelichting bij het format dat is gebruikt bij het ontwikkelen van deze vakbeschrijvingen. Overigens waren de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen vrij om eigen teksten in te voegen.

Hieronder ziet u bij elke paragraaf uit het gebruikte format een bijbehorende toelichting.

PLAATS IN DE OPLEIDING

In deze paragraaf wordt beschreven wat de plaats van het vak in de totale opleiding is. Dit is ook terug te vinden in de schematische weergave van de opleiding.

De plaats van het vak in de beroepsopleiding advocaten staat vast en dient ongewijzigd aangeboden te worden. De volgorde van de verschillende vakken is ter bepaling van de uitvoeringsorganisatie, die daarbij rekening houdt met de eventueel in de vakbeschrijving gegeven voorkeuren. Van die voorkeuren kan als daarvoor goede redenen zijn, worden afgeweken. In de eerste paragraaf van hoofdstuk 5 staat tot in detail aangegeven wat de volgorde van de modules van de vakken *beroepsattitude & beroepsethiek*, *schriftelijke vaardigheden* en *vaardigheden* is. Ook hiervan kan alleen worden afgeweken als daarvoor goede redenen zijn.

Om te zorgen voor groepen van voldoende omvang kunnen na goedkeuring van de NOvA keuzevakken maar één keer per jaar worden aangeboden (in plaats van één keer per cyclus), waarbij stagiaires die op verschillende momenten aan de opleiding begonnen zijn kunnen worden samengebracht in één groep. De keuzevakken van drie dagdelen kunnen zowel in het tweede als in het derde leerjaar gevolgd worden.

DOELGROEP

In deze paragraaf wordt de doelgroep benoemd. Bijvoorbeeld: stagiaires die de leerlijn burgerlijk recht hebben gekozen of stagiaires die de *minor strafrecht* hebben gevolgd.

De doelgroep staat vast en dient conform de inhoud van deze paragraaf in de beroepsopleiding advocaten te worden gehanteerd.

MODULES/OPBOUW/ONDERWERPEN/ONDERDELEN

In deze paragraaf wordt vermeld wat de opbouw van het vak is of worden aspecten beschreven die een relatie hebben met de opbouw van het vak. Soms bestaat het vak uit meerdere modules of is er een samenhang met een ander vak. Ook komt het voor dat de opbouw van het vak tot uiting komt in de te behandelen onderwerpen. Tot slot is bij sommige vakken gedetailleerd aangegeven welke onderwerpen op welke contactmomenten aan bod zouden moeten komen.

De opbouw van het vak is een advies aan de uitvoeringsorganisatie, en kan – indien hiervoor goede redenen zijn – anders worden ingevuld. Dit geldt overigens niet voor de eerste module van *beroepsattitude & beroepsethiek*. De huidige beroepsopleiding wordt gestart met een blok van twee dagen *introductie in de advocatuur*. Het programma hiervan wordt opgenomen in de eerste module van *beroepsattitude & beroepsethiek*, maar met toevoeging van het onderdeel rechtssociologie.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

In sommige gevallen geven ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen in deze paragraaf het advies voor bepaalde voorwaarden voor deelname. Deze voorwaarden worden in deze paragraaf beschreven. De uitvoeringsorganisatie kan hiervan afwijken.

In andere gevallen zijn de voorwaarden voor deelname op te vatten als een verplichting voor de uitvoeringsorganisatie en dienen deze strikt gehanteerd te worden. Dit laatste geldt voor:

- het volgen van grote keuzevakken: dit is alleen toegestaan als de stagiaire de major heeft gevolgd van de leerlijn waarbij het grote keuzevak hoort;
- het volgen van kleine keuzevakken: dit is alleen toegestaan als de stagiaire de major of de minor heeft gevolgd van de leerlijn waarbij het kleine keuzevak hoort; de enige uitzonderingen hierop zijn:
  - o het keuzevak *aanbestedingsrecht* kan gevolgd worden door stagiaires die de minor bestuursrecht, de major bestuursrecht, de minor burgerlijk recht of de major burgerlijk recht hebben gevolgd. Daarmee staat dit vak feitelijk open voor alle stagiaires.
  - o het keuzevak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* gevolgd worden door stagiaires die de minor strafrecht, de major strafrecht, de minor bestuursrecht of de major bestuursrecht hebben gevolgd. Daarmee staat dit vak feitelijk open voor alle stagiaires.
  - o het keuzevak *mededingingsrecht* kan gevolgd worden door stagiaires die de minor burgerlijk recht, de major burgerlijk recht, de minor bestuursrecht of de major bestuursrecht hebben gevolgd. Daarmee staat dit vak feitelijk open voor alle stagiaires.

EINDTERMEN

In deze paragraaf is bij een deel van de vakken in algemene zin vastgelegd wat de stagiaires moeten kennen en kunnen na afloop van het vak.

De eindtermen staan vast en dienen conform de inhoud van deze paragraaf in de beroepsopleiding advocaten te worden gehanteerd.

TOETSTERMEN

In deze paragraaf is concreet en eenduidig vastgelegd wat de stagiaires moeten kennen en kunnen na afloop van het vak.

Naast de toetsterm zelf is - indien relevant - aanvullende informatie bij de toetstermen opgenomen in de kolommen erachter. Het betreft hier:

- Een code (K, B of T) die verwijst naar de (vereenvoudigde) taxonomie van Bloom:
  - o **Kennis (K):** informatie herinneren en kunnen reproduceren. In Kennis-toetstermen staat het te bereiken gedrag van de stagiaire beschreven in werkwoorden als: beschrijven, definiëren/een definitie geven van, noemen, opsommen.
  - o **Begrip (B):** informatie kunnen samenvatten, uitleggen. In Begrips-toetstermen staat het te bereiken gedrag van de stagiaire beschreven in werkwoorden als: uitleggen waarom/hoe, illustreren aan de hand van voorbeelden, voorbeelden geven van, vergelijken, verklaren.
  - o **Toepassen (T):** informatie kunnen gebruiken om een probleem op te lossen; informatie systematisch kunnen onderzoeken en met elkaar in verband brengen; informatie tot een nieuw geheel kunnen samenvoegen, informatie kunnen beoordelen en een standpunt kunnen formuleren. In Toepassing-toetstermen staat het te bereiken gedrag van de stagiaire beschreven in werkwoorden als: berekenen, vaststellen of ..., controleren of..., raadplegen, adviseren over..., beargumenteren of..., bewijzen, combineren, ontwerpen, overtuigen.

Let op! Vaak impliceert het beschreven gedrag ook onderliggende kennis/vaardigheden. Er wordt volstaan met het beschrijven van het 'hoogste' gedrag. Bijvoorbeeld: als 'een schriftelijk advies

opstellen' het beschreven gedrag is, impliceert dit dat de stagiaire kennis heeft over het desbetreffende onderwerp, dat de stagiaire de voor- en nadelen in de gegeven situatie kan afwegen en dat de stagiaire beschikt over schrijfvaardigheden. Deze 'onderliggende' gedragingen zijn dan niet apart benoemd. Het is om deze reden mogelijk (maar niet voldoende) om toetstermen op een lager niveau te toetsen (bijvoorbeeld: naar kennis te vragen, terwijl de stagiaire de toetsterm uiteindelijk op toepassingsniveau moet kunnen uitvoeren).

- Een code (E, EC of C) die verwijst naar de complexiteit van de context waarin de desbetreffende toetsterm moet kunnen worden uitgevoerd:
  - o E = eenvoudig
  - o EC = enigszins complex
  - o C = complex

Met deze code is getracht meer richting te geven aan het gewenste eindniveau. Er wordt vanuit gegaan dat de uitvoeringsorganisatie op basis van deze aanduiding in staat is om casus te (laten) selecteren of ontwikkelen met een passende complexiteit.

De codes voor complexiteit zijn alleen vermeld bij toepassingstoetstermen die betrekking hebben op een advocatuurlijke context. Voor de duidelijkheid: de code duidt dus **niet** op de complexiteit van het onderwerp dat in de toetsterm centraal staat. Het is immers mogelijk om complexe onderwerpen in een eenvoudige context aan bod te laten komen en om eenvoudige onderwerpen in een complexe context te verwerken.

- In de meeste vakbeschrijvingen is een kolom 'Onderwerp', 'Eindterm' of 'Onderdeel' aanwezig. In deze kolom wordt verwezen naar het nummer van respectievelijk het onderwerp, de eindterm of het onderdeel waarbij de desbetreffende toetsterm hoort.
- Een kruisje (x) in de kolom 'Beginterm' indien de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen denken dat (een deel van) de beginnende stagiaires mogelijk de beschreven kennis/vaardigheid al beheerst voorafgaand aan het vak.
- Een vaknaam in de kolom 'Overlap' indien de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen weten dat de toetsterm terugkomt in een ander vak. Alle gevallen waarin sprake was van (mogelijke) overlap tussen twee vakken zijn besproken. Indien besloten werd dat de toetsterm slechts in één vak hoort voor te komen, is een beslissing genomen over bij welk vak de toetsterm aangeleerd moet worden. In de andere gevallen is in de kolom 'overlap' wel een vaknaam genoemd. Afstemming tussen de ontwikkelaars/docenten van deze vakken is in dat geval vereist.
- Een kruisje (x) in de kolom 'Praktijk' indien de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen van mening zijn dat (een deel van) de toetsterm uitsluitend getoetst kan worden in de praktijk.

Het is essentieel dat de toetstermen worden behaald. Bij de (verdere) ontwikkeling van de vakken dienen de toetstermen de basis te vormen voor de inrichting van het vak. Tevens dienen zij de basis te vormen voor de toetsing van het vak. Natuurlijk kan bij de verdere ontwikkeling van het vak blijken dat enkele toetstermen iets aangepast zouden moeten worden. Hiervoor dient echter eerst akkoord worden gevraagd bij de stichting beroepsopleiding advocaten. Ook de stichting beroepsopleiding advocaten kan nog wijzigingen in de toetstermen aandragen.

VOLGORDE

Het beheersen van bepaalde toetstermen kan voorwaardelijk zijn om met andere toetstermen te kunnen starten. Indien dit aan de orde is, staat dit in deze paragraaf vermeld.

LEERVORMEN

Soms hebben de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen al een idee over de wijze waarop het vak vormgegeven zou kunnen worden. In deze paragraaf worden dergelijke ideeën uiteengezet.

De beschreven leervormen moeten worden beschouwd als een advies aan de uitvoeringsorganisatie, en kunnen – indien hiervoor goede redenen zijn – anders worden ingevuld.

LEERMIDDELEN

Soms hebben de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen al een idee over geschikte literatuur, andere bronnen of geschikte leermiddelen die een rol zouden kunnen spelen bij dit vak. In deze paragraaf worden dergelijke ideeën uiteengezet.

De beschreven leermiddelen moeten worden beschouwd als een advies aan de uitvoeringsorganisatie, en kunnen – indien hiervoor goede redenen zijn – anders worden ingevuld. Voor zover mogelijk wordt gebruik gemaakt van bestaande literatuur ((wet)boeken, (jurisprudentie)bundels, artikelen, e.d.). De uitvoeringsorganisatie waakt ervoor dat geen intellectuele eigendomsrechten worden geschonden.

TOETSVORMEN

Zoals in de toelichting op de schematische weergave is vermeld moeten zoveel mogelijk vakken getoetst worden, om vast te kunnen stellen in hoeverre de toetstermen zijn behaald en om de beroepsopleiding advocaten een minder vrijblijvend karakter te geven. Hierbij is bepaald dat in elk geval alle cognitieve vakken moeten worden getoetst.

Soms hebben de ontwikkelaars van de vakbeschrijvingen al een idee over de wijze waarop dit vak getoetst zou kunnen worden. In deze paragraaf worden dergelijke ideeën uiteengezet.

De beschreven toetsvormen moeten worden beschouwd als een advies aan de kunnen – indien hiervoor goede redenen zijn – anders worden ingevuld.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Soms zijn er randvoorwaarden waaraan voldaan moet worden om dit vak op een effectieve manier te kunnen verzorgen. Denk bijvoorbeeld aan een bepaalde groepsgrootte, audioversterking bij het voeren van een debat, beschikbaarheid van geschikte casus, de beschikbaarheid van een acteur, de mogelijkheid video-opnamen te maken of de noodzaak een bepaalde periode tussen de dagdelen te plannen. In deze paragraaf worden dergelijke randvoorwaarden/organisatorische aandachtspunten benoemd.

De beschreven randvoorwaarden en aandachtspunten voor de organisatie moeten worden beschouwd als een advies aan de uitvoeringsorganisatie, en kunnen – indien hiervoor goede redenen zijn – anders worden ingevuld.

STUDIEBELASTING

In deze paragraaf is uiteengezet wat de schatting is van de studiebelasting van het desbetreffende vak. De studiebelasting bestaat uit:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen, het maken van het maken van huiswerkopdrachten/casus en voorbereiding van de toets).
- Contacttijd.

De benodigde tijd voor de toetsing wordt door de uitvoeringsorganisatie vastgesteld en is daarom niet opgenomen in de vakbeschrijvingen.

Zie ook de opmerkingen over de studiebelasting bij de toelichting bij de schematische weergave van de beroepsopleiding advocaten (hoofdstuk 2).

5. Vakbeschrijvingen algemene vakken

VOLGORDE MODULES BEROEPSATTITUDE EN BEROEPSETHIEK, SCHRIFTELIJKE VAARDIGHEDEN EN VAARDIGHEDEN

Omdat er inhoudelijke samenhang is tussen de vakken *beroepsattitude en beroepsethiek*, *schriftelijke vaardigheden* en *vaardigheden*, is goed nagedacht over de volgorde waarin en het tijdstip waarop de modules waaruit deze vakken bestaan, kunnen worden aangeboden. De indeling is als volgt (hiervan kan alleen in overleg met de NOVA worden afgeweken):

Maand	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Leerjaar 1	Beroepsattitude en beroepsethiek module 1		Vaardigheden module 1		Schriftelijke vaardigheden		Vaardigheden module 2		Vaardigheden module 3	Beroepsattitude en beroepsethiek module 2	Vaardigheden module 4	Vaardigheden evaluatie-gesprek jaar 1
Leerjaar 2							Vaardigheden module 5		Beroepsattitude en beroepsethiek module 3			Vaardigheden module 6
Leerjaar 3	Beroepsattitude en beroepsethiek module 4	Vaardigheden module 7		Vaardigheden eindgesprek								

Figuur 6: Overzicht van de modules van de vakken *beroepsattitude en beroepsethiek*, *schriftelijke vaardigheden* en *vaardigheden* per maand en per leerjaar

VAKBESCHRIJVING BEROEPSATTITUDE EN BEROEPSETHIEK

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *beroepsattitude en beroepsethiek* is een verplicht vak in alle drie de leerlijnen. Het vak wordt gegeven in leerjaar 1, 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 6 februari 2017.

DOELGROEP

Het vak *beroepsattitude en beroepsethiek* is een verplicht vak voor alle stagiaires, ongeacht de leerlijn.

OPBOUW, MODULES EN ONDERWERPEN

In het vak Beroepsattitude en Beroepsethiek wordt aandacht besteed aan het gedrags- en tuchtrecht en de rol van de advocaat in de rechtsstaat. Daarbij wordt enerzijds kennis bijgebracht van de betreffende regelgeving en jurisprudentie. Deze kennis wordt in leerjaar 2 getoetst. Anderzijds wordt een juiste beroepsattitude aangeleerd. Daarbij wordt ook ruime aandacht besteed aan het bespreken van praktijkervaringen en –dilemma's.

Module 1 (Introductie in de Advocatuur) geeft een uitgebreide kennismaking met het gedrags- en tuchtrecht en de rol van de advocaat in de rechtsstaat. Ook worden er programmaonderdelen opgenomen die een juiste beroepsattitude oefenen. Er wordt aandacht besteed aan maatschappelijke ontwikkelingen op het terrein van de advocatuur en aan enige rechtssociologische inzichten. Deze kennismaking vindt plaats tijdens een sessie van twee aaneensluitende dagen (met een avondprogramma op de eerste dag).

In module 2 wordt de kennis uit module 1 opgefrist en uitgediept, onder meer aan de hand van ervaringen op dit gebied van de stagiaires. Met betrekking tot een juiste beroepsattitude wordt aandacht besteed aan de competenties en vaardigheden die nodig zijn voor het optreden als advocaat.

In module 3 wordt alle gedragsrechtelijk relevante regelgeving behandeld. Daarbij wordt speciale aandacht gegeven aan de financiële kanten van de beroepsuitoefening en de daaraan gerelateerde regelgeving en worden praktijkervaringen en -dilemma's behandeld. Ook wordt er een oefentoets ter beschikking gesteld ter voorbereiding op de eindtoets.

Na module 3 vindt de toetsing plaats die met name betrekking heeft op de kennis en toepassing van de regelgeving.

Module 4 is gewijd aan competenties en vaardigheden geoefend die behoren bij een goede beroepsuitoefening, waaronder het omgaan met druk van anderen (kantoorgenoten, de cliënt, derden). Er wordt geoefend met methodes van zelfstandig (beroeps)ethisch oordelen en het bespreekbaar maken van (beroeps)ethische kwesties in een organisatie, zoals intervisie, waarbij de eigen praktijkervaringen en -dilemma's als leidraad dienen.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Er zijn geen voorwaarden voor deelname aan het vak *beroepsattitude en beroepsethiek*.

EINDTERMEN

In het vak beroepsattitude en beroepsethiek wordt de basis gelegd voor een verantwoorde beroepsuitoefening. In andere vakken, zoals in de minors en majors, wordt deze basis nader voor het specialisme uitgewerkt.

Na afloop van dit vak moet de stagiaire de volgende kennis en vaardigheden hebben verworven:

GEDRAGSRECHT

1. De stagiaire kent en begrijpt het advocatengedragsrecht (zoals neergelegd in de Advocatenwet, Verordening op de advocatuur, overige verordeningen (indien van toepassing), gedragsregels en in voorkomende gevallen de jurisprudentie van de Raden en Hoven van Discipline) waarbij hij/zij inzicht heeft in de noodzaak van het bestaan van hiervan.
2. De stagiaire is vertrouwd met het begrip “zoals een behoorlijk advocaat betaamt”.
3. De stagiaire begrijpt de rol van de advocaat in de rechtsstaat en begrijpt het verband tussen gedrag zoals een behoorlijk advocaat betaamt en die rol in de rechtsstaat.
4. De stagiaire kent de grondtrekken van het toezicht door de deken (artikel 45a Advocatenwet), van het tuchtrecht (artikel 46 e.v. Advocatenwet) en de procedures van artikel 60ab e.v. Advocatenwet.
5. De stagiaire heeft kennis van de inhoud van de relevante regegeving, zoals de Advocatenwet, de verordeningen en de Wwft en de gedragsregels.
6. De stagiaire is in staat gedragsrechtelijke en morele dilemma's te herkennen in een advocatuurlijk kader in het algemeen en in een concrete zaak en daar op een adequate wijze mee om te gaan.
7. De stagiaire is in staat zulke dilemma's met behulp van het gedragsrecht te analyseren en is in staat die dilemma's op te lossen en die oplossing te vertalen in de daarbij behorende beslissing in de praktijk.
8. De stagiaire is in staat om bij zijn optreden als advocaat zijn handelen en nalaten te richten naar de eisen van wat een behoorlijk advocaat betaamt.
9. De stagiaire kan het beroep van advocaat in een maatschappelijk perspectief plaatsen.

BEROEPSATTITUDE:

1. De stagiaire is in staat vanuit de juiste beroepsattitude te handelen met inachtneming van de relevante regelgeving:
  - a. Ten opzichte van zijn cliënt wanneer hij als advocaat optreedt;
  - b. Tegenover enige rechterlijke instantie in de ruimste zin wanneer hij als advocaat optreedt;
  - c. Ten opzichte van een wederpartij (advocaat of diens cliënt) in een concrete zaak;
  - d. Wanneer hij als advocaat niet in een concrete zaak optreedt;
  - e. Wanneer hij niet in zijn hoedanigheid van advocaat optreedt, waarbij hij in staat is het vertrouwen in de advocatuur als richtlijn te betrekken bij zijn handelen.
2. De stagiaire is in staat bij het analyseren en oplossen van dilemma's, zo nodig na het inwinnen van advies, zelfstandig te werk te gaan en druk van anderen (kantoorgenoten, de cliënt, derden) te weerstaan.
3. De stagiaire is in staat te discussiëren over maatschappelijke ontwikkelingen op het terrein van de advocatuur en hierover een eigen mening te vormen.
4. De stagiaire is in staat om in zijn handelen rekening te houden met de verwachtingen van de cliënten en hun ervaringen, onder meer in het licht van het onderscheid tussen geschil en proces.

TOETSTERMEN

De eindtermen zijn uitgewerkt in de volgende (specifiekere) toetstermen. In de kolom *Eindterm* wordt verwezen naar de bijbehorende eindterm, waarbij G1 bijvoorbeeld staat voor de eerste eindterm van gedragsrecht en B4 voor de vierde eindterm onder Beroepsattitude.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Module	Leerdoel
	Gedragsrecht en Beroepsattitude			
1.	De stagiaire kan de bronnen van het gedragsrecht ⁵ benoemen.	(K)	1	G1
2.	De stagiaire kan de rol van de advocaat in de rechtsstaat toelichten.	(B)	1	G1, G3
3.	De stagiaire kan de kernwaarden voor de advocatuur uitleggen.	(B)	1,2,3,4	G2, G3, G5
4.	De stagiaire kan de inhoud en strekking van de geldende regelgeving, zoals de Advocatenwet, de verordeningen, de Wwft en de gedragsregels toelichten.	(B)	1,4	G5
5.	De stagiaire kan de financiële kanten van het gedragsrecht toelichten.	(B)	3	G2, G8
6.	De stagiaire kan in een concrete situatie een gedragsrechtelijk dilemma signaleren.	(T)	1,2,3,4	G6
7.	De stagiaire kan in een concrete situatie een financieel-gedragsrechtelijk dilemma ⁶ signaleren.	(T)	3,4	G6
8.	De stagiaire kan in een concrete situatie vaststellen welke gedragsrechtelijke normen toepasselijk zijn, in algemene zin en ten opzichte van de cliënt, de rechter, andere advocaten, derden of in financiële zin.	(T)	1,2,3,4	G2, G6, G7, G8
9.	De stagiaire kan in een concrete situatie vaststellen of aan de gedragsrechtelijke normen voldaan wordt, in algemene zin als ten opzichte van de cliënt, de rechter, andere advocaten, derden of in financiële zin.	(T)	1,2,3,4	G2, G6, G7, G8
10.	De stagiaire kan bij twijfel over de juiste handelwijze in een concrete situatie in algemene zin of ten opzichte van de cliënt, de rechter, andere advocaten, derden of in financiële zin, een goede oplossing vinden met inachtneming van het gedragsrecht.	(T)	1,2,3,4	G6, G7, G8

⁵ Hierbij wordt uitgegaan van het onderscheid 'gedragsrecht' als het materiële recht en 'tuchtrecht' als formeel (proces)recht.

⁶ Hieronder vallen de financiële regels uit de Voda, de gedragsregels en jurisprudentie. Voor de Wwft, zie Toetstermen 18+19.

11.	De stagiaire kan, indien in een concrete situatie niet voldaan wordt aan de gedragsrechtelijke norm in algemene zin of ten opzichte van de cliënt, de rechter, andere advocaten, derden of in financiële zin, een juiste en praktische oplossing kiezen met inachtneming van het gedragsrecht.	(T)	1,2,3,4	G6, G7, G8
12.	De stagiaire kan uitleggen waarom het tuchtrecht ⁷ noodzakelijk is voor het functioneren van de advocaat in de rechtsstaat.	(B)	1	G1
13.	De stagiaire kan de hoofdlijnen van de tuchtrechtprocedure, zoals beschreven in de Advocatenwet, benoemen.	(K)	1,2	G1, G4
14.	De stagiaire kan de partijen die betrokken zijn bij de tuchtrechtprocedure en hun rollen daarin, beschrijven.	(K)	2,4	G4
15.	De stagiaire kan uitleggen wat verstaan wordt onder 'handelen of nalaten dat een behoorlijk advocaat niet betaamt' als bedoeld in art. 46 Advocatenwet.	(B)	1,4	G2, G8
16.	De stagiaire kan de grondtrekken van het toezicht door de deken, als bedoeld in art. 45a Advocatenwet, alsmede de procedure inzake onbehoorlijke praktijkuitoefening, als bedoeld in art. 60b e.v. Advocatenwet benoemen.	(K)	1,2	G4
17.	De stagiaire kan uitleggen hoe een declaratie tot stand komt zowel in betalende als in toevoegingszaken.	(B)	3	G1, G5
18.	De stagiaire kan benoemen wanneer de Wwft van toepassing is op zijn dienstverlening.	(K)	3	G1, G8
19.	De stagiaire kan uitleggen hoe hij dient te handelen in geval de Wwft van toepassing is op zijn dienstverlening.	(B)	3	G1, G5, G7
20.	De stagiaire kan met betrekking tot maatschappelijke discussies (zoals: wat verwacht de samenleving van de advocatuur; tarieven, toezicht, commercialisering, communicatie met cliënt) de rol of het functioneren van de advocaat in het licht van het gedrags- of tuchtrecht uitleggen.	(B)	1	G3, G9

LEERVORMEN

De eindtermen kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie, zelfstudie, e-learning, debat, uitwerken van casus en praktijkopdrachten, oefeningen en gespreksmethodes zoals intervisie. Afhankelijk van de inhoud van de modules kan hieruit een selectie worden gemaakt, bijvoorbeeld:

- Module 1: klassikale instructie, debat en praktijkoefeningen;
- Module 2: klassikale instructie, oefeningen, rondetafelgesprekken (waarin voorbeelden van gedragsrechtelijke dilemma's worden besproken), intervisie;
- Module 3: klassikale instructie, oefeningen (waaronder het maken van een proeftoets), rondetafelgesprekken, intervisie;
- Module 4: klassikale instructie, reflectie, vaardigheidsoefeningen, intervisie.

⁷ Zie voor het onderscheid 'gedragsrecht' – 'tuchtrecht' noot 1.

In module 4 krijgen de stagiaires de gelegenheid in oefeningen aan de slag te gaan met één of meer van de kernthema's uit de rechtssociologie, zoals: hoe ontstaan en verlopen geschillen? Waarom komt slechts een klein aantal geschillen terecht bij de rechter en de advocaat? Welke invloed hebben de kenmerken van procespartijen op het procesverloop? Hoe ervaren procespartijen een geschil? Wat is de uitkomst van juridische geschillen?

LEERMIDDELEN

Bij dit vak kunnen aanvullende leermiddelen worden ingezet, zoals o.a.:

- Prof. mr. F.A.W. Bannier, *Zoals een behoorlijk advocaat betaamt*, Maklu, recentste druk
- www.tuchtrecht.nl
- de DilemmaApp
- Vademecum Advocatuur

TOETSVORMEN

Module 2 wordt afgerond met een 'eindopdracht', die er op gericht is om na te gaan of de advocaat-stagiaire een redelijke kennis en een redelijk begrip heeft opgedaan. Het is nodig om een voldoende te behalen voor de eindopdracht om toegelaten te worden tot de eindtoets.

Na afloop van module 3 (in jaar 2) wordt er centraal een eindtoets afgenomen over de lesstof van de modules 1 tot en met 3. Deze toets wordt beoordeeld met een voldoende/onvoldoende. In module 4 komen ethische dilemma's aan de orde aan de hand van oefeningen, waaraan de stagiaire actief deelneemt. Bij het behalen van een voldoende voor de eindtoets en het afronden van Module 4 door het bijwonen van de lesdagen is in beginsel het onderwerp Beroepsattitude en Beroepsethiek afgerond.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

- In verband met de gecombineerde focus op kennis en vaardigheden dient de training te worden begeleid door een advocaat-trainer en een vaardigheidstrainer.
- Wanneer gewerkt wordt met de leervorm 'het voeren van een debat' is een grote zaal nodig met audioversterking en een beamer. Het moet mogelijk zijn de zaal zodanig in te richten dat een Lagerhuisdebat gevoerd kan worden.
- Voor de trainingdagen is een ruimte nodig waarin in kleine groepjes kan worden gewerkt; de zaal moet beschikken over een laptop/beamer.
- In verband met de intervisie is het noodzakelijk te beschikken over voldoende sub-zalen.

STUDIEBELASTING

Dit vak heeft een studiebelasting van ongeveer 24 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

Contacttijd:

- o Module 1: 5 dagdelen
- o Module 2: 2 dagdelen
- o Module 3: 2 dagdelen
- o Module 4: 2 dagdelen

Vorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief maken van de eindopdrachten en het voorbereiden van de eindtoets):

- o Module 1: 3 dagdelen
- o Module 2: 3 dagdelen
- o Module 3: 4 dagdelen
- o Module 4: 3 dagdelen

VAKBESCHRIJVING VAARDIGHEDEN

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *vaardigheden* is een verplicht vak in alle drie de leerlijnen. Dit vak wordt gegeven in leerjaar 1, 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten.

DOELGROEP

Het vak *vaardigheden* is een verplicht vak voor alle stagiaires, ongeacht de leerlijn die ze volgen. De stagiaires worden per major (burgerlijk recht, strafrecht of bestuursrecht) gegroepeerd in cursusgroepen. De praktijkvoorbeelden/casus en oefeningen bij *vaardigheden* worden hierop zo veel mogelijk afgestemd. Er worden dus verschillende programma's *vaardigheden* aangeboden voor de verschillende majors.

OPBOUW/MODULES

Het vak *vaardigheden* vormt samen met het vak *schriftelijke vaardigheden* de basis voor de mondelinge en schriftelijke vaardigheden van de stagiaire. Het onderdeel *argumentatieleer* wordt aangeleerd bij het vak *schriftelijke vaardigheden*, maar komt onvermijdelijk terug in het vak *vaardigheden* (bijvoorbeeld bij het houden van een betoog). Het is aan te raden hiermee rekening te houden bij de planning van deze vakken.

Het vak *vaardigheden* bestaat uit verschillende modules. Onderdeel van elke module is het volgen van theoretisch voorbereidend onderwijs, dat bij voorkeur door middel van e-learning wordt aangeboden. De opbouw van dit vak is als volgt (tussen haakjes staat de contacttijd vermeld):

Leerjaar 1

- Module 1: communicatieve vaardigheden (intake, adviesgesprek, slechtnieuwsgesprek, luisteren/samenvatten/doorvragen, basiscommunicatiemodel) & oplossingsgericht werken (5 dagdelen)
- Module 2: presenteren/pleiten/comparitie (2 dagdelen)
- Module 3: onderhandelen & oplossingsgericht werken (2 dagdelen)
- Module 4: getuigenverhoor (2 dagdelen)
- Evaluatiegesprek jaar 1

Leerjaar 2

- Module 5: timemanagement (2 dagdelen)
- Module 6: mediation & oplossingsgericht werken (2 dagdelen)

Leerjaar 3

- Module 7: integratiedag (2 dagdelen)
- Eindgesprek

Voor de volgorde van de modules in samenhang met de modules van de vakken *schriftelijke vaardigheden* en *beroepsattitude en beroepsethiek* verwijzen we naar de eerste paragraaf van hoofdstuk 5.

Het verdient de voorkeur om bij de invulling van module 7 samen te werken met docenten van het vak *schriftelijke vaardigheden* en docenten van cognitieve vakken. Indien mogelijk zou deze dag begeleid kunnen worden door een rechter.

Jaar 1 wordt afgesloten met een evaluatiegesprek. Aan het einde van de opleiding vindt een eindgesprek plaats. In het vak *vaardigheden* wordt veel zinvolle informatie vergaard over de praktijk van de stagiaire. Het advies is om deze informatie te betrekken in de praktijkbeoordelingen door de patroons. Vandaar dat wij voorstellen dat er bij het evaluatiegesprek in jaar 1 en bij het eindgesprek contact is met de patroons.

Mogelijk kan hier de combinatie worden gezocht met module 3 van *beroepsattitude en beroepsethiek* waar de patroon ook bij betrokken zal zijn.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Er zijn geen voorwaarden voor deelname aan het vak *vaardigheden*.

Binnen het vak *vaardigheden* geldt: indien een stagiaire een (onderdeel van een) module van het vak *vaardigheden* niet volgt, dan kan hij **niet** deelnemen aan de daarop volgende module.

EINDTERMEN

Na afloop van het vak *vaardigheden* moet de stagiaire de volgende eindtermen beheersen:

1. ADVISEREN

De stagiaire is in staat om mondeling advies te geven dat afgestemd is op de cliënt, waarbij de stagiaire alle relevante factoren meeneemt in zijn afweging. De stagiaire is daarbij in staat zich in de belevingswereld van de ander te verplaatsen en houdt daarmee rekening bij zijn advisering.

2. PLANNEN

De stagiaire is in staat voor werkzaamheden een realistische planning te maken, komt afspraken na, en houdt in de tijdsplanning rekening met onverwachte verzoeken van de cliënt en/of kantoorgenoten. Daarbij blijft de stagiaire effectief werken onder grote druk, bij tegenslag en/of in een hectische omgeving.

3. ONDERHANDELEN

De stagiaire is in staat oplossingen te zoeken in belang van de cliënt, waarbij de stagiaire bekend is met de factoren die een onderhandeling beïnvloeden, waaronder de belangen van de wederpartij, in of buiten rechte.

4. SAMENWERKEN EN RELATIEBEHEER

De stagiaire is in staat een effectieve relatie met kantoorgenoten en met cliënten met diverse achtergrond, gegrond op onderling vertrouwen, op te bouwen en te onderhouden.

5. OVERTUIGEN

De stagiaire is in staat de belangen van zijn cliënt te behartigen en de daarvoor benodigde argumentatie helder te presenteren en op overtuigende wijze voor het voetlicht te brengen.

6. OPLOSSINGSGERICHT WERKEN

De stagiaire is in staat oplossingsgericht te werken en geeft (ook buitengerechtigde) alternatieven voor de oplossing van het probleem van de cliënt.

7. ZELFREFLECTIE

De stagiaire is in staat te reflecteren op zijn eigen gedrag en de invloed daarvan op anderen; de stagiaire kan door middel van gestructureerd collegiaal overleg professionele dilemma's of vraagstukken bespreken. Deze kunnen aspecten van ethiek, attitude, strategie en bekwaamheid betreffen.

TOETSTERMEN

De eindtermen van het vak *vaardigheden* zijn uitgewerkt in de volgende (specifiekere) toetstermen:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Module	Eindterm	Overlap	Praktijk
1.	De stagiaire kan de belangen van de cliënt en de wederpartij herkennen en verwerken in zijn mondelinge advies.	T	1	1		
2.	De stagiaire kan in een concrete situatie een conflictdiagnose opstellen, buitengerechtelijke alternatieven aandragen en de voor- en nadelen van de verschillende oplossingen, met name mediation, analyseren.	T	1	6	ADR	
3.	De stagiaire kan bij het geven van mondeling advies zijn taalgebruik en vaktaal afstemmen op het niveau van de cliënt en gaat na of de cliënt zijn woorden begrijpt.	T	1	1		X
4.	De stagiaire kan voor zijn werkzaamheden een realistische planning maken voor alle activiteiten die hij moet uitvoeren, waarbij de stagiaire rekening houdt met voldoende controlemogelijkheden van derden (patroon/cliënt).	T	5	2		X
5.	De stagiaire kan zijn werkzaamheden op (ver)lopende procestermijnen afstemmen.	T	5	2		X
6.	De stagiaire kan zijn werk prioriteren door een beargumenteerd onderscheid te maken tussen zaken die prioriteit behoeven en zaken die geen prioriteit behoeven.	T	5	2		X
7.	De stagiaire kan gemaakte afspraken met cliënten en kantoorgenoten nakomen of tijdig aankondigen dat dit niet gaat lukken en daarbij vermelden wanneer dit wel lukt.	T	5	2		X
8.	De stagiaire kan de Harvard onderhandelingsmethoden toepassen bij het voeren van onderhandelingen voor een cliënt.	T	3	3		
9.	De stagiaire kan de fases van onderhandelen van McMillan toepassen bij het voeren van onderhandelingen voor een cliënt.	T	3	3		
10.	De stagiaire kan de cliënt mondeling adviseren over het beste alternatief zonder onderhandelen (BAZO).	T	3	3		
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak gemeenschappelijke en tegengestelde belangen tussen cliënt en wederpartij vaststellen.	T	1, 3, 6	1, 3		
12.	De stagiaire kan zijn eigen onderhandelingsstijl aanpassen in het belang van de cliënt en het effect daarvan op anderen benoemen.	T	3	3		
13.	De stagiaire past de basisbeginselen van communicatieve vaardigheden (zoals luisteren/samenvatten/doorvragen en het communicatiemodel van Watzlawick) toe in de praktijk en op kantoor.	T	1	1, 4		X
14.	De stagiaire kan het effect van taalgebruik, (kleding)stijl en uitstraling in een concrete situatie analyseren en hiermee rekening houden.	T	1	4, 7		
15.	De stagiaire kan zijn gedrag aanpassen aan de verschillende hiërarchische niveaus binnen en buiten zijn kantoor.	T	1, 3, 6	4		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Module	Eindterm	Overlap	Praktijk
16.	De stagiaire kan zijn eigen voorkeurscommunicatiestijl en gedrag en daarbij behorende valkuilen analyseren en analyseert wat het effect daarvan is op zijn gesprekspartners, onder wie rechters.	T	1	1, 4, 6		
17.	De stagiaire kan een logisch en gestructureerd mondeling betoog opbouwen met een duidelijk onderscheid tussen feiten, juridische kwalificaties en conclusies.	T	2	5		X
18.	De stagiaire kan een logisch en gestructureerd betoog duidelijk presenteren (denk aan verstaanbaarheid, intonatie, klemtoon, volume, tempo) binnen de beschikbare tijdsduur.	T	2	5		X
19.	De stagiaire kan weerstand bij cliënt tegen een gegeven advies herkennen en past communicatievaardigheden toe om weerstand te overwinnen, bijvoorbeeld bij het voeren van slechtnieuwsgesprekken.	T	1, 3, 6	2, 5		
20.	De stagiaire kan wetten van retorica en argumentatieleer toepassen in zijn praktijktoefening.	T	2, 4	5	Schrijftelijke vaardigheden	X
21.	De stagiaire kan de theorie van het getuigenverhoor toepassen bij het verhoren van getuigen.	T	4	5		
22.	De stagiaire kan de escalatieladder van Glasl beschrijven.	K	1, 3, 6	6		
23.	De stagiaire kan de gevoelens van zijn cliënt herkennen en bespreekbaar maken om mogelijkheden van buitengerechtelijke conflictoplossing te onderzoeken.	T	1, 3, 6	1, 6		X
24.	De stagiaire kan zijn cliënt begeleiden in een mediationtraject.	T	3, 6	6	ADR	X
25.	De stagiaire kan de-escalerende technieken toepassen, door bijvoorbeeld belangen in plaats van standpunten te benoemen.	T	1, 3, 6	1, 4, 6		
26.	De stagiaire kan reflecteren op zijn eigen gedrag en op de invloed daarvan op anderen.	T	1 t/m 7	7		
27.	De stagiaire kan een methode van intervisie toepassen om inzicht in eigen dilemma's te verkrijgen.	T	1 t/m 10	7		
28.	De stagiaire kan het verloop van het mediationproces beschrijven.	K	6	1, 6	ADR	
29.	De stagiaire kan de selectiecriteria voor het vinden van een mediator benoemen.	K	6	6	ADR	

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *vaardigheden*. Natuurlijk is het wel nodig om de basisbeginselen van communicatieve vaardigheden eerst aan te leren. De volgorde van de verschillende modules is goed doordacht. We adviseren dan ook deze volgorde aan te houden.

LEERVORMEN

Het advies is om in het vak *vaardigheden* gebruik te maken van de leervorm 'interview'. Ook in het vak *beroepsattitude en beroepsethiek* wordt hiervan gebruik gemaakt. Voorgesteld wordt de stagiaires in de eerste module van het vak *vaardigheden* bekend te maken met deze leervorm.

De toetstermen kunnen bereikt worden door middel van:

- Literatuurstudie en theoretische overdracht
- E-learning/online trainingen
- Oefeningen en opdrachten
- Rollenspellen in casus gebaseerd op de praktijk
- Oefenen met acteurs
- Video-opnamen
- Interview, feedback, zelfreflectie
- Discussie
- Filmfragmenten

Bij het opstellen van het programma voor dit vak is het uitgangspunt geweest dat het bestuderen van literatuur en het verkrijgen van theoretische kennis buiten de contacttijd plaatsvindt. Op deze manier kan de contacttijd effectief ingezet worden.

LEERMIDDELEN

Het boek *Praktijkleer* dat in de huidige beroepsopleiding wordt gebruikt, dient geactualiseerd en aangepast te worden aan de beroepsopleiding advocaten. Wij adviseren daarnaast een digitale leeromgeving beschikbaar te stellen waarin steeds actueel materiaal wordt opgenomen. Binnen deze digitale leeromgeving kunnen ook de e-learningmodules worden opgenomen.

Er dienen bij voorkeur e-learningmodules te worden ontwikkeld over:

- Communicatieve vaardigheden
- Presenteren/pleiten/comparitie van partijen
- Onderhandelen
- Getuigenverhoor
- Timemanagement
- Mediation

Het advies is om te bekijken of het mogelijk is een (format voor een) Persoonlijk Ontwikkelplan te ontwikkelen. Dit kan een goed hulpmiddel zijn binnen het vak *vaardigheden* en daarnaast in de praktijk. Wellicht is het een idee om hier een koppeling te leggen met patroons.

TOETSVORMEN EN EVALUATIE

Aan het eind van leerjaar 1 vindt een evaluatiegesprek plaats.

Het vak wordt in leerjaar 3 afgesloten met een eindgesprek. Dit eindgesprek is geen beoordeling, maar heeft het karakter van een ontwikkelgesprek.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

In het vak *vaardigheden* wordt geen strikte scheiding beoogd tussen materieel recht, formeel recht en vaardigheden. Om deze reden wordt in de bestaande beroepsopleiding steeds gewerkt met twee trainers per groep: een communicatietrainer en een advocaat. Deze opzet werkt goed en we bevelen deze dan ook

ten zeerste aan voor de nieuw op te zetten beroepsopleiding. Verder adviseren we een hoofddocent *vaardigheden* aan te stellen met daaronder trainers.

Bij de verdere ontwikkeling van dit vak is het belangrijk met de volgende punten rekening te houden:

- Geen uitslagen bekend maken op de dagen waarop de bijeenkomsten plaatsvinden (dit in verband met onrust die dit kan veroorzaken).
- Geen toetsen of onderwijs vlak voor of na een bijeenkomst inplannen.
- Tijdens de bijeenkomsten moet de mogelijkheid om op video op te nemen en dit terug te kijken aanwezig zijn. Elke trainer moet dan ook een videocamera hebben.
- Op de cursuslocatie moet flip-over, internet en beamer beschikbaar zijn.
- De ideale groepsgrootte voor de bijeenkomsten is 12 (met twee trainers waarvan één advocaattrainer). Er moet een maximum van 16 personen per bijeenkomst gelden.
- Voor elk van de drie leerlijnen moeten aparte casus en voorbeeldsituaties geselecteerd/ontwikkeld worden.
- Het heeft de voorkeur om alle vaardigheidsmodules door dezelfde communicatie- en advocaattrainer te laten geven.
- Het competentieprofiel advocaat- en communicatietrainer (zie hieronder) moet gehanteerd worden.

Competenties Trainer⁸ onderdeel vaardigheden beroepsopleiding advocaten

1. Professioneel

- Heeft kennis van didactiek, beschikt over aantoonbare actuele didactische vaardigheden en kan werken met verschillende leervormen en leermiddelen.
- Beschikt over aantoonbare vakinhoudelijke kennis over de onderwerpen die in het onderdeel vaardigheden van de beroepsopleiding advocaten worden aangeboden.
- Heeft een totaaloverzicht van het vaardighedenprogramma en onderbouwt deze met relevante en actuele literatuur en praktijkvoorbeelden.
- Kent de advocatuur en de dagelijkse praktijk van een advocaat-stagiaire.
- Bereidt de trainingen goed voor en zorgt voor een goede nazorg en follow-up.
- Staat open voor feedback en reflecteert op eigen leerervaringen.
- Onderhoudt aantoonbaar jaarlijks zijn kennis en kunde als trainer door middel van intervisie en verdieping trainersvaardigheden.
- Kan zelf voorbeeldgedrag ten aanzien van de te leren vaardigheden laten zien en handelt integer.
- Voelt zich verantwoordelijk voor de kwaliteit en de inhoud van het totale vaardighedenprogramma van de beroepsopleiding advocaten.

2. Communicatie en presentatie

- Beschikt over uitstekende communicatieve vaardigheden en heeft een goed contact met de individuele cursisten en de groep als geheel.
- Geeft heldere instructies voor het uitvoeren van oefeningen en opdrachten en bespreekt deze gericht na.
- Kan goed luisteren en observeren en communiceert helder en effectief.
- Toont interesse in de cursisten en kan zich inleven in de belevingswereld van de advocaat-stagiaires.
- Zorgt voor een verzorgde presentatie en uitstraling, passend bij de advocatuur.
- Presenteert helder en concreet.
- Is zich bewust van hoe hij overkomt op de cursisten.
- Kan goed samenwerken met collega trainers en is flexibel.
- Deelt actief zijn ervaringen met collega trainers en vraagt aan hen feedback.

---

⁸ Hierbij wordt bedoeld op de communicatietrainer en de advocaattrainer.

3. Motiveren en inspireren

- Heeft een positieve en enthousiasmerende houding en begeleidt het leerproces op een inspirerende en motiverende wijze.
- Weet de persoonlijke leerdoelen van de cursisten te achterhalen en stimuleert hen zich hierin te ontwikkelen.
- Zet aan tot reflectie van de cursisten en geeft hen gerichte constructieve feedback, die zij direct kunnen toepassen.
- Brengt de trainingsinhoud boeiend over en maakt daarbij gebruik van actuele praktijkvoorbeelden en materiaal.
- Kan interactie met en tussen cursisten stimuleren en begeleiden en zet hen aan tot leren.
- Kan goed omgaan met weerstand en lost conflicten of spanningen op.
- Zorgt voor een veilige sfeer en een positief leerklimaat in de groep.
- Heeft kennis van groepsdynamiek en bevordert de groepsontwikkeling.
- Houdt overzicht over de hele groep, zonder het individu uit het oog te verliezen.

4. Actueel

- Weet hoe hij moet werken met een digitale leeromgeving en kan cursisten hierin begeleiden.
- Heeft kennis van blended learning en weet hoe je als trainer daarmee moet werken.
- Weet hoe hij sociale media kan inzetten om te leren en de groepsband te versterken.
- Heeft affiniteit en kennis van de generatie Y en Z.
- Kan goed werken met moderne audiovisuele hulpmiddelen.
- Betreft actualiteiten in zijn trainingen.

STUDIEBELASTING

Dit vak heeft naar schatting een studiebelasting van 26 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

Leerjaar 1

- Module 1: 5 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel e-learning
- Module 2: 2 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel e-learning
- Module 3: 2 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel e-learning
- Module 4: 2 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel e-learning
- Evaluatiegesprek jaar 1: 0,5 dagdeel (gesprek van 0,5 uur met voorbereiding)

Leerjaar 2

- Module 5: 2 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel e-learning
- Module 6: 2 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel e-learning

Leerjaar 3

- Module 7: 2 dagdelen contacttijd en 1 dagdeel voorbereiding
- Eindgesprek: 1 dagdeel (gesprek van 0,5 uur met voorbereiding)

VAKBESCHRIJVING SCHRIFTELIJKE VAARDIGHEDEN

'Law is a profession of words.' Het recht ontstaat, ontwikkelt en bereikt resultaten alleen maar door en in taal. Een groot deel van het werk van advocaten gebeurt schriftelijk: via brieven, e-mails, adviezen, dagvaardingen en andere processtukken. Om dit werk goed te doen, moeten teksten van advocaten juridisch inhoudelijk correct zijn en begrijpelijk, correct en lezersgericht geformuleerd. Daarnaast moet de argumentatie in juridische teksten uiteraard overtuigend zijn. Beginnende stagiaires hebben echter vaak gedurende lange tijd alleen maar academische juridische teksten geschreven en gelezen en hebben daardoor een wat vertekend beeld op de taal ontwikkeld. Bovendien zijn zij zich vaak nog niet voldoende bewust van de dienstverlenende rol van de advocaat en verplaatsen zij zich daardoor te weinig in de lezer. Daarom is het voor advocaten belangrijk dat er tijdens en na hun opleiding voldoende aandacht wordt besteed aan schrijfvaardigheid en aan argumentatieleer.

Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 9 januari 2017.

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *schriftelijke vaardigheden* maakt onderdeel uit van alle leerlijnen van de beroepsopleiding advocaten en wordt gegeven aan het begin van het eerste leerjaar, zodat de stagiaire de opgedane vaardigheden direct in de praktijk kan toepassen.

DOELGROEP

Het vak *schriftelijke vaardigheden* is verplicht voor alle stagiaires.

De groepssamenstelling zal zo veel mogelijk geschieden op een wijze, die er optimaal aan bijdraagt, dat het vak aansluit op de eigen beroepspraktijk van de stagiaire. De praktijkvoorbeelden, oefeningen en opdrachten bij *schriftelijke vaardigheden* worden hier zo veel mogelijk op afgestemd.

MODULES/OPBOUW

Het vak *schriftelijke vaardigheden* bestaat uit één module en vormt samen met het vak *vaardigheden* de basis voor de mondelinge en schriftelijke vaardigheden van de stagiaire. De twee centrale onderdelen zijn argumentatieleer en het schrijven van processtukken en juridische adviezen. Het onderdeel argumentatieleer komt ook terug in het vak *vaardigheden* (onder andere bij module 2: Houden van een betoog) en bij een schriftelijke opdracht uit module 7. Zie voor de verdere samenhang met de modules van de vakken *vaardigheden* en *beroepsattitude en beroepsethiek* de eerste paragraaf van hoofdstuk 5.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Er zijn geen voorwaarden voor deelname aan het vak *schriftelijke vaardigheden*.

EINDTERMEN

Na afloop van het vak *schriftelijke vaardigheden* moet de stagiaire de volgende eindtermen beheersen:

De stagiaire kan in een juridische context teksten schrijven die effectief zijn. Dat houdt in dat:

- de inhoud van de schriftelijke stukken is afgestemd op het doel van de tekst en op de beoogde lezer;
- de argumentatie juridisch correct is uitgewerkt en helder is gepresenteerd;
- de opbouw van de tekst overzichtelijk is gestructureerd;
- de formuleringen van de tekst begrijpelijk, aanvaardbaar en correct zijn.

De stagiaire kan het schrijfproces zodanig aanpakken dat hij op een efficiënte manier een effectieve tekst kan schrijven.

TOETSTERMEN

De eindtermen van het vak *schriftelijke vaardigheden* zijn uitgewerkt in de volgende (specifiekere) toetstermen.

In de kolom *Overlap* staat het vak *vaardigheden* genoemd bij de toetstermen die aangeleerd worden bij het vak *schriftelijke vaardigheden*, maar die (in mondelinge vorm) kunnen terugkomen bij het vak *vaardigheden*.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
1.	De stagiaire kent de eisen aan een effectieve tekst: de inhoud moet goed geselecteerd zijn en afgestemd zijn op doel en lezer; de opbouw en argumentatie moeten goed gegroepeerd, logisch en doorzichtig zijn en de formuleringen begrijpelijk, aanvaardbaar en correct.	K				
2.	De stagiaire kent de verschillende fasen in het schrijfproces en kan zijn schrijfproces gefaseerd aanpakken.	K/ T				
3.	De stagiaire kan in een juridische tekst onderscheid maken tussen hoofd- en subargumenten.	T	C	Bu		
4.	De stagiaire kan een juridische tekst analyseren met behulp van een argumentatiestructuur en daarin aangeven of de argumentatie enkelvoudig, nevenschikkend, concessief of meervoudig is.	T	C	Bu		
5.	De stagiaire kan zijn schriftelijke argumentatie begrijpelijk en overtuigend presenteren.	T	C			
6.	De stagiaire kent verschillende vaste tekststructuren (o.a. evaluatiestructuur, adviesstructuur) om een juridische tekst logisch te ordenen.	K	C			
7.	De stagiaire kan effectieve processtukken schrijven en effectief op processtukken reageren.	T	C	Be		
8.	De stagiaire weet hoe effectieve brieven en e-mails te schrijven.	K	C	S		
9.	De stagiaire kan de tekst op een heldere en overtuigende wijze presenteren (bijvoorbeeld lay-out en kopjes).	T	C			
10.	De stagiaire kan selecteren welke argumenten gelet op het juridisch kader relevant zijn.	T	C		<i>Vaardigheden</i>	
11.	De stagiaire kan juridische teksten begrijpelijk en lezersgericht formuleren.	T	C			
12.	De stagiaire kan juridische stukken correct en op de juiste toon formuleren.	T	C		<i>Vaardigheden</i>	

VOLGORDE

Bij de verschillende oefeningen zullen meerdere toetstermen tegelijkertijd aan bod kunnen komen.

LEERVORMEN

Aangezien schrijven een vaardigheid is die het beste door toepassing en feedback hierop is aan te leren, is concrete en individuele feedback van docenten aan te raden. E-learning ondersteunt en bereidt de stagiaire voor op de lesdag.

Een lesdag met veel korte, praktische oefeningen en afwisselende werkvormen is effectief gebleken. Een klassikale setting helpt bij het creëren van een mild competitieve sfeer en draagt bij aan een zinvolle discussie. De inzet van audiovisuele middelen en het gebruik van filmfragmenten kan de leerstof ondersteunen.

LEERMIDDELEN

Zowel in de digitale leeromgeving als gedurende de lesdag wordt gewerkt met actuele leermiddelen zoals film, literatuur en oefeningen die aansluiten op de juridische praktijk.

TOETSVORMEN EN BEOORDELING

Minimaal één van de verplichte voorbereidingsopdrachten in de digitale leeromgeving betreft het schrijven van een processtuk. De docent geeft individuele feedback op dit door iedere stagiaire zelf geschreven stuk.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Zoals blijkt uit de toetstermen wordt in het vak *schriftelijke vaardigheden* een vergaande integratie beoogd tussen materieel recht, formeel recht en schriftelijke vaardigheden. Om deze reden wordt steeds gewerkt met twee docenten/trainers per groep: een vakdocent/trainer Nederlands met als specialisatie taalbeheersing en een advocaat. Deze opzet werkt goed en we bevelen deze dan ook ten zeerste aan voor de beroepsopleiding advocaten. Vanzelfsprekend voert de advocaat-trainer met name praktijk in het rechtsgebied van de major.

STUDIEBELASTING

Het vak *schriftelijke vaardigheden* heeft naar schatting een studiebelasting van 4 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereiding (inclusief het bestuderen van bronnen en het maken van huiswerkopdrachten): 2 dagdelen.
- Contacttijd: 2 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING ADR

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *ADR* is een verplicht vak in alle drie de leerlijnen. Het is een vak met 1 dagdeel contacttijd. Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. ADR staat voor Alternative Dispute Resolution.

DOELGROEP

Het vak *ADR* is een verplicht vak voor alle stagiaires.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *ADR* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Mediation
2. Bindend advies
3. Arbitrage

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Er zijn geen voorwaarden voor deelname aan het vak *ADR*.

EINDTERMEN

Na afloop van het vak *ADR* moet de stagiaire de volgende eindtermen beheersen:

De stagiaire heeft kennis van en inzicht in:

1. de voor bindend advies, arbitrage en mediation geldende wettelijke bepalingen;
2. de belangrijkste kenmerken van bindend advies, arbitrage en mediation en de verschillen tussen deze vormen van ADR;
3. de totstandkoming en het verloop van de procedures (processtructuur) van bindend advies, arbitrage en mediation;
4. de te raadplegen bronnen (literatuur, jurisprudentie);
5. bindend advies, arbitrage en mediation om een strategische afweging te maken voor een van de vormen van ADR of overheidsrechtspraak.

TOETSTERMEN

De eindtermen van het vak *ADR* zijn uitgewerkt in de volgende (specifiekere) toetstermen:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Eindterm	Onderwerp	Overlap
1.	De stagiaire kan de overeenkomsten en verschillen tussen de diverse vormen van ADR en overheidsrechtspraak beschrijven.	K		2	1, 2 en 3	<i>Vaardigheden</i>
2.	De stagiaire kan de stappen van een bindend advies procedure beschrijven.	K		3	2	<i>Arbitrage en bindend advies</i>
3.	De stagiaire kan de stappen van een arbitrageprocedure beschrijven.	K		3	3	<i>Arbitrage en bindend advies</i>
4.	De stagiaire kan de internationale regelgeving op het gebied van arbitrage beschrijven.	K		1	3	<i>Arbitrage en bindend advies</i>
5.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een bindend advies of arbitraal vonnis in rechte is aan te vechten.	T	E	5	2 en 3	
6.	De stagiaire kan de structuur van het mediationproces beschrijven.	K		3	1	<i>Vaardigheden</i>
7.	De stagiaire kan de selectiecriteria voor het vinden van een mediator benoemen.	T	E	5	1	<i>Vaardigheden</i>
8.	De stagiaire kan zijn cliënt begeleiden in een mediationtraject.	T	EC	3	1	<i>Vaardigheden</i>
9.	De stagiaire kan beoordelen welke conflictoplossingsmethode (mediation, arbitrage of bindend advies) in een concrete zaak het meest geschikt zou kunnen zijn.	T	EC	5	1, 2 en 3	<i>Vaardigheden</i>
10.	De stagiaire kan op basis van jurisprudentie beschrijven wat met vertrouwelijkheid en vrijwilligheid van mediation wordt bedoeld.	T		4 en 5	1	
11.	De stagiaire kan benoemen op welke wijzen een executoriale titel te verkrijgen is voor de diverse vormen van ADR.	K		1	1, 2 en 3	<i>Arbitrage en bindend advies</i>
12.	De stagiaire kan bij een gegeven geschillenclausule voor ADR vaststellen of alle belangrijke/essentiële punten benoemd zijn.	T	E	5	1, 2 en 3	
13.	De stagiaire kan vaststellen of bij een gegeven contract de juiste geschillenclausule is gekozen.	T	EC	5	1, 2 en 3	
14.	De stagiaire kan een vaststellingsovereenkomst in een mediation opstellen.	T	EC	5	1	<i>Schriftelijke vaardigheden</i>

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *ADR* is het belangrijk dat eerst toetstermen 2, 3 en 6 worden aangeleerd.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *ADR* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie, zelfstudie, e-learning en het uitwerken van een casus of praktijkopdracht.

LEERMIDDELEN

Er zijn voor het vak *ADR* nog geen leermiddelen ontwikkeld. Er worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- E. Schutte en J. Spierdijk, *De advocaat in mediation*, Den Haag: SDU, 2011.
- E. Schutte en J. Spierdijk, *Juridische aspecten van mediation*, Den Haag: SDU, 2011.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

De Asser-serie wordt op dit moment bewerkt tot een praktisch handboek. Deel 8 wordt het onderdeel *Arbitrage en bindend advies*. Dit zou voor het vak *ADR* geschikte literatuur kunnen zijn.

TOETSVORMEN

Het vak *ADR* wordt afgerond met een eindopdracht.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *ADR* is het - voor zover nu bekend - niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden. Wel wordt er hierbij op gewezen dat het de bedoeling is dat de toetsing plaatsvindt **binnen** de gereserveerde contacttijd. Vanuit didactisch oogpunt is het aan te bevelen dat dit toetsmoment op een ander moment plaatsvindt dan de overige contacttijd.

STUDIEBELASTING

Het vak *ADR* heeft een studiebelasting van 2 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire: 1 dagdeel.
- Contacttijd (inclusief toetsing): 1 dagdeel.

VAKBESCHRIJVING JAARREKENINGLEZEN

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *jaarrekeninglezen* is een verplicht vak in alle drie de leerlijnen. Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 29 juni 2015.

DOELGROEP

Het vak *jaarrekeninglezen* is een verplicht vak in alle drie de leerlijnen.

ONDERWERPEN

In het vak *jaarrekeninglezen* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Introductie jaarrekeningenrecht
2. Mutaties in de jaarrekening
3. Balans
4. Winst- en verliesrekening
5. Kasstroomoverzicht
6. Toelichting
7. Bestuursverslag
8. Overige gegevens
9. Waarderingsgrondslagen
10. Formele bepalingen, vrijstellingen en aansprakelijkheden
11. Opmaken, vaststellen en deponeren jaarrekening
12. Consolidatie
13. Fiscale jaarrekening
14. Organisaties van openbaar belang
15. Financiële kengetallen
16. Waarderingsmodellen

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Er zijn geen voorwaarden voor deelname aan het vak *jaarrekeninglezen*.

EINDTERM

Na afloop van het vak *jaarrekeninglezen* moet de stagiaire de volgende eindterm beheersen:

De stagiaire kan uit een jaarrekening relevante informatie destilleren en deze informatie nuttig aanwenden in de brede praktijk van de advocatuur.

De stagiaire wordt niet opgeleid tot een soort accountant, maar beschikt na het succesvol afronden van dit vak over de benodigde kennis en vaardigheden om opvallende punten in jaarrekeningen te signaleren. Soms zal het na het signaleren hiervan nodig zijn een deskundige in te schakelen voor nader advies en/of vervolgacties.

TOETSTERMEN

De eindterm van het vak *jaarrekeninglezen* is uitgewerkt in de volgende (specifiekere) toetstermen. Bij het lezen van deze toetstermen is het belangrijk om het uiteindelijke doel (de hierboven beschreven eindterm) in gedachten te houden.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Onderwerp	Toelichting
1. INTRODUCTIE JAARREKENINGRECHT				
1.	De stagiaire kan uitleggen aan welke interne verslaggevingseisen alle ondernemingen dienen te voldoen en welke externe verslaggevingseisen daarnaast aan rechtspersonen worden gesteld.	K	1	Interne verslaggeving: art. 3:15i BW geldt voor alle ondernemingen. Deze komt bij rechtspersonen terug in artikel 2:10. Externe verslaggeving voor rechtspersonen volgt uit titel 2:9 BW en bestaat uit Jaarrekening, Bestuursverslag en Overige gegevens (art. 2:361 lid 1 jo 2:391 en 2:392 BW).
2.	De stagiaire kan uitleggen wat de belangrijkste bronnen van het jaarrekeningrecht zijn voor de Nederlandse praktijk.	K	1	Titel 9 Boek 2 BW, Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, IAS verordeningen, jurisprudentie.
3.	De stagiaire kent de hoofdingeling van titel 9 Boek 2 BW.	K	1	Zie de afdelingskopjes van Titel 9 boek 2 BW.
2. MUTATIES IN DE JAARREKENING				
4.	De stagiaire kan eenvoudige financiële transacties vertalen in mutaties in de balans en de winst & verliesrekening.	T	2	Zie hoofdstuk 3 Boek Recht door de cijfers. De stagiaire kan naar aanleiding van een gebeurtenis aangeven of en welke gevolgen deze gebeurtenis op de balans en/of W&V heeft.
3. BALANS				
5.	De stagiaire kent de hoofdingeling van de balans en beheerst in ieder geval de volgende balansposten: 5.1 Immateriële vaste activa: goodwill en ontwikkelkosten 5.2 Materiële vaste activa: het onderscheid tussen financieel en juridisch eigendom 5.3 Financiële vaste activa: deelnemingen 5.4 Vlottende activa: onderhanden werk, overlopende activa, latente belastingen 5.5 Eigen vermogen: samenstelling 5.6 Voorzieningen: soorten voorzieningen + opnamecriteria (in hoofdlijnen) 5.7 Schulden: overlopende passiva	B	3	In het boek Recht door de cijfers wordt nader uitgewerkt wat de stagiaire moet kennen. (2:365 lid 1 onder b en d, onderscheid in de eigendomstoestand van de posten in 2:366, 2:367 onder a en b, 2:369 onder a en e, 2:373 lid 1 t/m 4, 2:374, 2:375, 2:364 lid 4).

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Onderwerp	Toelichting
6.	De stagiaire kan de vereisten van de jaarrekening (continuïteit, getrouwheid, duidelijkheid, stelselmatigheid en materialiteit) beschrijven.	K	3	In het boek Recht door de cijfers wordt nader uitgewerkt wat de stagiaire moet kennen. (2:365 lid 1 onder b en d, onderscheid in de eigendomstoestand van de posten in 2:366, 2:367 onder a en b, 2:369 onder a en e, 2:373 lid 1 t/m 4, 2:374, 2:375, 2:364 lid 4.
7.	De stagiaire kan een vermogensvergelijking begrijpen, beoordelen en opstellen.	T	3	<ul style="list-style-type: none"> - De stagiaire begrijpt het verschil in de vermogensvergelijking in de jaarrekening en de fiscale jaarstukken. - De stagiaire kan onderscheid maken tussen mutaties die via de W&V lopen en rechtstreekse mutaties in het eigen vermogen (dividenduitkeringen, agiostortingen, herwaardering).
8.	De stagiaire kan het kapitaalbeschermingsrecht uitleggen en toepassen.	T	3	De stagiaire kan voor de naamloze en besloten vennootschap de verschillende kapitaalbeschermingsregels uitleggen en toepassen (2:105, 2:216).
4. WINST- EN VERLIESREKENING				
9.	De stagiaire kent de hoofdindeling van de W&V en weet dat er 2 hoofdindelingen zijn.	K	4	Onderscheid functionele en categoriale indeling (2:377 lid 3 en 4 BW).
5. KASSTROOMOVERZICHT				
10.	De stagiaire kan een kasstroomoverzicht lezen.	K	5	De stagiaire begrijpt de inhoud en functie van een kasstroomoverzicht maar behoeft deze niet zelf op te stellen.
6. TOELICHTING				
11.	De stagiaire weet welke onderwerpen in de toelichting van een jaarrekening worden opgenomen.	K	6	Toelichting op balansposten, winst- en verliesrekening, gebeurtenissen na balansdatum (2: 375 lid 3 en 4, 2:376, 2:378 t/m 2:383 e BW).
7. BESTUURSVERSLAG				
12.	De stagiaire weet welke onderwerpen in het bestuursverslag dienen te worden opgenomen.	K	9	Hoofdstuk 10 Recht door de cijfers (2:391).
8. OVERIGE GEGEVENS				
13.	De stagiaire weet welke onderwerpen in de overige gegevens worden opgenomen	K	7	Zie hoofdstuk 10 Recht door de cijfers (2:392 BW).

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Onderwerp	Toelichting
9. WAARDERINGSGRONDSLAGEN				
14.	De stagiaire heeft begrip van de verschillende waarderingsgrondslagen.	T	8	<p>Het gaat hier om begrip van de volgende waarderingsgrondslagen:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Historische kostprijs: verkrijgingsprijs en interne vervaardigingsprijs 2. Actuele waarde: vervangingswaarde, bedrijfswaarde, opbrengstwaarde en marktwaarde. Tevens link naar begrip fair value dat onder IFRS wordt gehanteerd. 3. Netto vermogenswaarde <p>De stagiaire dient de waarderingsgrondslagen in het kader van herwaardering en bijzondere waardevermindering te kunnen toepassen (de vorming en afname van de herwaarderingsreserve) (2:384 t/m 2:390).</p>
10. FORMELE BEPALINGEN, VRIJSTELLINGEN EN AANSPRAKELIJKHEDEN				
15.	De stagiaire kan beoordelen tot welke categorie (klein, middelgroot, groot) de rechtspersoon behoort.	K	10	2:396 lid 1 en 2, 2:397 lid 1 en 2.
16.	De stagiaire kan aan de hand van de omvangscriteria vaststellen van welke vrijstellingen de rechtspersoon gebruik mag maken.	K	10	2:396 lid 3 t/m 9, 2:397 lid 3 t/m 8.
17.	De stagiaire kent de 403-vrijstelling, de voorwaarden voor toepassing en intrekking van deze vrijstelling en de belangrijkste rechtsgevolgen.	K	10	In het boek Recht door de cijfers zal dit verder / apart worden uitgewerkt) (2:403, 2:404).
11. OPMAKEN, CONTROLEREN, VASTSTELLEN EN DEPONEREN				
18.	De stagiaire kan beschrijven hoe de procedure omtrent het opmaken, vaststellen en openbaar maken van de jaarrekening verloopt.	K	11	Hoofdstuk 11 Recht door de cijfers (2: 101, 2:102, 2: 210, 2:212, 2:394).
19.	De stagiaire kan beschrijven wat de rol van de accountant is in de controle van de jaarrekening en begrijpt welke andere werkzaamheden accountants naast de jaarrekeningcontrole verrichten.	K	11	Hoofdstuk 10 Recht door de cijfers (2:393 BW).
20.	De stagiaire kan beschrijven hoe een jaarrekeningprocedure bij de Ondernemingskamer verloopt.	K	11	Hoofdstuk 14 Recht door de cijfers (2: 447 t/m 2: 455).
12. CONSOLIDATIE				
21.	De stagiaire kan het begrip en de functie van consolidatie beschrijven.	K	12	Hoofdstuk 12 Recht door de cijfers.
22.	De stagiaire kent de consolidatieplicht en de vrijstellingen daarop.	K	12	Hoofdstuk 12 Recht door de cijfers (2:406, 2:407 lid 2, 2:408).

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Onderwerp	Toelichting
23.	De stagiaire kent de consolidatiekring en de vrijstellingen daarop.	K	12	Nader uit te werken in hoofdstuk 12 Recht door de cijfers (2:406, 2:407 lid 1).
24.	De stagiaire kan twee enkelvoudige jaarrekeningen van groepsvennootschappen consolideren.	T	12	Hoofdstuk 12 Recht door de cijfers (2:405, 2:411).
13. FISCALE JAARREKENING				
25.	De stagiaire kan uitleggen wat de fiscale jaarstukken omvatten.	K	13	Fiscale administratieplicht art. 52 lid 1 AWR (balans, W&V en vermogensvergelijking).
26.	De stagiaire kan onderscheid maken tussen de functie van de commerciële en de fiscale jaarrekening en de gevolgen daarvan.	K	13	Functie commerciële jaarrekening is inzicht en verantwoording naar belanghebbenden, functie fiscale jaarrekening is bepalen belastbare winst. Zowel de commerciële als de fiscale jaarrekening hebben een eigen set aan regelgeving waardoor fiscaal andere uitkomsten kunnen ontstaan dan commercieel.
27.	De stagiaire kan de bronnen van de fiscale jaarrekening benoemen.	K	13	Wet IB, WvB , AWR, jurisprudentie (op te nemen in het boek Recht door de cijfers).
28.	De stagiaire kent de belangrijkste verschillen tussen de fiscale en de commerciële jaarrekening.	K	13	Hoofdstuk 13 Recht door de cijfers. Ontstaan van deze verschillen en kunnen duiden of het permanente of tijdelijke verschillen zijn.
29.	De stagiaire begrijpt wat de volgende fiscale begrippen inhouden: 29.1 Inkomstenbelasting (fiscale boxenstelsel: I. werk en woning, II. aanmerkelijk belang, III. vermogen; belastingpercentages) 29.2 Vennootschapsbelasting (deelnemingsvrijstelling, fiscale eenheid, belastingpercentages) 29.3 Omzetbelasting (BTW, fiscale eenheid, belastingpercentages)	K	13	Voor zover niet opgenomen in hoofdstuk 13 van het boek Recht door de cijfers zal dit nader worden uitgewerkt.
14. ORGANISATIES VAN OPENBAAR BELANG				
30.	De stagiaire weet wat een organisatie van openbaar belang is en kent de specifieke regelgeving daaromtrent.	K	14	Het gaat hier om specifieke regelgeving voor OOB's inzake openbaarmaking (Wft art. 5.25 a,b,c,d) en vereisten aan het corporate governance verslag (Vaststellingsbesluit nadere voorschriften omtrent inhoud van het jaarverslag, Besluit ex artikel 10 overnamerichtlijn en de corporate governance code). (OOB's zijn genoemd in art 1 onder I Wta).
31.	De stagiaire kent in hoofdlijnen de inhoud van een corporate governance verslag voor OOB's en hoe deze in het bestuursverslag wordt verwerkt.	K	14	Beide toetstermen zullen in het boek Recht door de cijfers nader worden uitgewerkt.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Onderwerp	Toelichting
15. FINANCIËLE KENGETALLEN				
32.	De stagiaire kan de volgende financiële kengetallen beoordelen en toepassen: 32.1 Liquiditeit: current ratio, quick ratio en werkkapitaal 32.2 Solvabiliteit (solvabiliteitsratio, debt ratio en debt-to-equity ratio) 32.3 EBITDA 32.4 EBIT 32.5 Net Debt 32.6 Aflossingscapaciteit (Net Debt / EBITDA) 32.7 Interest cover ratio 32.8 Cash flow (operationele kasstroom kasstroomoverzicht)	T	15	De stagiaire hoeft de cash flow niet te berekenen, maar moet begrijpen waar hij de cash flow in een jaarrekening kan vinden.
16. WAARDERINGSMODELLEN				
33.	De stagiaire kan de belangrijkste waarderingsmodellen benoemen en kent het verschil tussen traditionele waarderingsmodellen en de DCF methode.	K	16	Zie hoofdstuk 16 Recht door de cijfers.

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *jaarrekeninglezen*.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *jaarrekeninglezen* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie, zelfstudie en uitwerken van casus. Het werken met casus is essentieel, omdat daarmee de verbinding wordt gelegd naar het nuttig toepassen van de opgedane kennis en vaardigheden.

LEERMIDDELEN

De basisliteratuur voor het vak *jaarrekeninglezen* kan bestaan uit het boek *Recht door de cijfers*.

TOETSVORMEN

Het vak *jaarrekeninglezen* wordt afgerond met een theorietoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *jaarrekeninglezen* is het niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *jaarrekeninglezen* heeft naar schatting een studiebelasting van 8 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 4 dagdelen.
- Contacttijd: 4 dagdelen.

6. Vakbeschrijvingen leerlijn burgerlijk recht

VAKBESCHRIJVING MAJOR EN MINOR BURGERLIJK RECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

De *major burgerlijk recht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht en wordt gevolgd in leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten. De *minor burgerlijk recht* wordt gevolgd in leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten, als basisvak van het tweede rechtsgebied. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 29 juni 2017.

DOELGROEP

De *major burgerlijk recht* is een verplicht vak voor stagiaires die de leerlijn burgerlijk recht hebben gekozen.

De *minor burgerlijk recht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de leerlijn bestuursrecht of strafrecht hebben gekozen. De minor is gelijk aan deel 1 van de major.

OPBOUW/ONDERWERPEN

In deel 1 van de *major burgerlijk recht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Rechtsingang en bewijs, deel 1

- Eerste aanleg
- Bewijs

2. Rechtsingang en bewijs, deel 2

- Appel
- Kort geding
- Alternatieve geschilbeslechting

3. Remedies bij tekortkoming

- Nakoming en opschorting
- Ontbinding, vernietiging en schadevergoeding
- Keuze tussen rechtsmiddelen
- Verjaring en verval

4. Buitencontractuele aansprakelijkheid

- Onrechtmatige daad
- Risico-aansprakelijkheden voor personen
- Risico-aansprakelijkheden voor zaken
- Bestuurdersaansprakelijkheid

Deel 2 van de major bouwt voort op de kennis die is opgedaan in deel 1. In deel 2 komen de volgende onderwerpen aan bod:

5. Totstandkoming en uitleg van overeenkomsten

- Wilsovereenstemming
- Nietigheden
- Vernietigbaarheden
- Uitleg

6. Schade en causaal verband

- Causaal verband
- Omkeringsregel
- Proportionele aansprakelijkheid
- Schadevergoedingsrecht

7. Goederenrecht en insolventierecht

- Beginselen goederenrecht
- Wijzen van verkrijging
- Zekerheden
- Beginselen insolventierecht

8. Beslag en executie

- Beslagrekest
- Beslaglegging
- Opheffing van beslagen
- Wijzen van executie

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Voor deelname aan de *minor burgerlijk recht* kan een theorietoets afgenomen kunnen worden, zodat de stagiaires voor zichzelf kunnen nagaan of zij voldoende voorkennis hebben.

De uitvoeringsorganisatie of de geaccrediteerde opleider verstrekt een literatuurlijst die een indicatie geeft van de benodigde voorkennis. Deze literatuur kan de stagiaire in staat stellen vast te stellen welke kennis naar de achtergrond is geraakt en moet worden opgefrist om met succes aan het onderwijs van de minor deel te nemen.

TOETSTERMEN

Na afloop van deel 1 van de major (is gelijk aan de minor) burgerlijk recht moeten de volgende toetstermen behaald zijn:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1. RECHTSINGANG EN BEWIJS deel 1			
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoe een procedure moet worden ingeleid.	T	EC
2.	De stagiaire kan de regels met betrekking tot de dagvaardingsprocedure / vorderingsprocedure in eerste aanleg toepassen.	T	E
3.	De stagiaire kan de regels met betrekking tot de verzoekschriftprocedure/verzoekprocedure in eerste aanleg toepassen.	T	E
4.	De stagiaire kan aan de hand van een voorbeeld van een procesinleiding fouten en onvolkomenheden identificeren en daarvan de gevolgen beschrijven of toepassen.	T	EC
5.	De stagiaire kan de gevolgen en remedies bij niet verschijnen in een procedure benoemen.	K	
6.	De stagiaire kan een deugdelijke vordering en verzoek formuleren (incl. wettelijke rente en uitvoerbaar bij voorraad).	T	E
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het raadzaam is een derde in vrijwaring op te roepen.	T	E
8.	De stagiaire kan de regels noemen die van toepassing zijn op een eiswijziging.	K	
9.	De stagiaire kan de procedures en mogelijkheden met betrekking tot voorlopige bewijslevering uitleggen.	B	
10.	De stagiaire kan de wijze van procesrechtelijke informatie- en bewijsvergaring (artikel 843a Rv, voorlopig getuigenverhoor, geschreven getuigenverklaringen, Wbp) uitleggen.	B	
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak de hoofdregels en beginselen van bewijsrecht (stelplicht, bewijslast, bewijsmiddelen, bewijsrisico) toepassen.	T	E
12.	De stagiaire kan in een concreet gegeven casus aangeven hoe hij de voorhanden zijnde bewijsmiddelen kan inzetten, mede tegen de achtergrond van de stelplicht en de substantiëringsplicht/exhibitieplicht.	T	EC
13.	De stagiaire kan, gegeven een concreet ingenomen stelling, een toereikend bewijsaanbod formuleren.	T	EC
14.	De stagiaire kan de wettelijke regeling omtrent het horen van getuigen beschrijven.	K	
2. RECHTSINGANG EN BEWIJS deel 2			
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of tegen een uitspraak een rechtsmiddel kan worden ingesteld en zo ja, welk rechtsmiddel en binnen welke termijn.	T	E
16.	De stagiaire toont inzicht in het verloop van de procedure in hoger beroep, in het bijzonder ook met het oog op het grievenstelsel, de 'twee-conclusie'-regel en de devolutieve werking.	T	E
17.	De stagiaire kan beoordelen in welke gevallen het nodig is een veroordeling te vorderen op straffe van een dwangsom en hij kan de daartoe strekkende vordering formuleren.	T	EC
18.	De stagiaire kan beoordelen of een concrete zaak zich leent voor een kort geding.	T	EC

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
19.	De stagiaire kan aangeven welke vorderingen in een kort geding voor toewijzing vatbaar zijn.	K	
20.	De stagiaire heeft inzicht in de wijze waarop een kort geding aanhangig kan worden gemaakt en hoe de procedure kan verlopen.	B	
21.	De stagiaire kan beoordelen of een geschil moet worden voorgelegd aan de overheidsrechter of dat een vorm van alternatieve geschilbeslechting (arbitrage, bindend advies, geschillencommissie e.d.) kan of moet worden gevolgd.	T	EC
22.	De stagiaire kan de verschillende varianten van civielrechtelijke procedures in eerste aanleg en hoger beroep alsmede arbitrage en ADR beschrijven.	K	
3. REMEDIES BIJ TEKORTKOMING			
23.	De stagiaire kan in een concrete casus beoordelen óf, wanneer en hoe nakoming van een verbintenis kan worden gevorderd.	T	EC
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak de regels van ingebrekestelling en verzuim toepassen.	T	EC
25.	De stagiaire kan beargumenteren welke remedies de teleurgestelde schuldeiser in een concrete zaak ten dienste staan en welke remedie in het concrete geval vanuit juridisch dan wel praktisch oogpunt de voorkeur verdient.	T	EC
26.	<i>vervallen</i>	T	E
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen óf, wanneer en hoe ontbinding van een overeenkomst plaats kan vinden en kan de rechtsgevolgen van de ontbinding toepassen.	T	EC
28.	De stagiaire kan de voornaamste verweren tegen de vorderingen tot schadevergoeding en ontbinding en de bewijslast ter zake noemen.	K	
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of algemene voorwaarden van toepassing zijn en zo ja, of deze vernietigbaar zijn.	T	E
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een exoneratiebeding al dan niet kan worden ingeroepen.	T	E
31.	De stagiaire kan vaststellen of er aanleiding is een beroep op de beperkende werking van de redelijkheid en de billijkheid te doen.	T	EC
32.	De stagiaire kan uitleggen in welke gevallen art. 1:88 BW in een vermogensrechtelijke casus relevant is.	B	
33.	<i>vervallen</i>	T	E
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er sprake is van verjaring van een rechtsvordering of verval van recht.	T	EC
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of en op welke wijze (buiten een insolventie-scenario) een beroep op verrekening kan worden gedaan.	T	EC
36.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een beroep op een opschortingsrecht kan worden gedaan.	T	EC
4. BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID			
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er sprake is van een onrechtmatige daad en kan beoordelen welke feiten en omstandigheden, in welke mate, daarvoor relevant zijn.	T	EC

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
38.	De stagiaire kan aangeven wanneer een onrechtmatige daad niet toerekenbaar is aan de dader.	K	
39.	De stagiaire kan in hoofdlijnen uitleggen welke risico-aansprakelijkheden van de artikelen 6:169 t/m 6:175, 6:179 en 6:185 e.v. BW en art. 6:181 BW in welk geval gelden en waarom.	K	
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er een buitencontractuele aansprakelijkheid uit onverschuldigde betaling of ongerechtvaardigde verrijking bestaat.	T	EC
41.	De stagiaire kan op hoofdlijnen aangeven wanneer en op welke grondslag(en) een bestuurder van een rechtspersoon aansprakelijk kan worden gesteld.	K	
42.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen hoe in een geval van buitencontractuele aansprakelijkheid de bewijslast/het bewijsrisico ligt, een en ander rekening houdend met het toepasselijke algemene bewijsrecht en de eventueel toepasselijke bijzondere regels van bewijsrecht in de materieelrechtelijke bepalingen.	T	EC

Na afloop van deel 2 van de major burgerlijk recht moeten de volgende toetstermen behaald zijn:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
5. TOTSTANDKOMING EN UITLEG VAN OVEREENKOMSTEN			
43.	De stagiaire kan in een concreet geval beoordelen of er sprake is van de totstandkoming van een overeenkomst, mede gelet op de leerstukken ten aanzien van wil en verklaring.	T	EC
44.	De stagiaire kan in een concreet geval beoordelen of een overeenkomst geheel of gedeeltelijk nietig is, in het bijzonder in verband met de nietigheidsgronden die vallen onder art. 3:40 lid 2 en lid 3 BW.	T	EC
45.	De stagiaire kan in een concreet geval beoordelen of een overeenkomst geheel of gedeeltelijk vernietigbaar is, in het bijzonder in verband met wilsgebreken, Pauliana en de regeling van de algemene voorwaarden.	T	EC
46.	De stagiaire kan uitleggen wat de rechtsgevolgen zijn van nietigheid en vernietiging.	B	
47.	De stagiaire kan benoemen welke termijn geldt bij een beroep op specifieke vernietigbaarheid.	K	
48.	De stagiaire kan uitleggen hoe in beginsel de bewijslastverdeling ligt als de ene partij zich beroept op wilsontbreken en de andere op vertrouwensbescherming.	B	
49.	De stagiaire kan uitleggen hoe in beginsel de bewijslastverdeling ligt bij een beroep op een vernietigingsgrond.	B	
50.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen op welke wijze een overeenkomst moet worden uitgelegd en welke feiten en omstandigheden daarbij relevant zijn.	T	EC
51.	De stagiaire kan beoordelen of in een concrete zaak mogelijk sprake is van pre-contractuele aansprakelijkheid en hoe dit kan worden voorkomen.	T	EC
52.	De stagiaire kan in een concreet geval beoordelen of een beroep op de aanvullende werking van de redelijkheid en billijkheid kan of moet worden gedaan en kan beoordelen hoe dat beroep zich verhoudt tot de vragen met betrekking tot totstandkoming en uitleg van de overeenkomst.	T	EC

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
6. SCHADE EN CAUSAAL VERBAND			
53.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of geleden schade, al naar gelang de aard daarvan voor vergoeding in aanmerking komt.	T	E
54.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of al dan niet aan specifieke vereisten voor het aannemen van causaal verband is voldaan.	T	EC
55.	<i>vervallen</i>	T	EC
56.	De stagiaire kan in een concrete zaak de ingangsdatum van de wettelijke rente over schadevergoeding bepalen.	T	EC
57.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen of er sprake is van proportionele aansprakelijkheid en kan in een concrete zaak bepalen of er sprake is van kansschade die voor vergoeding in aanmerking komt.	T	EC
58.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen of een beroep op de omkeringsregel kan worden gedaan.	T	EC
7. GOEDERENRECHT EN INSOLVENTIERECHT			
59.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of ten aanzien van registergoederen, roerende zaken niet-registergoederen en vorderingsrechten overdracht heeft plaatsgevonden en kan tot een beoordeling komen over mogelijke gebreken bij een beoogde overdracht en de mogelijke gevolgen daarvan.	T	EC
60.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er sprake is van verkrijging van een goed door verkrijgende verjaring dan wel ten gevolge van extinctieve verjaring.	T	E
61.	De stagiaire kan het leerstuk van bezit toepassen evenals de diverse wijzen waarop goederen kunnen worden geleverd.	T	E
62.	De stagiaire kan op basis van de in boek 3 en 5 genoemde beperkte rechten in een concrete casus vaststellen welk beperkt recht voor toepassing in aanmerking zou kunnen komen om het door partijen beoogde rechtsgevolg te bereiken.	T	EC
63.	De stagiaire kan de vestigingsformaliteiten voor pand, hypotheek, vruchtgebruik, en de in Boek 5 genoemde beperkte rechten benoemen.	K	
64.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke mogelijkheden een pandhouder, een hypotheekhouder, een leverancier onder eigendomsvoorbehoud respectievelijk een retentor heeft om zijn rechten geldend te maken.	T	EC
65.	De stagiaire kan in een concrete zaak in een faillissement beoordelen wat de positie is van een pandhouder, een hypotheekhouder, een leverancier onder eigendomsvoorbehoud respectievelijk een retentor ten aanzien van de failliete boedel dan wel ten aanzien van derden.	T	EC
66.	De stagiaire kan vaststellen welke insolventieprocedures in welke gevallen geopend kunnen worden.	T	EC
67.	De stagiaire kan aangeven welke vorderingen ter verificatie kunnen worden ingediend en hoe een vordering ter verificatie kan worden ingediend.	K	
68.	De stagiaire kan in een concrete zaak aangeven wat de gevolgen zijn van een insolventieprocedure voor de beschikkingsbevoegdheid van degene op wie die procedure van toepassing is.	T	EC
69.	De stagiaire kan op hoofdlijnen aangeven wat de taken en bevoegdheden van de curator/bewindvoerder zijn.	K	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
70.	De stagiaire kan benoemen welke verweren en rechtsmiddelen mogelijk zijn ter afwering van een faillissementsaanvraag, respectievelijk faillietverklaring.	K	
8. BESLAG EN EXECUTIE			
71.	De stagiaire kan het systeem van het verhaalsrecht zoals vastgelegd in Titel 10 van Boek 3 BW uitleggen, in het bijzonder de onderlinge verhouding tussen schuldeisers met een recht van voorrang en kan het systeem van rechtsvorderingen zoals vastgelegd in Titel 11 van Boek 3 BW uitleggen.	B	
72.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of wel of geen conservatoir beslag gelegd moet worden, mede met het oog op de risico's van beslaglegging.	T	EC
73.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen aan welke eisen een beslagrekest dient te voldoen, mede met het oog op de door de rechterlijke macht gehanteerde 'beslagsyllabus'.	T	E
74.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wat de gevolgen zijn van een derdenbeslag (conservatoir dan wel executoriaal) voor de beslaglegger, de beslagene dan wel de derde-beslagene.	T	E
75.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wat de gevolgen zijn voor de beslaglegger, de beslagene dan wel een eventuele derde-verkrijger van een conservatoir beslag op een roerende zaak niet-registergoed of een registergoed.	T	
76.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of en zo ja, hoe kan worden bewerkstelligd dat een gelegd conservatoir beslag wordt opgeheven.	T	EC
77.	De stagiaire kent de diverse vormen van voor tenuitvoerlegging vatbare titels (waaronder begrepen het arbitrale vonnis, de grosse van een notariële akte, de grosse van een proces-verbaal en het in een buitenland gewezen vonnis) die zich lenen voor executie en kan dat in een concrete zaak uitwerken.	T	EC
78.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen hoe verhaalsuitoefening dan wel reële executie dient plaats te vinden ten aanzien van een roerende zaak niet-registergoed of een registergoed waarop conservatoir beslag rust dat door verkrijging van een titel executoriaal wordt.	T	EC
79.	De stagiaire kan het rechtsgevolg van een uitvoerbaar-bij-voorraadverklaring uitleggen evenals de wijze waarop uitvoerbaar-bij-voorraadverklaring kan worden voorkomen en de wijze waarop daartegen op kan worden gekomen.	B	
80.	De stagiaire kan benoemen wat de rechtsgevolgen van een faillissement zijn voor de positie van diverse beslagleggers en kan de rechtsgevolgen benoemen van een faillissement ten aanzien van bestaande executoriale titels en reeds aangevangen executies ten aanzien van de failliet.	K	

VOLGORDE

Bij het aanleren van de toetstermen voor de *major burgerlijk recht* en de *minor burgerlijk recht* wordt aangeraden om bovenstaande volgorde aan te houden.

LEERVORMEN

De toetstermen van de *major en minor burgerlijk recht* kunnen worden bereikt door middel van bijvoorbeeld klassikale instructie, zelfstudie, het uitwerken van casus, praktijkopdrachten en het opstellen van

processtukken. Om de voorbereiding te stimuleren zou per dagdeel een (digitale) toets of voorbereidende opdracht kunnen worden gemaakt. Een voorbeeld van een praktijkopdracht is het formuleren van een goed onderbouwde aansprakelijkstelling of het opstellen van een beslagrekest of andere processtukken.

LEERMIDDELEN

Er worden geen leermiddelen voorgeschreven voor de *major en minor burgerlijk recht*. Ten aanzien van bruikbare achtergrondliteratuur kan gebruik gemaakt worden van een handboek procesrecht en eventueel monografieën of handboeken materieel recht (eventueel uit een lijst te kiezen door de stagiaire) aangevuld met artikelen, jurisprudentie, wetboeken en online te raadplegen regelgeving (procesreglementen).

TOETSVORMEN

Bij de *major en minor burgerlijk recht* moet de toetsing meten of de stagiaire de toetstermen heeft behaald. Een mix van casussen en praktijkopdrachten (procesadvies, processtuk) verdient de voorkeur. De *major burgerlijk recht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een casustoets, waarvan een praktijkopdracht deel uitmaakt (processtuk of procesadvies).

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van de *major en de minor burgerlijk recht* is het belangrijk dat het procesrecht in elk dagdeel aan de orde komt. Het is de bedoeling om het materiële recht in verband te brengen met het formele recht. Dat moet de toegevoegde waarde zijn van de beroepsopleiding advocaten.

STUDIEBELASTING

De *major burgerlijk recht* heeft een studiebelasting van in totaal (deel 1 + deel 2) 20 dagdelen met minimaal 8 dagdelen contacttijd. De *minor burgerlijk recht* heeft een studiebelasting van 10 dagdelen met minimaal 4 dagdelen contacttijd.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEKAK BURGERLIJK RECHT: INFORMATIE- EN BEWIJSVERGARING (INCL. BEWIJSRECHT)

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een verplicht vak met vijf dagdelen contacttijd. Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 6 juni 2016.

DOELGROEP

Het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* is een verplicht vak voor stagiaires die de leerlijn Burgerlijk recht hebben gekozen. Stagiaires die de andere leerlijnen volgen, kunnen **niet** aan dit vak deelnemen.

ONDERWERPEN

In het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Bewijsrecht, stellen, betwisten, bewijslastverdeling
2. Bewijsmiddelen
3. (Voorlopige) bewijslevering
4. Bijzondere wijzen van informatie- en bewijsvergaring
5. Internationale informatie- en bewijsvergaring/-levering
6. Grenzen aan informatie- en bewijsvergaring

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Voordat aan het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* kan worden deelgenomen moet de *major burgerlijk recht* gevolgd zijn, omdat het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* voortbouwt op de kennis en ervaring die daarin is opgedaan.

EINDTERMEN

Voor het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. BEWIJSRECHT, STELLEN, BETWISTEN, BEWIJSLASTVERDELING				
1.	De stagiaire kan benoemen welke uitgangspunten ten grondslag liggen aan het bewijsrecht, inclusief de waarheidsplicht en de substantiërings- en bewijsaandragplicht.	K		
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen in hoeverre ieder van partijen is gehouden stellingen in te nemen, te betwisten en te bewijzen.	T	EC	
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een partij een verzwaarde stelplicht heeft, hoe deze partij aan deze verzwaarde stelplicht kan voldoen en wat de gevolgen zijn als zij dat niet doet.	T	C	
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoe de stelplicht en bewijslastverdeling die in een bodemprocedure geldt, doorwerkt in een kort geding.	T	EC	
5.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een bewijsmiddel bewijskracht heeft en of het dwingend of vrije bewijskracht betreft.	T	EC	
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen of een beroep kan worden gedaan op het gezag van gewijsde en beschrijven wat de gevolgen van een geslaagd beroep daarop zijn.	T	EC	
7.	De stagiaire kan van een concreet verweer vaststellen of dit betwistend of bevrijdend van aard is.	B		
2. BEWIJSMIDDELEN				
8.	De stagiaire kan de verschillende manieren van bewijslevering in een procedure noemen.	K		
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen op welke wijze bewijsmiddelen in een procedure moeten worden ingebracht, en hoe getuigenbewijs moet worden aangeboden zodanig dat de rechter het aangeboden (tegen)bewijs moet toelaten.	T	EC	<i>Major burgerlijk recht</i>
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen aan welke additionele eisen een bewijsaanbod in hoger beroep is gebonden, zowel voor bewijs als tegenbewijs.	T	E	<i>Major burgerlijk recht</i>
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen wat de bewijsrechtelijke waarde is van uitspraken die de cliënt, derden of deskundigen op een zitting doet/doen en daarbij onderscheid maken tussen het geval dat de cliënt als getuige wordt gehoord en het geval waarbij dat niet zo is.	T	EC	
3. (VOORLOPIGE)BEWIJSLEVERING				
12.	De stagiaire heeft inzicht in de procedures inzake voorlopige bewijslevering.	B		
13.	De stagiaire kan de wettelijke regeling van de oproeping van de getuigen en het verloop van het getuigenverhoor, het deskundigenbericht en de plaatsopneming en eventuele rechtersregelingen op een juridisch correcte wijze toepassen in een concrete zaak.	T	E	
14.	De stagiaire kan de verschillende manieren van voorlopige bewijslevering die de wet kent noemen.	K		<i>Major burgerlijk recht</i>

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de verschillende manieren van voorlopige bewijslevering succesvol kunnen worden toegepast.	T	E	
16.	De stagiaire kent het verloop van het voorlopige getuigenverhoor, het voorlopige deskundigenbericht en de voorlopige plaatsopneming en kan de wettelijke regeling hiervan in een concrete zaak toepassen.	T	E	
17.	De stagiaire kan beoordelen of hetgeen zich op de zitting heeft voorgedaan op adequate wijze in het proces-verbaal is vastgelegd en beschrijven wat de gevolgen zijn van een onjuiste of onvolledige verslaglegging en op welke wijze daartegen kan worden opgekomen.	T	EC	
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen welke invloed een bewijsovereenkomst heeft voor het tussen partijen geldende bewijsrecht.	T	EC	
19.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of, wanneer en hoe rapporten van partijdeskundigen en overige bewijsmiddelen waaronder geluidsbanden en dragers van digitale gegevens in een procedure moeten worden ingebracht ter onderbouwing van stellingen en verweren.	T	EC	
4. BIJZONDERE WIJZEN VAN INFORMATIE- EN BEWIJSVERGARING				
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of bepaalde stukken of gegevensdragers die zich onder de wederpartij of een derde bevinden door de wederpartij of die derde moeten worden overgelegd en hoe deze wederpartij of deze derde kan worden gedwongen om deze stukken te overleggen.	T	EC	
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of er mogelijkheden zijn om te voorkomen dat bewijs wordt weggemaakt en zo ja, op welke wijze.	T	EC	
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een partij in het kader van een verhaalsonderzoek mogelijkheden heeft om informatie in te winnen die tot doel heeft de tenuitvoerlegging van een rechterlijke uitspraak mogelijk te maken en zo ja, hoe deze informatie kan worden verkregen.	T	EC	
5. INTERNATIONALE INFORMATIE- EN BEWIJSVERGARING-/LEVERING				
23.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze bewijs of informatie die zich in het buitenland bevindt, ten behoeve van een in Nederland te voeren procedure kan worden verzameld en in deze procedure kan worden ingebracht.	K		
24.	De stagiaire kan opsommen op welke wijze bewijs of informatie dat zich in Nederland bevindt, ten behoeve van een in het buitenland te voeren procedure kan worden verzameld.	K		
25.	De stagiaire kan beschrijven in hoeverre in een Nederlandse procedure voor het beoordelen van vorderingszaken en verzoekzaken waarin buitenlands recht van toepassing is, het Nederlandse bewijsrecht geldt.	B		
6. GRENZEN AAN DE INFORMATIE- EN BEWIJSVERGARING				
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of ten aanzien van bepaald bewijs een wettelijke of contractuele geheimhoudingsplicht geldt en wat de gevolgen van deze geheimhoudingsplicht zijn voor het in de procedure inbrengen van dit bewijs en welke mogelijkheden bestaan om te bewerkstelligen dat ondanks de geheimhoudingsplicht, het bewijs zoveel als mogelijk in de procedure kan worden ingebracht.	T	C	
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een getuige een verschoningsrecht toekomt en beschrijven wat de gevolgen van dit verschoningsrecht zijn.	T	EC	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
28.	De stagiaire kan de beperkingen aan bewijs- en informatievergaring onder invloed van grondrechtelijke en mensenrechtelijke bescherming beschrijven.	K		
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of bewijs dat onrechtmatig is verkregen, in een procedure kan worden ingebracht ter beslissing van de zaak en wat de tuchtrechtelijke gevolgen daarvan kunnen zijn.	T	EC	
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of, wanneer en hoe de rechter bevoegd is tot zelfstandige bewijsvergaring en wat de rechtsgevolgen zijn van overschrijding van die bevoegdheid.	T	E	

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)*.

LEERVORMEN

Wij denken dat het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* het best kan worden geleerd door zelfstudie door de stagiaire gecombineerd met klassikaal onderwijs, waarin de stof aan de hand van een groot aantal casus wordt behandeld. Bij deze casus zou gedacht kunnen worden aan casus zoals:

1. U heeft een cliënt die een opname heeft gemaakt van een telefoongesprek met de wederpartij. Kan/mag dit telefoongesprek in de procedure worden ingebracht en, zo ja, mag de rechter dit telefoongesprek dan aan zijn overwegingen ten grondslag leggen?
2. U wilt in hoger beroep bewijs aanbieden van een feit waarvan u ook al in eerste aanleg bewijs heeft aangeboden. Aan welke extra eisen moet dit bewijsaanbod voldoen?
3. De rechter beveelt dat partijen bij de comparitie aanwezig dienen te zijn. Op de comparitie geeft uw cliënt zijn eigen weergave van de feiten. Wat is de bewijsrechtelijke waarde van deze weergave? Welke instructies had u in het licht hiervan uw cliënt wellicht voor de comparitie wellicht nog moeten geven?
4. Nadat de rechtbank uw vordering heeft afgewezen stelt u hoger beroep in. Voordat het hoger beroep dient, wilt u eigenlijk al een getuige horen. Is dit mogelijk en waarop moet u letten gezien het feit dat het hoger beroep al is ingesteld?

LEERMIDDELEN

Bij het ontwikkelen van het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* kan gedacht worden aan het gebruik van de volgende boeken:

- H.L. G. Wieten, *Bewijs*, Deventer: Kluwer, 2012.
- T.R. Hidma & G.R. Rutgers, *Bewijs*, Deventer: Kluwer, 2004.
- M.J.A.M. Ahsman e.a., *Bewijsrecht*, Den Haag: BJu, 2010.
- H.W.B. Thoe Swartzenberg, *Civiel bewijsrecht voor de rechtspraktijk*, Maklu, 2011.

Vakbeschrijving groot keuzevak burgerlijk recht: informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur. Bij gebruik van één van deze boeken zal aanvulling van de literatuur met artikelen en uitspraken noodzakelijk zijn.

TOETSVORMEN

Het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* wordt afgerond met een gecombineerde theorie- en casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Er zijn op dit moment geen randvoorwaarden of organisatorische zaken waarmee rekening gehouden moet worden bij het ontwikkelen van het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)*.

STUDIEBELASTING

Het vak *informatie- en bewijsvergaring (incl. bewijsrecht)* heeft een studiebelasting van circa 15 dagdelen.

Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: ARBEIDSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het keuzevak *arbeidsrecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak (een keuzevak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 25 juli 2016.

DOELGROEP

Het keuzevak *arbeidsrecht* kan alleen worden gekozen door stagiaires die de leerlijn burgerlijk recht volgen.

OPBOUW/INDELING

Het keuzevak *arbeidsrecht* is als volgt ingedeeld:

1. De arbeidsovereenkomst

- 1.1 Kwalificatie (7:610 BW, Groen/Schoevers, ABN AMRO/Mahli, Thuiszorg/PGGM)
- 1.2 Rechtsvermoedens (7:610a en 7:610b BW)
- 1.3 Flexibele arbeidsrelaties (min-max, nul-uren contract, oproepovereenkomst, 7:628a BW)
- 1.4 Bijzondere bedingen:
  - Eenzijdig wijzigingsbeding (7:613, 7:611 en 6:248 BW)
  - Concurrentiebeding (7:653 BW)
  - Boetebeding (7:650 BW)
  - Proeftijdbeding (7:652 BW)
  - Uitzendbeding (7:691 BW)
- 1.5 Cao recht

2. Loonbetaling en arbeidsongeschiktheid

- 2.1 Civielrechtelijk loonbegrip
- 2.2 Recht op loon, algemeen ((gewijzigde)loonrisicoregeling 7:627/628 BW)
- 2.3 Tijdstip loonbetaling, wettelijke verhoging
- 2.4 Verlofregelingen:
  - Vakantiewetgeving (7:634-645 BW)
  - Wet Arbeid en Zorg
  - Wet Aanpassing Arbeidsduur
- 2.5 Recht op loon bij ziekte (7:629 BW)
- 2.6 Procesrechtelijk aspect: verklaring deskundige UWV (7:629a BW)
- 2.7 Wet Verbetering Poortwachter, WIA en Ziektewet (inclusief loonsanctie en verhaalsanctie en daarmee gepaard gaande civielrechtelijke en bestuursrechtelijke processuele aspecten alsmede 7:658a en 7:660a BW)
- 2.8 Sociale verzekeringsrechtelijke aspecten (ZW) (van de beëindiging van de arbeidsovereenkomst)

3. Het einde van de arbeidsovereenkomst

- 3.1 Einde van rechtswege
  - Bepaalde en onbepaalde tijd, Ragetlie, ketenregeling/conversie
  - Pensioenontslag(beding)

- 3.2 Opzegging
  - Opzegtermijn
  - Toestemming UWV Werkbedrijf (Ontslagregeling en WOR)
  - Bijzondere positie statutair directeur
  - Opzegverboden
  - Onregelmatige opzegging
  - Verval- en verjaringstermijnen
- 3.3 Ontbinding (7:671b-c en 7:686 BW)
  - Transitievergoeding (7:673, 673a-d) en billijke vergoeding
  - Titel 3 Rv en procesreglement verzoekschriftprocedures rechtbanken sector kanton
  - Pro forma ontbinding
  - Voorwaardelijke ontbinding
- 3.4 Ontslag op staande voet (7:677 BW)
  - Trigger voor diverse procedures: kort geding, voorwaardelijke ontbinding en eventueel bodemprocedure
  - Schadeplichtigheid bij opzet of schuld
  - Procesrecht: kort geding bij voorzieningenrechter of kantonrechter
- 3.5 Wederzijds goedvinden
- 3.6 Rechtsmiddelen, hoger beroep, cassatie
- 3.7 Sociale verzekeringsrechtelijke aspecten (WW) (van de beëindiging van de arbeidsovereenkomst).

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Alle stagiaires die de leerlijn burgerlijk recht volgen, mogen aan het keuzevak *arbeidsrecht* deelnemen. Zij dienen de *major burgerlijk recht* gevolgd te hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het keuzevak *arbeidsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het keuzevak *arbeidsrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
1. DE ARBEIDSOVEREENKOMST				
1.	De stagiaire kan de jurisprudentie van de Hoge Raad over de kwalificatie van een arbeidsovereenkomst benoemen en samenvatten.	K		1.1
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een arbeidsrelatie op grond van wetgeving en jurisprudentie kan worden gekwalificeerd als arbeidsovereenkomst.	T	C	1.1, 1.2
3.	De stagiaire kan uitleggen op welke manieren een cao van toepassing kan worden, en blijven, op de individuele arbeidsovereenkomst.	K		1.5
4.	De stagiaire kan de rechtspraak van de Hoge Raad over het wijzigen van een arbeidsovereenkomst beschrijven.	K		1.4
5.	De stagiaire kan uitleggen hoe deze jurisprudentie van de Hoge Raad over het wijzigen van een arbeidsovereenkomst in de lagere rechtspraak wordt toegepast.	K		1.4
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of – en zo ja, op welke wijze – arbeidsvoorwaarden eenzijdig door de werkgever kunnen worden gewijzigd.	T	C	1.4
7.	De stagiaire kan een rechtsgeldig concurrentiebeding beoordelen.	T	E	1.4
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak met betrekking tot een concurrentiebeding zijn cliënt adviseren over: <ul style="list-style-type: none"> – de geldigheid van het concurrentiebeding; – de gevolgen van het concurrentiebeding; – de afdwingbaarheid van een concurrentiebeding; – de te nemen processuele stappen; – de proceskansen; – de procesrisico's. 	T	E	1.4
9.	De stagiaire kan een rechtsgeldig boetebeding beoordelen.	T	E	1.4
10.	De stagiaire kan een rechtsgeldig proeftijdbeding beoordelen.	T	EC	1.4
11.	De stagiaire kan beschrijven wat de gevolgen voor werkgever en werknemer zijn indien een uitzendbeding in de arbeidsovereenkomst is opgenomen.	K		1.4
12.	De stagiaire kan opsommen welke vormen van bescherming personen genieten die werkzaamheden verrichten op basis van een flexibele arbeidsovereenkomst (7:610b en 7:628a).	K		1.3
2. LOONBETALING EN ARBEIDSONGESCHIKTHEID				
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een werknemer die niet werkt recht heeft op loon en zo ja, op hoeveel loon.	T	C	2.2, 2.5
14.	De stagiaire kan een definitie geven van het civielrechtelijke loonbegrip.	K		2.1
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het loon tijdig is betaald.	T	C	2.3
16.	De stagiaire kan beschrijven wat de gevolgen kunnen zijn indien het loon niet tijdig is betaald.	K		2.3, 2.5

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak adviseren of, en op welke wijze, een werknemer een vordering tot loonbetaling gedurende de eerste twee jaar van arbeidsongeschiktheid wegens ziekte kan instellen, rekening houdend met alle processuele aspecten.	T	C	2.5, 2.6, 2.7
18.	De stagiaire kan beschrijven welke plichten werkgevers en werknemers hebben bij de re-integratie van een zieke werknemer.	K		2.7
19.	De stagiaire kan beschrijven wat de mogelijke sancties zijn indien de werkgever of de werknemer niet aan de verplichtingen bij de re-integratie van een zieke werknemer voldoet.	K		2.5, 2.7, 2.8
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak een werknemer of werkgever adviseren over de rechten en plichten bij de re-integratie en de sancties bij het niet voldoen aan de verplichtingen.	T	C	2.5, 2.6, 2.7, 2.8
3. HET EINDE VAN DE ARBEIDSOVEREENKOMST				
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een arbeidsovereenkomst van rechtswege eindigt of dat voor het eindigen van de arbeidsovereenkomst voorafgaande opzegging, ontbinding door de rechter of overeenstemming tussen werkgever en werknemer noodzakelijk is.	T	C	3.1, 3.2
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak adviseren of, hoe en op welke termijn een werkgever of een werknemer een arbeidsovereenkomst kan opzeggen.	T	C	3.2
23.	De stagiaire kan in het kader van het opzeggen van een arbeidsovereenkomst uitleggen hoe de juridische positie van een statutair directeur afwijkt van die van een reguliere werknemer.	B		3.2
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een opzegging van de arbeidsovereenkomst vernietigbaar is en beschrijven hoe – en op welke termijn – deze vernietigbaarheid kan worden ingeroepen.	T	C	3.2
25.	De stagiaire kan beschrijven hoe – en op welke termijn – rechtsovereenkomsten die verband houden met de vernietiging van een opzegging van de arbeidsovereenkomst kunnen worden ingesteld.	K		3.2, 3.4
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen hoe en wanneer herstel van het dienstverband danwel additionele billijke vergoeding gevorderd kan worden.	T	C	3.6
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de proceskansen en de risico's van/voor zijn cliënt zijn bij het vorderen van herstel van het dienstverband danwel de additionele billijke vergoeding.	T	C	3.6
28.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen en op welke wijze bij de rechter ontbinding van de arbeidsovereenkomst kan worden verzocht, rekening houdend met alle processuele aspecten.	K		3.3
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak met betrekking tot een ontslag op staande voet zijn cliënt adviseren over: <ul style="list-style-type: none"> – de geldigheid van het ontslag op staande voet; – de te nemen processuele stappen; – de proceskansen; – de procesrisico's. 	T	C	3.4
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak zijn cliënt adviseren over de sociale verzekeringsrechtelijke gevolgen van een beëindiging van een arbeidsovereenkomst.	T	C	2.8, 3.7

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof is het belangrijk dat de toetstermen van het keuzevak *arbeidsrecht* in volgorde van bovenstaand schema worden aangeleerd.

LEERVORMEN

De toetstermen van het keuzevak *arbeidsrecht* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie (bijvoorbeeld aan de hand van casus en voorbeelden) en/of zelfstudie en/of praktijkopdrachten.

Daarnaast kan gedacht worden aan een aantal korte toetsvragen die de stagiaire voorafgaand aan iedere bijeenkomst via een webformulier, een digitaal toetsysteem of een digitale leeromgeving moet beantwoorden. Uit die vragen blijkt dat de stagiaire het voorgeschreven studiemateriaal voor die bijeenkomst heeft bestudeerd. Het maken van deze vragen wordt niet becijferd, maar het is bijvoorbeeld wel voorwaarde voor geslaagde deelname aan de betreffende bijeenkomst. Indien gewenst, kan er ook een huiswerkopdracht ontwikkeld worden.

LEERMIDDELEN

Bij het keuzevak *arbeidsrecht* kan het volgende leermiddel voor de stagiaires worden ingezet:

- Een selectie uit C.J.A. Loonstra en W.A. Zondag, *Arbeidsrechtelijke themata*, Boom Juridische Uitgevers.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

Tevens zou overwogen kunnen worden een bundel samen te stellen met een aantal procesdossiers van veel voorkomende arbeidsrechtelijke zaken.

TOETSVORMEN

Het keuzevak *arbeidsrecht* kan worden afgerond met een gecombineerde theorie- en casustoets. Voor de toetstermen op kennis- en begripsniveau is een theorietoets het meest logisch. De toetstermen op toepassingsniveau (en hoger) zouden via een casustoets getoetst kunnen worden.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Voor het keuzevak *arbeidsrecht* zijn op dit moment geen randvoorwaarden bekend.

STUDIEBELASTING

Het keuzevak *arbeidsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: (ECHT)SCHEIDINGSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *(echt)scheidingsrecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 4 maart 2019.

DOELGROEP

Het vak *(echt)scheidingsrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *(echt)scheidingsrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. De scheidingsprocedure

- De intake
- Emoties
- De procedure tot echtscheiding
- De procedure tot ontbinding van het geregistreerde partnerschap
- De procedure tot scheiding van tafel en bed
- De procedure tot ontbinding van de scheiding van tafel en bed
- Voorlopige voorzieningen
- De verzoening
- De nevenvoorzieningen
- Wat te doen bij verbreking van de samenleving?
- Het ouderschapsplan
- De pensioenverevening

2. Alimentatierecht en -rekenen

- Behoeft
- Draagkracht
- Partneralimentatie
- Kinderalimentatie
- Wijze van berekenen

3. Relatievermogensrecht

- Huwelijk, geregistreerd partnerschap, samenlevingsrelatie, de verschillen
- Algemene bepalingen
- Lotsverbondenheid, kosten van de huishouding, toestemming, vergoedingsrechten, bestuur
- Wettelijke gemeenschap van goederen
- Omvang wettelijke gemeenschap van goederen, aansprakelijkheid, uitwinbaarheid en draagplicht
- Bestuur
- Ontbinding
- Relatievermogensrechtelijke gemeenschap versus ontbonden gemeenschap en eenvoudige gemeenschap
- Huwelijkse voorwaarden/partnerschapsvoorwaarden algemeen
- Huwelijkse voorwaarden/partnerschapsvoorwaarden bijzonder: beperkte gemeenschap, periodieke en finale verrekenbedingen

- Afwikkeling relatievermogensregime bij scheiding/verdeling/verrekening

4. De kinderen

- Grondrechten in het personen- en familierecht
- Afstammingsrecht
- Adoptie
- Gezag
- Omgang
- Informatie- en consultatieverplichting

Het onderwerp *Kinderen* zal gedurende 1,5 uur mondeling behandeld worden. Een groot deel zal door zelfstudie eigen gemaakt dienen te worden.

Na dit vak moet de stagiaire de onderlinge rechtsverhoudingen kennen tussen echtgenoten, geregistreerde partners, samenwonenden en van de relatie tussen kinderen en ouders, tussen kinderen en broers/zussen en de verhouding met andere familieleden, zoals die in Boek 1 BW en andere aanverwante regelgeving is neergelegd. Tevens moet de stagiaire het familieprocesrecht en de gevolgen van de beëindiging van een huwelijk, geregistreerd partnerschap of samenwoningsrelatie kennen. Daarbij gaat het in bijzonder om het alimentatierecht voor de ex-partner, de kinderen, de voortzetting van de bewoning, het ouderschapsplan, omgangsproblematiek, executiemogelijkheden, verhuizen met kinderen, pensioenverevening en het toepasselijke procesrecht.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *(echt)scheidingsrecht* willen deelnemen, moeten de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *(echt)scheidingsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak (echt)scheidingsrecht zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1. DE SCHEIDINGSPROCEDURE			
1.	De stagiaire kan het verschil tussen een echtscheiding en een scheiding van tafel en bed beschrijven.	B	
2.	De stagiaire is bekend met de procedure tot vaststelling van voorlopige voorzieningen. Aan welke voorwaarden deze dient te voldoen. De geldigheidsduur van de beschikking. De onmogelijkheid van appel en de mogelijkheden tot wijziging van de getroffen voorziening.	T	EC
3.	De stagiaire kan benoemen welke rechter relatief bevoegd is in het kader van de procedures voorlopige voorzieningen en echtscheiding.	K	
4.	De stagiaire kan de mogelijkheden van hoger beroep en de daarvoor geldende termijn beschrijven.	K	
5.	De stagiaire kan benoemen wat de gronden voor echtscheiding zijn voor ontbinding GP en voor scheiding van tafel en bed.	K	
6.	De stagiaire kan beschrijven hoe en binnen welke termijn een echtscheiding en ontbinding GP moeten worden ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand.	K	
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak de gevolgen van een echtscheiding bepalen voor wat betreft: <ul style="list-style-type: none"> - het vermogen van partijen; - pensioenaanspraken; - het huis en de voortzetting van de bewoning daarvan; - de kinder- en partneralimentatie; - de minderjarige en jongmeerderjarige kinderen (ouderschapsplan, waarin afspraken moeten worden vastgelegd over de verzorging en opvoeding van de kinderen, de kinderalimentatie en de informatie en consultatie met betrekking tot de kinderen). 	T	C
2. ALIMENTATIERECHT EN -REKENEN			
8.	De stagiaire kan het verloop van de alimentatieprocedure beschrijven.	K	
9.	De stagiaire kent de uitgangspunten voor het maken van kinder- en partneralimentatie. Welke informatie is nodig om de berekening te kunnen maken en hoe dient deze informatie in de behoefte en draagkrachtberekening te worden meegenomen.	T	EC
10.	De stagiaire kan de grondslag voor partneralimentatie noemen.	K	
11.	De stagiaire kan beschrijven hoe de behoefte aan partneralimentatie moet worden vastgesteld aan de hand van de geldende richtlijnen.	T	C
12.	De stagiaire kan het criterium behoeftigheid definiëren en welke factoren hierbij een rol spelen.	K	
13.	De stagiaire kan beschrijven welk inkomen bepalend is voor de vaststelling van alimentatie.	K	
14.	De stagiaire kan benoemen aan welke criteria een artikel 1:160 BW situatie voldoet.	K	
15.	De stagiaire kan benoemen aan welke criteria voldaan moet zijn voor een wijziging van de alimentatie.	K	
16.	De stagiaire kan benoemen aan welke voorwaarden voldaan moet zijn om een rechtsgeldig niet-wijzigingsbeding overeen te komen.	K	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
17.	De stagiaire kan benoemen welke factoren een rol spelen bij de vaststelling van een termijn voor partneralimentatie.	K	
18.	De stagiaire kan benoemen welke termijnen gelden voor de partneralimentatieverplichting.	K	
19.	De stagiaire kan benoemen tot welk moment een verzoek om verlenging van de alimentatietermijn verzocht kan worden.	K	
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak de mogelijkheden vaststellen om betaling van een alimentatie af te dwingen.	T	EC
21.	De stagiaire kan de voorrangsregel van artikel 1:400 BW beschrijven.	K	
22.	De stagiaire kan de regeling inzake de onderhoudsplicht van de verwekker of daarmee gelijkgestelde personen, zoals is verwoord in artikel 1:394 BW ter zake beschrijven.	K	
3. RELATIEVERMOGENSRECHT			
23.	De stagiaire kan de verschillen benoemen op het relatievermogensrechtelijke vlak tussen huwelijk, geregistreerd partnerschap en het ongehuwd/niet-geregistreerd samenleven.	K	
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de vermogensrechtelijke gevolgen zijn van beëindiging van de samenwoning met en zonder een samenlevingsovereenkomst.	T	E
25.	De stagiaire kan benoemen wat de praktische betekenis is van art. 1:81 BW bij de scheiding.	K	
26.	De stagiaire kent de uitgangspunten van het regime van art. 1:87 BW (en daarmee alsmede art. 1:96 BW) betreffende de vergoedingsrechten tussen echtgenoten, en kan dit in grote lijnen vertalen naar praktijkcasus.	T	EC
27.	De stagiaire kent het toestemmingsregime van art. 1:88 BW en kan daarmee de rechtshandelingen noemen waarvoor een echtgenoot van de andere echtgenoot toestemming behoeft, alsmede benoemen en vaststellen wat de gevolgen zijn van het ontbreken van de vereiste toestemming.	K	
28.	De stagiaire kan het begrip bestuur omschrijven en kent het bestuursregime betreffende de 'eigen goederen' (art. 1:90 BW) en gemeenschapsgoederen (art. 1:97 BW).	K	
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren welke goederen dan wel schulden van de echtgenoten tot de wettelijke gemeenschap van goederen behoren.	T	E
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak de gevolgen vaststellen van de regels rond aansprakelijkheid, draagplicht en verhaalbaarheid ter zake van eigen en gemeenschapsschulden van in wettelijke gemeenschap gehuwde echtelieden. Dit zowel tijdens het bestaan als na ontbinding van die gemeenschap, c.q. verdeling van de ontbonden gemeenschap.	T	EC
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of sprake is van een eenvoudige of een (beperkte) relatievermogensrechtelijke gemeenschap van goederen.	T	E
32.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wie van de deelgenoten het bestuur (beheer) heeft in geval van een relatievermogensrechtelijke gemeenschap zowel tijdens het bestaan als na ontbinding van die gemeenschap en in geval van een eenvoudige gemeenschap.	T	EC
33.	De stagiaire kan voorbeelden geven van verschillende soorten huwelijkse voorwaarden.	T	E
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak samen met (een) cliënt(en) vaststellen welke huwelijkse voorwaarden voor de situatie passend kunnen zijn.	T	E

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
35.	De stagiaire kan de gevolgen in kaart brengen van een niet-nagekomen periodiek verrekenbeding, in het bijzonder wat betreft de beleggingsvisie en het 'door de BV heen kijken'.	T	EC
36.	De stagiaire kan beschrijven wat 'verdeling' in de zin van artikel 3:182 BW inhoudt.	K	
37.	De stagiaire kan de regels voor het vaststellen van de peildatum voor de samenstelling en waardering van de (goederen van) de ontbonden gemeenschap beschrijven, alsmede voor de finale verrekenmassa in geval van een (finaal) verrekenbeding.	K	
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak inschatten of en welke de invloed is van de redelijkheid en billijkheid, en andere algemeen vermogensrechtelijke leerstukken als dwaling en natuurlijke verbintenis, op de afwikkeling van een huwelijksvermogensrechtelijk regime.	T	EC
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een cliënt wel of geen beroep kan doen op de regeling van benadeling voor meer dan een vierde (artikel 3:196 BW).	T	E
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak vermogensrechtelijke afspraken tussen scheidende echtelieden in een vaststellingsovereenkomst/convenant vastleggen.	T	E
4. DE KINDEREN			
41.	De stagiaire kan de begrippen 'family life', nauwe betrekking en het belang van het kind toepassen.	T	EC
42.	De stagiaire kan het verschil tussen bloedverwanten en aanverwanten beschrijven.	B	
43.	De stagiaire kan het ontstaan van vaderschap en het ontstaan van moederschap beschrijven.	B	
44.	De stagiaire kan de verschillen (in rechtsgevolgen) tussen biologisch, genetisch, sociaal en juridisch ouderschap beschrijven.	T	EC
45.	De stagiaire kan beschrijven wat het verschil is tussen erkenning en gerechtelijke vaststelling ouderschap.	B	
46.	De stagiaire kan beschrijven hoe juridisch ouderschap kan worden ontkend, vernietigd of herroepen.	T	EC
47.	De stagiaire is ermee bekend wat er bij draagmoederschapsconstructies moet gebeuren om het ouderschap naar de wensouder(s) te laten overgaan.	T	C
48.	De stagiaire is bekend met de posities van de moeder, de duomoeder en biologische vader over de personen van het juridisch ouderschap.	K	
49.	De stagiaire is bekend met de gevolgen van de wettelijke regeling inzake het meemoederschap ogv 1:198 lid 1 sub b.	T	EC
50.	De stagiaire is ermee bekend hoe de duo-moeder het kind kan erkennen als er sprake is van een bekende donor.	T	EC
51.	De stagiaire kan de regel van artikel 1:394 BW en de rechtsgevolgen daarvan beschrijven.	K	
52.	De stagiaire kan de voorwaarden en de rechtsgevolgen van adoptie beschrijven.	T	E
53.	De stagiaire kan beschrijven wat het verschil is tussen handelingsonbekwaamheid en – onbevoegdheid.	B	
54.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze diverse vormen van gezag (gezamenlijk gezag, eenoudergezag, voogdij) ontstaan. En op welke wijze deze vormen verloren gaan.	T	C
55.	De stagiaire kan de rechtsgevolgen van gezag beschrijven.	K	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
56.	De stagiaire kan de rechten van ouders, evt. derden (broers/zussen, andere familieleden, ex-stiefouders of ex-pleegouders, biologische ouders, spermadonoren) en kinderen op omgang met elkaar en de mogelijkheden tot beperking van dat recht beschrijven, alsmede de executie(on)mogelijkheden.	T	EC

VOLGORDE

Voor het aanleren van de toetstermen van het vak *(echt)scheidingsrecht* wordt aanbevolen zoveel mogelijk de volgorde aan te houden zoals opgenomen onder Onderwerpen/opbouw in deze vakbeschrijving.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *(echt)scheidingsrecht* kunnen bereikt worden door middel van zelfstudie, via de digitale leeromgeving en de daar opgenomen literatuur, klassikale instructie en het uitwerken van casus. Via zelfstudie, mede aan de hand van informatie in de digitale leeromgeving, kan de stagiaire de 'basiskennis' tot zich nemen. In de klassikale instructie wordt gefocust op de toetstermen.

Voor het onderwerp *Alimentatierecht en -rekenen* kunnen de stagiaires in de digitale leeromgeving gebruikmaken van het alimentatierekenprogramma Split-Online.

LEERMIDDELEN

Voor het onderwerp *Relatievermogensrecht* wordt de volgende suggestie gedaan als leermiddel voor de stagiaires:

- Van Mourik/Nuytinck, Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht, Kluwer 2015.

TOETSVORMEN

Het vak *(echt)scheidingsrecht* kan bijvoorbeeld worden getoetst door een theoretietoets en/of een casustoets.

STUDIEBELASTING

Het vak *(echt)scheidingsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: FINANCIERING, ZEKERHEDEN EN INSOLVENTIE

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *financiering, zekerheden en insolventie* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 6 juni 2016.

DOELGROEP

Het vak *financiering, zekerheden en insolventie* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *financiering, zekerheden en insolventie* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Insolventierecht
2. Kredietovereenkomsten
3. Zekerheidsrechten
4. Verhaalsbenadeling & verrekening
5. Positie van vennootschapsorganen & aansprakelijkheden

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *financiering, zekerheden en insolventie* willen deelnemen, moeten de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *financiering, zekerheden en insolventie* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *financiering, zekerheden en insolventie* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1. INSOLVENTIERECHT			
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de Nederlandse faillissementsrechter rechtsmacht heeft om ten aanzien van een schuldenaar een insolventieprocedure te openen.	T	EC
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke Nederlandse rechtbank bevoegd is een insolventieprocedure te openen.	T	E
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke rechtsmiddelen kunnen worden aangewend tegen de faillietverklaring en binnen welke termijn zulks dient te geschieden.	T	EC
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak de omvang van het vermogen dat door het faillissement wordt getroffen vaststellen.	T	EC
5.	De stagiaire kan van de curator in faillissement en de bewindvoerder in surseance vaststellen wat hun rol en bevoegdheden ten aanzien van het vermogen van de schuldenaar zijn. Daarnaast kan de stagiaire de rol van de rechter-commissaris in de beide procedures aangeven.	T	EC
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de rechtsgevolgen van art. 23, 24 en 26 Fw. zijn.	T	C
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de rechtsgevolgen van art. 35 Fw. zijn.	T	EC
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de rechtsgevolgen van art. 37, 39 en 40 Fw. zijn.	T	C
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een schuld als verifieerbare schuld, niet-verifieerbare schuld of boedelschuld kwalificeert.	T	C
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke rechtsmiddelen openstaan tegen het (niet) handelen van een curator of bewindvoerder.	T	EC
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke informatieverplichtingen de curator heeft jegens de schuldeisers.	T	EC
12.	De stagiaire kan de vereisten en voorwaarden voor het aanbieden en het totstandkomen van een akkoord en de rechtsgevolgen van een akkoord benoemen (een en ander inclusief de positie van de fiscus).	K	
13.	De stagiaire kan de functie van de Praktijkregels voor Curatoren, de Recofa-richtlijnen en het Toetsingsreglement van de Vereniging INSOLAD beschrijven.	K	
2. KREDIETOVEREENKOMSTEN			
14.	De stagiaire kan verschillende kredietvormen (lening, rekening-courantkrediet, debiteuren- en voorraadfinanciering) onderscheiden en de juridische aspecten ervan beschrijven en toepassen.	T	EC

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak de algemene bankvoorwaarden toepassen.	T	E
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of, en zo ja op welke wijze kredietenfaciliteiten rechtsgeldig kunnen worden opgezegd.	T	EC
3. ZEKERHEIDSRECHTEN			
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of aan een vordering voorrang is verbonden.	T	E
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een pandrecht op vorderingen en roerende zaken, niet-registergoederen, rechtsgeldig tot stand is gekomen en of een hypotheekrecht op een registergoed rechtsgeldig tot stand is gekomen.	T	C
19.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de bevoegdheden van pand- en hypotheekhouders in faillissement dan wel surseance van betaling zijn.	T	EC
20.	De stagiaire kan vaststellen wat in een concrete zaak de positie van de fiscus is in verhouding tot de pandhouder met betrekking tot bodemzaken.	T	EC
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een rechtsgeldig eigendomsvoorbehoud tot stand is gekomen.	T	E
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak de positie van leveranciers met een eigendomsvoorbehoud vaststellen.	T	EC
23.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze een afkoelingsperiode tot stand komt en wordt verlengd en in een concrete zaak vaststellen wat de juridische gevolgen van een afkoelingsperiode zijn.	T	EC
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een rechtsgeldige bankgarantie, borgtocht of hoofdelijkheid tot stand is gekomen.	T	EC
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een schuldeiser aanspraak kan maken op betaling onder een bankgarantie, borgtocht of hoofdelijkheid en wat daarvan de gevolgen zijn.	T	C
4. VERHAALSBENADELING & VERREKENING			
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van een paulianeuze rechtshandeling.	T	C
27.	De stagiaire kan beargumenteren of een wederpartij van een schuldenaar in en buiten een insolventieprocedure bevoegd is tot verrekening.	T	C
28.	De stagiaire kan beargumenteren wat de gevolgen zijn van een faillissement voor een door de schuldenaar gegeven (en nog niet afgeronde) betalingsopdracht.	T	EC
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een op de bankrekening van de gefailleerde ontvangen betaling aan de curator dient te worden afgedragen.	T	C
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke vereisten gelden voor de bevoegdheid van de curator om een vordering op grond van onrechtmatige daad ten behoeve van de gezamenlijke schuldeisers in te stellen.	T	C

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van selectieve betaling die leidt tot aansprakelijkheid van betrokken partijen.	T	C
5. POSITIE VAN VENNOOTSCHAPSORGANEN & AANSPRAKELIJKHEDEN			
32.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de rechtsgevolgen van het faillissement en van surseance van betaling voor de bevoegdheden van de organen van een rechtspersoon zijn.	T	C
33.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van aansprakelijkheid van bestuurders op grond van artikel 2:9 BW, 2:138/248 BW en/of artikel 6:162 BW.	T	EC
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van aansprakelijkheid van commissarissen of aandeelhouders van de failliete vennootschap, zowel jegens schuldeisers als jegens de boedel.	T	EC

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *financiering, zekerheden en insolventie*.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *financiering, zekerheden en insolventie* kunnen bijvoorbeeld bereikt worden door middel van klassikale instructie, die wordt voorbereid via zelfstudie en uitwerking van casus. Het verdient aanbeveling om alle onderwerpen na zelfstandige bestudering klassikaal te bespreken.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *financiering, zekerheden en insolventie* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- M. Pannevis en N.J Polak, *Insolventierecht (voorheen Faillissementsrecht)*, Deventer: Kluwer (meest recente druk).
- R.D. Vriesendorp, *Arresten insolventierecht*, Deventer: Kluwer (meest recente druk).
- C.M. Harmsen, *Wetseditie Insolventierecht*, Nijmegen: Ars Aequi (meest recente druk).
- www.rechtspraak.nl.
- www.insolad.nl.
- Nader vast te stellen recente rechtspraak en artikelen.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *financiering, zekerheden en insolventie* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorietoets gecombineerd met een of meer casustoetsen.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *financiering, zekerheden en insolventie* is het belangrijk bij de keuze van docenten voor een cyclus te streven naar een evenwicht tussen docenten met een wetenschappelijke achtergrond en docenten met advocatuurlijke ervaring in de financierings- en insolventiepraktijk. Ook de laatste categorie docenten zal over een meer dan gemiddelde dogmatische belangstelling en kennis dienen te beschikken.

STUDIEBELASTING

Het vak *financiering, zekerheden en insolventie* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: BESLAG- EN EXECUTIERECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *beslag- en executierecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016.

DOELGROEP

Het vak *beslag- en executierecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Voor een goede beheersing van het vak *beslag- en executierecht*, en om als advocaat goed te kunnen adviseren en optreden op dit gebied, is naast specifieke detailkennis en detailtoepassingsvaardigheden een systematische kennis en benadering van de belangrijkste delen van het burgerlijk (proces)recht vereist. Daarom zijn de eerste dagdelen hieronder qua toetstermen meer aan brede syntheses van het relevante recht gewijd.

Onderwerpen:

1. **Hoofdsystematieken**
  - 1.1 Insolventierecht
  - 1.2 Beslagrecht
  - 1.3 Verhaalsrecht op goederen
  - 1.4 Pand- en hypotheekrecht
  - 1.5 Goederenrecht
2. **Stelsel van rechtsvorderingen**
  - 2.1 Internationale regelgeving/buitenlandse rechtsvorderingen
  - 2.2 Voorrang en voorrecht
  - 2.3 Reële executie
3. **Soorten beslagen**
  - 3.1 Beslagen in Wetboek voor Burgerlijke Rechtsvordering
  - 3.2 Strafvorderlijke beslagen
  - 3.3 Bewijsbeslag intellectuele eigendom
  - 3.4 Beslagen in bijzondere wetten
4. **Algemeen**
  - 4.1 Hoofdlijnen verschillende procedures
  - 4.2 Vaststelling en invordering van belastingschulden (incl. beslagen)
5. **Zekerheidsrechten**
  - 5.1 Onderscheid zekerheidsrechten
  - 5.2 Vestigen zekerheidsrechten
  - 5.3 Gevolgen vestigen zekerheidsrechten

6. Samenloop

- 6.1 Samenloop beslag met andere rechtsvorderingen
- 6.2 Samenloop beslagen onderling
- 6.3 Samenloop beslag en andere executiemaatregelen
- 6.4 Samenloop beslag met andere beperkte rechten

7. Overig

- 7.1 Overnemen executie van een beslaglegger
- 7.2 Rangregeling afd. 5, boek 2, titel 3 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering
- 7.3 Gerechtelijke bewaring

8. Wijzen en uitvoering van beslaglegging

- 8.1 Berekenen kosten procedure voor cliënt
- 8.2 Betekeningsvoorschriften
- 8.3 Gerechtsdeurwaarders en belastingdeurwaarders
- 8.4 Verlof aanvragen
- 8.5 Zekerstelling
- 8.6 Rekest
- 8.7 Beslag grijs maken
- 8.8 Beslag op periodieke betalingen
- 8.9 Uitgesloten van beslag
- 8.10 Opheffingsprocedure
- 8.11 Derdenverzet

9. Faillissement

10. Bodembeslag/bodemvoorrecht

11. Executie door lijfswang of dwangsom

12. Uitvoeren executoriale titel

13. Doorhaling

14. Onrechtmatigheden

- 14.1 Onrechtmatig gelegd beslag
- 14.2 Onrechtmatige executie

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *beslag- en executierecht* willen deelnemen, moeten de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *beslag- en executierecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *beslag- en executierecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
1. HOOFDSYSTEMATIEKEN					
1.	De stagiaire kan de hoofdsystematiek van het insolventierecht en het beslagrecht beschrijven.	K		1.1 en 1.2	
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak op basis van het insolventierecht en het beslagrecht beargumenteren wat de voor- en nadelen van de verschillende opties (denk aan: faillissement, beslag op onroerende zaak, beslag op bankrekening) zijn.	T	EC	1.1 en 1.2	
3.	De stagiaire kan de hoofdsystematiek van het verhaalsrecht op goederen van Titel 10 Boek 3 BW beschrijven.	K		1.3	
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke maatregelen voor verhaalsancties door cliënt noodzakelijk zijn.	T	EC	1.3	
5.	De stagiaire kan de gevolgen van de in Titel 10 Boek 3 BW vastgelegde systematiek van pand- en hypotheekrecht beschrijven.	K		1.4	
6.	De stagiaire kan beschrijven wat de hoofdsystematiek is van het goederenrecht, met onderscheid tussen rechten en zaken, en roerende zaken en registergoederen.	K		1.5	<i>Major burgerlijk recht</i>
2. STELSEL VAN RECHTSVORDERINGEN					
7.	De stagiaire kan de hoofdsystematiek van het stelsel van rechtsvorderingen van Titel 11 Boek 3 BW beschrijven.	K		2	
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak de gevolgen vaststellen van de in Titel 11 Boek 3 BW vastgelegde systematiek voor de positie van ofwel het lijdend voorwerp van een rechtsvordering, ofwel de actor bij het instellen van een rechtsvordering.	T	E	2	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
9.	De stagiaire kan in een concrete grensoverschrijdende zaak vaststellen welke internationale regelgeving met betrekking tot erkenning en tenuitvoerlegging van vonnissen en andere executoriale titels voor een specifieke cliënt relevant is, voor: <ul style="list-style-type: none"> - een Nederlandse cliënt die in Nederland geconfronteerd wordt met een buitenlandse vordering; - een Nederlandse cliënt die in het buitenland een vordering geldend wil maken; - een buitenlandse cliënt die in Nederland een vordering geldend wil maken. 	T	C	2.1	
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen welke positie een vordering van een cliënt inneemt in het systeem van voorrang en voorrecht.	T	C	2.2	<i>Keuzevak FZI (toetsterm 17)</i>
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak de voorrang en het voorrecht voor de positie van een cliënt bepalen.	T	EC	2.2	<i>Keuzevak FZI (toetsterm 17 en 19)</i>
12.	De stagiaire kan beschrijven wat reële executie is.	K		2.3	
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een rechtsvordering tot reële executie is vereist.	T	EC	2.3	
3. SOORTEN BESLAGEN					
14.	De stagiaire kan de diverse soorten beslagen, zoals neergelegd in het Wetboek voor Burgerlijke Rechtsvordering, met bijbehorende systematiek beschrijven.	K		3.1 en 3.2	
15.	De stagiaire kan de hoofdsystematiek van de strafvorderlijke beslagen beschrijven.	K		3.1	
16.	De stagiaire kan voor iedere vorm van conservatoir beslag beschrijven of, en zo ja, hoe het beslag overgaat in executoriaal beslag.	K		3.2	
17.	De stagiaire kan beschrijven of bewijsbeslag mogelijk is en hoe dit in zijn werk gaat.	K		3.3	
18.	De stagiaire kan de in bijzondere wetten opgenomen beslagen benoemen.	K		3.4	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
4. ALGEMEEN					
19.	De stagiaire kan de hoofdlijnen van de procedure die tot elk van die volgende executoriale titels leidt beschrijven: <ul style="list-style-type: none"> - in een civiel vonnis; - grosse van authentieke akte (inclusief de grenzen die in het arrest HR 26 juni 1992, NJ 1993, 449; Rabobank/Visser daaraan worden gesteld); - Belastingaanslag. 	K		4.1	
20.	De stagiaire kan de wijzen van vaststelling en invordering van belastingschulden beschrijven, inclusief de wijze van conserverende aanslagen en beslagen door de belastingdienst.	K		4.2	
5. ZEKERHEIDSRECHTEN					
21.	De stagiaire kan benoemen op welke goederen een pandrecht of hypotheekrecht kan worden gevestigd.	K		5.1	<i>Keuzevak FZI (toetsterm 18)</i>
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak, namens een bezitloos pandhouder, een vordering tot afgifte volgens art. 3:237 lid 3 BW instellen en de uitvoering daarvan beschrijven.	T	EC	5.1	
23.	De stagiaire kan uitleggen hoe een pandrecht of hypotheekrecht kan worden gevestigd.	K		5.2	<i>Keuzevak FZI (toetsterm 18)</i>
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak bij niet-registergoederen beargumenteren of pand of vuistpand nodig is of stil of bezitloos pandrecht.	T	EC	5.2	
25.	De stagiaire kan beschrijven hoe ieder beslag blokkerende werking heeft.	K		5.3	
26.	De stagiaire kan beschrijven wat parate executie is.	K		5.3	<i>Keuzevak FZI (toetsterm 19)</i>
6. SAMENLOOP					
27.	De stagiaire kan alle vormen van botsing en samenloop van rechtsvorderingen beschrijven.	K		6.1	
28.	De stagiaire kan alle vormen van botsing en samenloop van beslagen met andere beslagen beschrijven.	K		6.2	
29.	De stagiaire kan alle vormen van botsing en samenloop van beslagen met andere executiemaatregelen beschrijven.	K		6.3	
30.	De stagiaire kan alle vormen van botsing en samenloop van beslagen met beperkte rechten beschrijven.	K		6.4	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
7. OVERIG					
31.	De stagiaire kan het systeem van rangregeling van de vijfde afdeling, boek 2, titel 3 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering beschrijven.	K		7.2	
32.	De stagiaire kan het systeem van gerechtelijke bewaring van de tweede afdeling, titel 7, Boek 3 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de bijzondere systemen van gerechtelijke bewaring van de artikelen 445, 446, 490b, 506, 564, 577, 584c, 584n, 709, 766 van dat wetboek beschrijven.	K		7.3	
8. WIJZEN EN UITVOERING VAN BESLAGLEGGING					
33.	De stagiaire kan voor iedere soort beslag de wijzen en uitvoering van beslaglegging beschrijven.	K		8	
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de kosten voor een cliënt zijn van de te hanteren/gekozen wijze van beslaglegging.	T	E	8.1	
35.	De stagiaire kan voor iedere vorm van executie en voor iedere soort van beslag de betekenisvoorschriften beschrijven.	K		8.2	
36.	De stagiaire kan de regelingen voor en bevoegdheden van gerechtsdeurwaarders en belastingdeurwaarders beschrijven.	K		8.3	
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de Beslagsyllabus vaststellen welke gegevens exact zijn vereist voor het verkrijgen van verlof van iedere vorm van beslag waarbij voorafgaand verlof is voorgeschreven.	T	EC	8.4	
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke vormen van zekerstelling als vervanging voor conservatoir beslag mogelijk zijn.	T	EC	8.5	
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een zekerheid genoegzame zekerheid is voor de opheffing van een conservatoir verhaalbeslag.	T	EC	8.5	
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke inlichtingen nodig zijn voor het leggen van conservatoir (derden)beslag op alle soorten periodieke betalingen en hoe die inlichtingen kunnen worden verkregen.	T	EC	8.8	
41.	De stagiaire kan beschrijven welke (soorten) goederen van beslag zijn vrijgesteld of zijn uitgesloten van conservatoir beslag en executie.	K		8.9	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
42.	De stagiaire kan in een concrete zaak namens een beslagene een opheffingsprocedure tegen een gelegd beslag voeren.	T	C	8.10	
43.	De stagiaire kan namens een derde-beslagene in een concrete zaak een procedure van derdenverzet tegen een gelegd beslag, zowel civiel als fiscaal, voeren.	T	C	8.11	
9. FAILLISSEMENT					
44.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de gevolgen zijn van faillissement en opvolgend faillissement voor een gelegd beslag.	T	C	9	Keuzevak FZI (toetsterm 20)
10. BODEMBESLAG/BODEMVOORRECHT					
45.	De stagiaire kan beschrijven wat een bodembeslag is.	K		10	Keuzevak FZI (toetsterm 20)
46.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de gevolgen van een bodembeslag zijn voor goederen van derden, zowel vóór als ná faillissement van de bodemhouder.	T	C	10	Keuzevak FZI (toetsterm 20)
47.	De stagiaire kan beschrijven wat bodemvoorrecht is.	K		10	Keuzevak FZI (toetsterm 20)
48.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de gevolgen van bodemvoorrecht zijn voor goederen van derden.	T	C	10	Keuzevak FZI (toetsterm 20)
11. EXECUTIE DOOR LIJFSDWANG OF DWANGSOM					
49.	De stagiaire kan beschrijven wat executie door lijfswang of door een dwangsom is.	K		11	
50.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of executie door lijfswang of door een dwangsom aan te bevelen is.	T	E	11	
12. UITVOEREN EXECUTORIALE TITEL					
51.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van alle (veiling)voorschriften, de executie van iedere vorm van een executoriale titel uitvoeren.	T	C	12	
13. DOORHALING					
52.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze gelegde beslagen worden opgeheven.	K		13	
14. ONRECHTMATIGHEDEN					
53.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de risico's van een beslag voor de betrokken actoren zijn, inclusief risicoansprakelijkheid voor de beslaglegger.	T	EC	14.1	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
54.	De stagiaire kan in een concrete zaak zowel eisend als verwerend de procedure met betrekking tot de schade als gevolg van een onrechtmatig gelegd beslag beschrijven.	T	C	14.1	
55.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de risico's van een onrechtmatige executie voor de betrokken actoren zijn.	T	EC	14.1	
56.	De stagiaire kan in een concrete zaak de procedure beschrijven die nodig is om de schade als gevolg van een onrechtmatige executie te verhalen.	T	C	14.2	
57.	De stagiaire kan in een concrete zaak de procedure beschrijven die nodig is om verweer te voeren tegen een onrechtmatige executie.	T	C	14.2	

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *beslag- en executierecht*.

LEERVORMEN

Geen suggesties, anders dan dat ouderwets klassikaal onderwijs met gedegen voorbereiding door de stagiaires van de lesstof nog steeds de beproefde succesformule lijkt. Het is niet de bedoeling dat de docent de leerstof gaat samenvatten. De docent kan vervolgens ingaan op in de rechtspraak veel gemaakte fouten en een toelichting geven op uitwerkingen die de gemaakt zijn aan de hand van voor te bereiden (toepassings)opgaven of casus.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *beslag- en executierecht* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- F.H.J. Mijnsen en A.I.M. van Mierlo, *Materieel beslagrecht. Monografieën Privaatrecht no. 10*, Deventer: Kluwer 2009.
- T.J.J. Bodewes, *Bewijsbeslag. Grondslagen en rechtsgevolgen van het conservatoir beslag tot afgifte*, Tilburg: Celsus juridische uitgeverij 2009.
- A.W. Jongbloed, *Executierecht*, Deventer: Kluwer 2011.
- L.P. Broekveldt, *Vormgeving, beslag, rangorde en de notaris. Ars Notarius 144*, Deventer: Kluwer 2010
- A.R. de Bruijn (bewerkt door C.A. Kraan), *De notariële akte als executoriale titel. Ars Notarius 10*, Deventer: Kluwer 2012.
- R.M.P.G. Niessen-Cobben, *Wegwijs in de invordering*, Deventer: Kluwer 2009.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *beslag- en executierecht* kan worden afgerond met een combinatie van klassieke tentaminering in de vorm van open vragen, in combinatie met de vervaardiging van een processtuk in het kader van een voorgelegde casuspositie (bijvoorbeeld een beslagrekest) en/of beoordeling van een voorgelegd processtuk op fouten. Beide onderdelen zouden voor 50 procent van het te behalen resultaat kunnen meetellen.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *beslag- en executierecht* is het – voor zover nu bekend – niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *beslag- en executierecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: HUURRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *huurrecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten.

DOELGROEP

Het vak *huurrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het is de bedoeling dat in het vak *Huurrecht* in vijf afzonderlijke dagdelen de volgende onderwerpen aan bod komen:

1. Algemeen (7:201 BW tot en met 7:231 BW)
2. Woonruimte (7:232 BW tot en met 7:245 BW en 7:266 BW tot en met 7:282 BW)
3. Bedrijfsruimte (7:230a BW, 7:290 BW tot en met 7:310 BW)
4. Huurprijzenrecht van woon- en bedrijfsruimte (7:246 BW tot en met 7:265 BW en 7:303 BW tot en met 7:305 BW)
5. Renovatie (7:220 BW), Overlast (7:204 BW), Procesrecht (BW/Rv), Tips & Tricks

Bij onderwerp 1, 2 en 3 is het de bedoeling dat de stagiaire te maken krijgt met de onderwerpen uit **alle** hierboven vermelde wetsartikelen, ook indien daarover geen specifieke toetsterm is opgesteld. Dit wordt 'afgedekt' via toetsterm 1. Een onderwerp als 'onderhuur' dient dus wel aan bod te komen, hoewel deze term niet letterlijk in de toetstermen is terug te vinden.

Aan het eind van het vijfde dagdeel zal tijd gereserveerd moeten worden voor het behandelen van openstaande vragen of het kort herhalen van complexe eerdere onderwerpen in het kader van de voorbereiding op het toetsmoment.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *huurrecht* willen deelnemen, moeten de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *huurrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *huurrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
1.	De stagiaire kan de inhoud van de wetsartikelen 7:201 BW tot en met 7:310 BW in eigen woorden beschrijven.	K		1, 2, 3, 4 en 5	
2.	De stagiaire kan uitleggen hoe de wetsartikelen 7:201 BW tot en met 7:310 BW onderling samenhangen.	B		1, 2, 3, 4 en 5	
3.	De stagiaire kan in een concrete huurrechtszaak bepalen welk(e) wetsartikel(en) (7:201 BW tot en met 7:310 BW) van toepassing is/zijn.	T	EC	1, 2, 3, 4 en 5	
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welk huurrecht regime van toepassing is.	T	EC	1, 2 en 3	
5.	De stagiaire kan beschrijven of en zo ja, hoe een bepaalde huurovereenkomst kan eindigen.	K		1, 2, 3 en 5	<i>Major burgerlijk recht</i>
6.	De stagiaire kan verklaren wat de consequenties zijn van het systeem van semi-dwingend recht geldend bij het huurrecht.	B		1, 2, 3, 4 en 5	<i>Major burgerlijk recht</i>
7.	De stagiaire kan illustreren aan de hand van voorbeelden volgens welke maatstaven het risico van (potentiële) stoornissen in het huurgenot tussen verhuurder en huurder wordt verdeeld.	B		1, 2, 3, 4 en 5	
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de huurprijs van een woonruimte is geliberaliseerd en wat hiervan de gevolgen zijn.	T	EC	2 en 4	
9.	De stagiaire kan uitleggen hoe de huurprijs van de twee soorten bedrijfsruimten (230a BW en 290 BW) kan worden gewijzigd.	B		4	
10.	De stagiaire kan de verschillende wijzen waarop de huurprijs van woonruimte kan wijzigen benoemen.	K		4	
11.	De stagiaire kan de mogelijk te voeren procedures bij de Huurcommissie beschrijven.	K		4	
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de juridische aspecten van renovatie van verhuurde ruimten.	T	E	4 en 5	
13.	De stagiaire kan uitleggen hoe een overlastzaak aangepakt kan worden.	B		5	
14.	De stagiaire kan in een concrete huurzaak de relatieve en absolute bevoegdheid van de rechter vaststellen.	T	EC	5	

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *huurrecht* is het aan te bevelen om de volgorde van de vijf onderwerpen zoals vermeld onder *Onderwerpen/opbouw* aan te houden.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *huurrecht* zouden bijvoorbeeld kunnen bereikt worden door middel van zelfstudie en groepsgesprekken onder leiding van de docent tijdens contacturen. De stagiaires zouden bijvoorbeeld voor elk dagdeel contacttijd aan de hand van voorgeschreven studiemateriaal een aantal vragen kunnen beantwoorden en/of uitwerken. De uitwerkingen van vragen hoeven niet te worden ingeleverd. De vragen worden tijdens de contacturen mondeling door de docent behandeld, waarbij elk onderwerp wordt toegelicht via voorbeelden en casus. Het is de bedoeling dat de stagiaires daarbij zelf aantekeningen maken.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *huurrecht* kan het studiemateriaal bestaan uit de bundel *Groene Serie Huurrecht*, waarbij per onderwerp de te bestuderen nummers (met toelichtingen op de wetsartikelen) zullen worden opgegeven. Het valt te overwegen om eigen leermiddelen voor dit vak te ontwikkelen.

TOETSVORM

Het vak *huurrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een casustoets of een circa 30 tot 45 minuten durend eindgesprek, waarbij ervan wordt uitgegaan dat het werk dat door de stagiaires is verzet in de voorbereiding van de contacturen en tijdens de contacturen voldoende zou moeten zijn om het eindgesprek succesvol te kunnen afronden.

Tijdens het eindgesprek zullen vragen gesteld worden over de onderwerpen uit de verschillende dagdelen contacttijd. De stagiaire mag tijdens het eindgesprek de wetboeken raadplegen. De docent zal als (één van de) examinator(en) bij het eindgesprek aanwezig moeten zijn.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *huurrecht* is het belangrijk rekening te houden met de (vele) ontwikkelingen, zowel op het gebied van regelgeving als jurisprudentie.

Verder is het wenselijk om een maximale groepsgrootte van circa vijftien tot twintig stagiaires aan te houden en daarbij te werken met een groep met een vaste samenstelling. De vijf dagdelen contacttijd kunnen bijvoorbeeld met een tussenperiode van één of twee weken worden ingepland. Het is aan te bevelen om de vijf dagdelen binnen één periode te laten plaatsvinden.

STUDIEBELASTING

Het vak *huurrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: AANSPRAKELIJKHEID EN SCHADEVERGOEDING

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016 en geactualiseerd in maart 2019.

DOELGROEP

Het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* komt een groot aantal onderwerpen aan bod:

1. Buitencontractuele aansprakelijkheid

- 1.1 Onrechtmatigheid
  - Schending wettelijke plicht
  - Rechtsinbreuk
  - Ongeschreven recht (diverse vormen)
- 1.2 Toerekenbaarheid van de daad: schuld, wet, verkeersopvattingen
- 1.3 Relativiteit
- 1.4 Kwalitatieve aansprakelijkheid
- 1.5 Art. 6:181 BW
- 1.6 Tijdelijke regeling verhaalsrechten
- 1.7 De norm van 'Kleuterschool Babbel'
- 1.8 Bestuurdersaansprakelijkheid/doorbraak van rechtspersoonlijkheid
- 1.9 Andere grondslagen voor schadevergoeding, in het bijzonder ongerechtvaardigde verrijking
- 1.1 Toerekenbare en niet-toerekenbare tekortkoming (wanprestatie en overmacht)
- 1.2 Bevoegdheden schuldeiser in geval van tekortkoming
- 1.3 Nakoming wel of niet blijvend onmogelijk; verzuim; opschorting
- 1.4 Klachtplicht artikelen 6:89 en 7:23 BW
- 1.5 Onrechtmatige daad in samenhang met dwaling en bedrog
- 1.6 Samenloop wanprestatie en onrechtmatige daad
- 1.7 Contractuele schaderegeling, exoneration, boete

2. Causaal verband en eigen schuld

- 2.1 Causaal verband:
  - *Conditio sine qua none* (c.s.q.n.)
  - Redelijke toerekening
  - Meervoudige causaliteit
  - Proportionele aansprakelijkheid
- 2.2 Eigen schuld en schadebeperking

3. Schadevergoeding

- 3.1 Schadebegroting
- 3.2 Letselschade, zaakschade, zuivere vermogensschade
- 3.3 Abstracte schadebegroting
- 3.4 Buitengerechterlijke kosten
- 3.5 Immateriële schade
- 3.6 Verlies van een kans
- 3.7 Wettelijke rente
- 3.8 Toekomstige schade
- 3.9 Winstafdracht
- 3.10 Civiel plafond
- 3.11 Voordeelstoerekening
- 3.12 Fiscale aspecten
- 3.13 Schadevergoeding in natura
- 3.14 Matiging

4. Procedurele aspecten

- 5.1 Enkele voor A&S relevante procedurele aspecten:
  - Omkeringsregel en betekenis van een strafrechtelijke uitspraak
  - Schadestaatprocedure
  - Deelgeschillen
  - Vrijwaring
  - Verjaring en klachtplicht
  - Prejudiciële procedure bij de Hoge Raad
- 5.2 Civiel appèl
  - Stellen en bewijzen in appèl
  - Grieven(stelsel)
  - Bewijs en tegenbewijs
  - Wat mag na de eerste schriftelijke ronde niet meer?
  - Devolutieve werking
  - Voortgangsbeginsel
  - Twee conclusieregel
  - De in beginsel strakke regel
  - Grenzen aan de rechtsstrijd
  - Typen uitspraken; eindvonnis, tussenvonnis en deelvonnissen
  - De procedure in appel na vernietiging en verwijzing
- 5.3 Enkele relevante Unierechtelijke aspecten
  - Richtlijnen & Privaatrecht
  - Verordeningen & Privaatrecht
  - Prejudiciële verwijzingsplicht
  - EEX Vo.

Bij de opzet van dit vak dient in het bijzonder voor ogen te worden gehouden dat de stagiaire uiteindelijk in staat moet zijn een zaak omtrent aansprakelijkheid en/of schadevergoeding naar behoren te behandelen. Dit betekent dat het essentieel is dat de stagiaire in staat is in een complexe⁹ casus verschillende relevante invalshoeken (zoals alternatieve grondslagen voor aansprakelijkheid, verschillende mogelijk aan te spreken partijen, diverse soorten schade) te vinden en naar behoren uit te werken (dat wil zeggen, te onderbouwen in de procedure), en daarnaast zelfstandig kan vaststellen of er relevante bijzondere wetgeving is die afwijkt

---

⁹ Deze complexiteit is uiteraard afhankelijk van de bij de toetstermen genoemde complexiteit.

van algemene regels, of relevante potentiële beletselen als vervaltermijnen en verjaringstermijnen zijn die in acht moeten worden genomen of tot spoedige actie dwingen. Deze kernvaardigheid kan niet of slechts in beperkte mate aan de hand van eenvoudige toetsvragen worden ontwikkeld en getoetst; gebruik van complexe casus als huiswerk of toets verdient daarom in hoge mate aanbeveling.

Bij algemene onderwerpen als onrechtmatigheid of contractuele aansprakelijkheid zou kunnen worden gewerkt met een bepaald deelonderwerp als voorbeeld, zoals bijvoorbeeld beroepsaansprakelijkheid in samenhang met contractuele aansprakelijkheid.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* willen deelnemen, moeten de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
1. BUITENCONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID							
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen op welke grondslagen voor onrechtmatigheid (schending wettelijke plicht, rechtsinbreuk, schending ongeschreven recht) met enige kans van slagen een beroep kan worden gedaan.	T	C	1.1			
2.	De stagiaire kan de Kelderluik-gezichtspunten in een concrete zaak toepassen.	T		1.1	X		
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er mogelijk sprake is van aansprakelijkheid voor (zuiver) nalaten.	T	EC	1.1			
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak, waarin meerdere grondslagen voor aansprakelijkheid aan de orde zijn, systematisch beoordelen welke verschillende in Boek 6 BW genoemde grondslagen voor aansprakelijkheid kansrijk zijn.	T	C	1.1, 1.4, 1.5, 1.5, 1.6 en 1.7			X
5.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of er een beroep moet worden gedaan op de 'tenzij'-clausule bij risico-aansprakelijkheden.	T	E	1.5			
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of bij een risico-aansprakelijkheid de bezitter of bedrijfsmatig gebruiker moet worden aangesproken ingevolge art. 6:181 BW.	T	EC	1.5			
7.	De stagiaire kan, zonder op die mogelijkheid gewezen te zijn, vaststellen of in een concrete zaak regres door een verzekeraar afstuit op de Tijdelijke regeling verhaalsrechten en/of de BBR.	T	EC	1.6			X
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of toewijzing van een bevel, verbod of andere sanctie afstuit op een rechtvaardigingsgrond of op art. 6:168 BW.	T	EC	1.1			X
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen in hoeverre wordt voldaan aan de vereisten van ongerechtvaardigde verrijking, onverschuldigde betaling en/of onrechtmatige daad.	T	EC	1.9			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of sprake is van schuld- of risicoaansprakelijkheid en de gevolgen daarvan beschrijven.	T	EC	1.2, 1.4. 1.5	X	<i>Minor burgerlijk recht (toetsterm 43)</i>	
11.	De stagiaire kan beoordelen of in een concrete zaak een beroep op de vrijwaring voor aansprakelijkheid van Internet service providers (art. 6:196C BW) kans van slagen heeft.	T	EC	1.5			
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er naast andere gronden mogelijk een beroep moet worden gedaan op aansprakelijkheid wegens oneerlijke of misleidende handelspraktijken.	T	EC	1.1			
13.	De stagiaire kan bij een door een minderjarige begane onrechtmatige daad beoordelen welke partijen mogelijk aansprakelijk gesteld kunnen worden.	T	EC	1.4			
14.	De stagiaire kan bij een door een hulppersoon begane onrechtmatige daad beoordelen of een werkgever of opdrachtgever met redelijke kans op succes aansprakelijk kan worden gesteld.	T	EC	1.4			
15.	De stagiaire kan beoordelen of naast of in plaats van de dader een andere (rechts)persoon mogelijk aansprakelijk kan worden gesteld op grond van de toerekening van de daad op grond van verkeersopvattingen (arrest Kleuterschool Babel), bestuurdersaansprakelijkheid en/of vereenzelving.	T	EC	1.7, 1.8			X
16.	De stagiaire kan beschrijven hoe moet worden vastgesteld of een roerende zaak of opstal een gebrek heeft dat ingeval dit tot schade leidt aansprakelijkheid van de bezitter tot gevolg heeft.	T		1.5			
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen in hoeverre vergoeding van kosten van schadebeperking gevorderd kan worden.	T		1.1			
18.	De stagiaire kan beoordelen of er gronden zijn voor een vordering wegens productenaansprakelijkheid al dan niet uit hoofde van art.6:185 e.v. BW.	T	EC	1.5			
19.	De stagiaire kan beschrijven wat de 50% en 100% regel bij verkeersaansprakelijkheid inhouden.	B		1.1			
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of de daad al dan niet aan de dader kan worden toegerekend.	T		1.2	X		
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of aan het relativiteitsvereiste wordt voldaan.	T		1.3	X		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
22.	De stagiaire kan beschrijven wat de correctie Langemeijer inhoudt.	K		1.3	X		
2. CONTRACTUELE AANSPRAKELIJKHEID							
23.	De stagiaire kan het verschil benoemen tussen toerekenbare tekortkoming (wanprestatie) en niet-toerekenbare tekortkoming (overmacht).	B		2.1			
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of de tekortkoming wel of niet toerekenbaar is.	T	EC	2.1			
25.	De stagiaire kan de bevoegdheden benoemen die een contractspartij heeft indien zijn contractuele wederpartij tekortschiet in de nakoming van een verbintenis (waarbij hij onderscheid kan maken tussen de gevallen waarin het tekortschieten wel of niet toerekenbaar is).	B		2.2			
26.	De stagiaire kan benoemen welke van deze bevoegdheden direct ingeroepen kunnen worden en welke alleen indien nakoming reeds blijvend onmogelijk is of indien de schuldenaar in verzuim is.	B		2.2, 2.3			
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het vereist is om de wederpartij in verzuim te brengen en hoe dit kan worden gedaan.	T	EC	2.3			
28.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen een overeenkomst vernietigd of (al dan niet gerechtelijk) ontbonden kan worden.	T		2.2, 2.5			
29.	De stagiaire kan benoemen of en op welke grondslagen de contractuele wederpartij in de in de vorige toetsterm bedoelde gevallen gehouden kan zijn tot schadevergoeding	B		2.2			
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen in hoeverre een beding dat aansprakelijkheid uitsluit of beperkt, of een boetebeding ingeroepen kan worden.	T	EC	2.7			
31.	De stagiaire kan benoemen in welk geval van overmacht de schuldeiser aanspraak kan maken op schadevergoeding (art. 6:78 BW).	B		2.1			
32.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke bevoegdheden in geval van tekortkomen van nakoming van een verbintenis (eventueel in combinatie, primair, subsidiair en meer subsidiair) ingeroepen kunnen worden.	T	C	2.2, 2.6			
33.	De stagiaire kan, zonder op die mogelijkheid gewezen te zijn, vaststellen dat en wanneer in een door hem te beoordelen zaak geklaagd dient te worden (art. 6:89 en 7:23 BW).	T	EC	2.4			X

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
3. CAUSAAL VERBAND EN EIGEN SCHULD							
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de begrippen <i>conditio sine qua non</i> en toerekening en aan de hand van de aard van de aansprakelijkheid en van de schade vaststellen of schade als gevolg van een gebeurtenis voor vergoeding in aanmerking komt.	T	EC	3.1			
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak waarin de schade een gevolg kan zijn van twee of meer gebeurtenissen waarvoor verschillende gedaagde partijen aansprakelijk zijn beoordelen welke causaliteitsverweren de gedaagden wel en niet zinvol kunnen aanvoeren.	T	EC	3.1			
36.	De stagiaire kan in een concrete gecompliceerde meerpartijenzaak vaststellen welke partijen al dan niet hoofdelijk aansprakelijk zijn en op welke grondslag en wijze deze partijen onderling regres kunnen nemen.	T	C	3.1			
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of schade al dan niet deels een gevolg is van omstandigheden die aan de benadeelde kunnen worden toegerekend en de gevolgen hiervan benoemen.	T	EC	3.2			
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of de benadeelde gehouden is tot het nemen van maatregelen ter voorkoming of beperking van schade.	T	EC	3.2			
4. SCHADEVERGOEDING							
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of geleden schade voor vergoeding in aanmerking komt.	T	EC	4.1, 4.2		<i>Major burgerlijk recht (toetsterm 57)</i>	
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak in kaart brengen welke soorten schade voor vergoeding in aanmerking komen.	T	EC	4.2, 4.5	X	<i>Major burgerlijk recht (toetsterm 57)</i>	
41.	De stagiaire kan de modaliteiten voor de ingangsdatum van de rente over schadevergoeding benoemen.	K		4.7	X	<i>Major burgerlijk recht (toetsterm 60)</i>	
42.	De stagiaire kan vaststellen welk type schadeberekening in een bepaalde zaak moet worden toegepast.	T	EC	4.2, 4.3, 4.5			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
43.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het een zaakschade, letselschade of zuivere vermogensschade betreft en de consequenties hiervan aangeven.	T		4.2			
44.	De stagiaire kan in een concrete zaak de vordering tot vergoeding van buitengerechtelijke kosten opstellen en onderbouwen, rekening houdend met toepasselijke richtinggevende regels.	T	EC	4.4			
45.	De stagiaire kan beschrijven hoe toekomstige schade moet worden berekend, daarbij aandacht bestedend aan kapitalisatie (rente), eventueel sterftekansen en/of de ingangsdatum van de wettelijke rente.	B	EC	4.8			X
46.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een winstafracht met succes kan worden ingesteld.	T		4.9			
47.	De stagiaire kan beoordelen of schade in een concrete zaak kan worden begroot op het verlies van een kans, en kan een daartoe strekkende vordering onderbouwen.	T	EC	4.6			
48.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of met succes een beroep op voordeelstoerekening kan worden gedaan.	T		4.11			
49.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een vordering tot schadevergoeding afstuit op het civiel plafond.	T	EC	4.10			
50.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een vordering voor schade voortvloeiend uit letsel afstuit op het limitatieve stelsel van art. 6:107-108 BW.	T	EC	4.2			
51.	De stagiaire kan in een concrete zaak de merites van een beroep op matiging beoordelen.	T		4.14			
52.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of en op welke grond een vordering tot vergoeding van immateriële schade en/of affectieschade kansrijk is en in hoeverre aan de toepasselijke vereisten is voldaan.	T	EC	4.5			X
53.	De stagiaire kan beoordelen of in een concrete zaak sprake is van afgeleide schade.	T	EC	1.9, 4.2			
54.	De stagiaire kan beschrijven aan welke vereisten een vordering wegens gederfd genot moet voldoen.	B		4.2			
55.	De stagiaire kan beschrijven bij welke soorten schadeposten het noodzakelijk is om ook vergoeding van belastingschade te vorderen.	B		4.12			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
56.	De stagiaire kan in een concrete zaak voor alle afzonderlijke schadeposten de ingangsdatum van de wettelijke rente vaststellen.	T	EC	4.7		Major burgerlijk recht (toetsterm 60)	
57.	De stagiaire kan voor- en nadelen van het vorderen van schadevergoeding in natura beschrijven.	K		4.13			
5. PROCEDURELE ASPECTEN							
58.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of en op welke wijze de omkeringsregel kan worden toegepast en wat de betekenis is van een strafrechtelijke uitspraak in een civiele procedure.	T	EC	5.1			
59.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of, en op welke gronden, verwijzing naar een schadestaatprocedure aangewezen is.	T	EC	5.1			
60.	De stagiaire kan in een gecompliceerde meerpartijen zaak beoordelen of een of meer van de partijen andere partijen in vrijwaring dient op te roepen.	T	C	5.1		Minor burgerlijk recht (toetsterm 19)	
61.	De stagiaire kan de wettelijke regels omtrent verjaring en klachtplicht in een concrete casus toepassen en in een concrete zaak beoordelen in hoeverre sprake is van schending van een relevante verjarings- en/of klachttermijn.	T	EC	5.1			
62.	De stagiaire kan beoordelen in hoeverre hoger beroep ingesteld moet worden en weet in welk stadium en hoe grieven moeten worden geformuleerd.	T	EC	5.2			
63.	De stagiaire kan de regels van appelprocesrecht, waaronder de devolutieve werking, het grievenstelsel en de twee conclusie-regel toepassen	T	EC	5.2			
64.	De stagiaire kan de diverse typen uitspraken onderscheiden; eindvonnis, tussenvonnis, deelvonnis en kan de procesrechtelijke betekenis daarvan vaststellen.	T	C	5.2			
65.	De stagiaire weet hoe unierechtelijke normen doorwerken in het Nederlands privaatrecht en kan dit in een procedure toepassen.	T	C	5.3			

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* (behalve voor de hand liggende ordening op detailniveau).

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie en zelfstudie en/of e-learning, alsmede uitwerken van casus (al dan niet in de vorm van huiswerk). In het bijzonder gebruik van complexe casus is aanbevelenswaardig, omdat daarmee wordt getraind op de belangrijke vaardigheid om in een concrete zaak alle relevante grondslagen en invalshoeken te vinden en uit te werken.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- J. Spier e.a., *Verbintenissen uit de wet en Schadevergoeding*, 2015.
- A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 6. Verbintenissen- recht. Deel II. De verbintenis in het algemeen*, Deventer: Kluwer (meest recente druk).
- A.S. Hartkamp & C.H. Sieburgh, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 6. Verbintenissen- recht. Deel IV. De verbintenis uit de wet*, Deventer: Kluwer (meest recente druk).
- C.J.M. Klaassen, monografieën BW: *Schadevergoeding algemeen deel 2 (Causaliteit)*, 2007.
- S.D. Lindenberg, monografieën BW: *Schadevergoeding algemeen deel 1*, 2014.
- A.J. Verheij, *Onrechtmatige daad*, Deventer: Kluwer, 2005.
- Relevante artikelen en jurisprudentie.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorietoets en/of casustoets en/of voorafgaand huiswerk. Het gebruik van complexe casus als huiswerk of toets verdient in hoge mate aanbeveling.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* is het - voor zover nu bekend - niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *aansprakelijkheid en schadevergoeding* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: ONDERNEMINGSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *ondernemingsrecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'groot' keuzevak met vijf dagdelen contacttijd. Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 6 juni 2016.

DOELGROEP

Het vak *ondernemingsrecht* kan alleen gevolgd worden door stagiaires die de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In dit vak komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Algemene inleiding NV, BV en stichting
2. Besluitvorming en vertegenwoordiging
3. Aandelen
4. Aandeelhouders en aandeelhoudersvergadering
5. Bestuur
6. Raad van commissarissen
7. Uitkeringen aan aandeelhouders
8. Aansprakelijkheid
9. SPA/Overnamecontracten
10. Geschillen in de vennootschap

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *ondernemingsrecht* willen deelnemen, moeten de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *ondernemingsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *ondernemingsrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1. ALGEMENE INLEIDING NV, BV EN STICHTING			
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak uitleggen welke van de volgende rechtsvormen naar Nederlands recht het meest passend is: NV, BV of stichting.	T	C
2.	De stagiaire kan de rol van de vennootschapsorganen binnen de toepasselijke rechtspersoon uitleggen.	B	
3.	De stagiaire kan verschillen tussen de NV, BV en stichting onderscheiden en toelichten.	B	
2. BESLUITVORMING EN VERTEGENWOORDIGING			
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een (voorgenomen) besluit van een rechtspersoon geldig of ongeldig is.	T	EC
5.	De stagiaire kan het verschil uitleggen tussen een nietig en vernietigbaar besluit, en daarbij beoordelen welke procedure voor het invoeren van gebreken of het voorkomen of ongedaan maken van de gevolgen van het besluit het meest passend is (in ieder geval met inachtneming van de artikelen 2:14, 2:15 en 2:16 BW).	T	C
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen of een besluit (indirect of direct) externe werking heeft, en of de wederpartij bescherming geniet tegen de nietigheid of vernietiging van het besluit (met inachtneming van art. 2:16 lid 2 BW).	T	EC
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen of een bestuurder bevoegd is tot vertegenwoordiging van de NV, BV of stichting bij een voorgenomen transactie.	T	C
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen wat de gevolgen zijn indien een vennootschap bij een rechtshandeling vertegenwoordigd is door een vertegenwoordigingsonbevoegde persoon.	T	EC
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er eventueel sprake is van een tegenstrijdig belang van een bestuurder en/of commissaris bij een NV of BV.	T	C
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen wat de gevolgen zijn van de aanwezigheid van een tegenstrijdig belang van een bestuurder en/of commissaris bij een NV of BV.	T	C
3. AANDELEN			
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak vanuit verschillende perspectieven adviseren over de aan een aandeel verbonden wettelijke en statutaire rechten en verplichtingen.	T	E
12.	De stagiaire kan de regels met betrekking tot de uitgifte en overdracht van aandelen en de wijze van volstorting bij een BV toepassen.	T	EC
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen welke soort aandelen (waaronder preferente aandelen, prioriteitsaandelen, letteraandelen, stemrechtloze aandelen en winstrechtloze aandelen) geschikt zijn.	T	C
14.	De stagiaire kan uitleggen wat certificering van aandelen inhoudt.	B	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
15.	De stagiaire kan uitleggen welke wettelijke rechten toekomen aan een houder van certificaten van aandelen.	B	
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wat de gevolgen zijn voor de positie van houders van stemrechtloze aandelen en certificaathouders.	T	EC
17.	De stagiaire kan uitleggen wat het doel is van de kapitaal- en crediteurenbeschermingsregels, met inachtneming van de artikelen 2:9 en 2:216 BW, bij de NV, BV en stichting.	B	
4. AANDEELHOUDERS EN AANDEELHOUDERSVERGADERING			
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de wettelijke en statutaire bevoegdheden van de aandeelhoudersvergadering en de individuele aandeelhouders bij een (beurs)NV.	T	C
19.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de wettelijke en statutaire bevoegdheden van de aandeelhoudersvergadering en de individuele aandeelhouders bij een BV.	T	C
20.	De stagiaire kan voor een BV de procedurele vereisten voor de aandeelhoudersvergadering en de besluitvorming (zowel in als buiten vergadering) uitleggen.	B	
21.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden illustreren of en in hoeverre contractuele verhoudingen tussen de aandeelhouders van invloed zijn op de geldigheid van besluiten van de aandeelhoudersvergadering van een BV (leerstuk van vennootschappelijke werking van de aandeelhoudersovereenkomst).	B	
5. BESTUUR			
22.	De stagiaire kan de uit de wet en de statuten voortvloeiende taak en bevoegdheden van het bestuur van een vennootschap en zijn individuele leden benoemen (inclusief de afbakening ten opzicht van de andere organen).	K	
23.	De stagiaire kan de regels omtrent redelijkheid en billijkheid (art 2:8 BW) en gevolgen met betrekking tot aansprakelijkheid voor het handelen toepassen op het handelen van een bestuurder of bestuur van een NV, BV of stichting, in het bijzonder met betrekking tot de financiering van deze rechtspersonen en mogelijke doeloverschrijding.	T	C
24.	De stagiaire kan de regels omtrent de redelijkheid en billijkheid (art. 2:8 BW) toepassen op het handelen van een NV, BV en stichting die als (sub)holding opereert binnen een concern.	T	C
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak vanuit verschillende perspectieven aan de hand van de wet, jurisprudentie, statuten en reglementen adviseren over de wijze van benoeming, schorsing en ontslag van bestuurders bij een BV en een stichting.	T	C
26.	De stagiaire kan de verschillende bevoegdheden van de ondernemingsraad bij besluitvorming door de ondernemer bij een NV en BV onderscheiden (zoals art. 25 en 26 WOR).	B	
27.	De stagiaire kan uitleggen welke vereisten gelden voor de invoering van een one-tier board en voor de taakverdeling tussen uitvoerende en niet-uitvoerende bestuurders.	B	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
6. RAAD VAN COMMISSARISSEN			
28.	De stagiaire kan aan de hand van de wet, statuten en jurisprudentie de rol en verantwoordelijkheden van de raad van commissarissen, een individuele commissaris en de gedelegeerd commissaris uitleggen.	B	
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de wet, statuten en jurisprudentie adviseren over de rol en verantwoordelijkheden van de raad van commissarissen of een individuele commissaris of toezichthouder bij een NV, en BV.	T	C
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de wet, statuten en reglementen en jurisprudentie adviseren over de wijze van benoeming, schorsing, ontslag van commissarissen.	T	C
7. UITKERING AAN AANDEELHOUDERS			
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke regels en voorschriften gelden met betrekking tot uitkeringen aan aandeelhouders van een BV.	T	EC
32.	De stagiaire kan in een concrete zaak adviseren over de mogelijkheid tot inkoop van aandelen en andere wijzen van verkrijging van eigen aandelen in de BV en de NV, alsmede bij een BV over de regels en procedurevoorschriften tot kapitaalvermindering toepassen.	T	EC
33.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een bestuurder van een BV persoonlijk civielrechtelijk door de vennootschap aansprakelijk kan worden gesteld in geval van insolventie van de vennootschap na een gedane uitkering (artikel 2:216 BW).	T	E
8. AANSPRAKELIJKHEID			
34.	De stagiaire kan de wettelijke grondslagen voor civielrechtelijke aansprakelijkheid van bestuurders en commissarissen uitleggen.	B	
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een bestuurder persoonlijk civielrechtelijk door de vennootschap aansprakelijk kan worden gesteld.	T	E
36.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een aansprakelijk gestelde bestuurder een beroep kan doen op een disculpatiegrond.	T	C
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een commissaris persoonlijk civielrechtelijk door de vennootschap aansprakelijk kan worden gesteld.	T	E
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een aansprakelijk gestelde commissaris een beroep kan doen op een disculpatiegrond.	T	C
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een bestuurder persoonlijk civielrechtelijk door een aandeelhouder aansprakelijk kan worden gesteld (betreft onrechtmatige daad en leerstuk afgeleide schade).	T	E
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een bestuurder of commissaris persoonlijk civielrechtelijk door een derde aansprakelijk kan worden gesteld.	T	E
41.	De stagiaire kan uitleggen wat een 403-verklaring is en waartoe deze dient.	B	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
42.	De stagiaire kan in een concrete zaak ten aanzien van een door een vennootschap verrichte rechtshandeling beoordelen of een groepsmaatschappij van de desbetreffende vennootschap mede aansprakelijk is op basis van een afgegeven 403-verklaring.	T	E
43.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden illustreren wanneer sprake kan zijn van aansprakelijkheid in concernverhoudingen.	B	
9. SPA/OVERNAMECONTRACTEN			
44.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden illustreren welke factoren een rol spelen bij het bepalen van een koopprijs of een waardering van aandelen.	B	
45.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden het verschil in het karakter van garanties en vrijwaringen uitleggen.	B	
46.	De stagiaire kan in een concrete zaak vanuit diverse perspectieven een cliënt adviseren met betrekking tot onderzoeks- en informatieverplichtingen.	T	EC
47.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een cliënt in een overnamecontract wel of geen clausules moet opnemen over het afstand doen van het recht de overeenkomst te ontbinden of daarvan ontbinding te vorderen en een beroep op onvoorziene omstandigheden.	T	C
48.	De stagiaire kan de stand van literatuur en jurisprudentie beschrijven omtrent de wijze van uitleg van contracten (bijvoorbeeld grammaticale uitleg, partijbedoeling, Entire Agreement clauses).	K	
49.	De stagiaire kan het verschil uitleggen tussen het locked box mechanisme en completion accounts.	B	
10. GESCHILLEN IN DE VENNOOTSCHAP			
50.	De stagiaire kan het verloop van een enquêteprocedure en de mogelijke rechterlijke beschikkingen uitleggen.	B	
51.	De stagiaire kan in een concrete zaak adviseren of er aanleiding is tot het instellen van een enquêteverzoek en het gebruik van het enquêterecht, met inachtneming van de door de OK te treffen (onmiddellijke) voorzieningen en mogelijke andere beschikkingen.	T	EC
52.	De stagiaire kan in een concrete zaak adviseren over het instellen van een kort geding of het doen van een enquêteverzoek, met inachtneming van de verschillen en de onderlinge verhouding tussen de onmiddellijke voorziening in het enquêterecht en de voorziening in kort geding.	T	C
53.	De stagiaire kan de geschillenregeling en de verschillende uitkoopprocedures, inclusief de vordering tot overneming, uitleggen.	K	

VOLGORDE

Voor het aanleren van de toetstermen van het vak *ondernemingsrecht* is het wenselijk om de onderwerpen in de volgorde zoals beschreven onder *Onderwerpen/Opbouw* in deze vakbeschrijving aan te houden.

LEERVORMEN

Het vak *ondernemingsrecht* is betrekkelijk theoretisch van aard en kan het best worden geleerd door zelfstudie door de stagiaire gecombineerd met klassikaal onderwijs.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *ondernemingsrecht* wordt de volgende suggestie gedaan als leermiddel voor de stagiairs:

- P. van Schilfgaarde en J. Winter, *Van de BV en de NV*, Deventer: Kluwer (meest recente druk).

Ook een ander studieboek dat de basisprincipes van het vennootschapsrecht behandelt, is uiteraard mogelijk. Bij gebruik van een studieboek zal niettemin (ook als de nieuwe druk is van het boek van Van Schilfgaarde/Winter is verschenen) aanvulling van de literatuur met artikelen en uitspraken noodzakelijk zijn. Daarnaast kan voor verdieping op onderdelen gebruik worden gemaakt van de Asser Serie (o.a. Asser-Maeijer- Van Solinge & Nieuwe Weme 2-IIa, en de nog te verschijnen delen 2-IIb en 2-IIc).

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *ondernemingsrecht* kan worden afgerond met een gecombineerde theorie- en casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *ondernemingsrecht* is het - voor zover nu bekend - niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *ondernemingsrecht* heeft een studiebelasting van circa 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: MEDEZEGGENSCHAP, CAO EN OVERGANG VAN ONDERNEMING

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* maakt deel uit van de leerlijn Burgerlijk recht. Het is een 'klein' keuzevak (een keuzevak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Geactualiseerd in maart 2019.

DOELGROEP

Het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* kan alleen worden gekozen door stagiaires die de *minor burgerlijk recht* of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd, omdat het vak voortbouwt op de kennis en ervaring die daarin is opgedaan.

OPBOUW/ONDERWERPEN

Het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* bouwt voort op de kennis die is opgedaan in het keuzevak *arbeidsrecht*.

Het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* bestaat uit de volgende onderwerpen:

1. Medezeggenschap
2. Cao
3. Overgang van onderneming

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* willen deelnemen moeten de *minor burgerlijk recht* of de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

Omdat het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* voortbouwt op het keuzevak *arbeidsrecht*, is het aan te bevelen om eerst *arbeidsrecht* te volgen. Het met succes afleggen van de afsluitende toets van het vak *arbeidsrecht* is echter **geen** voorwaarde voor deelname aan dit vak. Een eventuele kennisachterstand kan ook door middel van zelfstudie worden weggewerkt.

EINDTERMEN

Voor het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. MEDEZEGGESCHAP				
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of en onder welke voorwaarden een ondernemer een (gemeenschappelijke) ondernemingsraad, een groepsondernemingsraad, een centrale ondernemingsraad en/of een personeelsvertegenwoordiging dient in te stellen.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i> ¹⁰
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een besluit van een ondernemer adviesplichtig is in de zin van de Wet op de Ondernemingsraden en in het licht van de relevante jurisprudentie van de Hoge Raad.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i>
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een voorgenomen besluit van een ondernemer instemmingsplichtig is in de zin van de Wet op de Ondernemingsraden en in het licht van de jurisprudentie van de Hoge Raad.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i>
4.	De stagiaire kan zijn cliënt in een concrete zaak adviseren over de timing en informatievoorziening bij een advies- en/of instemmingsaanvraag.	T	C	
5.	De stagiaire kan beschrijven wat de gevolgen zijn indien een ondernemingsraad negatief adviseert of geen instemming verleent.	K		
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de processuele stappen zijn cliënt het best kan zetten wanneer een ondernemingsraad negatief adviseert of geen instelling verleent.	T	E	
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de SER Fusiegedragsregels van toepassing zijn.	T	C	
8.	De stagiaire kan beschrijven wat de rechten en plichten zijn van een partij bij een fusie of bedrijfsovername, eenieder op aandelen, een vereniging van werknemers en/of een ondernemingsraad op grond van de SER Fusiegedragsregels.	K		
9.	De stagiaire kan uitleggen hoe het adviesrecht op grond van artikel 25 WOR verschilt van het adviesrecht inzake benoeming en ontslag van bestuurders van artikel 30 WOR.	B		
10.	De stagiaire kan beschrijven welke rechten een ondernemingsraad naast het advies- en instemmingsrecht aan de Wet op de Ondernemingsraden kan ontlenen.	K		

¹⁰ Bij de overlap met het grote keuzevak *arbeidsrecht* kan opgemerkt worden dat in het vak *arbeidsrecht* op een eenvoudig (basis)niveau op de onderwerpen wordt ingegaan en in het vak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* op een verdiepend niveau.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
2. CAO				
11.	De stagiaire kan de verschillende soorten cao's (nl. ondernemings- en bedrijfstak-cao's, standaard en minimum CAO's) en partijen (nl. werkgevers, werkgeversverenigingen en vakbonden) benoemen.	K		<i>Arbeidsrecht</i>
12.	De stagiaire kan van verschillende soorten cao's beschrijven wanneer zij (kunnen) beginnen en eindigen (inclusief terugwerkende kracht) en welke regels daarbij in acht moeten worden genomen.	K		<i>Arbeidsrecht</i>
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren op welke manier de begrippen normatief, diagonaal, horizontaal, binding, betrokkenheid, doorwerking en nawerking terugkomen.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i>
14.	De stagiaire kan in een concrete zaak uitleggen op grond waarvan de werknemer gebonden is aan een cao (lidmaatschap of incorporatie of op grond van art. 14 WCAO) en daarbij de middelen beschrijven die werknemer, vakbond en werkgever hebben om toepassing van de cao af te dwingen bij de rechter.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i>
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de werking van de wet AVV en over de verschillen met de situatie waarin een cao via een vorm van binding geldt.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i>
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak artikel 14a WCAO en het arrest Rode Kruisziekenhuis/Te Riet toepassen.	T	C	<i>Arbeidsrecht</i>
3. OVERGANG VAN ONDERNEMING				
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak– met gebruikmaking van de begrippen <i>onderneming</i> , <i>overeenkomst</i> , <i>overgang</i> , <i>werkgever</i> en <i>werknemer</i> en met toepassing van de Spijkerscriteria – beargumenteren of er sprake is van een overgang van onderneming in de zin van artikel 7:662 e.v. BW.	T	C	
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen welke rechten en verplichtingen bij een overgang van onderneming overgaan op de verkrijger van de onderneming.	T	C	
19.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke pensioenovereenkomst na de overgang van onderneming tussen werknemer en werkgever geldt.	T	EC	
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak zowel een vervreemder, een verkrijger als een betrokken werknemer tactisch adviseren over de toepasselijkheid van de wettelijke regels van overgang van onderneming.	T	C	
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak zowel een vervreemder, een verkrijger als een betrokken werknemer tactisch adviseren over een ontslag bij een overgang van onderneming vanwege economische, technische of organisatorische redenen.	T	C	
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak zowel een vervreemder, een verkrijger als een betrokken werknemer tactisch adviseren over de harmonisatie van arbeidsvoorwaarden na een overgang van onderneming.	T	C	

VOLGORDE

Geadviseerd wordt om de toetstermen in volgorde van bovenstaand schema aan te leren.

LEERVORMEN

De toetstermen van het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie (bijvoorbeeld aan de hand van casus en voorbeelden) en/of zelfstudie en/of praktijkopdrachten.

LEERMIDDELEN

Bij de ontwikkeling van het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* zou gebruik gemaakt kunnen worden van A.R. Houweling & G.W. van der Voet, *Arbeidsrechtelijke Themata* (hoofdstuk 9: Overgang van onderneming; hoofdstuk 19: Inspraak van werknemers; hoofdstuk 18: De collectieve arbeidsovereenkomst (cao)).

TOETSVORMEN

Het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* kan worden afgerond met gecombineerde theorietoets en casustoets. Voor de toetstermen op kennis- en begripsniveau is een theorietoets het meest logisch. De toetstermen op toepassingsniveau (en hoger) zouden via een casustoets getoetst kunnen worden.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Voor het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* zijn op dit moment geen randvoorwaarden bekend.

STUDIEBELASTING

Het keuzevak *medezeggenschap, cao en overgang van onderneming* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: ARBITRAGE EN BINDEND ADVIES

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *arbitrage en bindend advies* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten.

DOELGROEP

Het vak *arbitrage en bindend advies* kan worden gevolgd door stagiaires die de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *arbitrage en bindend advies* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Algemeen

- Plaats van arbitrage en bindend advies binnen het gehele stelsel van formele en alternatieve vormen van conflictbeslechting.
- Voor- en nadelen van arbitrage en bindend advies ten opzichte van elkaar en ten opzichte van de overheidsrechter en mediation.
- Bindend advies in het kader van de vaststellingsovereenkomst (totstandkomingsvereisten voor de bindend-adviesovereenkomst en het bindend advies; uitvoering en aantasting).
- Verschijningsvormen van arbitrage (nationaal en internationaal; toepasselijk recht (plaats van arbitrage); kwaliteitsarbitrage; arbitrage-instituten en -reglementen; wettelijke en verdragsrechtelijke inkadering).
- De overeenkomst tot arbitrage (onderscheid compromis - arbitraal beding; enge of ruime reikwijdte van de overeenkomst tot arbitrage; bewijs (schriftelijke vorm en elektronische gegevens); algemene voorwaarden; statuten en reglementen; arbitrabiliteit; separabiliteit; toepasselijk recht; partijen bij de overeenkomst tot arbitrage, bijvoorbeeld consumenten).

2. Overeenkomst en procedure

- Positie van de overheidsrechter ten opzichte van arbitrage (onbevoegdverklaring, mits tijdig ingeroepen; benoeming van arbiter(s); voorlopige voorzieningen; ondersteuning bij getuigen, deskundigen en plaatsopneming (voorlopige bewijsmaatregelen); samenvoeging arbitrale gedingen; tenuitvoerlegging en toetsing van arbitraal vonnis).
- Benoeming en 'ontslag' van arbiters (onafhankelijkheid en onpartijdigheid; nationaliteit; keuze partijen, arbitrage-instituut en/of rechter; één respectievelijk oneven aantal; disclosure en wraking; vervanging; beëindiging opdracht).
- Procedureregels (keuze partijen en reglementen/rol arbiters; aanvullend en dwingend arbitrageprocesrecht van 'plaats van arbitrage'; gelijke behandeling, bijstand en wederhoor/zitting; procesorde en bewijsregels; verstek; voeging, tussenkomenst en vrijwaring van derden; voeging procedures; arbitraal kort geding; arbitraal appel).

3. Vonnis: inhoud, tenuitvoerlegging en aantasting

- Vonnis (onderscheid tussen eindbeslissing, tussenvonnis en geheel of gedeeltelijk eindvonnis; order(s), tijdstip van wijzen vonnis; bifurcation; regelen des rechts of goede mannen naar billijkheid, toepasselijk materieel recht en handelsgebruiken; vormvereisten; uitvoerbaarverklaring bij voorraad; dwangsom; depot bij griffie; aanvulling en herstel; gezag van gewijsde; schikkingsvonnis).
- Tenuitvoerlegging en aantasting (erkenning en/of exequatur in rekestprocedure; weigering exequatur; schorsing; arbitraal hoger beroep; vernietiging en herroeping vonnis; voorwaarden en gronden; herleving rechterlijke bevoegdheid).

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *arbitrage en bindend advies* willen deelnemen, moeten de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *arbitrage en bindend advies* zijn geen eindtermen vastgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *arbitrage en bindend advies* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. ALGEMEEN				
1.	De stagiaire kan de plaats van arbitrage en bindend advies binnen het gehele stelsel van formele en alternatieve vormen van conflictbeslechting beschrijven.	K		ADR
2.	De stagiaire kan in een concrete situatie een advies formuleren over de voor- en nadelen van het opnemen van een arbitrage- of bindend adviesclausule in overeenkomsten of statuten.	T	E	ADR
3.	De stagiaire kan de voor- en nadelen opsommen van overheidsrechtspraak ten opzichte van arbitrage.	K		ADR
4.	De stagiaire kan factoren benoemen die invloed hebben op de keuze voor het opnemen van een arbitrageclausule danwel een mediationclausule in een overeenkomst.	K		ADR
5.	De stagiaire kan de totstandkomingsvereisten van een bindend-adviesovereenkomst (vaststellingsovereenkomst) noemen.	K		ADR
6.	De stagiaire kan de totstandkomingsvereisten van een bindend advies noemen.	K		ADR
7.	De stagiaire kan de aantastingsmogelijkheden van een bindend-adviesovereenkomst (vaststellingsovereenkomst) beschrijven.	K		
8.	De stagiaire kan de aantastingsmogelijkheden van een bindend advies beschrijven.	K		
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een bindend advies op grond van art. 7:901-904 BW (wel of niet) aantastbaar kan zijn.	T	EC	
10.	De stagiaire kan beschrijven wat het verschil is tussen nationale- en internationale arbitrage.	K		
11.	De stagiaire kan de kenmerken van de verschillende verschijningsvormen van arbitrage beschrijven.	K		
12.	De stagiaire kan de indeling van Boek 4 Rv beschrijven.	K		
13.	De stagiaire kan de indeling van het Verdrag van New York 1958 beschrijven.	K		
14.	De stagiaire kan verschillen beschrijven tussen de arbitrage-instituten.	K		
15.	De stagiaire kan de definitie van arbitrabiliteit geven.	K		
16.	De stagiaire kan de definitie van separabiliteit geven.	K		
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welk recht van toepassing is op een arbitrageovereenkomst.	T	E	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
18.	De stagiaire kan de vereisten beschrijven voor het bewijs van het bestaan van een overeenkomst tot arbitrage in geval van betwisting.	K		
19.	De stagiaire kan het verschil tussen een compromis en een arbitraal beding beschrijven.	K		
20.	De stagiaire kan voorbeelden bedenken waaruit de voor- en nadelen van een al dan niet ruime formulering van een arbitraal beding blijken.	B		
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een consument gebonden zou kunnen zijn aan een arbitraal beding opgenomen in algemene voorwaarden.	T	EC	
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak de (on)geldigheid van arbitrale bedingen vaststellen.	T	EC	
2. OVEREENKOMST EN PROCEDURE				
23.	De stagiaire kan de verschillende taken van de overheidsrechter bij de uitvoering van een arbitrale clause en/of procedure beschrijven.	K		
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of en hoe de bevoegdheid van de burgerlijke rechter respectievelijk van arbiters kan worden ingeroepen.	T	EC	
25.	De stagiaire kan afwegingen maken tussen de verschillende wijzen van benoeming en bevoegdheidsregels in een arbitraal beding.	T	E	
26.	De stagiaire kan de mogelijke gronden voor wraking of 'ontslag' van een arbiter beschrijven.	K		
27.	De stagiaire kan voorbeelden noemen van dwingend en aanvullend arbitrageprocesrecht.	K		
28.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze de Nederlandse arbitragewet voorziet in de gelijke behandeling van partijen.	K		
29.	De stagiaire kan de verschillen beschrijven tussen voeging, tussenkomst en vrijwaring van derden.	K		
30.	De stagiaire kan een beschrijving geven van de bewijsregels van het Nederlands arbitragerecht.	K		
31.	De stagiaire kan de twee vormen van verstek bij arbitrage beschrijven.	K		
32.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze arbitrale gedingen samengevoegd kunnen worden.	K		
33.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een gewoon kort geding danwel een arbitraal kort geding het meest passend is.	T	E	
34.	De stagiaire kan het reguliere verloop van een arbitrageprocedure volgens het NAI Arbitrage Reglement beschrijven.	K		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of de minimale procedurele waarborgen van een arbitrageprocedure in het gedrang komen.	T	EC	
36.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen hoe een procespartij dient op te treden tegen het in gedrang komen van de minimale procedurele waarborgen.	T	EC	
37.	De stagiaire kan het traject beschrijven waarlangs de vaststelling van de 'opdracht' van bindend adviseurs / arbiters respectievelijk van de toepasselijke procedurele en materiële regels tot stand komt.	K		
3. VONNIS: INHOUD, TENUITVOERLEGGING EN AANTASTING				
38.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden het verschil uitleggen tussen de beslissingsmaatstaven regelen des rechts en als goede mannen naar billijkheid.	B		
39.	De stagiaire kan aan de hand van een tekstfragment vaststellen of daarin sprake is van een eindbeslissing, een gedeeltelijk eindvonnis of een geheel eindvonnis.	T	EC	
40.	De stagiaire kan het begrip 'order' definiëren.	K		
41.	De stagiaire kan de rechtsgevolgen van een eindbeslissing beschrijven.	K		
42.	De stagiaire kan de rechtgevolgen van een geheel of gedeeltelijk eindvonnis beschrijven.	K		
43.	De stagiaire kan beschrijven vanaf welk moment een arbitraal vonnis gezag van gewijsde kan hebben.	K		
44.	De stagiaire kan het belang van het depot van een arbitraal vonnis beschrijven.	K		
45.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen een scheidsgerecht een vonnis uitvoerbaar bij voorraad verklaren zal verklaren.	K		
46.	De stagiaire kan voorbeelden bedenken van gevallen waarin een scheidsgerecht een dwangsom zal opleggen.	B		
47.	De stagiaire kan het begrip 'bifurcation' definiëren.	K		
48.	De stagiaire kan aan de hand van een voorbeeld van een arbitraal vonnis vaststellen of het voldoet aan de formele en inhoudelijke eisen die de wet daaraan stelt.	T	EC	
49.	De stagiaire kan beschrijven onder welke voorwaarden aanvulling en/of herstel van een arbitraal vonnis mag plaatsvinden.	K		
50.	De stagiaire kan beschrijven wat een schikkingsvonnis is.	K		
51.	De stagiaire kan de rechtsmiddelen noemen die tegen een arbitraal vonnis open (kunnen) staan.	K		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
52.	De stagiaire kan beschrijven wat de rechtsgevolgen zijn van de vernietiging van een arbitraal vonnis.	K		
53.	De stagiaire kan beschrijven op welke gronden en onder welke voorwaarden een arbitraal vonnis kan worden herroepen.	K		
54.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen op welke wijze in Nederland de tenuitvoerlegging van een in Nederland respectievelijk het buitenland gewezen arbitraal vonnis kan worden bewerkstelligd.	T	EC	
55.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er gronden zijn voor het opkomen tegen (de tenuitvoerlegging van) een in Nederland respectievelijk in het buitenland gewezen arbitraal vonnis, en zo ja, hoe sterk die gronden zijn.	T	C	
56.	De stagiaire kan aan de hand van een concrete zaak beoordelen of er een succesvol een beroep zou kunnen worden gedaan op een of meer van de in art. 1065 Rv. genoemde vernietigingsgronden.	T	C	

VOLGORDE

Voor een goede verwerking van de stof van het vak *arbitrage en bindend advies* is het belangrijk dat de onderwerpen en toetstermen in de hierboven aangegeven (chrono)logische volgorde worden behandeld en aangeleerd.

LEERVORMEN

Kennis omtrent arbitrage en bindend advies in het vak *arbitrage en bindend advies* kan het best worden aangeleerd door zelfstudie door de stagiaire, gecombineerd met klassikale instructie, mede aan de hand van arbitrale vonnissen, bindende adviezen en rechterlijke uitspraken over arbitrage en bindend advies. Ter bevordering van een goede voorbereiding op en efficiënte indeling van de groepsbijeenkomsten verdient verplichte (digitale) beantwoording van huiswerkvragen aanbeveling.

LEERMIDDELEN

Bij het vak *arbitrage en bindend advies* zouden de volgende leermiddelen geschikt kunnen zijn voor gebruik door de stagiaires (indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur):

- Arresten van de Hoge Raad.
- NAI Arbitrage Reglement.
- Gedeelten uit de volgende handboeken:
  - o H.J. Sniijders, *Nederlands arbitragerecht*, Deventer: Kluwer 2011
  - o G.J. Meijer, *Tekst & Commentaar Rv. Boek 4 BW*, Deventer: Kluwer 2010.
- Artikelen.

TOETSVORMEN

Gezien het accent op kennis- en begripstoetstermen ligt voor het keuzevak *arbitrage en bindend advies* een toets bestaande uit een combinatie van overwegend theorievragen met enkele casustoepassingen voor de hand.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *arbitrage en bindend advies* is het – voor zover nu bekend – niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *arbitrage en bindend advies* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: KOOP

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *koop* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 4 mei 2015.

DOELGROEP

Het vak *koop* kan worden gevolgd door stagiaires die de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *koop* komen de volgende onderwerpen aan bod:

- 1. Positie van koop in het BW; relatie tot boeken 3 en 6**
  - 1.1 Hoofdverplichtingen van de verkoper
  - 1.2 Hoofdverplichtingen van de koper
  - 1.3 Elektronische koopovereenkomsten
- 2. Koop van roerende zaken**
  - 2.1 Consumentenkoop
  - 2.2 Koop op afstand, koop buiten de verkoopruimte
- 3. Koop van onroerende zaken**
  - 3.1 Precontractuele fase
  - 3.2 Schriftelijkheidsvereiste
  - 3.3 Bedenktijd
  - 3.4 Vormerkung
  - 3.5 Derdenbescherming
  - 3.6 De NVM-akte
  - 3.7 Opschortende en ontbindende voorwaarden
  - 3.8 Levering
- 4. Conformiteit**
  - 4.1 Mededelings- en onderzoeksplicht
  - 4.2 Aantasting van de koop (tekortkoming in de nakoming, wilsgebreken)
  - 4.3 Rechtsgebreken
  - 4.4 Schadevergoeding
- 5. Klachtplicht en verjaring**
- 6. Overige koopsoorten (vermogensrechten, huurkoop, ruil, koop-/aanneming)**
- 7. Weens Koopverdrag**
- 8. Internationale aspecten**
  - 8.1 IPR
  - 8.2 Richtlijnen
  - 8.3 Verordeningen

Vakbeschrijving klein keuzevak burgerlijk recht: koop

In het vak *koop* zal de nadruk liggen op de onderwerpen conformiteit, klachtplicht en koop van onroerende zaken.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *koop* willen deelnemen, moeten de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *koop* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *koop* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
1.	De stagiaire kan beschrijven welke positie Koop inneemt in het Burgerlijk Wetboek en in het vermogensrecht.	K		1	
2.	De stagiaire kan benoemen aan welke eisen moet zijn voldaan wil er sprake zijn van een koopovereenkomst.	K		1	
3.	De stagiaire kan benoemen aan welke eisen moet zijn voldaan om een koop te kwalificeren als consumentenkoop van roerende zaken.	K		2.1	
4.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of aan de regels voor de overeenkomst op afstand is voldaan.	T	EC	2.2	
5.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of aan de regels op het gebied van de bedenktijd bij online aankopen in geval van een overeenkomst op afstand is voldaan.	T	EC	2.2	
6.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of aan de regels op het gebied van een elektronische overeenkomst is voldaan.	T	EC	2.2	
7.	De stagiaire kan benoemen welke hoofdverplichtingen voor de koper en verkoper voortvloeien uit de kooptitel (7.1 BW).	K			
8.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen wat de gevolgen van het schriftelijkheidsvereiste bij de koop van een woning voor zowel koper als verkoper zijn.	T	EC	3.2	
9.	De stagiaire kan minimaal twee voor- en nadelen benoemen van de bedenktijd in het kader van het kopen van onroerende zaken.	K		3.3	
10.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of het een feit betreft dat kan worden ingeschreven in de zin van art. 7:3 BW (Vormering).	T	EC	3.4	
11.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen wanneer de risico-omslag met betrekking tot het verkochte plaatsvindt naar de koper.	T	E	3.6	<i>Major burgerlijk recht</i>
12.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen wat de gevolgen zijn van opschortende en ontbindende voorwaarden die zijn opgenomen in een standaard NVM-akte.	T	C	3.7	
13.	De stagiaire kan benoemen welke voorwaarden van bestuurlijke goedkeuring zijn opgenomen in een standaard NVM-akte.	B			
14.	De stagiaire kan in een concrete casus de reikwijdte van en het spanningsveld tussen mededelings- en onderzoeksplichten beschrijven.	T	C	4.1	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
15.	De stagiaire kan beschrijven wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen non-conformiteit en dwaling.	B		4.2	
16.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen hoe een publiekrechtelijke beperking terzake het verkochte invloed heeft op de rechtsverhouding tussen koper en verkoper.	T	EC	4.3	
17.	De stagiaire kan in een concrete casus bij een geconstateerd gebrek bepalen welke aspecten van belang zijn bij de vraag of hij namens de koper de verkoper of de producent moet aanspreken.	T	C	4.4	
18.	De stagiaire kan benoemen welke verweermiddelen een verkoper ten dienste staan indien deze aansprakelijk wordt gesteld op grond van een gebrekkig product.	K		4.4	
19.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of de koper bij een geconstateerd gebrek voldaan heeft aan zijn klachtplicht.	T	EC	5	
20.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of de vordering van de koper op grond van non-conformiteit is verjaard.	T	EC	5	
21.	De stagiaire kan beschrijven wat de verschillen zijn tussen de klachtplicht ten aanzien van de te hanteren termijnen voor de consument in het Nederlandse recht en het Weens koopverdrag.	B		7	
22.	De stagiaire kan in een concrete casus waarin sprake is van een grensoverschrijdende koop de rechtspositie van zijn cliënt vaststellen en de mogelijkheden die de cliënt vervolgens heeft beschrijven.	T	C	8.1	
23.	De stagiaire kan aan de hand van de kenmerken van een koopovereenkomst vaststellen of in die concrete zaak nadere uitleg nodig is van Europese regelgeving door het Hof van Justitie van de EU.	T	C	8.1	
24.	De stagiaire kan voorbeelden geven van concrete garanties van de verkoper in de zin van de Richtlijn consumentenkoop en garanties.	B		8.2	

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *koop*.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *koop* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie en het behandelen van casusposities. De casusposities kunnen worden opgenomen in een (of meer) huiswerkopdracht(en). De auteurs van deze vakbeschrijving hebben uitgewerkte casusposities beschikbaar.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *koop* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

Aanbevolen literatuur:

- Jac. Hijma, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 5. Bijzondere overeenkomsten. Deel I. Koop en ruil*, Deventer: Kluwer 2013.
- W.G. Huijgen, *Koop en verkoop van onroerende zaken*, Deventer: Kluwer 2012.
- R.I.V.F. Bertrams, *Praktijkreeks IPR. Deel 12. Koop (Nederlands Recht)*, Antwerpen: Maklu -2009.
- P. Klik, *Koop en consumentenkoop*, Deventer: Kluwer 2011.

Overige literatuur:

- A.A. van Velten, *Privaatrechtelijke aspecten van Onroerend Goed*, Deventer: Kluwer 2012.
- K.J.O. Jansen, *Informatieplichten; Over Kennis en Verantwoordelijkheid In Contractenrecht en Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2012.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *koop* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorietoets (met name over de toetstermen op kennis- en begripsniveau) en/of casustoets (over de toetstermen op toepassingsniveau). De toetsing kan ook plaatsvinden via de beoordeling van de huiswerkopdracht(en).

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *koop* is het niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *koop* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: ERFRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *erfrecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 25 april 2016.

DOELGROEP

Het vak *erfrecht* kan worden gevolgd door stagiaires die de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *erfrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Beginnelsen erfrecht

- Nederlands erfrecht of buitenlands erfrecht?
- Oud of geldend erfrecht?
- Versterferfrecht versus testamentair erfrecht
- Saisine
- Aanvaarden (zuiver dan wel onder het voorrecht van boedelbeschrijvingen) en verwerpen
- Versterfrecht (groepenstelsel, breukdelen, plaatsvervulling)

2. Leerstukken

- Wettelijke verdeling (wilsrechten)
- Testamentair erfrecht (erfstelling, aanwas, legaat, testamentaire last)
- Dwingend erfrecht (legitieme en andere wettelijke rechten)
- Executele, afwikkelingsbewind en vereffening
- Verdeling

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *erfrecht* willen deelnemen, moeten de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Na afronding van dit vak moet de stagiaire in staat zijn een erfrechtelijke casus te analyseren en de rechtspositie te bepalen van erfgenamen, legatarissen, 'lastbevoordeelden', legitimarissen, andere wettelijk gerechtigden, executeurs/afwikkelingsbewindvoerders, vereffenaars en bewindvoerders. Bovendien is de stagiaire op de hoogte van de specifieke materieel erfrechtelijke voetangels wat betreft het procederen in een erfrechtelijke zaak.

TOETSTERMEN

Voor het vak *erfrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1.	De stagiaire kent het belang van het vraagstuk of Nederlands dan wel buitenlands erfrecht van toepassing is en of oud dan wel geldend nieuw erfrecht van toepassing is.	B	
2.	De stagiaire kent de systematiek van het versterferfrecht (groepenstelsel, plaatsvervulling, erfdelen) en kan dat toepassen op een casus.	T	E
3.	De stagiaire kan vaststellen wanneer de (testamentaire) wettelijke verdeling van toepassing is en kent de rechtspositie van de in de wettelijke verdeling betrokken echtgenoot en (stief)kinderen.	T	EC
4.	De stagiaire kent de gevolgen van de saisine en in dit kader ook de gevolgen van aanvaarding (zuiver dan wel onder het voorrecht van boedelbeschrijving) en verwerping.	B	
5.	De stagiaire kan de belangrijkste uiterste wilsbeschikkingen onderscheiden (erfstelling, legaat, testamentaire last) en daarmee samenhangend het verschil in de rechtspositie aangeven tussen erfgenamen, legatarissen en 'lastbevoordeelden'.	T	E
6.	De stagiaire kan het systeem van de legitieme op hoofdlijnen schetsen en de rechtspositie bepalen van de legitimarist.	T	EC
7.	De stagiaire kan de andere wettelijk gerechtigden noemen, het systeem van de andere wettelijke rechten op hoofdlijnen schetsen en de rechtspositie van de ander wettelijk gerechtigde bepalen.	T	E
8.	De stagiaire kan de figuren executele en afwikkelingsbewind op hoofdlijnen schetsen (mede in verband met de figuur van de vereffening) en de rechtspositie van de betrokken personen bepalen.	T	EC
9.	De stagiaire is op de hoogte van de erfrechtelijke voetangels wat betreft het procederen in een erfrechtelijke zaak (korte termijnen, saisine, wettelijke verdeling, executele, vereffening).	K	

VOLGORDE

Voor het aanleren van de toetstermen van het vak *erfrecht* wordt aanbevolen zoveel mogelijk de volgorde aan te houden zoals opgenomen onder Onderwerpen/opbouw in deze vakbeschrijving.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *erfrecht* kunnen bereikt worden door middel van zelfstudie, via de digitale leeromgeving en de daar opgenomen literatuur, klassikale instructie en het uitwerken van casus. Via zelfstudie, mede aan de hand van informatie in de digitale leeromgeving, kan de stagiaire de 'basiskennis' tot zich nemen. In klassikale instructie wordt gefocust op de toetstermen.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *erfrecht* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- Van Mourik/Nuytinck, Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht, Kluwer 2015.
- Model langstlevende testament.
- Model verklaring van erfrecht/executele.

TOETSVORMEN

Het vak *erfrecht* wordt afgerond met een eindopdracht in de digitale leeromgeving.

STUDIEBELASTING

Het vak *erfrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het maken van de eindopdracht): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: CONSUMENTENRECHT (INCL. WFT)

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. 'Wft' staat voor de 'Wet op het Financieel Toezicht'. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 4 mei 2015.

DOELGROEP

Het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* kan worden gevolgd door stagiaires die de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd. Het verdient aanbeveling dat stagiaires ook de *minor bestuursrecht* en/of de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* is opgebouwd uit drie onderdelen:

1. Algemene inleiding consumentenrecht

- 1.1 De plaats van het consumentenrecht ten aanzien van het algemene Nederlandse vermogensrecht, het EU-recht en het bestuursrecht (inclusief de Wft en de Wet handhaving consumentenbescherming);
- 1.2 Verschillende typen consumentenovereenkomsten (bijvoorbeeld koop, overeenkomsten op afstand, overeenkomsten buiten de verkoopprijs en consumentenkrediet);
- 1.3 Remedies voor consumenten bij non-conformiteit en andere tekortkomingen in de nakoming van overeenkomsten (inclusief en bewijsvermoedens die gelden bij oneerlijke handelspraktijken);
- 1.4 Procesrecht inclusief internationaal privaatrecht.

2. Algemene voorwaarden

Algemene inleiding algemene voorwaarden en Boek 6 BW. In dit deel van het vak wordt geoefend met het opstellen van algemene voorwaarden voor consumentenovereenkomsten. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan processuele aspecten (inclusief forumkeuzebedingen).

3. Wft en financiële dienstverlening aan consumenten

Dit deel van het vak gaat over de bijzondere regelingen voor financiële dienstverlening aan consumenten, in het bijzonder:

- 3.1 Consumentenkrediet
- 3.2 Hypotheekleningen
- 3.3 Beleggingsdiensten

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* willen deelnemen, moeten de *minor burgerlijk recht* en/of de *major burgerlijk recht* gevolgd hebben. Het verdient aanbeveling dat stagiaires ook de *minor bestuursrecht* en/of de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

EINDTERMEN

Voor het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
1.	De stagiaire kan de verschillende bijzondere consumentenovereenkomsten benoemen en kan opzoeken waar de op die overeenkomsten toepasselijke regelgeving in de Nederlandse wet is neergelegd.	B	-	1.2	
2.	De stagiaire kan aan de hand van de kenmerken van een consumentenzaak vaststellen of in die concrete zaak nadere uitleg nodig is van Europese regelgeving door het Hof van Justitie van de EU.	T	EC	1.1	
3.	De stagiaire kan vaststellen aan welke voorwaarden moet zijn voldaan voor het verkrijgen van herstel, vervanging, prijsvermindering of ontbinding in geval van non-conformiteit bij consumentenkoop.	T	C	1.3	<i>Major burgerlijk recht en koop</i>
4.	De stagiaire kan beoordelen welke remedie voor non-conformiteit bij consumentenkoop in de omstandigheden van een concrete zaak het meest geschikt is.	T	C	1.3	
5.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval een consument een gebruiksvergoeding verschuldigd is aan een verkoper bij vervanging of teruggave van een door de consument gebruikte zaak of na het invoeren van een wettelijk herroepingsrecht.	T	EC	1.3	
6.	De stagiaire kan beoordelen welke procedure de snelste, goedkoopste en/of effectiefste oplossing kan bieden voor een geschil op het gebied van consumentenrecht.	T	EC	1.4	
7.	De stagiaire kan beschrijven welke beperkingen de wet stelt aan de inhoud van algemene voorwaarden in consumentenovereenkomsten.	K		2	
8.	De stagiaire kan beoordelen of een beding in algemene voorwaarden als onredelijk bezwarend moet worden gekwalificeerd.	T	EC	2	
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke bewijsvoordelen een consument heeft bij een beroep op de regeling inzake oneerlijke handelspraktijken.	T	C	2	
10.	De stagiaire kan vaststellen welke wettelijke regelingen (inclusief BW, bijzondere wetgeving en zelfregulering) van toepassing zijn op consumentenkrediet.	T	EC	3.1	
11.	De stagiaire kan vaststellen welke wettelijke regelingen (inclusief BW, bijzondere wetgeving en zelfregulering) van toepassing zijn op hypotheekleningen.	T	EC	3.2	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
12.	De stagiaire kan vaststellen welke wettelijke regelingen (inclusief BW, bijzondere wetgeving) van toepassing zijn op beleggingsdiensten voor consumenten.	T	EC	3.3	
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen onder welke omstandigheden gedupeerde financiële consumenten een succesvol beroep kunnen doen op misleidende handelspraktijk, dwaling of onrechtmatige daad wegens het schenden van de bijzondere zorgplicht van de financiële wederpartij	T	C	3.1, 3.2 en 3.3	
14.	De stagiaire kan uitleggen hoe zorgplichten in het privaatrecht zich verhouden tot de publiekrechtelijke zorgplichten in de Wft.	B		3.1, 3.2 en 3.3	
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke informatie een aanbieder van consumentenkrediet ten minste aan consumenten moet mededelen om aan zijn wettelijke verplichtingen te hebben voldaan.	T	EC	3.1	
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke informatie een aanbieder van hypotheekleningen ten minste aan consumenten moet mededelen om aan zijn wettelijke verplichtingen te hebben voldaan.	T	EC	3.2	
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke informatie een aanbieder van beleggingsdiensten ten minste aan consumenten moet mededelen om aan zijn wettelijke verplichtingen te hebben voldaan.	T	EC	3.3	

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* is het belangrijk dat eerst de toetstermen 1 tot en met 7 worden aangeleerd. Pas daarna kunnen de toetstermnummers 8 tot en met 18 worden aangeboden.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie en/of zelfstudie en/of uitwerken van casus.

Tijdens de contacturen wordt geoefend met het oplossen van concrete casus over consumentenkoop (onderwerp 1) en financiële dienstverlening aan consumenten (onderwerp 3). Voor onderwerp 2, *Algemene voorwaarden*, zullen studenten een opdracht maken waarin zij algemene voorwaarden opstellen voor aanbieders van consumentenproducten. Dit gebeurt (deels) onder begeleiding, dus in contacttijd.

LEERMIDDELEN

Voor de ontwikkeling van het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* worden de volgende suggesties gedaan voor literatuur (deze kunnen mogelijk ook voor de stagiaires worden ingezet):

- Jac.Hijma, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands burgerlijk recht. 5. Bijzondere overeenkomsten. Deel I. Koop en Ruil*, Deventer: Kluwer 2013;
- W.H. van Boom, 'Hypothecair krediet aan consumenten - een overzicht', *Tijdschrift voor Consumentenrecht* 2012/6, p. 268-279;
- M.Y. Schaub, 'De invloed van de Wet OHP op dwaling', *NTBR* 2011/10, p. 565-575;
- V. Mak, 'De grenzen van maximumharmonisatie in het Europese consumentenrecht', *NTBR* 2011/10, p. 558-564.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* wordt bij voorkeur afgerond door middel van een schriftelijke toets. Onderwerp 2 *Algemene voorwaarden* kan daarnaast door middel van een opdracht worden getoetst. De beoordeling van die opdracht zou dan deel moeten uitmaken van het eindcijfer.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Er zijn op dit moment geen randvoorwaarden of organisatorische zaken bekend waarmee bij de verdere ontwikkeling van het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* rekening moet worden gehouden.

STUDIEBELASTING

Het vak *consumentenrecht (incl. Wft)* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen. Aan ieder van de drie deelonderwerpen van het vak zal een dagdeel worden besteed.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BURGERLIJK RECHT: MEDEDINGINGSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *mededingingsrecht* maakt deel uit van de leerlijn burgerlijk recht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk geactualiseerd in december 2017.

DOELGROEP

Het vak *mededingingsrecht* kan gevolgd worden door stagiaires die de *minor burgerlijk recht*, de *major burgerlijk recht*, de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* hebben gevolgd. In de praktijk betekent dit dat dit vak toegankelijk is voor stagiaires uit alle leerlijnen.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het vak *mededingingsrecht* is opgebouwd uit drie onderdelen:

1. Gedragstoezicht (materieel)

- Theorie (via klassikaal onderwijs, waarin de interactie tussen docent en stagiaire voorop staat en er dus een actieve bijdrage van de participant wordt verwacht en waarbij de theorie wordt toegelicht door middel van een continue verbinding met voorbeelden uit de praktijk) over de volgende onderwerpen:
  - o doelstellingen van mededingingsrecht (onderwerp 1);
  - o het ondernemingsbegrip (onderwerp 2);
  - o het begrip relevante markt en marktafbakening (onderwerp 3);
  - o het kartelverbod (artikel 101 VWEU en artikel 6 Mw) en zijn onderscheiden elementen:
    - afspraak (overeenkomst, onderling afgestemde feitelijke gedraging (o.a.f.g), besluit van een ondernemersvereniging) (onderwerp 4);
    - beperking: doelbeperking of gevolgbepierking (onderwerp 5);
    - merkbaarheid van de beperking (onderwerp 6);
    - uitzondering van artikel 101 lid 3 VWEU/artikel 6 lid 3 Mw: groepsvrijstelling en individuele toepassing (onderwerp 7).
- Casus over verticale overeenkomst (klassikaal, interactief behandelen; individuele voorbereiding vooraf door studenten, eventueel moment voor nadere beschouwing naar aanleiding van de theorie, actieve participatie aan discussie door studenten en bijdrage aan oplossing).
- Theorie (via interactief klassikaal onderwijs) over de volgende onderwerpen:
  - o verbod op het maken van misbruik van machtspositie (artikel 102 VWEU en artikel 24 Mw) en zijn onderscheiden elementen:
    - machtspositie (onderwerp 8);
    - misbruik (onderwerp 9);
    - objectieve rechtvaardiging (onderwerp 10).

Onderdeel B en onderdeel C kunnen in volgorde wisselen. Na onderwerp 7 kan dus ook direct onderwerp 8 volgen.

2. Gedragstoezicht (formeel)

- Theorie: (via interactief klassikaal) over de volgende onderwerpen:
  - o onderscheid civiele handhaving en bestuursrechtelijke handhaving (onderwerp 11);
  - o inleiding ten aanzien van civiele handhaving (onderwerp 12);
  - o enkele nadere aspecten van civiele handhaving:
    - schadevergoeding (onderwerp 13);
    - conversie & partiële nietigheid (onderwerp 14).
  - o inleiding ten aanzien van bestuursrechtelijke handhaving (onderwerp 15)
  - o enkele nadere aspecten van bestuursrechtelijke handhaving
    - door wie (Commissie, nationale autoriteiten) (onderwerp 16);
    - de administratieve procedure in algemene zin (onderwerp 17);
    - enkele specifieke aandachtspunten:
      - clementie (onderwerp 18);
      - invallen (met aandacht voor Legal privilege) (onderwerp 19);
      - punten van bezwaar (en reactie) (onderwerp 20);
      - bevoegdheden van de toezichthouder (onderwerp 21).
    - compliance (onderwerp 22).

3. Concentratietoezicht

- Theorie (via interactief klassikaal onderwijs) over de volgende onderwerpen:
  - o rechtsmacht:
    - concentratie (overname, fusie, joint venture, onderwerp 23), met specifieke aandacht voor:
      - joint ventures (gezamenlijke zeggenschap en full functionality (onderwerp 24);
      - opvolgende transacties (onderwerp 25);
      - de facto zeggenschap (onderwerp 26).
    - drempels (Nederlands, EU, single trigger/double trigger landen) (onderwerp 27), met aandacht voor:
      - omzetberekening, vooral geografische toerekening van omzet (onderwerp 28);
    - eerste fase melding/tweede fase melding c.q. vergunningaanvraag (onderwerp 29), met aandacht voor:
      - het aanbieden van remedies om tweede fase af te wenden (onderwerp 30);
    - materiële toets:
      - wat is de toets (SLC-toets) (onderwerp 31);
      - verticale problemen: input foreclosure/client foreclosure (onderwerp 32);
      - horizontale problemen (onderwerp 33);
      - nieuwe benadering materiële toets door toezichthouders (onderwerp 34);
      - het aanbieden van remedies (structurele remedies/gedragsremedies) (onderwerp 35).
- Casus over Joint Venture agreement (klassikaal interactief behandelen; individuele voorbereiding vooraf door studenten, eventueel moment voor nadere beschouwing naar aanleiding van de theorie, actieve participatie aan discussie door stagiaires en bijdrage aan oplossing).

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *mededingingsrecht* willen deelnemen, moeten de *minor burgerlijk recht*, de *major burgerlijk recht*, de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *mededingingsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *mededingingsrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
1.	De stagiaire kan beschrijven wat de doelstellingen van het mededingingsrecht (zouden kunnen) zijn.	K		1
2.	De stagiaire kan in eigen woorden samenvatten welke discussie bestaat over de doelstellingen van het mededingingsrecht.	B		1
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoe de discussie over de doelstellingen van het mededingingsrecht het mededingingsrecht in de praktijk beïnvloedt.	T	EC	1
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of sprake is van een onderneming.	T	EC	2
5.	De stagiaire kan benoemen welke stappen worden gezet bij het afbakenen van de relevante markt, en beschrijven waarom deze stappen nodig zijn.	K		3
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak de relevante markt afbakenen.	T	EC	3
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of sprake is van een overeenkomst, een o.a.f.g. of een besluit van een ondernemersvereniging.	T	EC	4
8.	De stagiaire kan beschrijven welke beperkingen de meest voorkomende doelbeperkingen zijn (in ieder geval: prijsafspraken, productieafspraken, informatie-uitwisseling) en wat het gevolg is van de kwalificatie als doelbeperking.	K		5
9.	De stagiaire kan uitleggen waarom het relevant is dat een afspraak als effectbeperking dan wel als doelbeperking wordt aangemerkt.	B		5
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of sprake is van een doelbeperking danwel van een effectbeperking.	T	EC	5
11.	De stagiaire kan beschrijven wat de grenzen zijn voor merkbaarheid (van een beperking).	K		6
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een groepsvrijstelling van toepassing is (of kan zijn) of dat moet worden overgegaan tot een individuele beoordeling onder het derde lid van het kartelverbod.	T	EC	7
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen hoe het kartelverbod zal worden toegepast.	T	C	1 tot en met 7
14.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of sprake is van een economische machtspositie.	T	EC	8

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of bepaald gedrag van een onderneming met een machtspositie misbruik oplevert.	T	C	9 en 10
16.	De stagiaire kan de verschillen tussen bestuursrechtelijke en civielrechtelijke handhaving benoemen.	K		11
17.	De stagiaire kan in hoofdlijnen beschrijven hoe een civielrechtelijk mededingingsrechtelijk geding verloopt en op welke wijze mededingingsrechtelijke argumenten in een civiele procedure aan de orde kunnen komen.	K		12 en 13
18.	De stagiaire kan benoemen hoe een procedure verloopt tot het vorderen van kartelschade in een civielrechtelijke procedure die volgt op een besluit waarin het bestaan van een kartel is vastgesteld.	K		12 en 13
19.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een mededingingsbeperkend beding nietig of partieel nietig is danwel vatbaar is voor conversie van rechtswege in een geldig beding.	T	EC	14
20.	De stagiaire kan in hoofdlijnen beschrijven hoe een bestuursrechtelijke handhavingprocedure in het mededingingsrecht verloopt.	K		15 tot en met 21
21.	De stagiaire kan beschrijven wat clementie inhoudt en op welke wijze clementie kan worden aangevraagd.	K		18
22.	De stagiaire kan de onderzoeksbevoegdheden van de NMa/de Commissie benoemen.	K		19 en 21
23.	De stagiaire kan beschrijven wat legal privilege is.	K		19
24.	De stagiaire kan beschrijven welke rol de punten van bezwaar spelen in een procedure voor de NMa/de Commissie	K		20
25.	De stagiaire kan benoemen welke aspecten van de artikelen 6 en 8 EVRM kunnen worden ingeroepen bij een inval van de NMa en hoe.	K		15 tot en met 21
26.	De stagiaire kan – onder begeleiding van zijn patroon of een senior medewerker – een compliance programma voor een cliënt opstellen hoe de onderneming zelf zorgt binnen de grenzen van het mededingingsrecht te blijven.	T	EC	22
27.	De stagiaire kan de verschillen tussen een joint venture, een overname (enkele zeggenschap) of een fusie (gezamenlijke zeggenschap) beschrijven.	K		23
28.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een joint venture een concentratie is, een verwerving van uitsluitende zeggenschap of een afspraak zonder concentratieve elementen en daarbij het begrip 'zeggenschap' in enkele en opvolgende transacties toepassen.	T	EC	24, 25 en 26

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak op basis van groepsomzetcijfers met een splitsing naar de 27 EU lidstaten vaststellen of de oprichting van een concentratieve joint venture in Nederland of op EU-niveau moet worden gemeld.	T	EC	27 en 28
30.	De stagiaire kan de inhoud van de materiële toets (de SLC-toets) beschrijven en aangeven wat de nieuwe benadering van deze toets inhoudt.	K		31 en 34
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak de materiële toets van het concentratietoezicht toepassen en daarbij beoordelen of sprake is van verticale of horizontale problemen en welke dat zijn.	T	C	31 tot en met 34
32.	De stagiaire kan het proces van een concentratiemelding met eerste fase, tweede fase en remedies beschrijven.	K		29, 30 en 35

VOLGORDE

De toetstermen staan hierboven in een logische volgorde beschreven. Wij adviseren ze in deze volgorde te behandelen.

LEERVORMEN

Zie *Opbouw/Onderwerpen* voor een omschrijving van de wijze waarop de toetstermen van het vak *mededingingsrecht* kunnen worden bereikt.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *mededingingsrecht* worden - naast casus - de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- Een Nederlandstalig handboek, voor zover beschikbaar (bijvoorbeeld J.F. Appeldoorn en H.B.B. Vedder, *Mededingingsrecht. Beginselen van Europees en Nederlands Mededingingsrecht*, Groningen: Europa Law Publishing).
- R. Whish en D.Bailey, *Competition Law*, London: Oxford University Press 2012.
- L. Ritter en W.D. Braun, *European competition law: a practitioner's guide*, Deventer: Kluwer Law International 2004.
- I. van Bael en J.F. Bellis, *Competition law of the European Community*, The Hague: Kluwer Law International 2010.
- Een reader met jurisprudentie en met richtsnoeren van de commissie.

TOETSVORMEN

Het vak *mededingingsrecht* kan worden afgerond met een toets die bestaat uit het analyseren van een casus, eventueel aangevuld met enkele theoretische vragen.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *Mededingingsrecht* lijkt ons belangrijk dat wordt gewerkt met twee casus:

- Een casus waarin de stagiaires een analyse moeten maken van de verticale beperkingen aan de hand van een volledige distributieovereenkomst en
- Een casus waarin de stagiaires een analyse moeten maken van de melding van een joint venture aan de hand van een volledige joint venture overeenkomst.

Het vak *mededingingsrecht* kan het best worden gegeven door een docent met praktijkervaring of een team van twee docenten bestaande uit een docent afkomstig uit de academie en een die werkzaam is in de praktijk.

STUDIEBELASTING

Het vak *mededingingsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen, waaronder het bestuderen en uitwerken van twee grote casus.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

7. Vakbeschrijvingen leerlijn bestuursrecht

VAKBESCHRIJVING MINOR BESTUURSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

De *minor bestuursrecht* wordt gevolgd in leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten als basisvak van het tweede rechtsgebied. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 6 juni 2016 en geactualiseerd in maart 2019.

DOELGROEP

De *minor bestuursrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de leerlijn Burgerlijk recht of de leerlijn Strafrecht hebben gekozen.

OPBOUW/ONDERWERPEN

De *minor bestuursrecht* is apart ontwikkeld van de *major bestuursrecht* en overlapt derhalve niet met deel 1 van de *major bestuursrecht* (zoals bij burgerlijk recht en strafrecht het geval is). De *minor bestuursrecht* vormt een 'samenvatting' van deel 1 en 2 van de *major bestuursrecht*.

In de *minor bestuursrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Basisbegrippen
2. Voorbereidingsprocedures
3. Rechtsbescherming algemeen
4. Specifiek beroep en hoger beroep
5. Voorlopige voorziening

VOORWAARDE VOOR DEELNAME

Alleen stagiaires die de *major strafrecht* of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd mogen aan de *minor bestuursrecht* deelnemen. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor de *minor bestuursrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

De eindtermen van de *minor bestuursrecht* zijn uitgewerkt in de volgende (specifiekere) toetstermen:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
1. BASISBEGRIPPEN				
1.	De stagiaire kan vaststellen of er sprake is van een bestuursorgaan in de zin van artikel 1:1 van de Awb.	T	EC	1
2.	De stagiaire kan vaststellen of er sprake is van een belanghebbende in de zin van artikel 1:2 van de Awb.	T	EC	1
3.	De stagiaire kan vaststellen of er sprake is van een besluit in de zin van artikel 1:3 van de Awb.	T	EC	1
4.	De stagiaire kan vaststellen van welk type besluit sprake is.	T	EC	1
2. VOORBEREIDINGSPROCEDURES				
5.	De stagiaire kan vaststellen of de uniforme openbare voorbereidingsprocedure van toepassing is en weet wat deze procedure inhoudt.	T	E	2
6.	De stagiaire kan vaststellen wat bij de uniforme openbare voorbereidingsprocedure de consequenties zijn voor de daaropvolgende beroepsprocedure, indien geen zienswijzen (tegen een besluitonderdeel) worden ingediend.	T	E	2
7.	De stagiaire kan vaststellen aan welke eisen een aanvraag tot het nemen van een beschikking dient te voldoen, op welke wijze een aanvraag kan worden ingediend en wat de consequenties zijn als een aanvraag onvolledig is.	T	E	2
8.	De stagiaire kan vaststellen hoelang een beslistermijn is.	T	E	2
9.	De stagiaire kan vaststellen of en zo ja voor wie het recht bestaat om zienswijzen in te dienen.	T	E	2
10.	De stagiaire kan vaststellen of en hoe een besluit moet worden gemotiveerd.	T	E	2
11.	De stagiaire kan vaststellen hoe een besluit bekend moet worden gemaakt en, in het voorkomende geval, op welke wijze mededeling dient te worden gedaan van de bekendmaking.	T	E	2
3. RECHTSBESCHERMING ALGEMEEN				
12.	De stagiaire kan vaststellen welke vormen van rechtsbescherming openstaan, voor wie, bij welke instantie en binnen welke termijn.	T	EC	3
13.	De stagiaire kan vaststellen welke regels van de Awb en van bijzondere wetten van toepassing zijn op bezwaar en op (hoger) beroep bij de bestuursrechter.	T	EC	3
14.	De stagiaire kan vaststellen of er sprake is van het niet tijdig nemen van een besluit en kan vaststellen wat hij daartegen kan ondernemen.	T	EC	3
15.	De stagiaire kan vaststellen aan welke eisen een bezwaarschrift, een (hoger) beroepschrift en een verzoek om voorlopige voorziening moeten voldoen, inclusief een verzoek om proceskostenvergoeding en vergoeding griffierecht.	T	EC	3

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
16.	De stagiaire kan vaststellen welke gebreken in een besluit kunnen worden hersteld en welke kunnen worden gepasseerd.	T	EC	3
17.	De stagiaire kan vaststellen of mogelijk een (geschreven of ongeschreven) algemeen beginsel van behoorlijk bestuur is geschonden.	T	EC	3
18.	De stagiaire kan vaststellen tot welk moment voorafgaand aan een (hoor)zitting nog nadere stukken kunnen worden ingediend.	T	EC	3
19.	De stagiaire kan vaststellen of sprake is van een '6:19 Awb'-besluit en welke gevolgen dit heeft voor het aanhangige bezwaar- of beroepschrift.	T	EC	3
20.	De stagiaire kan vaststellen wat het verschil is tussen beoordeling door een bestuursorgaan in bezwaar en de bestuursrechter in (hoger) beroep.	T	EC	3
21.	De stagiaire kan vaststellen welke stukken moeten worden overgelegd in bezwaar en (hoger) beroep en hoe hij de beschikking krijgt over de door anderen overgelegde stukken.	T	EC	3
22.	De stagiaire kan vaststellen hoe een bezwaarschriftcommissie samengesteld kan zijn en wat de taken zijn van een bezwaarschriftencommissie.	T	EC	3
4. SPECIFIEK BEROEP EN HOGER BEROEP				
23.	De stagiaire weet wat de 'nieuwe zaaksbehandeling' inhoudt en op welke wijze(n) de bestuursrechter streeft naar finale geschilbeslechting.	T	EC	4
24.	De stagiaire kan vaststellen wat het verschil is tussen de gewone behandeling, versnelde behandeling en vereenvoudigde behandeling.	T	EC	4
25.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval en op welk moment de bestuursrechter de bestuurlijke lus kan toepassen, wat de gevolgen zijn van een tussenuitspraak en welke rechtsbescherming er openstaat tegen een tussenuitspraak.	T	EC	4
26.	De stagiaire kan vaststellen langs welke bestuursrechtelijke en/of civielrechtelijke weg(en) vergoeding kan worden gevorderd van schade geleden door rechtmatig en onrechtmatig overheidshandelen.	T	EC	4
27.	De stagiaire kan vaststellen op welk moment een besluit onaantastbaar is en formele rechtskracht krijgt en wat de gevolgen daar van zijn.	T	EC	4
28.	De stagiaire kan vaststellen onder welke voorwaarden een partij een deskundige of getuige kan meenemen naar het onderzoek ter zitting.	T	EC	4
29.	De stagiaire kan vaststellen welke invloed een partij heeft op een door de bestuursrechter te benoemen deskundige en het deskundigenverslag.	T	EC	4
30.	De stagiaire kan vaststellen of de bestuursrechter bevoegd is om inlichtingen te vragen en vaststellen wie verplicht is aan dat verzoek te voldoen.	T	EC	4
31.	De stagiaire kan vaststellen welke mogelijkheden er zijn om inlichtingen en/of documenten wegens vertrouwelijkheid buiten de procedure te houden of uitsluitend aan de bestuursrechter te geven.	T	EC	4
32.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval een beroepsgrond niet tot vernietiging van een besluit kan leiden vanwege het relativiteitsvereiste.	T	EC	4

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
33.	De stagiaire weet welke uitspraken de bestuursrechter kan doen en kan vaststellen welke uitspraak wenselijk is voor zijn cliënt.	T	EC	4
34.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval en op welk moment het mogelijk en nodig is om incidenteel hoger beroep in te stellen.	T	EC	4
5. VOORLOPIGE VOORZIENING				
35.	De stagiaire kan vaststellen onder welke voorwaarden een voorlopige voorziening kan worden gevraagd en hoe een voorzieningenrechter een verzoek inhoudelijk beoordeelt.	T	E	5
36.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval de voorzieningenrechter uitspraak kan doen in de hoofdzaak.	T	E	5
37.	De stagiaire kan vaststellen op welk moment een voorlopige voorziening vervalt.	T	E	5
38.	De stagiaire kan vaststellen wat kan worden ondernomen tegen een uitspraak op het verzoek om voorlopige voorziening.	T	E	5

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof is het belangrijk dat de toetstermen in volgorde van bovenstaand schema worden aangeleerd.

LEERVORMEN

De toetstermen kunnen bereikt worden door middel van:

- Klassikale instructie en zelfstudie: mogelijk kan een deel van de kennis via e-learning worden overgebracht.
- Huiswerkopdrachten waarbij de stagiaires pleitnota's en andere processtukken moeten opstellen, waarbij het verplicht kan worden gesteld om bijvoorbeeld twee maal een huiswerkopdracht voorafgaand aan een bijeenkomst in te leveren.
- Het zelf opstellen van processtukken aan de hand van een casus, met een specifiek doel bijvoorbeeld beoordelen of hoger beroep moet worden ingesteld (Brummen) en/of een voorlopige voorziening nodig is in beroep (waarbij dan getoetst wordt of de stagiaire beseft of een voorlopige voorziening is vervallen of voortduurt gedurende de bodemprocedure).
- Een rollenspel waarbij een bespreking tussen een cliënt en het bestuursorgaan wordt nagespeeld.
- Een rollenspel waarbij de stagiaire een cliënt moet voorlichten over zijn procespositie of de verschillende wegen die naar een bepaald resultaat kunnen leiden.

Mogelijk is het een idee om gedurende de hele *minor bestuursrecht* de groep stagiaires op te splitsen in drie partijposities: de vergunninghouder (derde belanghebbende), de eisers/appelanten (bijvoorbeeld milieugroeperingen of omwonenden) en het bestuursorgaan (het bevoegd gezag). Er kan dan gewerkt worden met een casus (bijvoorbeeld een Bibob-casus of een casus met een aanvraag voor een omgevingsvergunning). Tijdens de bijeenkomsten kunnen de stagiaires de casus dan vanuit hun rol bekijken en toelichten aan de overige stagiaires. In rollenspellen komen de verschillende besprekingen ook aan bod. Het voorbereiden en uitvoeren van een pleidooi kan bij de toetsing horen.

LEERMIDDELEN

Bij de *minor bestuursrecht* kunnen de volgende leermiddelen worden ingezet: literatuur, readers, internetsites en checklists waarin een aantal stappen kunnen worden opgenomen die een stagiaire altijd moet zetten bij een beoordeling of bezwaar en welke elementen niet in een bezwaarschrift mogen ontbreken, modelprocesstukken met toelichting.

Bij de leermiddelen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan het boek van F.C.M.A. Michiels, *Hoofdzaken van het bestuursrecht*. Verder kan gedacht worden aan het boek van R.J.N. Schlössels, S.E. Zijlstra, *Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat*, het boek van H.E. Bröring, K.J. de Graaf e.a., *Bestuursrecht 1*; het boek van A.T. Marseille, H.D. Tolsma e.a., *Bestuursrecht 2*. Van alle publicaties verdient het gebruik van de meest recente versie de voorkeur.

TOETSVORMEN

De *minor bestuursrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een casustoets, waarbij de uitwerking bij voorkeur in een oefenpleidooi wordt gepresenteerd.

In de voorbereiding op de bijeenkomsten is het mogelijk om de stagiaires enkele opdrachten in te laten leveren, bijvoorbeeld het opstellen van een processtuk. De opdrachten moeten met een voldoende resultaat beoordeeld worden om het vak af te ronden.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van de *minor bestuursrecht* moet gezorgd worden voor audioversterking bij het houden van een pleidooi.

STUDIEBELASTING

Dit vak heeft naar schatting een studiebelasting van 10 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en voorbereiding toets): 5 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING MAJOR BESTUURSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

De *major bestuursrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht en wordt gegeven in leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 6 juni 2016 en geactualiseerd in december 2017.

DOELGROEP

De *major bestuursrecht* is een verplicht vak voor stagiaires die de leerlijn bestuursrecht hebben gekozen.

OPBOUW/ONDERWERPEN

In de *major bestuursrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Basisbegrippen
2. Uitoefening bestuursrechtelijke bevoegdheid
3. Primaire besluitvorming
4. Bezwaarschriftprocedure
5. Beroep bij de bestuursrechter
6. Voorlopige voorziening
7. Hoger beroep
8. Schadevergoeding en nadeelcompensatie
9. Rechtsbescherming bij de burgerlijke rechter en formele rechtskracht

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Er gelden voor de *major bestuursrecht* geen formele voorwaarden voor deelname.

Overigens wordt wel verondersteld dat de stagiaire als beginniveau het niveau van bijvoorbeeld het voor de bachelor bestemde studieboek H.E. Bröring, K.J. de Graaf e.a., *Bestuursrecht 1* (2016) en A.T. Marseille, H.D. Tolsma e.a., *Bestuursrecht 2* (2016) haalt. Wie dat niveau niet haalt of denkt te halen, wordt geacht zich vooraf bij te scholen.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

EINDTERMEN

Voor de *major bestuursrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor de major bestuursrecht zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1. BASISBEGRIPPEN			
1.	De stagiaire kan vaststellen of sprake is van een bestuursorgaan en wat daar de consequenties van zijn.	T	EC
2.	De stagiaire kan vaststellen of sprake is van een belanghebbende en wat daar de consequenties van zijn.	T	EC
3.	De stagiaire kan vaststellen of sprake is van een besluit en wat daar de consequenties van zijn.	T	EC
4.	De stagiaire kan bij een besluit vaststellen van welk type besluit sprake is en wat daar de consequenties van zijn.	T	EC
2. UITOEFENING BESTUURSRECHTELIJKE BEVOEGDHEID			
5.	De stagiaire kan vaststellen of een besluit bevoegd is genomen (in het licht van attributie, delegatie en mandaat).	T	EC
6.	De stagiaire kan vaststellen welke belangen een bestuursorgaan in de besluitvorming mag/moet betrekken.	T	EC
7.	De stagiaire kan vaststellen hoe een bestuursorgaan een bevoegdheid met beleidsvrijheid mag/moet hanteren.	T	EC
8.	De stagiaire kan vaststellen of een algemeen beginsel van behoorlijk bestuur (zoals het gelijkheidsbeginsel en het vertrouwensbeginsel) is geschonden.	T	EC
3. PRIMAIRE BESLUITVORMING			
9.	De stagiaire kan vaststellen aan welke eisen een (herhaalde) aanvraag dient te voldoen en op welke wijze een aanvraag kan worden ingediend.	T	EC
10.	De stagiaire kan vaststellen welke procedure een bestuursorgaan dient te doorlopen.	T	EC
11.	De stagiaire kan vaststellen wat de lengte van een beslistermijn is.	T	EC
12.	De stagiaire kan vaststellen welke bevoegdheden en rechten een belanghebbende heeft in de besluitvormingsprocedure.	T	EC
13.	De stagiaire kan onderdelen van een voorgenomen besluit, die tot een 'onderdelenfuk' kunnen leiden, als zodanig herkennen en kan zijn zienswijze daarop afstemmen.	T	EC
14.	De stagiaire kan vaststellen wat de gevolgen zijn van het niet tijdig nemen van een besluit en wat hij zo nodig kan doen om alsnog een besluit af te dwingen.	T	EC
15.	De stagiaire kan vaststellen hoe een bestuursorgaan een aanvraag moet beoordelen, welke beslissingen een bestuursorgaan op een aanvraag kan nemen en hoe hij het bestuursorgaan daarbij kan beïnvloeden.	T	EC
16.	De stagiaire kan vaststellen of een bestuursorgaan op de juiste wijze met de advisering is omgegaan.	T	EC
17.	De stagiaire kan vaststellen of en hoe een besluit moet/kan worden gemotiveerd.	T	EC
18.	De stagiaire kan vaststellen of gebreken in de besluitvormingsprocedure kunnen worden hersteld of gepasseerd in bezwaar en beroep.	T	EC
4. BEZWAARSCHRIFTPROCEDURE			
19.	De stagiaire kan vaststellen of, en zo ja door wie, bezwaar kan worden gemaakt.	T	C
20.	De stagiaire kan vaststellen op welk moment en op welke wijze een bezwaarschrift kan worden ingediend.	T	C

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
21.	De stagiaire kan een bezwaarschrift opstellen dat voldoet aan de daaraan te stellen vereisten en dat een verzoek om vergoeding van de proceskosten bevat.	T	C
22.	De stagiaire kan onderdelen van een besluit, die tot een 'onderdelenfuiik' kunnen leiden, als zodanig herkennen en kan zijn bezwaarschrift daarop afstemmen.	T	C
23.	De stagiaire kan vaststellen hoe de bezwaarschriftprocedure kan verlopen.	T	C
24.	De stagiaire kan vaststellen wat de lengte van een beslistermijn in bezwaar is.	T	C
25.	De stagiaire kan vaststellen welke bevoegdheden en rechten een belanghebbende heeft bij de behandeling van een bezwaarschrift.	T	C
26.	De stagiaire kan vaststellen hoe een bezwaarschriftencommissie samengesteld kan zijn, welke rollen een bezwaarschriftencommissie kan vervullen en hoe hij die rollen kan benutten.	T	C
27.	De stagiaire kan vaststellen wat de gevolgen zijn van het niet tijdig nemen van een beslissing op bezwaar en wat hij zo nodig kan doen om alsnog een besluit af te dwingen.	T	C
28.	De stagiaire kan vaststellen hoe een bestuursorgaan een bezwaarschrift moet beoordelen, welke beslissingen een bestuursorgaan op een bezwaarschrift kan nemen en hoe hij het bestuursorgaan daarbij kan beïnvloeden.	T	C
29.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval recht op vergoeding van de proceskosten bestaat.	T	C
30.	De stagiaire kan vaststellen of gebreken in de bezwaarschriftenprocedure en de beslissing op bezwaar kunnen worden hersteld of gepasseerd in beroep.	T	C
5. BEROEP BIJ DE BESTUURSRECHTER			
31.	De stagiaire kan vaststellen of, en zo ja door wie en bij welke bestuursrechter, beroep kan worden ingesteld.	T	C
32.	De stagiaire kan vaststellen op welk moment en op welke wijze een beroepschrift kan worden ingediend.	T	C
33.	De stagiaire kan een beroepschrift opstellen dat voldoet aan de daaraan te stellen vereisten en dat een verzoek om vergoeding van de proceskosten bevat.	T	C
34.	De stagiaire kan vaststellen welke bevoegdheden en rechten partijen en andere belanghebbenden hebben bij de behandeling van een beroepschrift, mede in het licht van de goede procesorde, en hoe hij die bevoegdheden en rechten kan benutten.	T	C
35.	De stagiaire kan vaststellen welke procedurele bevoegdheden een bestuursrechter heeft bij de behandeling van een beroepschrift en welke rol partijen daarbij spelen.	T	C
36.	De stagiaire kan vaststellen hoe een bestuursrechter de omvang van het geding bepaalt en in welk geval een bestuursrechter ambtshalve toetst.	T	C
37.	De stagiaire kan vaststellen of sprake is van een '6:19'-besluit en welke gevolgen dit heeft voor de reeds aanhangige beroepsprocedure.	T	C
38.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval een bestuursrechter marginaal toetst.	T	C
39.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval een bestuursrechter gebreken in een besluit kan passeren.	T	C
40.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval een bestuursrechter het bestuursrechtelijk relativiteitsvereiste kan toepassen.	T	C
41.	De stagiaire kan vaststellen op welke wijzen de bestuursrechter toepassing kan geven aan de "nieuwe zaaksbehandeling" en hoe hij de rechter daarbij kan beïnvloeden.	T	C
42.	De stagiaire kan vaststellen op welke wijze een bestuursrechter kan streven naar finale geschilbeslechting en hoe hij de rechter daarbij kan beïnvloeden.	T	C

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
43.	De stagiaire kan vaststellen wanneer welke uitspraak van een bestuursrechter wenselijk is en hoe hij de rechter daarbij kan beïnvloeden.	T	C
6. VOORLOPIGE VOORZIENING			
44.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval het mogelijk en nodig is een verzoek om voorlopige voorziening in te dienen.	T	C
45.	De stagiaire kan een verzoek om voorlopige voorziening opstellen dat voldoet aan de daaraan te stellen vereisten, dat een verzoek om proceskostenveroordeling bevat en waarin de te treffen voorlopige voorziening is geformuleerd.	T	C
46.	De stagiaire kan vaststellen of de voorzieningenrechter uitspraak kan doen in de hoofdzaak en hoe hij die mogelijkheid kan benutten.	T	C
47.	De stagiaire kan vaststellen welke rechtsmiddelen hij kan aanwenden nadat een voorzieningenrechter een uitspraak op een verzoek om voorlopige voorziening heeft gedaan.	T	C
7. HOGER BEROEP			
48.	De stagiaire kan vaststellen of, en zo ja door wie en bij welke bestuursrechter, hoger beroep kan worden ingesteld.	T	C
49.	De stagiaire kan vaststellen of hoger beroep moet worden ingesteld gelet op de zogenoemde Brummenleer.	T	C
50.	De stagiaire kan vaststellen of het wenselijk is om incidenteel hoger beroep in te stellen.	T	C
51.	De stagiaire kan vaststellen wat het object en de omvang van het geding in hoger beroep is.	T	C
52.	De stagiaire kan vaststellen wanneer welke uitspraak van een hogerberoepsrechter wenselijk is en hoe hij de rechter daarbij kan beïnvloeden.	T	C
8. SCHADEVERGOEDING EN NADEELCOMPENSATIE			
53.	De stagiaire kan vaststellen in welke gevallen een recht bestaat op vergoeding van schade (schadevergoeding of nadeelcompensatie) en op welke wijzen deze vergoeding kan worden gevorderd.	T	EC
9. RECHTSBESCHERMING BIJ DE BURGERLIJKE RECHTER EN FORMELE RECHTSKRACHT			
54.	De stagiaire kan vaststellen wat de gevolgen zijn van formele rechtskracht en in welk geval er bestuursrechtelijk doorgeprocedeerd moet worden om formele rechtskracht te voorkomen.	T	EC
55.	De stagiaire kan vaststellen in welk geval er kan worden geprocedeerd bij de burgerlijke rechter en wanneer er daarbij een uitzondering wordt gemaakt op de formele rechtskracht.	T	EC

VOLGORDE

Bij het aanleren van de toetstermen van de *major bestuursrecht* valt het sterk aan te raden de bovenstaande volgorde aan te houden. Dat laat onverlet dat er hier en daar wel vooruit zal moeten worden gegrepen naar nog te behandelen lesstof, zeker wanneer veelvuldig met casus wordt gewerkt.

LEERVORMEN

De toetstermen van de *major bestuursrecht* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie, zelfstudie, uitwerken van meerdere casus en praktijkopdrachten.

In elke bijeenkomst wordt een casus aan de orde gesteld (waarvoor qua niveau gedacht kan worden aan het niveau van de casus van de VAR-pleitwedstrijden).

LEERMIDDELEN

Leermiddelen die bij de *major bestuursrecht* gebruikt kunnen worden, zijn:

- R.J.N. Schlössels/S.E. Zijlstra, *Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat*, 2017; of:
- R.J.N. Schlössels/S.E. Zijlstra, *Onderwijseditie Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat, deel 1*, 2017;
- R.J.N. Schlössels/S.E. Zijlstra, *Onderwijseditie Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat, deel 2*, 2014;
- H.D. van Wijk/W. Konijnenbelt/R.M. van Male, *Hoofdstukken van bestuursrecht*, 2014;
- M. Schreuder-Vlasblom, *Rechtsbescherming en bestuurlijke voorprocedure*, 2017;
- jurisprudentie.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Bij de *major bestuursrecht* moet de toetsing meten of de stagiaire de toetstermen heeft behaald. De *major bestuursrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theoretietoets en/of casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van de *major bestuursrecht* is het niet nodig met aanvullende randvoorwaardelijke of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

De *major bestuursrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 20 dagdelen met minimaal 8 dagdelen contacttijd..

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BESTUURSRECHT: OVERHEIDSAANPRAKELIJKHEIDSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een keuzevak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 4 maart 2019.

DOELGROEP

Het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de leerlijn Bestuursrecht volgen.

OPBOUW/ONDERWERPEN

Het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* is opgebouwd uit de volgende onderwerpen:

1. Rechtsmachtverdeling
2. Het primaat van de bestuurlijke kolom; leer van de formele rechtskracht
3. Onrechtmatigheid
4. Nadeelcompensatie

Deze onderwerpen worden, in deze volgorde, in de vijf verschillende dagdelen behandeld, waarbij sommige onderwerpen meer tijd zullen vergen en dus over twee sessies kunnen worden uitgesmeerd, daar waar andere onderwerpen maar een deel van het dagdeel hoeven te bestrijken. Het is de verwachting dat onderwerp 2 en onderwerp 3 elk minimaal één dagdeel in beslag nemen.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Alle stagiaires die de leerlijn bestuursrecht volgen, mogen aan het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* deelnemen. Zij dienen de *major bestuursrecht* gevolgd te hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor dit vak zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. RECHTSMACHTVERDELING				
1.	De stagiaire kent de verschillen tussen de aansprakelijkheid uit onrechtmatige en rechtmatige overheidsdaad en kan aan de hand van een concrete casus de consequenties van die verschillen uitleggen.	T		
2.	De stagiaire kan uitleggen welke consequenties de 'objectum litis'-leer heeft voor de rechtsbescherming van de burger en kan deze leer toepassen in een concrete casus.	T		
3.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen wat de relevante schadepoorza(a)k(en) is/zijn.	T		
4.	De stagiaire kan op grond van titel 8.4 Awb beschrijven op welke manieren de schadevraag aan de bestuursrechter dan wel de burgerlijke rechter kan worden voorgelegd en beheerst de verzoekschriftprocedure van titel 8.4 Awb.	T		
2. HET PRIMAAT VAN DE BESTUURLIJKE KOLOM; LEER VAN DE FORMELE RECHTSKRACHT				
5.	De stagiaire heeft kennis en begrip van de formele rechtskrachtsleer: onder meer kan hij in een concrete casus aangeven óf er formele rechtskracht bestaat, aan wie die kan worden tegengeworpen en of er aanleiding is om daarop een uitzondering te maken.	T		
6.	De stagiaire kan beschrijven wanneer aan handelingen ter voorbereiding van een appellabel besluit, toezeggingen daaronder begrepen, al dan niet formele rechtskracht kan toekomen en kan in een concrete casus uitleggen of en hoe vergoeding van schade ingevolge dergelijke handelingen kan worden verkregen.	T		
7.	De stagiaire kan aangeven en in een concrete casus toepassen wie zich onder welke voorwaarden in een schadeprocedure met succes kan beroepen op de onrechtmatigheid van een besluit.	T		
8.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of tegen een besluit bestuursrechtelijke rechtsmiddelen moeten worden ingesteld om een schadeclaim uit onrechtmatige daad veilig te stellen.	T	C	<i>Major bestuursrecht</i>
9.	De stagiaire kan ten aanzien van de aansprakelijkheid voor een onrechtmatig besluit de verjaringsregels toepassen.	T	C	<i>Major bestuursrecht</i>
3. ONRECHTMATIGHEID				
10.	De stagiaire kan de onrechtmatigheids- en de toerekeningsleer toepassen die in de rechtspraak van de Hoge Raad is ontwikkeld.	T		
11.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen of een onrechtmatig besluit als feitelijke schadepoorzaak kan worden aangemerkt met toepassing van de methode van het hypothetisch rechtmatige besluit.	T	C	
12.	De stagiaire kan vaststellen of in een concrete casus ten aanzien van een onrechtmatig besluit voldaan is aan het relativiteitsvereiste.	T		
13.	De stagiaire kan in een concrete casus bepalen of de reden voor vernietiging is gelegen in een formeel of een materieel gebrek en de consequentie(s) daarvan voor het recht op schadevergoeding benoemen.	T	C	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
14.	De stagiaire kan in een concrete casus benoemen of en zo ja, welke mogelijkheden het bestuursorgaan heeft om het gebrek in het vernietigde besluit te herstellen en zo zijn aansprakelijkheid te beperken.	T	C	
15.	De stagiaire kan de overheidsaansprakelijkheid voor onrechtmatige feitelijk overheidsoptreden beoordelen en kan daarbij de verschillende aansprakelijkheidsvereisten (onrechtmatigheid, toerekening, causaliteit, relativiteit, schade) toepassen.	T	C	
16.	De stagiaire kan in een concrete casus beargumenteren waarom de geschonden norm al dan niet strekt tot bescherming tegen de schade zoals de benadeelde die heeft geleden (relativiteit, art. 6:163 BW).	T	C	
17.	De stagiaire kan art. 6:174 BW toepassen op het beheer dat de overheid uitoefent over wegen, waterwerken of andere openbare werken.	T		
18.	De stagiaire kan bepalen of, en zo ja onder welke voorwaarden, de overheid aansprakelijk kan worden gehouden voor falend toezicht, zowel bij schending van milieu- en veiligheidsnormen als bij financieel toezicht en kan in een concrete casus aangeven welke invloed er in dit verband uitgaat van het bestaan van beleidsruimte en wanneer en hoe de kelderluikcriteria moeten worden toegepast.	T	C	
19.	De stagiaire kan de aansprakelijkheidsregels voor schade ingevolge de schending van een beslistermijn (art. 4:13 Awb) respectievelijk van de redelijke termijn (6 EVRM) toepassen.	T		
4. NADEELCOMPENSATIE				
20.	De stagiaire kan de verschillende grondslagen voor het geven van nadeelcompensatie benoemen: égalité (zelfstandig of vervat in wettelijke of beleidsregelingen), evenredigheidsbeginsel en art. 1 Eerste Protocol EVRM en deze in een concrete casus toepassen.	T		
21.	De stagiaire kan in een concrete casus herkennen hoe art. 3:4 Awb en het égalitébeginsel zich tot elkaar verhouden en kan benoemen waarom de bestuursrechter tussen deze twee beginselen een 'knip' aanbrengt, daar waar de civiele rechter dat niet doet.	T		
22.	De stagiaire kan diverse mogelijkheden voor het indienen van een nadeelcompensatieclaim benoemen en in een concrete casus toepassen (betrekken in beroepsprocedure, zuiver schadebesluit uitlokken, 'doorschuiven', civiele claim).	T		<i>Major bestuursrecht</i>
23.	De stagiaire kan in een concrete casus aan de hand van bestuursrechtelijke en civielrechtelijke bronnen vaststellen of het in bezwaar en beroep bij de rechter mogelijk is schadevergoeding ingevolge een onzelfstandig schadebesluit te claimen.	T	C	<i>Major bestuursrecht</i>
24.	De stagiaire kan in een concrete casus aan de hand van bestuursrechtelijke en civielrechtelijke bronnen controleren of voldaan is aan de leerstukken causaliteit, relativiteit, schadebeperkingsplicht en verjaring, zowel bij nadeelcompensatie als bij onrechtmatige daad.	T	C	<i>Major bestuursrecht</i>

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
25.	De stagiaire kan in een concrete casus de aan het beginsel van de égalité verbonden criteria (in het bijzonder het normaal maatschappelijk risico, de speciale last en het leerstuk van de risicoaanvaarding) toepassen, onder andere door te benoemen welke invulling in de rechtspraak is gegeven aan de eis van voorzienbaarheid en hoe de zogenaamde 'referentiegroep' kan worden vastgesteld.	T	C	
26.	De stagiaire kan in een concrete casus de verschillende te vergoeden schadeposten in kaart brengen en een eenvoudige vermogensschade- en inkomensschadeopzet begrijpen.	T	C	
27.	De stagiaire kan verschillende manieren benoemen en toepassen om het normaal maatschappelijk risico of het ondernemersrisico in de schadeberekening te betrekken (drempels en kortingen en combinaties van drempels en kortingen).	T		
28.	De stagiaire kan in een concrete casus beargumenteren waarom al dan niet sprake is van voorzienbaarheid (risicoaanvaarding).	T	C	
29.	De stagiaire kan beschrijven hoe de procedure in geschillen over nadeelcompensatie verloopt, wat de belangrijkste verschillen zijn tussen deze procedure en die in zaken over onrechtmatige overheidsdaden (w.o. zelfstandig schadebesluit door bestuursorgaan, enigszins marginale toets van normaal maatschappelijk risico) en in een concrete casus het leerstuk van voorzienbaarheid (actieve en passieve risicoaanvaarding) toepassen.	T		

VOLGORDE

Wij gaan ervan uit dat de kennis van de competentieverdeling onontbeerlijk is voor de behandeling van de verdere onderdelen. Daarom raden wij aan met het onderwerp *Rechtsmachtverdeling* te beginnen. In beginsel raden wij aan om de leerstof van de overige weken in de volgorde zoals onder 'Opbouw' beschreven over te brengen.

LEERVORMEN

De toetstermen kunnen bereikt worden door middel van meerdere casus in combinatie met klassikale instructie en/of zelfstudie. De theorie kan aan de hand van de casus worden toegelicht door de docent.

LEERMIDDELEN

Bij dit vak kan gebruik gemaakt worden van hoofdstukken over overheidsaansprakelijkheid in een bekend handboek, zoals bijvoorbeeld *Bestuursrecht in de sociale rechtsstaat* of de Asser-serie, alsmede van kronieken uit tijdschriften als *Nederlands Tijdschrift voor Bestuursrecht* of *Overheid & Aansprakelijkheid*. Incidenteel kunnen aanvullende wetenschappelijke artikelen of annotaties worden voorgeschreven.

TOETSVORMEN

Het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* kan worden afgerond met een theorietoets en/of een casustoets. Voor de toetstermen op kennis- en begripsniveau is een theorietoets het meest logisch. De toetstermen op toepassingsniveau (en hoger) zouden via een casustoets getoetst kunnen worden.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Voor het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* zijn op dit moment geen randvoorwaarden bekend.

STUDIEBELASTING

Het keuzevak *overheidsaansprakelijkheidsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen.

Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BESTUURSRECHT: OMGEVINGSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *omgevingsrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016.

DOELGROEP

Het vak *omgevingsrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *omgevingsrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Ontwikkeling van het systeem van het omgevingsrecht
2. Wro
3. Wabo
4. Milieu
5. Handhaving en rechtsbescherming

Het is niet de bedoeling onevenwichtig veel tijd te besteden aan het onderwerp Handhaving; hiervoor is een apart keuzevak ontwikkeld.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *omgevingsrecht* willen deelnemen, moeten de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *omgevingsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *omgevingsrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. ONTWIKKELING VAN HET SYSTEEM VAN HET OMGEVINGSRECHT				
1.	De stagiaire kan uitleggen hoe het omgevingsrecht zich ontwikkelt vanuit verschillende deelgebieden.	B		
2. WRO				
2.	De stagiaire kan de functie en de (mogelijke) inhoud van ruimtelijk beleid, neergelegd in nationale, provinciale en gemeentelijke structuurvisies, zoals opgenomen in de Wro beschrijven.	K		
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak de functie en de (mogelijke) inhoud van het instrument van algemene regels in de Wro voor de centrale overheid (Besluit algemene regels ruimtelijke ordening -Barro) en de provincies (provinciale verordeningen) toepassen.	T	EC	
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak de functie en de (mogelijke) inhoud van het bestemmingsplan en de beheersverordening zoals neergelegd in de Wro toepassen.	T	EC	
5.	De stagiaire kan in een concrete zaak de verschillende soorten bestemmingplannen (1. gedetailleerd; 2. globaal eindplan, 3. globaal, uit te werken en 4. mengkraanmodel) toepassen.	T	E	
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak de procedure tot vaststelling van de verschillende soorten bestemmingsplannen, inclusief de procedure en mogelijkheid van reactieve aanwijzingen en inpassingsplannen toepassen.	T	C	
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of er een exploitatieplan opgesteld moet worden.	T	E	
3. WABO				
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak de systematiek van de omgevingsvergunning zoals sinds 1 oktober 2010 opgenomen in de Wabo toepassen, rekening houdend met de volgende aspecten: <ul style="list-style-type: none"> - neergelegd in artikel 2.1 en 2.2 Wabo; - de reikwijdte van het begrip 'project'; - de kaders voor het indienen van een aanvraag (voor welke activiteiten, deelvergunning/gefaseerde vergunning); - de te volgen procedure (regulier of uitgebreid); - de regels over wanneer een omgevingsvergunning van kracht wordt (inclusief de verhouding met Lex Silencio Positivo) en mag worden gebruikt; - de toetsingskaders; - de weigeringsgronden. 	T	EC	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wanneer een vergunningsvrije activiteit aan de orde is (denk aan activiteit bouwen: hoofdstuk II Bor) en wanneer een activiteit die met een melding kan worden uitgevoerd (Activiteitenbesluit, onderdelen Bouwbesluit 2012, zoals slopen).	T	EC	
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak op het gebied van omgevingsrecht beoordelen of een aanvraag voor een omgevingsvergunning kan worden verleend.	T	EC	
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak op het gebied van omgevingsrecht beoordelen of een omgevingsvergunning al dan niet terecht is geweigerd of is verleend.	T	EC	
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak op het gebied van omgevingsrecht beoordelen welke voorwaarden aan een omgevingsvergunning mogen worden verbonden.	T	EC	
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak op het gebied van omgevingsrecht beoordelen welke stappen moeten ondernomen om een omgevingsvergunning te verkrijgen indien de aanvraag van het project waarvoor een omgevingsvergunning wordt aangevraagd niet (geheel) in het bestemmingsplan past (artikel 2.12 Wabo).	T	EC	
14.	De stagiaire kan bij grotere projecten die in strijd zijn met het geldende bestemmingsplan de twee juridische mogelijkheden waarop deze toch planologisch kunnen worden ingepast (aanpassing bestemmingsplan en omgevingsvergunning voor het afwijken daarvan ex artikel 2.1 lid 1 sub c Wabo) vergelijken.	B		
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak de procedures en de doorlooptijden die horen bij de mogelijkheden uit toetsterm 14 toepassen.	T	EC	
4. MILIEU				
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een plan of project MER-plichtig is.	T	C	
17.	De stagiaire kan het begrip 'inrichting' uit de Wet milieubeheer (mede in het licht van artikel 1.1 lid 4 Wm – het één inrichtingenbegrip) beschrijven.	K		
18.	De stagiaire kan de rol en de functie van milieubeleidsplannen en -programma's voortkomend uit de Wet milieubeheer beschrijven.	K		
19.	De stagiaire kan de functie van 'milieukwaliteitseisen', zoals die van luchtkwaliteit en de programmatische aanpak lucht (Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit -NSL) (Hoofdstuk 5 Wm) beschrijven.	K		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
5. HANDHAVING EN RECHTSBESCHERMING				
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de Crisis- en herstelwet van toepassing is.	T	E	<i>Major bestuursrecht</i>
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak de bijzondere procesrechtelijke regels van Hoofdstuk 1 van de Crisis- en herstelwet toepassen.	T	EC	<i>Major bestuursrecht</i>
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen welke rechtsmiddelen ingesteld kunnen worden tegen de verlening of de weigering van een omgevingsvergunning.	T	EC	<i>Major bestuursrecht</i>
23.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen welke rechtsmiddelen ingesteld kunnen worden tegen de vaststelling van de verschillende soorten (ontwerp) bestemmingsplannen en inpassingsplannen.	T	EC	<i>Major bestuursrecht</i>
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak op het gebied van het omgevingsrecht de algemene procesrechtelijke regels van de Algemene wet bestuursrecht toepassen omtrent: - artikel 1:2 Awb; - titel 4.1 Awb; - hoofdstuk 6 (waaronder met name artikel 6:13) Awb; - hoofdstuk 7 Awb; - hoofdstuk 8 Awb.	T	EC	<i>Major bestuursrecht</i>
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke bestuursrechtelijke handhavinginstrumenten wanneer kunnen worden toegepast (inclusief het innen van dwangsommen en het kostenverhaal).	T	EC	<i>Handhaving</i>
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak op het gebied van omgevingsrecht beoordelen op welke wijze de omgevingsvergunning en de daaraan verbonden voorschriften op de juiste naleving kunnen worden gehandhaafd.	T	EC	
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke rechtsmiddelen ingesteld kunnen worden tegen (voorgenomen) besluiten aangaande de handhaving van een verleende omgevingsvergunning.	T	EC	<i>Handhaving</i>
28.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke rechtsmiddelen ingesteld kunnen worden tegen (voorgenomen) besluiten aangaande het feit dat de benodigde omgevingsvergunning ontbreekt.	T	EC	<i>Handhaving</i>

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *omgevingsrecht* is het aan te bevelen om de volgorde die is beschreven bij Onderwerpen/Opbouw (in deze vakbeschrijving) aan te houden.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *omgevingsrecht* kunnen bijvoorbeeld bereikt worden door middel van klassikale instructie, gecombineerd met zelfstudie en het gebruik van casus uit de praktijk.

LEERMIDDELEN

Bij het vak *omgevingsrecht* kunnen bijvoorbeeld traditionele leermiddelen in de vorm van literatuur, jurisprudentie en casus worden ingezet. Het is ook wenselijk dat de tool www.ruimtelijkeplannen.nl inclusief de algemene regels (Barro en provinciale verordeningen) door de docent (digitaal) kunnen worden gedemonstreerd en toegelicht.

Voor het vak *omgevingsrecht* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- B.A. Beijen (red.) e.a., *Hoofdlijnen milieubestuursrecht*, Den Haag: BJu 2015.
- P.J.J. van Buuren, A.A.J. de Gier, A.G.A. Nijmeijer, J. Robbe, *Hoofdlijnen ruimtelijk bestuursrecht*, Kluwer 2014.
- M.N. Boeve, F.A.G. Groothuijse e.a., *Omgevingsrecht*, Groningen: 2013.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *omgevingsrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theoretietoets en/of een casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *omgevingsrecht* moet tijdens de contactmomenten een internetverbinding (en een beamer) beschikbaar zijn, zodat de docent bijvoorbeeld digitale bestemmingsplannen, de algemene Barro-regels en kaarten kan tonen.

STUDIEBELASTING

Het vak *omgevingsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BESTUURSRECHT: REGULIER VREEMDELINGENRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *regulier vreemdelingenrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 25 april 2016.

DOELGROEP

Het vak *regulier vreemdelingenrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *regulier vreemdelingenrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Bronnen/regelgeving/instanties/rol en taakopvatting advocaat

1.1 Nationale bronnen/regelgeving

- Vreemdelingenwet (Vw)
- Vreemdelingenbesluit (Vb)
- Voorschrift Vreemdelingen (VV)
- Vreemdelingencirculaire (Vc)
- Wet arbeid vreemdelingen (Wav) c.a.
- Wet inburgering (Wi)
- Werkinstructies
- Ambtsberichten
- Migratieweb
- Migratierecht

1.2 Internationale bronnen/regelgeving

- Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)
- Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU)
- EU-Handvest
- Verordeningen en Richtlijnen
- (Aanvullend protocol bij de) Associatieovereenkomst EEG-Turkije & Besluit nr. 1/80 van de Associatieraad EEG-Turkije
- Vluchtelingenverdrag
- Bilaterale verdragen

1.3 Instanties

- Vreemdelingen Dienst (VD)
- Immigratie- en Naturalisatie Dienst (IND)
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (MinBuZa)
- Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV)
- Inspectie van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (inspectie SZW)
- Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V)
- Bureau Medische Advisering (BMA)
- Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ)
- Vreemdelingenkamer sectie Vreemdelingenrecht van de Haagse rechtbank (Vreemdelingenkamer Rb)
- Vreemdelingenkamer Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRvS)
- Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU)

- Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)
- Relevante VN-Comités
- Raad voor de Rechtsbijstand (RvR)
- Tolken en vertalers
- Stichting Migratierecht

- 1.4 Rol en taakopvatting advocaat in reguliere vreemdelingenzaken. Minimumeisen. Tegenstrijdige belangen; optreden voor minderjarigen
- 1.5 Gefinancierde rechtshulp

2. Begrippen en algemene toelatingsvoorwaarden

2.1 Begrippen

- Onderscheid asiel – regulier (waterscheiding)
- Nederlander – vreemdeling
- Unieburger –derdelander
- Begunstigde o.g.v. Associatierecht EEG/Turkije
- Aanvrager – (erkende) referent
- Rechtmatig verblijf – niet-rechtmatig verblijf
- Visum – machtiging voorlopig verblijf (mvv) (kort verblijf- lang verblijf) – verblijfsvergunning – Toegang- en verblijfsprocedure (TEV) – tewerkstellingsvergunning
- Verblijfsvergunning bepaalde en onbepaalde tijd
- Langdurig ingezetenschap
- Tijdelijk verblijfsrecht – niet tijdelijk verblijfsrecht in de zin van art. 3.5 Vreemdelingenbesluit
- Vrij verkeer (EU – Schengen)

- 2.2 Eerste toelating, algemene voorwaarden waaronder mvv-vereiste, verblijfsdoelen, inburgering en beperkingen

- 2.3 Voortgezette toelating; onbepaalde tijd

3. Sociale verblijfsdoelen

- 3.1 Gezinshereniging
- 3.2 Gronden voor toelating
- 3.3 Voortzetting van het verblijf (Onbepaalde tijd/Langdurig ingezetene/niet verlenging/intrekking)
- 3.4 Humanitair/medisch

4. Economische verblijfsdoelen

- 4.1 Arbeid in loondienst en kennismigratie
- 4.2 Arbeid als zelfstandige
- 4.3 Gronden voor toelating (zie 3.2)

5. Procedures en handhaving

- 5.1 Aanvraagprocedure; schriftelijk of in persoon (M50); rol gemachtigde; meeromvattende beschikking; vertrektermijn; leges
- 5.2 Bezwaar, vovo, beroep en hoger beroep in reguliere zaken; schorsende werking; afwijkingen van de reguliere Awb-procedure.
- 5.3 Schrifturen en optreden ter Terechzitting; 72 lid 3 Vw
- 5.4 Internationale en Europese procesrechtelijke normen
- 5.5 Klacht en interim measure bij EHRM; prejudiciële vragen bij HvJEU
- 5.6 Niet-verlenging en intrekking verblijfsvergunning;
- 5.7 Bestuurlijke boete en andere sancties Wav; Bestuurlijke boete en andere sancties Vw.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *regulier vreemdelingenrecht* willen deelnemen, moeten de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden. De uitvoeringsorganisatie kan een literatuurlijst verstrekken die een indicatie geeft van de benodigde voorkennis.

EINDTERMEN

Voor het vak *regulier vreemdelingenrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *regulier vreemdelingenrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk	
1. BRONNEN/REGELGEVING/INSTANTIES/ROL EN TAAKOPVATTING ADVOCaat							
1.	De stagiaire kan de status van de verschillende lagen van migratieregelgeving (nationaal, Europees en internationaal) beschrijven.	K		1.1 en 1.2	Dit hele onderwerp overlapt met <i>asiel- en vluchtelingenrecht</i>		
2.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen welke regelgeving voor het beoordelen en behandelen relevant is.	T	E	1.1 en 1.2			
3.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak bepalen waar de relevante Europese en nationale jurisprudentie kan worden gevonden.	T	E	1.1, 1.2 en 1.3			
4.	De stagiaire kan beschrijven wat de status is van een richtlijn die niet is geïmplementeerd of die is geïmplementeerd nadat de implementatietermijn is verstreken.	K		1.2			
5.	De stagiaire kan de verschillen benoemen tussen de bescherming die het Handvest voor de Grondrechten en de EU richtlijnen op het gebied van asiel en migratie bieden en die het EVRM biedt.	K		1.2 en 1.3			
6.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak de relevante regelgeving, werkinstructies, jurisprudentie, rapporten en websites opzoeken.	T	EC	1.1, 1.2 en 1.3			
7.	De stagiaire kan benoemen welke rol Bureau Medische Advisering heeft in een vreemdelingenzaak.	K		1.3			
8.	De stagiaire kan benoemen welke rechten en plichten hij heeft als gemachtigde van een vreemdeling in een aanvraagprocedure, een bezwaarschriftprocedure, en een (hoger) beroepsprocedure.	K		1.4			
9.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak waarin sprake is van een tegenstrijdig belang tussen de aanvrager en de referent terugtreden conform de gedragsregels.	T	EC	1.4			X
10.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen voor advies en begeleiding van een aanvraag om een verblijfsvergunning gefinancierde rechtsbijstand kan worden verleend.	K		1.5			
11.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen voor een procedure in een vreemdelingenzaak gefinancierde rechtsbijstand kan worden verleend.	K		1.5			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
2. BEGRIPPEN EN ALGEMENE TOELATINGSVOORWAARDEN						
12.	De stagiaire kan beschrijven wat wordt bedoeld met het verschil tussen 'asiel' en 'regulier' ('waterscheiding').	K		2.1		
13.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak vaststellen of zijn cliënt moet worden aangemerkt: - als Nederlander of als vreemdeling; - als Unieburger, als derdelander of als begunstigde ogv het Associatierecht EEG/Turkije; - als aanvrager of als referent.	T	EC	2.1		
14.	De stagiaire kan in een concrete zaak de regels van het Associatierecht EEG/Turkije toepassen.	T	EC	2.1		
15.	De stagiaire kan definiëren wat een visum, een mvv, een verblijfsvergunning en een tewerkstellingsvergunning is.	K		2.1		
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een vreemdeling visum- of mvv-plichtig is.	T	C	2.2		
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een vreemdeling rechtmatig of niet-rechtmatig in Nederland verblijft en tot wanneer.	T	C	2.1		
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt informeren over zijn rechtspositie zonder rechtmatig verblijf, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	2.1	<i>Asiel- en vluchtelingenrecht</i>	X
19.	De stagiaire kan in een concrete zaak een vreemdeling informeren over de voorwaarden voor een vorm van rechtmatig verblijf en over de daaraan verbonden rechten en plichten en over de met een aanvraag gemoeide kosten (leges en andere verschotten), daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	EC	2.2, 2.1, 2.2 en 4.1		X
20.	De stagiaire kan benoemen waar in het kader van vreemdelingenzaken vermeld is welke leges worden geheven voor welk type aanvraag.	K		2.1 en 4.1		
21.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak vaststellen of leges moeten worden geheven of vrijstelling kan worden gevraagd.	T	EC	4.1		
22.	De stagiaire kan aan de hand van de regelgeving vaststellen of een cliënt inburgeringsplichtig is.	T	EC	2.2		
3. SOCIALE VERBLIJFSDOELEN						
23.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen of de referent voldoet aan de voorwaarden in verband met een aanvraag om een verblijfsvergunning bij een familie- of gezinslid.	T	C	3.1		
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak (mede gelet op de nationaliteit van de betrokkenen) beoordelen aan welke voorwaarden de cliënt dient te voldoen voor toelating i.h.k.v. gezinshereniging en welk rechtsregime van toepassing is.	T	C	3.1		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
25.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een aanvrager informeren over de rechten en plichten die zijn verbonden aan een verblijfsvergunning voor verblijf bij een familie- of gezinslid, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	3.1		X
26.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een referent informeren over de plichten die zijn verbonden aan het referentschap voor een familie- of gezinslid, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	3.1		X
27.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak vaststellen of zijn cliënt een verblijfsrecht ontleent aan Richtlijn 2004/38 of de arresten Eind, Zambrano of Carpenter en daarop gebaseerde arresten.	T	C	3.2		
28.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen of zijn cliënt voldoet aan de voorwaarden voor een verblijfsvergunning als langdurig ingezetene of onbepaalde tijd op nationale gronden.	T	C	3.3		
4. ECONOMISCHE VERBLIJFSDOELEN						
29.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een economische referent informeren over zijn rechten en plichten, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	4.1		X
30.	De stagiaire kan beschrijven aan welke voorwaarden een economische referent moet voldoen om te worden aangemerkt als erkend referent of deelnemer aan de kennismigrantenregeling of om in aanmerking te komen voor een tewerkstellingsvergunning.	K		4.1		
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak een economische referent informeren over de voorwaarden waaronder het erkend referentschap kan worden verkregen, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	4.1		X
32.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een referent informeren over de plichten die zijn verbonden aan het erkende referentschap voor een kennismigrant, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	4.1 en 4.2		X
33.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak in verband met een aanvraag voor een verblijfsvergunning als zelfstandige beoordelen of de aanvrager voldoet aan de minimumnorm voor het aantal punten in het puntensysteem.	T	C	4.3		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
34.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen of zijn cliënt voldoet aan andere voorwaarden voor een verblijfsvergunning voor verblijf als zelfstandige dan de minimumnorm in het puntensysteem.	T	EC	4.3		
35.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen bij een aanvraag om een verblijfsvergunning als zelfstandige niet aan het puntensysteem wordt getoetst.	K	E	4.3		
36.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen of de referent voldoet aan de voorwaarden voor een gecombineerde vergunning voor verblijf en arbeid.	T	C	4.2		
37.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een werknemer adviseren over de rechten en plichten die zijn verbonden aan een verblijfsvergunning voor arbeid in loondienst.	T	C	4.2		
38.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een referent adviseren over de plichten die zijn verbonden aan het referentschap voor een werknemer.	T	C	4.1 en 4.2		
39.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen of de aanvrager voldoet aan de voorwaarden in verband met een aanvraag om een verblijfsvergunning voor verblijf als kennismigrant.	T	C	4.4		
40.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een aanvrager adviseren over de rechten en plichten die zijn verbonden aan een verblijfsvergunning voor verblijf als kennismigrant.	T	C	4.4		
41.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak een referent adviseren over de plichten die zijn verbonden aan het referentschap voor een kennismigrant.	T	C	4.4		
5. PROCEDURES EN HANDHAVING						
42.	De stagiaire kan beschrijven hoe een aanvraag om een verblijfsvergunning regulier en een aanvraag om toegang en verblijf verloopt.	K		5.1		
43.	De stagiaire kan benoemen binnen welke tijd een aanvraag daartoe moet worden ingediend om rechtmatig verblijf te verkrijgen of te behouden.	K		5.1 5.6		
44.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke termijnen in acht moeten worden genomen voor het instellen van bezwaar, beroep of hoger beroep of voor het in gebreke stellen bij niet tijdig beslissen.	T	E	5.2 en 5.4		X
45.	De stagiaire kan vaststellen welke onderdelen van een beschikking van belang zijn voor de vraag welk(e) rechtsmiddel(len) binnen welke termijn(en) kan (kunnen) worden ingesteld.	T	EC	5,2		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
46.	De stagiaire kan vaststellen wanneer sprake is van een 'andere handeling' zoals bedoeld in artikel 72v lid 3 Vw 2000 naar de huidige stand in de jurisprudentie.	T	EC	5.2		
47.	De stagiaire kan vaststellen welke rechtsmiddelen open staan indien geen sprake is van een beschikking of 'andere handeling' zoals bedoeld in artikel 72 lid 3 Vw 2000.	K		5.2		
48.	De stagiaire kent de internationale en Europeesrechtelijke procesnormen en weet hoe daar in een concrete zaak een beroep op te doen.	T	C	5.3		
49.	De stagiaire kan in een concrete zaak een bezwaarschrift, beroepschrift, hoger beroepschrift, klaagschrift of verzoek om voorlopige voorziening opstellen.	T	C	5.2, 5.3 en 5.4		
50.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden illustreren welke petitie kunnen worden geformuleerd in een verzoek om voorlopige voorziening in een vreemdelingenzaak.	K		5.3		
51.	De stagiaire kan in een concrete reguliere vreemdelingenzaak vaststellen of in de procedure bewijs door een deskundige moet worden geleverd.	T	EC	5.2		
52.	De stagiaire kan beschrijven hoe een procedure verloopt waarbij door de IND of de Inspectie een bestuurlijke boete wordt opgelegd voor overtreding van de Vw of de Wav.	K	EC	5.7		

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *regulier vreemdelingenrecht* is het aan te bevelen om de toetstermen min of meer in de aangegeven volgorde te behandelen.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *regulier vreemdelingenrecht* worden bereikt door middel van klassikale instructie in combinatie met zelfstudie of e-learning. Dagdeel 1 zal worden aangeboden door middel van e-learning in de digitale leeromgeving. Ter voorbereiding op de cursusdagen en de toets maken de stagiaires twee huiswerkopdrachten waarin zij vragen moeten beantwoorden die zijn gebaseerd op een casus. Deze huiswerkopdrachten worden op de cursusdagen besproken.

LEERMIDDELEN

Bij de ontwikkeling van het vak *regulier vreemdelingenrecht* kunnen de volgende leermiddelen worden ingezet:

- www.migratierecht.nl.
- www.migratieweb.nl.
- Pocketeditie Nationaal vreemdelingenrecht (meest actuele).
- Pocketeditie Internationaal vreemdelingenrecht (meest actuele).
- Pocketeditie Vreemdelingencirculaire 2000 (meest actuele).

- Pocketeditie Handleiding bij de Rijkswet op het Nederlandschap (meest actuele).

TOETSVORMEN

Het vak *regulier vreemdelingenrecht* kan worden afgerond met een casustoets en/of een rollenspel, waarbij de stagiaire in de rol van rechtshulpverlener met een vreemdeling in gesprek is in (één van) de volgende twee settingen:

- Een setting 'eerste gesprek gezinsmigratie'.
- Een adviesgesprek over het bezwaar tegen een beschikking.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *regulier vreemdelingenrecht* is het belangrijk met de volgende punten rekening te houden:

- Het is wenselijk dat het vak *regulier vreemdelingenrecht* aan het begin van leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten wordt aangeboden, zodat de stagiaires de in dit vak opgedane kennis en ervaringen in de praktijk kunnen toepassen en in verband met de noodzaak voor kantoren met een toevoegingspraktijk de stagiaire zo spoedig mogelijk te kunnen laten voldoen aan de inschrijvingsvoorwaarden.
- De onderwerpen en de toetstermen die horen bij het eerste dagdeel van *regulier vreemdelingenrecht* komen exact overeen met de onderwerpen en toetstermen van het eerste dagdeel van het keuzevak *asiel- en vluchtelingenrecht*. Er zou voor gekozen kunnen worden deze dagdelen gezamenlijk aan te bieden.

STUDIEBELASTING

Het vak *regulier vreemdelingenrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BESTUURSRECHT: ASIEL- EN VLUCHTELINGENRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 25 april 2016 en geactualiseerd in oktober 2017.

DOELGROEP

Het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Bronnen/regelgeving/instanties/rol en taakopvatting advocaat

1.1 Nationale bronnen/regelgeving

- Vreemdelingenwet (Vw)
- Vreemdelingenbesluit (Vb)
- Voorschrift Vreemdelingen (VV)
- Vreemdelingencirculaire (Vc)
- Werkinstructies
- Ambtsberichten
- Migratieweb
- Migratierecht

1.2 Internationale bronnen/regelgeving

- Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM)
- Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie (VWEU)
- EU-Handvest
- Verordeningen en Richtlijnen
- Vluchtelingenverdrag
- Bilaterale verdragen

1.3 Instanties

- Vreemdelingen Dienst (VD)
- Immigratie- en Naturalisatie Dienst (IND)
- Ministerie van Buitenlandse Zaken (MinBuZa)
- Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V)
- Bureau Medische Advisering (BMA)
- Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken (ACVZ)
- Vreemdelingenkamer sectie Vreemdelingenrecht van de Haagse rechtbank (Vreemdelingenkamer Rb)
- Vreemdelingenkamer Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ABRVs)
- Hof van Justitie van de Europese Unie (HvJ EU)
- Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM)
- Relevante VN-Comités
- Raad voor rechtsbijstand (RvR)
- Tolken en vertalers
- Werkgroep Rechtsbijstand in Vluchtelingenzaken (WRV) van Vluchtelingenwerk (Forum)

- 1.4 Rol en taakopvatting advocaat in reguliere vreemdelingenzaken. Minimumeisen. Tegenstrijdige belangen; optreden voor minderjarigen
- 1.5 Gefinancierde rechtshulp

2. Asiel materieel

- 2.1 Vluchtelingendefinitie en non-refoulement (Vluchtelingenverdrag en Kwalificatierichtlijn, artikel 29 lid 1 sub a Vw)
- 2.2 Artikel 3 EVRM en artikel 15 Kwalificatierichtlijn (Richtlijn 2011/95), artikel 29 lid 1 sub b Vw
- 2.3 Vestigingsalternatieven (Dublin en interstatelijk vertrouwen, veilig herkomstland, veilig derde land, Aznar protocol, binnenlands vestigingsalternatief)
- 2.4 Categoriele bescherming, besluit- en vertrekmoratorium

3. Speciale groepen en rechtspositie asielgerechtigden

- 3.1 Verblijf op medische gronden en trauma's
- 3.2 Alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv's)
- 3.3 Gezinsleden van vluchtelingen (Gezinsherenigingsrichtlijn –Richtlijn 2003/86- en Nederlands recht)
- 3.4 Slachtoffers en getuigen mensenhandel (B9 regeling)
- 3.5 Materiële rechtspositie na toelating (Kwalificatierichtlijn en Nederlands recht)
- 3.6 Intrekking, niet verlenging (Kwalificatierichtlijn, Gezinsherenigingsrichtlijn en Nederlands recht)

4. Verzamelen van feiten

- 4.1 Bewijs en onderzoek (art. 4 Kwalificatierichtlijn, documentenonderzoek, ambtsberichten)
- 4.2 Ongeloofwaardigheden en tegenstrijdigheden
- 4.3 Advisering (medisch advies, taalanalyse, ander deskundigenadvies, Istanbul Protocol)
- 4.4 Leeftijdsonderzoek
- 4.5 Verhaalanalyse, ook bij getraumatiseerden of asielzoekers met angsten
- 4.6 Interculturele aspecten bij verhaalanalyse

5. Aanvraagprocedure

- 5.1 Asielverzoek, rechtmatig verblijf, (Procedurerichtlijn)
- 5.2 Opvang (Opvangrichtlijn, Regeling Verstrekkingen Asielzoekers - RvA)
- 5.3 Algemene Asielprocedure en Verlengde Asielprocedure: termijnen en werkwijze (Procedurerichtlijn)
- 5.4 Dublin claim: termijnen en criteria artikel 3 lid 2 Dublin Verordening
- 5.5 Grensprocedure, inclusief detentie (Procedurerichtlijn, Opvangrichtlijn, Schengengrenscore)
- 5.6 Herhaalde aanvraag en Nova (Procedurerichtlijn)

6. Beroepsprocedure en procederen in Europa (art. 13 evrm, art 47 handvest, art 39 procedurerichtlijn, vw en algemene wet bestuursrecht awb)

- 6.1 Meeromvattende beschikking, vertrektermijn
- 6.2 Beroep en hoger beroep (effectief rechtsmiddel)
- 6.3 Omvang rechterlijke toets, artikel 83 Vw, en rechterlijke toets nieuwe feiten en/of omstandigheden in de zin van artikel 4:6 Awb nova.
- 6.4 Toepassing artikel 83 en 83a Vw (rechterlijke toets).
- 6.5 Beroepschrift (nadere) gronden en optreden ter zitting
- 6.6 Verzoek om een voorlopige voorziening(vovo)/schorsende werking; spoedeisend belang, petitum
- 6.7 Tweede en volgende verzoek: welke afwijkende normen, termijnen, schorsende werking
- 6.8 Procedure bij intrekking status
- 6.9 Procederen bij EHRM, Hof van Justitie van de EU HvJ EU (en klachten bij Europese Commissie in verband met inbreukprocedure) en bij VN-Comitees

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* willen deelnemen, moeten de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk	
1. BRONNEN/REGELGEVING/INSTANTIES/ ROL EN TAAKOPVATTING ADVOCaat							
1.	De stagiaire kan de status van de verschillende lagen van migratieregeling (nationaal, Europees en internationaal) beschrijven.	K		1.1, 1.2	Dit onderwerp overlapt grotendeels met het eerste onderwerp van <i>regulier vreemdelingen recht</i>		
2.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen welke regelgeving voor het beoordelen en behandelen relevant is.	T	E	1.1, 1.2			
3.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak bepalen waar de relevante Europese en nationale jurisprudentie kan worden gevonden.	T	E	1.1, 1.2, 1.3			
4.	De stagiaire kan beschrijven wat de status is van een richtlijn die niet is geïmplementeerd of die is geïmplementeerd nadat de implementatietermijn is verstreken.	K		1.2			
5.	De stagiaire kan de verschillen benoemen tussen de bescherming die het Handvest voor de Grondrechten en de EU richtlijnen op het gebied van asiel en migratie bieden en die het EVRM biedt.	K		1.2, 1.3			
6.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak in iedere fase van de procedure vaststellen met welke instantie hij contact moet opnemen voor overleg of het verkrijgen van informatie.	T	E	1.3			
7.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak de relevante regelgeving, werkinstructies, jurisprudentie en websites opzoeken.	T	EC	1.1, 1.2, 1.3			
8.	De stagiaire kan rapporten, beslissingen en lopende onderzoeken van de Ombudsman en de Kinderombudsman gebruiken bij het formuleren van standpunten.	T	EC	1.3			
9.	De stagiaire kan benoemen welke rol Bureau Medische Advisering heeft in een vreemdelingenzaak.	K		1.3			
10.	De stagiaire kan benoemen welke rechten en plichten hij heeft als gemachtigde van een vreemdeling in een aanvraagprocedure, een bezwaarschriftprocedure, en een (hoger) beroepsprocedure.	K		1.4			
11.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak beoordelen of sprake is van een tegenstrijdig belang tussen de aanvrager en de referent.	T	EC	1.4			X
12.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak waarin sprake is van een tegenstrijdig belang tussen de aanvrager en de referent terugtreden conform de gedragsregels.	T	EC	1.4			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
13.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen en onder welke omstandigheden hij in een concrete vreemdelingenzaak kan optreden namens een minderjarige cliënt.	K		1.4	Dit onderdeel overlapt grotendeels met het eerste onderwerp van <i>regulier vreemdelingen recht</i>	
14.	De stagiaire kan benoemen aan welke inschrijvingsvoorwaarden hij moet voldoen om gefinancierde rechtsbijstand te mogen verlenen in een reguliere vreemdelingenzaak.	K		1.5		
15.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen voor advies en begeleiding van een aanvraag om een verblijfsvergunning gefinancierde rechtsbijstand kan worden verleend.	K	E	1.5		
16.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen voor een procedure in een vreemdelingenzaak gefinancierde rechtsbijstand kan worden verleend.	K		1.5		
2. ASIEL MATERIEEL						
17.	De stagiaire kan benoemen wat de minimumnormen zijn voor rechtsbijstandsverlening in asielzaken.	K		1.5		
18.	De stagiaire kan in een asielzaak bepalen wat de relevante Europese en nationale jurisprudentie is.	T	E	1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 4.1		
19.	De stagiaire kan beoordelen of een asielzoeker een vluchteling is in de zin van het Vluchtelingenverdrag, in aanmerking komt voor bescherming op grond van artikel 3 EVRM, de Kwalificatierichtlijn of op grond van de Vreemdelingenwet.	T	EC	2.1, 2.2, 2.3		
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke bescherming de asielzoeker aan de refoulementverboden kan ontlennen.	T	EC	2.1, 2.2, 2.3		
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen op welke bepaling (artikel 33 Vluchtelingenverdrag of artikel 3 EVRM) hij het best een beroep kan doen.	T	C	1.2, 2.1, 2.2		
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke mate van individualisering van de vervolging van de asielzoeker zal worden geëist en zijn pleitnota daarop aanpassen (met gebruikmaking van jurisprudentie van het EHRM, het HvJ EU en de ABRvS en het beleid zoals neergelegd in de Vc).	T	C	2.1, 2.2, 4.1		
23.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een asielzoeker een refugié sur place is.	T	EC	2.1, 2.2, 2.3		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen: <ul style="list-style-type: none"> - of een asielzoeker afkomstig is uit een veilig land van herkomst; - of er een veilig derde land of binnenlands vluchtalternatief voor de asielzoeker is; - welke mogelijkheden en argumenten de asielzoeker heeft om te reageren als een van deze drie alternatieven hem wordt tegengeworpen. 	T	C	2.3		
25.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak verweer voeren indien een <i>cessation of exclusion clause</i> wordt tegengeworpen.	T	C	2.1, 2.2		
3. SPECIALE GROEPEN EN RECHTSPPOSITIE ASIELGERECHTIGDEN						
26.	De stagiaire kan de regels met betrekking tot toelating, voogdij en opvang voor minderjarige alleenstaande vreemdelingen (amv) benoemen.	K		1.3, 3.2		
27.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak vaststellen of sprake is of zou kunnen zijn van een trauma, daarbij rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	3.1, 4.6		X
28.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak met getraumatiseerde asielzoekers de relevante (inter)nationale procedurele bepalingen en jurisprudentie met betrekking tot waarborgen toepassen.	T	EC	1.2, 3.1, 4.4, 4.6		
29.	De stagiaire kan de inhoud beschrijven van de B9 regeling voor slachtoffers en getuigen van mensenhandel en van de desbetreffende EU richtlijn.	K		1.2, 3.4		
30.	De stagiaire kan de procedurele bepalingen voor zieke asielzoekers benoemen en in een concrete zaak met een zieke asielzoeker op het juiste moment de juiste instantie inschakelen.	T	E	1.3, 3.1, 4.6		X
31.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak beoordelen of een beroep kan worden gedaan op de mogelijkheden voor verblijf op medische gronden en uitstel van vertrek in verband met de gezondheidssituatie.	T	EC	3.1		
32.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak de procedure voor gezinshereniging toepassen.	T	EC	1.2, 3.3		
33.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak een beroep doen op de internationaalrechtelijke en Europese normen met betrekking tot gezinshereniging voor vluchtelingen, inclusief jurisprudentie.	T	C	1.2, 3.3		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
34.	De stagiaire kan de criteria voor intrekking van de verblijfsvergunning benoemen, en kan mede op basis van de relevante landeninformatie en internationale en Europese waarborgen het voornemen of besluit tot intrekking in een concrete asielzaak onderbouwen in een zienswijze of beroep.	T	C	3.6, 5.3, 6.4		
35.	De stagiaire kan de voorwaarden voor een vergunning voor onbepaalde tijd asiel benoemen, alsmede de regels en voorwaarden van de Richtlijn Langdurig Ingezetenen (2011/51/EU).	K		1.1, 1.2, 3.5		
4. VERZAMELEN VAN FEITEN						
36.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak verweer voeren indien het vluchtrelaas van de asielzoeker door de IND niet geloofwaardig wordt geacht.	T	C	4.2 4.3, 4.4		
37.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak vaststellen of een leeftijdsonderzoek juist is uitgevoerd, en zo nodig een contra-expertise laten uitvoeren.	T	E	3.2, 4.5		
38.	De stagiaire kan in korte tijd het vluchtverhaal en de reisroute van een asielzoeker boven tafel krijgen, ook van getraumatiseerde of angstige asielzoekers (eventueel met gebruik van een tolk), rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	2.1, 2.2, 4.6, 4.7		X
39.	De stagiaire kan in een concrete vreemdelingenzaak vaststellen of er signalen zijn die (kunnen) duiden op mensenhandel, rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	EC	4.6, 4.7		X
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen welke bewijsmiddelen de asielzoeker kan aanleveren en welke aanvullende onderzoeken eventueel nuttig zijn (medisch onderzoek, individueel ambtsbericht, taalanalyse).	T	EC	4.1, 4.4		
41.	De stagiaire kan in een concrete zaak naar aanleiding van een nader gehoor met een asielzoeker beoordelen of het noodzakelijk is aanvullingen of wijzigingen in te brengen voor het verslag van het nader gehoor.	T	EC	4.1, 4.2, 4.3		
42.	De stagiaire kan het belang van bewijs beschrijven en kan in een concrete zaak de asielzoeker ondersteunen bij het verkrijgen en verifiëren van bewijs en het tegenwerpen van het ontbreken daarvan.	T	EC	4.1, 4.2, 4.3		
43.	De stagiaire kan in een concrete zaak een nader gehoor met de asielzoeker analyseren en uitleggen, rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	EC	2.1, 2.2, 4.6		X
5. AANVRAAGPROCEDURE						
44.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak verweer voeren indien een Dublin-claim is gelegd.	T	C	5.4		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
45.	De stagiaire kan in een concrete zaak de criteria voor gezinshereniging voor Dublin claimanten toepassen.	T	EC	5.4		
46.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepleiten waarom toepassing van de grensprocedure en detentie niet is toegestaan.	T	C	5.5		
47.	De stagiaire kan in eigen woorden de asielprocedure aan de asielzoeker uitleggen.	T	E	5.1, 5.3		
48.	De stagiaire kan de asielzoeker voorbereiden door het vluchtverhaal te analyseren op ongeloofwaardigheden en tegenstrijdigheden, rekening houdend met de culturele achtergrond en de taal van de cliënt.	T	C	4.6, 4.7		X
49.	De stagiaire kan in een individuele asielzaak een zienswijze schrijven.	T	C	5.3		
50.	De stagiaire kan de (inter)nationale normen en jurisprudentie ten aanzien van bewijslast en onderzoeksplicht in een concrete zaak benutten.	T	C	4.1, 4.3		
51.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepleiten dat een asielverzoek niet in de AA-procedure kan worden beoordeeld omdat nader onderzoek nodig is.	T	EC	4.1, 5.3		
52.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepleiten waarom de Algemene Asielprocedure verlengd moet worden met 14 dagen of juist niet.	T	EC	5.3		
53.	De stagiaire kan de implicaties van het indienen van een herhaalde aanvraag beoordelen en uitleggen aan de cliënt.	T	C	5.6		
54.	De stagiaire kan bij een concrete herhaalde aanvraag onderbouwen dat er sprake is van nova of bijzondere omstandigheden die een inhoudelijke behandeling rechtvaardigen.	T	C	5.6		
6. BEROEPSPROCEDURE EN HERHAALDE AANVRAGEN						
55.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen of er sprake is van rechtmatig verblijf en welke stappen gezet moeten worden om rechtmatig verblijf te behouden of verkrijgen.	T	E	5.1, 6.1		
56.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke termijnen in acht moeten worden genomen voor het instellen van beroep of hoger beroep of voor het in gebreke stellen bij niet tijdig beslissen.	T	E	6.2		
57.	De stagiaire kan benoemen welke onderdelen van een beschikking van belang zijn voor de vraag welk(e) rechtsmiddel(len) kan (kunnen) worden ingesteld.	K		6.1, 6.2, 6.5		
58.	De stagiaire kan beschrijven wanneer sprake is van een 'andere handeling' zoals bedoeld in artikel 72v lid 3 Vw 2000.	K		6.2		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap	Praktijk
59.	De stagiaire kan benoemen welke rechtsmiddelen open staan indien geen sprake is van een beschikking of 'andere handeling' zoals bedoeld in artikel 72 lid 3 Vw 2000.	K		1.3, 6.2		
60.	De stagiaire kan in een concrete zaak een beroepschrift, hoger beroepschrift, klaagschrift of verzoek om voorlopige voorziening opstellen.	T	C	6.2, 6.4, 6.5		
61.	De stagiaire kan benoemen welke kosten in welke fase van de procedure dienen te worden verhaald.	K		6.2		
62.	De stagiaire kan in een concrete asielzaak beoordelen of in de procedure bewijs door een deskundige moet worden geleverd.	T	EC	4.4, 6.2, 6.3		
63.	De stagiaire kan de (inter)nationale normen over de omvang van de rechterlijke toets toepassen in een beroep- of klaagschrift.	T	EC	6.4		
64.	De stagiaire kan een klacht indienen bij het EHRM en een verzoek schrijven voor een <i>interim measure</i> bij het EHRM.	T	C	1.3 1.4, 6.8		
65.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wanneer een asielzoeker daadwerkelijk met uitzetting wordt bedreigd en stappen ondernemen om uitzetting te voorkomen.	T	EC	6.1, 6.2, 6.4, 6.6, 6.7		X
66.	De stagiaire kan in een concrete zaak de procedures bij VN-comités toepassen.	T	EC	1.3, 6.8		
67.	De stagiaire kan in een concrete beroepszaak bepleiten waarom een novum door de rechter inhoudelijk getoetst dient te worden	T		6.3		
68.	De stagiaire kan de regels benoemen voor een <i>second opinion</i> in verband met twijfel van de advocaat over een zaak of twijfel van een cliënt over de advocaat.	K		1.4, 1.5		

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* is het aan te bevelen om de toetstermen min of meer in de aangegeven volgorde te behandelen.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie in combinatie met zelfstudie of e-learning. E-learning is wellicht geschikt voor toetstermen op kennisniveau en toepassingstoetstermen die te maken hebben met het zelf opzoeken van informatie. Voor de voorbereidingstijd kan ook gedacht worden aan het opgeven van casusposities die voor de cursusdag moeten worden voorbereid (bijvoorbeeld door argumenten tegen een verweer te formuleren) en op de cursusdag worden besproken. Aan te bevelen is het gebruik van een geanonimiseerd afgesloten dossier, op basis waarvan elke stap in de procedure kan worden geoefend. Tijdens de contactmomenten kan ook gewerkt worden met een rollenspel, zeker voor de toetstermen waarin een beroep gedaan wordt op de competenties van de stagiaires om rekening te houden de culturele achtergrond en de taal van de cliënt. Het best kunnen deze vaardigheden aangeleerd worden door een rollenspel met een acteur te voeren.

LEERMIDDELEN

Bij de ontwikkeling van het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* kunnen de volgende leermiddelen worden ingezet:

- www.migratierecht.nl.
- www.migratieweb.nl.
- www.vluchtweb.nl.
- Verdragen en Richtlijnen, UNHCR Handbook.
- W.J. van Bennekom en J.H. van der Winden, *Asielrecht*, Boom Juridische uitgevers, 2011.
- N. Doornbos e.a., *Bij de hand in asielzaken (Best Practice Guide Asiel)*, (gratis downloaden op <http://www.rvr.org/binaries/rbv-downloads/asiel/guide-asiel-binnen.pdf>).
- C. Grütters en K. Zwaan (red.), *Migratierecht* tweede druk, Boom Basics, Boom Juridische uitgevers 2012.
- C.A. Groenendijk (red.), *Commentaar Europees Migratierecht*, SDU, 2013.
- H. Groeneweg, J. van der Winden e.a., *Commentaar Vw 2000*, SDU, editie 2012.
- K. Reid, *A practitioner's guide to the European Convention of Human Rights*, januari 2011.
- *Handbook on European Law relating to Asylum, Borders and Immigration*, Fundamental Rights Agency and Council of Europe 2013, ISBN-nummer: 978-92-871-9969-0 (vrij te downloaden van www.coe.int).
- Pocketeditie Nationaal vreemdelingenrecht (meest actuele).
- Pocketeditie Internationaal vreemdelingenrecht (meest actuele).
- Pocketeditie Vreemdelingencirculaire 2000 (meest actuele).
- Pocketeditie Handleiding bij de Rijkswet op het Nederlanderschap (meest actuele).

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* kan worden afgerond met een casustoets (een schriftelijke analyse van de toepasselijke beschermingsgronden in een individueel dossier) en/of een rollenspel, waarbij de stagiaire in de rol van rechtshulpverlener met een vreemdeling in gesprek is in (één van) de volgende drie settingen:

- Een setting 'eerste gesprek asiel'.
- Een bespreking nader gehoor.
- Een adviesgesprek over het beroep tegen een beschikking.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* is het belangrijk met de volgende punten rekening te houden:

- Het is wenselijk dat het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* bij voorkeur aan het begin van leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten wordt aangeboden, zodat de stagiaires de in dit vak opgedane kennis en vaardigheden in de praktijk kunnen toepassen. De onderwerpen en de toetstermen die horen bij het eerste dagdeel van *regulier vreemdelingenrecht* komen exact overeen met de onderwerpen en toetstermen van het eerste dagdeel van het keuzevak *asiel- en vluchtelingenrecht*. Er zou voor gekozen kunnen worden deze dagdelen gezamenlijk aan te bieden. Voor het overige kunnen ze afzonderlijk van elkaar gevolgd worden.
- Het kleine keuzevak *toezicht, bewaring en terugkeer* kan pas worden gevolgd als de stagiaire het keuzevak *regulier vreemdelingenrecht* of *asiel- en vluchtelingenrecht* heeft gevolgd.

STUDIEBELASTING

Het vak *asiel- en vluchtelingenrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK BESTUURSRECHT: SOCIALEZEKERHEIDSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *socialezekerheidsrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een keuzevak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 4 maart 2019.

DOELGROEP

Het vak *socialezekerheidsrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

De sociale zekerheid omvat een groot aantal verschillende (wettelijke) regelingen, uitgevoerd door verschillende uitvoeringsorganen, die inkomensbescherming bieden tegen sociale risico's en armoede. In het vak *socialezekerheidsrecht* wordt ingegaan op de voor de praktijk van de stagiaire belangrijkste wettelijke regelingen. Daarbij wordt, waar nodig, tevens aandacht besteed aan het arbeidsrecht, aangezien dat raakvlakken heeft met het socialezekerheidsrecht, en het keuzevak *arbeidsrecht* niet toegankelijk is voor stagiaires die de leerlijn bestuursrecht volgen.

In het vak *socialezekerheidsrecht* zullen eerst de werknemersverzekeringen die bescherming bieden tegen werkloosheid, ziekte en arbeidsongeschiktheid behandeld worden. Daarna komen de belangrijkste sociale voorzieningen op de terreinen bestaansminimum en gezondheid aan bod. Tot slot wordt aandacht besteed aan de internationale aspecten van het stelsel van de sociale zekerheid.

Het vak socialezekerheidsrecht wordt als volgt ingedeeld:

1. Werkloosheidswet (WW)

- 1.1 Wie is verzekerd?
- 1.2 Ontstaan van het recht: werkloos, beschikbaar, referte-eis, uitsluitingsgronden
- 1.3 De relatie tussen ontslag en aanvang werkloosheid: fictieve opzegtermijn
- 1.4 Eindigen en herleven
- 1.5 Duur en omvang
- 1.6 Verwijtbare werkloosheid en sancties: ontslag krijgen en het recht op WW
- 1.7 Sollicitatieverplichtingen en re-integratieregelingen binnen de WW
- 1.8 Casus

2. Ziektewet

- 2.1 Recht op ziekgeld op grond van art 19/29 ZW: voorwaarden, hoogte en weigeringsgronden
- 2.2 De eerstejaarskeuring in de ZW
- 2.3 De no-riskpolis
- 2.4 De eigenrisicodrager in de ZW
- 2.5 Procesrechtelijke aspecten
- 2.6 De relatie tussen inkomensvoorziening bij ziekte in ZW enerzijds en BW, WW, WIA anderzijds

3. Arbeidsongeschiktheid

- 3.1 Ontstaan van het recht op een arbeidsongeschiktheidsuitkering: wachttijd, voorwaarden, uitsluitingsgronden
- 3.2 Arbeidsongeschiktheidsbegrip: verlies van verdien capaciteit, maatmaninkomen, berekening arbeidsongeschiktheidspercentage
- 3.3 Verzekeringsgeneeskundige rapportage en het belang van opvragen medische informatie
- 3.4 Schattingsmethodiek: Schattingsbesluit en Claim Beoordeling en Borgingssysteem (CBBS)
- 3.5 Eindigen, herleven van de arbeidsongeschiktheidsuitkering en Amberbeoordeling
- 3.6 Structuur WIA: verschillen regeling Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten (WGA) en Inkomensvoorziening Volledig en duurzaam Arbeidsgeschikten (IVA)
- 3.7 WIA ten opzichte van Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) en Wet Werk en Arbeidsomstandigheden (Wet Wajong)
- 3.8 Casus met aandacht voor de aanpak van een arbeidsongeschiktheidsdossier (medisch en arbeidskundig)

4. Bestaansminimum en gezondheid

- 4.1 Aanvraag en voorwaarden voor het ontstaan van het recht op een uitkering in het kader van de Wet Werk en Bijstand (Participatiewet): middelentoets, vermogenstoets, voorliggende voorzieningen en uitsluitingsgronden
- 4.2 Hoogte Participatiewet-uitkering, bijstand om niet en leenbijstand
- 4.3 Verplichtingen die aan de Participatiewet-uitkering zijn verbonden
- 4.4 Sancties: intrekking, herziening, terugvordering, verhaal en bestuurlijke boete
- 4.5 Gemeentelijke verordeningen met betrekking tot handhaving en re-integratie
- 4.6 Bijzondere bijstand en langdurigheidstoelage
- 4.7 Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo): gebruikelijke zorg en afbakening ten opzichte van Wet langdurige zorg (Wlz) en Zorgverzekeringswet (Zvw)
- 4.8 Voorzieningen in het kader van de Wmo
- 4.9 Maatwerkvoorziening in de Wmo
- 4.10 Casus met aandacht voor overtreding inlichtingenverplichting en sancties daarop.

5. Europees en internationaal recht/procesrechtelijke aspecten van socialezekerheidszaken

- 5.1 Situaties waarin coördinatierecht van toepassing kan zijn
- 5.2 Beginselen van coördinatierecht
- 5.3 Werkloosheidsregelingen in grensoverschrijdende situaties
- 5.4 Socialezekerheidsrechtelijke situaties waarin het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) van toepassing kan zijn: eerlijk proces, eerlijke bewijsgaring, redelijke termijn
- 5.5 Op basis van een procesdossier (in beginsel een nationale casus) voeren de cursisten een proces voor een rechtbank, waarbij ze feedback krijgen van ervaren praktijkmensen

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *socialezekerheidsrecht* willen deelnemen, moeten de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *socialezekerheidsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *socialezekerheidsrecht* zijn de onderstaande toetstermen opgesteld. In de kolom *Overlap* wordt hier en daar het vak *arbeidsrecht* genoemd. Hoewel met dit vak dus soms overlap bestaat, kunnen de stagiaires die het vak *socialezekerheidsrecht* kiezen, niet ook het vak *arbeidsrecht* kiezen.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
1. WERKLOOSHEIDSWET (WW)					
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak op grond van wetgeving en jurisprudentie vaststellen of een persoon verzekerd is of niet.	T	C	1.1	
2.	De stagiaire kan de criteria voor toepasselijkheid van de WW-verzekering op basis van respectievelijk artikel 3, 4 en 5 van de werknemersverzekeringen benoemen.	K		1.1	
3.	De stagiaire kan het verschil tussen de juridische gevolgen van respectievelijk het voldoen aan ontstaansvoorwaarden en weigeringsgronden illustreren aan de hand van voorbeelden.	B		1.2	
4.	De stagiaire kan de WW-regelgeving met betrekking tot arbeidsurenverlies, beschikbaarheid en de referte-eis samenvatten aan de hand van een door hem/haar te maken schema.	B		1.2	
5.	De stagiaire kan in een concrete WW-zaak vaststellen of sprake is van arbeidsurenverlies.	T	C	1.2	
6.	De stagiaire kan aan de hand van de jurisprudentie over beschikbaarheid tijdens de WW in een concrete zaak vaststellen of aan de beschikbaarheidseis voldaan is.	T	C	1.2	
7.	De stagiaire kan benoemen welke feiten van belang zijn om te voldoen aan de referte-eis van de WW.	K		1.2	
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak met behulp van het wetboek vaststellen of de uitsluitingsgronden van de WW van toepassing zijn en kan de gevolgen van het intreden ervan beschrijven.	T	C	1.2	
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de feiten zodanig zijn dat volgens wet en jurisprudentie het recht op WW-uitkering is ontstaan.	T	C	1.1, 1.2	<i>Arbeidsrecht</i>
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het recht op WW-uitkering eindigt en herleeft.	T	C	1.4	
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak waarin een werknemer een vaststellingsovereenkomst heeft gesloten of zijn arbeidsovereenkomst ontbonden is, aan de hand van de wet en de jurisprudentie vaststellen wanneer het recht op WW-uitkering ontstaat.	T	C	1.3	<i>Arbeidsrecht</i>

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
12.	De stagiaire kan met behulp van het wetboek in een concrete zaak berekenen hoe lang een werknemer recht op WW-uitkering heeft.	T	EC	1.5	
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan werkgever en/of werknemer een advies formuleren hoe te voorkomen dat de werknemer als verwijtbaar werkloos wordt aangemerkt.	T	C	1.6	<i>Arbeidsrecht</i>
14.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan een werknemer adviseren of ontslagname kan leiden tot het aannemen van verwijtbare werkloosheid.	T	C	1.6	<i>Arbeidsrecht</i>
15.	De stagiaire kan een werknemer adviseren, in het licht van wet, jurisprudentie en beleidsregels, over het gedrag dat hij moet ontplooiën om te voldoen aan de werkbereidheids- en sollicitatie-eisen van de WW.	T	C	1.7	
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een bepaalde sanctie in overeenstemming is met wet, jurisprudentie en beleid.	T	C	1.6, 1.7	
2. ZIEKTEWET					
17.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen waarom een verzekerde wel of niet recht heeft op ziekgeld ingevolge artikel 19 of 19aaZW junctie 29 ZW.	T	C	2.1 en 2.2	<i>Arbeidsrecht</i>
18.	De stagiaire kan beschrijven in welke situaties UWV uitbetaling van ziekgeld mag weigeren.	K		2.1	<i>Arbeidsrecht</i>
19.	De stagiaire kan de literatuur en jurisprudentie benoemen over de problematiek van hernieuwde uitval na re-integratie (en 104 weken ziekte).	K		2.4 en 2.6	
20.	De stagiaire kan in het wetboek opzoeken voor welke categorieën werknemers de werkgever een no-riskpolis heeft.	T	-	2.3	
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen op welke uitkering een WW-er recht heeft als hij/zij ziek wordt.	T	C	2.6	
22.	De stagiaire kan de literatuur en jurisprudentie benoemen over problematiek rond eigenrisicodragerschap voor de ZW.			2.4	
23.	De stagiaire kan in het wetboek opzoeken wat de verschillende bezwaartermijnen zijn bij besluiten ex art 19, 19aa en overige ZW-besluiten.			2.5	
3. ARBEIDSONGESCHIKTHEID					
24.	De stagiaire kan op een begrijpelijke manier aan een cliënt overdragen op welke wijze de mate van arbeidsongeschiktheid wordt vastgesteld.	T	EC	3.2	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak van een (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte vaststellen of de Wet WIA, de WAO of de Wet Wajong van toepassing is.	T	EC	3.7	
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak van een (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte vaststellen of er al dan niet sprake is van een Amber-beoordeling.	T	C	3.1	
27.	De stagiaire kan beschrijven hoe de maatman en het maatmanloon worden vastgesteld.	K		3.2	
28.	De stagiaire kan uitleggen welke relatie er bestaat tussen de door de verzekeringsarts opgestelde Functionele Mogelijkheden Lijst (FML) en de beperkingen van de uitkeringsgerechtigde.	B		3.3, 3.8	
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak van een (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte vaststellen of het noodzakelijk is om nadere medische informatie in te winnen.	T	EC	3.3	
30.	De stagiaire kan - aan de hand van het Schattingsbesluit en de jurisprudentie van de Centrale Raad van Beroep - uitleggen hoe de geselecteerde functies geduid en gemotiveerd moeten worden.	B		3.4, 3.8	
31.	De stagiaire kan de verschillen tussen een WGA-uitkering en een IVA-uitkering benoemen.	K		3.6	
32.	De stagiaire kan op basis van de eisen die in de wet en de jurisprudentie aan de toekenning van een IVA-uitkering worden gesteld beoordelen of in een concrete zaak recht op uitkering zou kunnen bestaan.	T	C	3.6	
33.	De stagiaire kan in het wetboek de verschillen tussen een loongerelateerde-, een loonaanvullings- en een vervolguitkering in het kader van de WGA opzoeken.	T	-	3.6	
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de (gedeeltelijk) arbeidsongeschikte voldoet aan de voorwaarden van de Wet Wajong.	T	C	3.7	
4. BESTAANSMINIMUM EN GEZONDHEID					
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de middelen- en vermogenstoets vaststellen of iemand in aanmerking komt voor een Participatiewet-uitkering.	T	C	4.1	
36.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke regeling met betrekking tot jongeren in de Participatiewet van toepassing is.	T	C	4.1, 4.2	
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of iemand in aanmerking komt voor een Participatiewet-uitkering dan wel of er een voorliggende voorziening is.	T	C	4.1	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
38.	De stagiaire kan aan de hand van de wet, het uitvoeringsbesluit en het gemeentelijk beleid in een concrete zaak berekenen hoe hoog de Participatiewet-uitkering van de uitkeringsgerechtigde moet zijn.	T	C	4.2	
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de wet beoordelen welke gevolgen het hebben van een eigen woning zou kunnen hebben voor het recht op een Participatiewet-uitkering.	T	EC	4.1	
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de uitkeringsgerechtigde de verplichtingen verbonden aan de Participatiewet heeft geschonden.	T	C	4.1, 4.3	
41.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de wet en de gemeentelijke verordening vaststellen wat de gevolgen zijn van schending van de verplichtingen door een Participatiewet-uitkeringsgerechtigde.	T	C	4.3, 4.4, 4.5	
42.	De stagiaire kan aan de hand van wet en jurisprudentie in een concrete zaak vaststellen of de Participatiewet-inlichtingenverplichting met betrekking tot het voeren van een gezamenlijke huishouding geschonden is.	T	C	4.3, 4.4	
43.	De stagiaire kan aan de hand van wet en jurisprudentie in een concrete zaak vaststellen of de Participatiewet-inlichtingenverplichting met betrekking tot het ontvangen van inkomsten uit arbeid geschonden is.	T	C	4.3, 4.4	
44.	De stagiaire kan aan de hand van de wet, het gemeentelijk beleid en de jurisprudentie vaststellen of iemand in aanmerking komt voor bijzondere bijstand en zo ja, in welke vorm deze verleend zal worden.	T	C	4.6	
45.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de Wmo, Wlz of Zvw van toepassing is.	T	EC	4.7	
46.	De stagiaire kan benoemen welke uitvoeringsinstanties de Wmo, Wlz en Zvw uitvoeren.	K		4.7	
47.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de Wmo en de jurisprudentie vaststellen of er sprake is van 'gebruikelijke zorg'.	T	EC	4.7	
48.	De stagiaire kan de voorzieningen die in het kader van de Wmo kunnen worden verkregen in een overzicht samenvatten en is daarbij in staat onderscheid aan te brengen tussen zorg in natura en PGB.	K		4.8	
49.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de WMO en de jurisprudentie beoordelen of het uitvoeringsorgaan het begrip maatwerkvoorziening juist heeft toegepast.	T	C	4.9	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
5. EUROPEES EN INTERNATIONAAL RECHT/PROCESRECHTELIJKE ASPECTEN VAN SOCIALEZEKERHEIDSZAKEN					
50.	De stagiaire kan in een concrete zaak waarin sprake is van grensoverschrijdend verkeer vaststellen of het coördinatierecht (EU verordeningen) van toepassing is.	T	EC	5.1	
51.	De stagiaire kan in een concrete zaak, waarin sprake is van grensoverschrijdend verkeer, vaststellen wat de gevolgen zijn als het coördinatierecht van toepassing is.	T	EC	5.1, 5.2	
52.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een werkloos geworden werknemer in een grensoverschrijdende situatie recht heeft op een Nederlandse WW-uitkering of aangewezen is op een buitenlandse WW-uitkering.	T	EC	5.3	
53.	De stagiaire kan benoemen onder welke voorwaarden een werknemer een WW-uitkering kan exporteren naar een andere EU-lidstaat.	K		5.3	
54.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van jurisprudentie vaststellen of sprake is van overschrijding van art. 6 EVRM over de redelijke termijn en kan vaststellen wat de gevolgen van overschrijding zijn.	T	C	5.4	<i>Europees bestuursrecht</i>
55.	De stagiaire kan de jurisprudentie over de bewijsvergaring in socialezekerheidszaken samenvatten.	B		5.4	<i>Overheidsaansprakelijkheidsrecht</i>

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *socialezekerheidsrecht* is het aan te bevelen dat de toetstermen in volgorde van bovenstaand schema worden aangeleerd.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *socialezekerheidsrecht* kunnen bereikt worden door middel van zelfstudie, door middel van klassikale instructie en door middel van het uitwerken van casus. Bij de uitwerking door middel van casus kan gedacht worden aan het laten opstellen van een bezwaar- of beroepschrift (door de stagiaire die optreedt voor de belanghebbende) of een verweerschrift (door de stagiaire die optreedt voor het bestuursorgaan) in een concrete procesdossier. Eventueel zouden deze stukken tijdens een 'mondelinge behandeling' door de stagiaire toegelicht moeten worden.

Toetsterm 24 is essentieel en moet in dit vak in ieder geval geoefend worden.

Het is de bedoeling om in de contacttijd vooral de praktijk door middel van casus aan de orde te laten komen. Van de stagiaires wordt verwacht dat zij voorafgaand aan de contacttijd de relevante literatuur bestudeerd hebben.

LEERMIDDELEN

Bij het vak *socialezekerheidsrecht* kunnen voor de ontwikkelaar en voor de stagiaires de volgende leermiddelen worden ingezet:

- Een selectie uit: F.M. Noordam en S. Klosse, *Socialezekerheidsrecht*, Deventer: Kluwer (meest recente druk).
- P.S. Fluit, *Socialezekerheidswetgeving*, Deventer: Kluwer (meest recente druk)
- Procesdossiers (uit de praktijk).

TOETSVORMEN

Het vak *socialezekerheidsrecht* kan worden afgerond met een praktijkopdracht en een casustoets. Overwogen kan worden om de stagiaires tijdens de onderwijsperiode als praktijkopdracht een processtuk te laten inleveren. Deze praktijkopdracht maakt onderdeel uit van de beoordeling.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *socialezekerheidsrecht* is het belangrijk met het volgende punt rekening te houden. Er moeten (geanonimiseerde) procesdossiers, betrekking hebbende op de verschillende wettelijke regelingen, beschikbaar gesteld worden aan de stagiaires.

STUDIEBELASTING

Het vak *socialezekerheidsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief bestuderen van literatuur, opstellen van processtukken en voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BESTUURSRECHT: BEWIJSRECHT IN HET BESTUURSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het keuzevak *bewijsrecht in het bestuursrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een keuzevak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten.

DOELGROEP

Het keuzevak *bewijsrecht in het bestuursrecht* kan alleen worden gekozen door stagiaires die de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* hebben gevolgd, omdat het vak voortbouwt op de kennis en ervaring die daarin is opgedaan.

OPBOUW/ONDERWERPEN

Het vak *bewijsrecht in het bestuursrecht* omvat de volgende bouwstenen, waarbij een duidelijk onderscheid gemaakt zou kunnen worden tussen een meer theoretisch gericht gedeelte en een gedeelte gericht op de praktijk:

1. Theorie

- 1.1 Bewijstheorie (wat is bewijzen, waartoe dient bewijzen, waarop is bewijzen gericht)
- 1.2 Bewijsbegrippen:
  - Bewijsomvang
  - Bewijsmaatstaf
  - Bewijslast (bewijslastverdeling)
  - Bewijsrisico
  - Bewijsvoeringslast
  - Vrije bewijsleer
- 1.3 Het feitenonderzoek door het bestuursorgaan (inclusief verschil met andere rechtsgebieden)
- 1.4 Bewijsmiddelen
- 1.5 Bewijzen in de bestuursrechtelijke context
  - Bewijsregels:
    - o Bijzondere wetten
    - o Awb
  - Jurisprudentie
- 1.6 De bestuurlijke besluitvormings- en heroverwegingsfase:
  - Primair besluit: op aanvraag en ambtshalve
  - Besluit op bezwaar
- 1.7 Beroep op de rechter
  - Feitenonderzoek, -waardering en -vaststelling door de rechter
  - De rol van getuigen en deskundigen
- 1.8 De Europeesrechtelijke context (EU en EVRM)
- 1.9 De Nieuwe zaaksbehandeling

2. Oefening en praktijk

1. Bewijzen in de praktijk

Dit deel kan bestaan uit twee onderdelen:

1. Er zijn bewijsrechtelijk interessante uitspraken die de studenten zouden kunnen gaan 'ontleden' (zoals je vroeger een tekst moest ontleden): welke bewijsrechtelijke concepten worden gebruikt, hoe past de rechter ze toe, wat gebeurt er precies, welke kritiek is mogelijk?
2. Casus (gericht op bewijs). De casus hebben als doel om inzicht te verkrijgen in de vraag hoe zowel in het bestuurlijke besluitvormingsproces als in bestuursrechtelijke procedures de bewijslast over partijen is verdeeld, hoe vervolgens het bewijs wordt geleverd en wat de consequenties zijn indien onvoldoende bewijs wordt geleverd. Stagiaires dienen in staat te zijn op basis van de aangereikte stof zelfstandig bewijsrechtelijke aspecten in een zaak te onderscheiden en te benoemen en ten behoeve van de belangen van de cliënt te bepalen of en zo ja op welke wijze en in welke fase bewijs moet worden geleverd, zowel in een procedure in bij het bestuursorgaan als binnen een gerechtelijke procedure. Dit wordt in de eind- en toetstermen omschreven als 'het bepalen van een bewijsstrategie'.

Voorbeelden van casus (andere zijn mogelijk en wellicht ook wenselijk):

- Je hebt een cliënt die een omgevingsvergunning wil aanvragen. Wat moet je - bewijstechnisch - doen (wat, wanneer, in hoeverre, hoe kom je aan informatie) om in aanmerking te komen voor de vergunning?
- Je hebt een cliënt en die krijgt een boete vanwege overtreding van het rookverbod. Wat dien je daartegen in bewijstechnische zin te ondernemen?
- Je hebt een cliënt in vreemdelingendetentie. Wat dien je voor bewijs te leveren om te zorgen dat hij wordt vrijgelaten?
- De politie heeft telefoontaps gezet, het bewijs is overgedragen aan de sociale dienst. Die gebruikt het, maar de taps waren onrechtmatig. Mag dit bewijs worden gebruikt?

De casus kunnen op heel verschillende terreinen betrekking hebben. Dat moet juist ook, omdat de stagiaires uit heel verschillende achtergronden zullen komen. De bewijsrechtelijke regels zouden - over het algemeen - steeds moeten kunnen worden teruggekoppeld aan de theoretische basisconcepten ook al zijn het veel verschillende bestuursrechtelijke gebieden. Men kan zich goed voorstellen dat in ieder geval uit een aantal hoofdgebieden casus worden genomen van verschillende aard:

- Een casus die betrekking heeft op een procedure die eindigt bij de Centrale Raad (sociale zekerheid), één die eindigt bij de Afdeling (vreemdelingenrecht/ omgevingsrecht), en één die eindigt bij het CBb (landbouwsubsidies/ mededingingsrecht).
- Een mix van een casus die betrekking heeft op een besluit op aanvraag (fase bestuursorgaan), een ambtshalve besluit (fase bestuursorgaan voorbereiding); op de bezwaarfase; op de fase van beroep bij de rechter; zowel in punitieve en niet-punitieve zaken; zowel complex en minder complexe casus.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Het vak *bewijsrecht in het bestuursrecht* vormt een klein keuzevak binnen het rechtsgebied bestuursrecht. Alleen stagiaires die de *minor Bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* succesvol hebben afgerond mogen aan dit vak deelnemen. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Na afloop van het vak *bewijsrecht in het bestuursrecht* moet de stagiaire de volgende eindtermen beheersen:

1. De stagiaire kan een omschrijving geven van wat wordt verstaan onder 'bewijzen' in het bestuursrecht.
2. De stagiaire onderscheidt bewijsrechtelijke concepten en begrijpt hun inhoud.
3. De stagiaire begrijpt de plaats van het bewijsrecht in de bestuursrechtelijke context, zoals beheerst door de Awb en bijzondere wet- en regelgeving.
4. De stagiaire kan de weg vinden in te raadplegen bronnen van bewijsregels.
5. De stagiaire heeft inzicht in de invloed die het EVRM en het EU-recht kunnen uitoefenen op bewijzen in het bestuursrecht.
6. De stagiaire heeft kennis van regels van bestuursrechtelijk bewijs, voor zover neergelegd in de Awb.
7. De stagiaire begrijpt hoe de Nieuwe Zaaksbehandeling ingrijpt op bewijsrechtelijke aspecten in de bestuursrechtelijke procedure.
8. De stagiaire kan bestuursrechtelijke uitspraken bewijstechnisch analyseren.
9. De stagiaire kan in een eenvoudige en enigszins complexe casus zelfstandig de bewijsstrategie bepalen, dat wil zeggen bewijsrechtelijke aspecten onderscheiden en benoemen en ten behoeve van de belangen van de cliënt bepalen of en zo ja op welke wijze en in welke fase (aanvullend) bewijs moet worden geleverd, zowel in een procedure in bij het bestuursorgaan als binnen een gerechtelijke procedure.
10. De stagiaire kan in een complexe casus onder instructie en begeleiding door een patroon bijdragen aan het beantwoorden van de vraag of en zo ja op welke wijze en in welke fase bewijs moet worden geleverd, zowel in een procedure in bij het bestuursorgaan als binnen een gerechtelijke procedure.

TOETSTERMEN

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Eindterm	Beginterm	Praktijk
1.	De stagiaire kan beschrijven wat wordt verstaan onder 'bewijzen'.	K		1.1	1	Ja	
2.	De stagiaire kan de bewijsconcepten (bewijsmaatstaf, bewijsomvang, bewijslast/bewijslastverdeling, bewijsvoeringslast, bewijsrisico, vrije bewijsleer en bewijsmiddelen) van elkaar onderscheiden en de inhoud daarvan duidelijk weergeven.	K		1.2, 1.3	2		
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welk bewijsconcept aan de orde is.	T	C	1.2, 1.3	2		
4.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze de genoemde bewijsrechtelijke concepten invulling krijgen in de bestuursrechtelijke context en in een concrete zaak aanwijzen welk concept op welk moment in de bestuursrechtelijke procedure aan de orde is.	T	C	1.4	3		
5.	De stagiaire kan beoordelen wat de gevolgen (kunnen) zijn van het EVRM en het EU-recht in een bestuursrechtelijke casus.	T	C	1.7	5		
6.	De stagiaire kan de regels van formeel bewijs in de Awb beschrijven.	K		1.4	6		
7.	De stagiaire kan in een concrete casus de in bijzondere wetten en in de Awb neergelegde regels van bewijs opzoeken en toepassen.	T	C	1.4	4		
8.	De stagiaire kan de rol van bewijs in bestuurlijke besluitvormingsprocessen beschrijven.	K		1.5	4/6		
9.	De stagiaire kan de wijze waarop de rechter de bestuurlijke feitenvaststelling toetst, verklaren.	T	C	1.9	7/8		
10.	De stagiaire kan de gevolgen beschrijven van de Nieuwe Zaaksbehandeling voor bewijzen in het bestuursrecht.	T	C	1.8	9		
11.	De stagiaire kan bestuursrechtelijke uitspraken bewijstechnisch analyseren, daarbij gebruik makend van het theoretisch begrippenkader.	T	C	2.1	10		
12.	De stagiaire kan beschrijven wat wordt verstaan onder het bepalen van een bewijsstrategie (zie voor dat begrip de zaaksomschrijving).	K		1.2	1		
13.	De stagiaire kan de in de Awb neergelegde regels van formeel bewijs gebruiken bij het bepalen van een bewijsstrategie.	T	C	1.4/ 2.1	6/1 1		
14.	De stagiaire kan een coherente bewijsstrategie bepalen in een eenvoudige en in een enigszins complexe casus die speelt op het niveau van een bestuursorgaan bij een besluit op aanvraag.	T	EC	2.1	11		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Eindterm	Beginterm	Praktijk
15.	De stagiaire kan de patroon ondersteunen bij het bepalen van een coherente bewijsstrategie in een complexe casus die speelt op het niveau van een bestuursorgaan bij een besluit op aanvraag.	T	C	2.1	12		X
16.	De stagiaire kan een coherente bewijsstrategie bepalen in eenvoudige en enigszins complexe casus die speelt op het niveau van een bestuursorgaan bij een door het bestuursorgaan ambtshalve genomen besluit.	T	EC	2.1	11		
17.	De stagiaire kan de patroon ondersteunen bij het bepalen van een coherente bewijsstrategie in een complexe casus die speelt op het niveau van een bestuursorgaan ambtshalve genomen besluit.	T	C	2.1	12		x
18.	De stagiaire kan een coherente bewijsstrategie bepalen in eenvoudige en enigszins complexe casus in bezwaar.	T	EC	2.1	11		
19.	De stagiaire kan de patroon ondersteunen bij het bepalen van een coherente bewijsstrategie in een complexe casus in bezwaar.	T	C	2.1	12		x
20.	De stagiaire kan een coherente bewijsstrategie bepalen in eenvoudige en enigszins complexe casus in een procedure bij de bestuursrechter.	T	E/E C	2.1	11		
21.	De stagiaire kan de patroon ondersteunen bij het bepalen van een coherente bewijsstrategie in een complexe casus in een procedure bij de bestuursrechter.	T	C	2.1	12		x
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoe in het bestuurlijke besluitvormingsproces en in bestuursrechtelijke procedures de bewijslast over partijen is verdeeld.	T	C	2.1	2		
23.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen op welke wijze het bewijs wordt geleverd.	T	C	2.1	3		
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de consequenties zijn indien onvoldoende bewijs wordt geleverd.	T	EC	2.1	2		

VOLGORDE

Als gebruik wordt gemaakt van een klassieke didactiek is het voor een goede beheersing van de stof belangrijk dat eerst toetstermen 1 tot en met 10 worden aangeleerd. Pas daarna kunnen de toetstermen 11 tot en met 18 worden aangeboden. Mochten de docenten kiezen voor probleemgestuurd onderwijs, dan kan het aanbieden van casus (horend bij de toetstermen 11 tot en met 18) leiden tot het voldoen aan toetstermen 1 tot en met 10. Dat vraagt een andere didactische methode dan gebruikelijk is in het juridisch onderwijs (met uitzondering van het onderwijs aan de Universiteit van Maastricht).

LEERVORMEN

De toetstermen kunnen bereikt worden door middel van een mix van klassikale instructie en het oefenen met casus. Ideeën voor de inhoud van de diverse casus zijn vermeld bij het onderdeel Opbouw/onderwerpen.

LEERMIDDELEN

Bij het ontwikkelen van dit vak kunnen de volgende leermiddelen worden gebruikt:

- Het proefschrift van Y.E. Schuurmans, *Bewijslastverdeling in het bestuursrecht*.
- VAR preadviezen over bewijs.
- Recente literatuur (die tegen de tijd dat de cursus wordt aangeboden weer anders is) over bewijsrechtelijke ontwikkelingen.
- Jurisprudentie.

TOETSVORMEN

Het vak *bewijsrecht in het bestuursrecht* kan worden afgerond met een theoretietoets en een casustoets. Een praktijkopdracht is ook mogelijk, waarbij de stagiaire een bewijsstrategie ontwikkelt in een 'eigen' zaak. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een of meer huiswerkopdrachten, die ingeleverd moeten worden voor een contactmoment.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *bewijsrecht in het bestuursrecht* is het niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden. Het is – in verband met een efficiënte afwisseling tussen voorbereiding en lessen – aan te bevelen de contactdagdelen niet direct achter elkaar in te plannen.

STUDIEBELASTING

Het vak *bewijsrecht in het bestuursrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden op de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BESTUURSRECHT: TOEZICHT, BEWARING EN TERUGKEER

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 4 maart 2019.

DOELGROEP

Het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die het keuzevak *regulier vreemdelingenrecht of asiel- en vluchtelingenrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Het traject dat aan de bewaring voorafgaat (staandehouding, ophouding, horen)
2. Het terugkeerbesluit
3. In bewaring stellen en de inhoud van de maatregel (zicht op uitzetting of overdracht, gronden, belangenafweging en lichter middel)
4. Bijzondere groepen (asielzoekers, dublinclaimanten, minderjarigen)
5. Voortvarendheid
6. Het laissez-passer traject
7. Rechtsmiddelen en rechterlijke toetsing
8. Rol en taakopvatting advocaat bij toepassing van vrijheidsbenemende maatregelen

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* willen deelnemen, moeten het grote keuzevak *regulier vreemdelingenrecht of asiel- en vluchtelingenrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
1.	De stagiaire kan beoordelen of het voortraject en de totstandkoming van de bewaring rechtmatig zijn.	T	EC	1
2.	De stagiaire kan beschrijven wat een terugkeerbesluit is en welk rechtsmiddel daartegen kan worden aangewend.	B		2 en 7
3.	De stagiaire kan beschrijven wat de samenhang is tussen een terugkeerbesluit en de inbewaringstelling.	B		2
4.	De stagiaire kan beargumenteren dat en waarom moet worden volstaan met een minder verstrekkende maatregel dan detentie.	T	EC	3
5.	De stagiaire kan beargumenteren dat en waarom aanleiding bestaat een lichter middel toe te passen.	T	EC	3
6.	De stagiaire kan benoemen welke eisen in de wet en de jurisprudentie aan een verlengingsbesluit worden gesteld.	K		3
7.	De stagiaire kan beschrijven welke voorwaarden gelden voor de bewaring van niet-rechtmatig verblijvende derdelanders, asielzoekers en Dublinclaimanten.	T	EC	4
8.	De stagiaire kan beschrijven welke uitgangspunten gelden bij de inbewaringstelling van kinderen en andere kwetsbare personen.	T	EC	4
9.	De stagiaire kan beoordelen of 'zicht op uitzetting of overdracht' ontbreekt en wat de juridische consequentie daarvan is.	T	EC	6
10.	De stagiaire kan de procedurele stappen opsommen die ondernomen moeten worden wanneer een vreemdeling in bewaring is gesteld (eerste en opvolgend beroep).	K		7
11.	De stagiaire kan het verschil uitleggen tussen een beroep tegen het voortduren van de vrijheidsbeneming en het beroep tegen een verlengingsbesluit.	B		7

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* is het aan te bevelen om de onderwerpen min of meer in de aangegeven volgorde te behandelen.

LEERVORMEN

Binnen het vak *Toezicht, bewaring en terugkeer* wordt gebruik gemaakt van e-learning in combinatie met klassikale instructie.

Ter voorbereiding op de klassikale instructie kunnen de kandidaten kennis nemen van de bronnen in de digitale leeromgeving en maken zij een huiswerkopdracht. Tijdens de cursusdag wordt de huiswerkopdracht besproken en wordt dieper ingegaan op enkele relevante onderwerpen. Na de cursusdag maken de kandidaten een huiswerkopdracht.

LEERMIDDELEN

Bij de ontwikkeling van het vak *Toezicht, bewaring en terugkeer* kunnen de volgende leermiddelen worden ingezet:

- www.migratierecht.nl.
- www.migratieweb.nl.
- www.vluchtweb.nl.
- F. Fonville, *Vreemdelingenbewaring (Best Practice Guide Vreemdelingenbewaring)*, BJU, 2009.
- Bram van Dokkum, *Vreemdelingenbewaring in nationaal- en Europeesrechtelijk perspectief (Ars Aequi 2013)*
- J.R.K.A.M. Waasdorp, *Handboek Terugkeerbesluit (BJU 2016)*
- AANBEVELING VAN DE COMMISSIE van 1.10.2015 tot vaststelling van een gemeenschappelijk "terugkeerhandboek" voor gebruik door de bevoegde autoriteiten van de lidstaten bij het uitvoeren van terugkeergelateerde taken;
- Pocketeditie Nationaal vreemdelingenrecht (meest actuele).
- Pocketeditie Internationaal vreemdelingenrecht (meest actuele).
- Pocketeditie Vreemdelingencirculaire 2000 (meest actuele).

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, wordt daarvan gebruik gemaakt. Bij de eindopdracht wordt aangesloten bij de versie die tijdens de lessen zijn gebruikt.

TOETSVORMEN

Het vak *Toezicht, bewaring en terugkeer* wordt afgerond met een eindopdracht.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *toezicht, bewaring en terugkeer* is het belangrijk met het volgende punt rekening te houden: het kleine keuzevak *toezicht, bewaring en terugkeer* kan pas worden gevolgd als de stagiaire het keuzevak *regulier vreemdelingenrecht* of *asiel- en vluchtelingenrecht* heeft voltooid.

STUDIEBELASTING

Het vak *Toezicht, bewaring en terugkeer* heeft naar schatting een studiebelasting van 12 klokuren (4 dagdelen). Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd: het bestuderen van bronnen en het maken van een huiswerkopdracht: 3 klokuren (1 dagdeel);
- contacttijd: 6 klokuren (2 dagdelen)
- eindopdracht: 3 klokuren (1 dagdeel)

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BESTUURSRECHT: HANDHAVING

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *handhaving* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Geactualiseerd maart 2019.

DOELGROEP

Het vak *handhaving* kan worden gevolgd door stagiaires die de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

In het vak *handhaving* komen de volgende onderwerpen aan bod:

1. Formele aspecten van toezicht

- Wie is bevoegd tot onderzoek en handhaving,
- Wat zijn de bevoegdheden van de toezichthouder?
- Welke procedurele voorwaarden gelden? (altijd eerst aankondiging of kan ook direct handhavend Worden opgetreden?)
- Wie is overtreder? Wie kan worden aangeschreven?

2. Materiële aspecten

- Welke typen handhavingsbesluiten zijn er en wat zijn de relevante verschillen? (herstelbesluiten en bestraffende sancties (boete, intrekking begunstigend besluit)).
- Herstelbesluiten: last onder bestuursdwang en last onder dwangsom (wat zijn de verschillen? aan welke eisen moet het besluit voldoen? modaliteiten dwangsom, duur).
- Verjaring, opheffen/opschorten/wijzigen van het herstelbesluit, invorderen van verbeurde dwangsommen en kostenverhaal en innen van boetes.
- Bestraffende sancties (waaronder bestuurlijke boete), waarbij onder meer aan de orde komt: voorwaarden voor opleggen boete, procedure, tijdsverloop, hoogte boete.
- Beginselplicht en gedogen.

3. Voorbereiding handhavingsbesluit

4. Rechtsbescherming

5. (Voorbereiding) zitting, bewijs, presentatie

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *handhaving* willen deelnemen, moeten de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *handhaving* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *handhaving* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
1.	De stagiaire kan het onderscheid tussen strafsancities en herstelsancities beschrijven, en kan beschrijven welke bijzondere eisen worden gesteld aan strafsancities.	K		2a			
2.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen of het voorliggende besluit is aan te merken als een strafsancitie of een herstelsancitie en binnen de laatste categorie een last onder bestuursdwang of een last onder dwangsom.	T	EC	2a			
3.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen welk bestuursorgaan bevoegd is.	T	EC	1a, 3			
4.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen of sprake is van een overtreding op grond waarvan het bestuursorgaan in beginsel bevoegd is handhavend op te treden.	T	EC	1a, 2b, 3			
5.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen aan welke eisen het besluit inhoudelijk zou moeten voldoen (voldoende concreet, voldoende actueel, uitvoerbaar en binnen de gestelde termijn).	T	EC	2b, 3			
6.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen of en zo ja, welke beginselen van behoorlijk bestuur geschonden zouden kunnen zijn.	T	EC	2b, 4	X	<i>Major bestuursrecht</i>	
7.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen of het bestuursorgaan zijn bevoegdheden op een juiste manier heeft toegepast.	T	EC	1a, 1c			
8.	De stagiaire kan beschrijven aan welke formele vereisten het kostenverhaal moet voldoen en de invorderingsstappen beschrijven.	K		2c			
9.	De stagiaire kan beschrijven welke typen beschikkingen het bestuursorgaan in de loop van een handhavingsprocedure moet nemen (toepassing, kostenverhaal en invordering).	K		2c			
10.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen of de bevoegdheid tot invordering is verjaard.	T	EC	2c			
11.	De stagiaire kan beschrijven welke kosten kunnen worden verhaald en op wie.	K		2c			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
12.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak bij een opgelegde bestuurlijke boete vaststellen of aan de procedurele voorwaarden is voldaan.	T	EC	1d, 2d			
13.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen wie de overtreder is die moet worden aangeschreven.	T	EC	1d		<i>Major bestuursrecht</i>	
14.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen of de hoogte van de dwangsom of boete op een juiste wijze is vastgesteld en voldoende is gemotiveerd.	T	EC	2b, 2d			
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wat de gevolgen zijn van de beginselplicht tot handhaving.	T	EC	2e			
16.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen welke rechtsmiddelen kunnen worden aangewend en binnen welke termijn.	T	EC	4	X		
17.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen wat het toetsingskader is dat de bestuursrechter moet hanteren bij beoordeling van het handhavingsbesluit.	T	EC	4			
18.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen bij wie de bewijslast ligt.	T	EC	5			
19.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak beoordelen of het zinvol is een overleg met het bestuursorgaan te beleggen om de zaak eventueel in der minne te kunnen schikken en kan de daarbij gemaakte afspraken eenduidig vastleggen.	T	EC	5			X
20.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak termijnen bewaken.	T	EC	4			X
21.	De stagiaire kan de relevante jurisprudentie verzamelen en toepassen op een concrete handhavingszaak.	T	EC	4, 5			
22.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen welke rechtsmiddelen ingezet zouden kunnen worden (zoals vragen om een voorlopige voorziening, vragen om versnelde behandeling, vragen om direct uitspraak te doen in de hoofdzaak en de concentratie van rechtsmiddelen) om te voorkomen dat dwangsommen worden verbeurd.	T	EC	2c, 4			
23.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke rechtsmiddelen een derdebelanghebbende kan inzetten indien een handhavingsbesluit achterwege blijft of niet geëffectueerd wordt.	T	EC	2e, 4			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Beginterm	Overlap	Praktijk
24.	De stagiaire kan de rechtspositie bepalen van de (vermeende) overtreder bij de weigering om te gedogen.	T	EC	2e, 4			
25.	De stagiaire kan in een concrete handhavingszaak vaststellen hoe een snelle behandeling van de ingediende rechtsmiddelen bevorderd kan worden om het verbeuren van dwangsommen te voorkomen (zoals aanvragen van een voorlopige voorziening, vragen om versnelde behandeling en vragen om direct uitspraak te doen in de hoofdzaak).	T	EC	4			
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak een processtuk (bezwaarschrift en(hoger) beroepschrift en verzoek om een voorlopige voorziening) opstellen.	T	EC	4		<i>Schriftelijke vaardigheden</i>	
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen namens wie hij het processtuk moet indienen en of daarvoor een machtiging is vereist.	T	EC	4, 1d			

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *handhaving* is het meest logisch om te starten met onderwerp 1.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *handhaving* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie, zelfstudie, e-learning, oefenen met rollenspelen, uitwerken van casus, praktijkopdrachten en/of simulaties. Een deel van de toetstermen leent zich voor rollenspellen waarin met name aandacht is voor praktijktips. Het bestuderen van de theorie (handboeken) leent zich uiteraard het meest voor zelfstudie. Een rollenspel is nuttig om zittingservaring op te doen. Het toetsen van toetsterm 21 kan aan de hand van een verzoek om een voorlopige voorziening omdat hierin de spoedeisendheid aangetoond moet kunnen worden.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *handhaving* wordt de volgende suggestie gedaan als leermiddel voor de stagiaires:

- P.J.J. van Buuren, G.T.J.M. Jurgens. F.C.M.A. Michiels, Mastermonografieën Staats- en bestuursrecht. *Bestuursdwang en dwangsom*, Deventer: Kluwer 2011, 4e druk (ISBN: 978-90-13-07410-9).

Indien een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *handhaving* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een casustoets; toetsterm 21 kan worden getoetst met een praktijkopdracht. Bestuursrechtelijke handhaving is een vorm van bestuursrecht. Dat betekent dat ook algemene bestuursrechtelijke leerstukken aan de orde komen (Awb). Daarnaast komt bij bestuursrecht al snel het procederen/aanwenden van rechtsmiddelen in beeld vanwege de termijnen van de Awb. Dat vergt dus ook algemene zittingsvaardigheden.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *handhaving* is het belangrijk met de volgende punten rekening te houden: beschikbaarheid van geschikte casus. Uit de jurisprudentie kunnen voorbeelden van casus worden gehaald.

STUDIEBELASTING

Het vak *handhaving* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK BESTUURSRECHT: AANBESTEDINGSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *aanbestedingsrecht* maakt deel uit van de leerlijn bestuursrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten.

DOELGROEP

Het vak *aanbestedingsrecht* kan gevolgd worden door stagiaires die de *minor bestuursrecht*, de *major bestuursrecht*, de *minor burgerlijk recht* of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd. In de praktijk betekent dit dat dit vak toegankelijk is voor stagiaires uit alle leerlijnen.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het vak *aanbestedingsrecht* bestaat uit drie onderdelen:

1. Structuur en kernpunten

- 1.1 Beginselen
- 1.2 Samenvoeging en opdeling in percelen
- 1.3 'Inbesteding'
- 1.4 Aanbod en aanvaarding
- 1.5 Gestanddoeningstermijn
- 1.6 Motivering gunningsbeslissing
- 1.7 Grossmann/rechtsverwerking

2. Keuzes en rechtsbescherming

- 2.1 Eigen verklaring
- 2.2 Geschiktheidseisen
- 2.3 Selectiecriteria
- 2.4 Onderbouwing/bewijsvoering
- 2.5 Gunningcriteria
- 2.6 Voorlopige voorziening
- 2.7 Hoger beroep
- 2.8 Vernietiging
- 2.9 Vervaltermijnen vernietiging
- 2.10 Gunning en wijzigingen na gunning

3. Capita selecta

- 3.1 Waardebepaling van opdrachten
- 3.2 Overheidsopdracht en concessie
- 3.3 Aanbestedingsplicht
- 3.4 Nutssectoren
- 3.5 Procedures
- 3.6 Uitsluitingsgronden
- 3.7 Ongeldigheid
- 3.8 Alcateltermijn
- 3.9 Vervaltermijnen

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *aanbestedingsrecht* willen deelnemen, moeten de *minor bestuursrecht*, de *major bestuursrecht*, de *minor burgerlijk recht* of de *major burgerlijk recht* hebben gevolgd. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *aanbestedingsrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *aanbestedingsrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
1. STRUCTUUR EN KERNPUNTEN					
1.	De stagiaire kan de aanbestedingsrechtelijke beginselen benoemen die zijn neergelegd in het WvEU, de aanbestedingsrichtlijnen en de Aanbestedingswet.	K		1.1	
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of is voldaan aan de vereisten van gelijke behandeling, transparantie en proportionaliteit.	T	EC	1.1	
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak het verband tussen het proportionaliteitsbeginsel en de geschiktheidseisen en gunningscriteria beargumenteren.	T	E	1.1, 2.2 en 2.5	
4.	De stagiaire kan de regels omtrent samenvoeging van opdrachten en opdeling in percelen van opdrachten beschrijven.	K		1.2	
5.	De stagiaire kan opdrachten overeenkomstig de regels samenvoegen en/of opdelen in percelen en controleren of samenvoeging en/of opdeling van opdrachten overeenkomstig de regels heeft plaatsgevonden.	T	EC	1.2	
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van 'inbesteding'.	T	EC	1.3	
7.	De stagiaire kan de relatie tussen het aanbestedingsrecht en het civielrechtelijke begrip van aanbod en aanvaarding in eigen woorden beschrijven.	B		1.4	
8.	De stagiaire kan de juridische gevolgen van het verstrijken van de gestanddoeningstermijn beschrijven.	K		1.5	
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of de motivering van een gunningsbeslissing voldoet aan de wettelijke eisen.	T	EC	1.6	
10.	De stagiaire kan beschrijven wat de Grossmann-jurisprudentie inhoudt.	K		1.7	
2. KEUZES EN RECHTSBESCHERMING					
11.	De stagiaire kan het wettelijke regime van de eigen verklaring beschrijven.	K		2.1 en 2.4	
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak de uitsluitingsgronden, geschiktheidseisen, selectiecriteria en gunningscriteria onderling onderscheiden.	T	E	2.2, 2.3, 2.5 en 3.6	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
13.	De stagiaire kan de wettelijke eisen die aan gunningscriteria worden gesteld beschrijven.	K		2.5	
14.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze een voorlopige voorziening tegen een gunningsbeslissing wordt ingesteld.	K		2.6	<i>Major burgerlijk recht</i>
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of hoger beroep in kort geding moet worden afgewacht.	T	E	2.7	
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een gunning van een overheidsopdracht voor vernietiging in aanmerking kan komen.	T	EC	2.8 en 2.9	
17.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen sprake is van een gunning van een overheidsopdracht.	K		2.10	
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van een in aanbestedingsrechtelijke zin rechtmatige wijziging van de opdracht na gunning.	T	E	2.10	
3. CAPITA SELECTA					
19.	De stagiaire kan de waarde van een opdracht in aanbestedingsrechtelijke zin bepalen.	T	EC	3.1	
20.	De stagiaire kan beschrijven wat het verschil is tussen een overheidsopdracht en een concessie.	K		3.2	
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of een opdrachtgever aanbestedingsplichtig is.	T	EC	3.3	
22.	De stagiaire kan de definitie geven van aanbestedende dienst en de gelaagde structuur hiervan beschrijven met waar van toepassing de onderliggende elementen.	K		3.3	
23.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of sprake is van een opdracht voor een werk, levering of dienst.	T	EC	3.3	
24.	De stagiaire kan beschrijven wat het verschil is tussen reguliere aanbestedende diensten en aanbestedende diensten in de speciale sectoren.	K		3.4	
25.	De stagiaire kan het verloop en de kenmerken van de wettelijke aanbestedingsprocedures beschrijven.	K		3.5	
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of sprake is van een ongeldige inschrijving.	T	E	3.7	
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak het verschil tussen 'niet-besteksconform' en andere vormen van ongeldigheid vaststellen.	T	EC	3.7	
28.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wanneer de Alcatel-termijn afloopt.	T	C	3.8	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp	Overlap
29.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen sprake is van vervaltermijnen voor het instellen van rechtsmaatregelen tegen een gunningsbeslissing.	K		3.9	<i>Major burgerlijk recht</i>

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *aanbestedingsrecht* is het logisch om de toetstermen min of meer in de aangegeven volgorde aan te leren.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *aanbestedingsrecht* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie in combinatie met zelfstudie en huiswerkopdrachten ter voorbereiding op de contactmomenten. De huiswerkopdrachten kunnen bijvoorbeeld bestaan uit casus. Tijdens de contactmomenten wordt de theorie toegelicht, de casus besproken en kunnen vragen gesteld worden.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *aanbestedingsrecht* wordt de volgende suggestie gedaan als leermiddel voor de stagiaires:

- E.H. Pijnacker Hordijk, G.W. van der Bend, J.F. van Nouhuys, *Aanbestedingsrecht*, Handboek voor het Europese en Nederlandse Aanbestedingsrecht, Den Haag: SDU uitgevers.

Indien een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *aanbestedingsrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorietoets (met name over de toetstermen op kennis- en begripsniveau) en/of een casustoets (over de toetstermen op toepassingsniveau).

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het vak *aanbestedingsrecht* is het – voor zover nu bekend – niet nodig met aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *aanbestedingsrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

8. Vakbeschrijvingen leerlijn strafrecht

VAKBESCHRIJVING MINOR EN MAJOR STRAFRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

De *major strafrecht* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht en wordt gevolgd in leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten. De *minor strafrecht* wordt gevolgd in leerjaar 1 van de beroepsopleiding advocaten, als basisvak van het tweede rechtsgebied. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 25 april 2016 en geactualiseerd in juli 2017.

DOELGROEP

De *major strafrecht* is een verplicht vak voor stagiaires die de leerlijn strafrecht hebben gekozen. De *minor strafrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de leerlijn bestuursrecht of burgerlijk recht hebben gekozen

ONDERWERPEN EN OPBOUW

De *major strafrecht* bestaat uit de volgende onderwerpen:

Deel 1 (is gelijk aan de minor strafrecht)

1. Rol en taakopvatting raadsman
2. Beslissingsschema en hoofdlijnen bewijsrecht
3. Materieel strafrecht
4. Formeel strafrecht

Deel 2

5. Verdieping bewijsrecht
6. Verdieping formeel strafrecht
7. Verdieping materieel strafrecht
8. Strategie en terechtzitting

Enkele onderwerpen uit deel 2 komen terug in andere (keuze)vakken en in de *major strafrecht* deel 1. Dergelijke onderwerpen raken de essentiële uitgangspunten van het werk van de raadsman in strafzaken. Zij hebben te maken met de kwaliteit van de rechtsbijstand en met de ethiek van de raadsman in strafzaken. Het belang van die onderwerpen rechtvaardigt dat daaraan bij herhaling aandacht wordt besteed, waarbij door uiteenlopende leervormen en leermiddelen variatie kan worden aangebracht in de presentatie.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Alleen stagiaires die de leerlijn strafrecht volgen, mogen aan de *major strafrecht* deelnemen. Voor de *minor strafrecht* gelden geen voorwaarden voor deelname.

Voor deelname aan de *minor strafrecht* kan een theorietoets afgenomen worden, zodat de stagiaires voor zichzelf kunnen nagaan of zij voldoende voorkennis hebben. Ook kan de uitvoeringsorganisatie of de geaccrediteerde opleider een literatuurlijst verstrekken die een indicatie geeft van de benodigde voorkennis.

EINDTERMEN

Na afloop van deel 1 van de *major (is gelijk aan de minor) strafrecht* moet de stagiaire de volgende eindtermen beheersen:

1. De stagiaire heeft inzicht in de positie van de raadsman in het strafproces, in het bijzonder ten opzichte van de cliënt en ten opzichte van de overige deelnemers aan het strafproces.
2. De stagiaire heeft inzicht in de eisen die in de hedendaagse strafrechtspleging aan de raadsman in strafzaken worden gesteld ten aanzien van het formuleren van verzoeken, verweren en uitdrukkelijk onderbouwde standpunten.
3. De stagiaire heeft inzicht in de structuur en de chronologie van het strafproces.
4. De stagiaire heeft kennis van het wettelijk stelsel van vrijheidsbenemende dwangmiddelen en kan deze kennis in de praktijk adequaat toepassen.
5. De stagiaire heeft kennis van het beslissingsschema van de art. 348 en 350 Sv en kan een pleidooi in een eenvoudige strafzaak daarop adequaat afstemmen.
6. De stagiaire kent de basisregels van het strafrechtelijk bewijsrecht en kan deze regels in een eenvoudige strafzaak adequaat toepassen.
7. De stagiaire heeft kennis van de subjectieve bestanddelen opzet en culpa en kan die kennis adequaat vertalen in een pleidooi voor een eenvoudige strafzaak.
8. De stagiaire is bekend met het stelsel van strafuitsluitingsgronden en heeft meer in het bijzonder een gedegen kennis van de wettelijke voorwaarden voor een geslaagd beroep op noodweer. De stagiaire kan die kennis adequaat vertalen in een pleidooi voor een eenvoudige strafzaak.
9. De stagiaire heeft inzicht in de factoren die een rol kunnen spelen in de beslissing over de op te leggen straf, en kan die factoren in een pleidooi voor eenvoudige strafzaak adequaat toepassen.
10. De stagiaire kan beschrijven wat het belang is van een afdoening van een eenvoudige strafzaak buiten geding, welke mogelijkheden daartoe openstaan en kan de cliënt daarover adviseren.
11. De stagiaire is zich bewust van de complementaire en afwijkende regels in de bijzondere strafwetgeving, en kan deze regels adequaat toepassen in zaken van enige complexiteit.

Na afloop van deel 2 van de *major strafrecht* moet de stagiaire de volgende eindtermen beheersen:

12. De stagiaire heeft een gedegen kennis van het strafrechtelijk bewijsrecht en kan deze kennis adequaat toepassen in zaken van enige complexiteit.
13. De stagiaire heeft een gedegen kennis van de wettelijke regeling van opsporingsbevoegdheden en dwangmiddelen en kan deze kennis adequaat toepassen bij de bestudering van het dossier, het optreden in het vooronderzoek en ter terechtzitting in zaken van enige complexiteit.
14. De stagiaire heeft een gedegen kennis van belangrijke materieelrechtelijke leerstukken als daderschap, daderschap van de rechtspersoon, feitelijk leidinggeven en deelneming, strafuitsluitingsgronden, poging en voorbereiding, en kan deze kennis adequaat toepassen in zaken van enige complexiteit.
15. De stagiaire heeft een goed inzicht in de strategische en ethische afwegingen waarvoor een raadsman kan worden gesteld, en kan daarover een standpunt innemen dat met deugdelijke argumenten is onderbouwd.
16. De stagiaire is in staat processtukken op te stellen in zaken van enige complexiteit en heeft inzicht in de strategische afwegingen die daarvoor (ook met het oog op een zitting) moeten worden gemaakt.
17. De stagiaire heeft gedegen kennis van het stelsel van internationale rechtshulp in strafzaken, gedegen kennis van het Europese strafrecht, gedegen kennis van relevante rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, en kan deze kennis adequaat toepassen in daarvoor in aanmerking komende zaken.

TOETSTERMEN

Voor de *major en minor strafrecht* zijn de onderstaande toetstermen opgesteld.

In de kolom *Overlap* wordt verwezen naar de vakken die soortgelijke toetstermen ook opgenomen hebben. Daarbij worden de volgende verkortingen gehanteerd:

- Het keuzevak *getuigen en verweren* wordt aangeduid met *getuigen*.
- Het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* wordt aangeduid met *gedragsrecht*.
- Het keuzevak *forensische bewijswaardering, hoger beroep en cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* wordt aangeduid met *hoger beroep*.

Als in de kolom *Overlap* het vak *schriftelijke vaardigheden* staat vermeld, betekent dit dat de desbetreffende toetsterm zich uitstekend leent voor een opdracht waarin zowel juridische als taaltechnische aspecten worden beoordeeld.

Na afloop van deel 1 van de major (is gelijk aan de minor) strafrecht moeten de volgende toetstermen behaald zijn:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
1. ROL EN TAAKOPVATTING					
1.	De stagiaire kan de ratio benoemen van het gegeven dat hij als raadsman de belangen van zijn cliënt moet dienen en tegelijkertijd een autonome positie in dient in te nemen in relatie tot zijn cliënt en kan dit gegeven in concrete situaties toepassen.	T	E	<i>Gedragsrecht</i>	X
2.	De stagiaire kan de rollen en de taken van de officier van justitie en de strafrechter benoemen en (mede) aan de hand daarvan zijn positie als raadsman van de verdachte ten opzichte van de officier van justitie en de strafrechter alsmede ten opzichte van andere advocaten nader invulling geven.	B		<i>Gedragsrecht</i>	X
3.	De stagiaire kan de rechten en bevoegdheden van het slachtoffer en nabestaanden in het strafproces benoemen.	K		<i>Gedragsrecht</i>	X
4.	De stagiaire kan vaststellen of het hem in een bepaald geval vrijstaat contact te hebben met (potentiële) getuigen in een strafzaak.	T	E	<i>Gedragsrecht</i>	X
5.	De stagiaire kan de grenzen van de vrijheid van zijn handelen formuleren in geval van een gedetineerde cliënt aan wie beperkingen zijn opgelegd en daarnaar handelen.	T	E	<i>Gedragsrecht</i>	X
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoever zijn geheimhoudingsplicht en het daarmee samenhangende verschoningsrecht reikt en kan daarnaar handelen.	T	E	<i>Gedragsrecht</i>	X
7.	De stagiaire kan vaststellen of hij bij een overnameverzoek de potentiële cliënt mag bezoeken en onder welke voorwaarden en daarnaar handelen.	T	E	<i>Gedragsrecht</i>	X
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of het hem vrijstaat een potentiële cliënt bij te staan, bijvoorbeeld in het geval van (mogelijk) tegenstrijdige belangen.	T	E	<i>Gedragsrecht</i>	X

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
9.	De stagiaire kan vaststellen wanneer de relatie tussen cliënt en advocaat ontstaat.	T	EC		
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke handelingen hij moet verrichten in de piketfase.	T	EC		
11.	De stagiaire kan beschrijven wat het belang is van een afdoening van een strafzaak buiten geding, welke mogelijkheden daartoe openstaan en kan de cliënt daarover adviseren.	T	EC		
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren welke rol hij kan spelen bij de afdoening buiten geding.	T	E		
13.	De stagiaire kent de betekenis van en wegen naar het 'herstelrecht' (thans art. 51H Sv) en kan uitleggen wat onder omstandigheden een geslaagde herstelbemiddeling kan betekenen.	B			
14.	De stagiaire kan uitleggen wat het gevolg is van het gegeven dat hij volledige verantwoordelijkheid draagt voor de behandeling van de zaak.	B			
15.	De stagiaire kan de risico's en de mogelijkheden van een bepaalde proceshouding in het vooronderzoek en tijdens het onderzoek ter terechtzitting in een concrete zaak analyseren.	T	EC		
2. BESLISSINGSSHEMA EN HOOFDLIJNEN BEWIJSRECHT					
16.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen aan welke eisen de dagvaarding en de betekening daarvan moeten voldoen.	T	E		
17.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of sprake is van een vervolgingsbeletsel.	T	EC	<i>Gedragrecht</i>	
18.	De stagiaire kan vaststellen op welk moment een verweer omtrent de vragen van art. 348 Sv kan of moet worden gevoerd.	T	E	<i>Gedragrecht</i>	
19.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of tot een bewezenverklaring kan worden gekomen.	T	EC	<i>Major strafrecht (onderwerp 5)</i>	
20.	De stagiaire kan de wettige bewijsmiddelen benoemen.	K		<i>Major strafrecht (onderwerp 5)</i>	
21.	De stagiaire is in staat om in een concrete strafzaak een strafvoorstel te benoemen en te onderbouwen.	T	EC		
22.	De stagiaire kan uitleggen in welk opzicht het onderzoek ter terechtzitting van belang is voor de beantwoording van de vragen van art. 348 en 350 Sv.	B		<i>Minor strafrecht (onderwerp 3)</i>	
23.	De stagiaire kan de grote betekenis van het dossier voor de eindbeslissing in strafzaken verklaren.	B			
24.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of sprake is van een feit van algemene bekendheid en weet welk gevolg deze vaststelling heeft.	T	C		
25.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of sprake is van een van de wettelijke bewijsminima.	T	EC		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
26.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of de vervolgende instantie het vertrouwensbeginsel heeft geschonden.	T	EC		
3. MATERIEEL STRAFRECHT					
27.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de verschillende vormen van opzet toepassen.	T	EC		
28.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de voorwaarden voor voorwaardelijk opzet toepassen.	T	EC		
29.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de verschillende vormen van culpa toepassen.	T	EC		
30.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of sprake is van voorwaardelijk opzet of bewuste schuld.	T	EC		
31.	De stagiaire kan aan de hand van een delictsomschrijving vaststellen welke gradatie van verwijtbaarheid (minimaal) vereist is.	T	E		X
32.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of aan de eisen van noodweer(exces) is voldaan en weet aan welke eisen een hieromtrent gevoerd verweer moet voldoen.	T	EC	<i>Minor strafrecht (onderwerp 3) en major strafrecht (onderwerp 7)</i>	
33.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of sprake is van een poging of strafbare voorbereiding.	T	EC		
34.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of sprake is van medeplegen of medeplichtigheid.	T	EC		
35.	De stagiaire kan beredeneren hoe de strafbaarstelling in de Opiumwet, Wet Wapens en Munitie en Wegenverkeerswet vorm heeft gekregen.	T	C		
4. FORMEEL STRAFRECHT					
36.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de positie van de advocaat en de verdachte in het strafproces is.	T	EC		
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de positie van de deelnemers aan het strafproces is.	T	EC		
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welk beoordelingskader geldt voor een verzoek dat hij aan het openbaar ministerie of de rechter (rechter-commissaris of zittingsrechter) richt.	T	EC		X
39.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of sprake is van een rechtmatige staande houding, aanhouding en inverzekeringstelling en kan beoordelen welke rechtsgevolgen aan een onrechtmatige uitoefening van deze dwangmiddelen (kunnen) zijn verbonden.	T	E		X
40.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of voorlopige hechtenis kan worden toegepast en kan vaststellen of hiertegen rechtsmiddelen bestaan.	T	E		X

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
41.	De stagiaire kan vaststellen of, en zo ja welk, rechtsmiddel openstaat tegen een bepaalde beslissing.	T	E	Hoger beroep en gedragsrecht	
42.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen aan welke eisen het instellen van een rechtsmiddel moet voldoen.	T	E	Hoger beroep en gedragsrecht	
43.	De stagiaire kan in een concrete zaak verzoeken, verweren en onderbouwde standpunten formuleren die voldoen aan de daaraan in de rechtspraak gestelde eisen.	T	E		
44.	De stagiaire kan verklaren waarom van de raadsman een actieve opstelling wordt verwacht met betrekking tot de momenten waarop verzoeken, verweren en onderbouwde standpunten kunnen of moeten worden gevoerd.	B			
45.	De stagiaire kan de risico's en de mogelijkheden van het ondervragen van getuigen analyseren.	T	EC	Minor strafrecht (onderwerp 3)	X
46.	De stagiaire kan de wettelijke regeling en de relevante rechtspraak over het oproepen van getuigen voorafgaande aan en ter terechtzitting beschrijven.	K			
47.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of de rechter (de afwijzing van) een door de verdediging opgegeven getuige aan het 'noodzaaks criterium' dan wel het criterium van het 'verdedigingsbelang' dient te toetsen.	T	C		
48.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of er omstandigheden zijn die aanleiding kunnen geven een ruimere invulling te geven aan een toepasselijk 'noodzaaks criterium' (vgl. HR LJN AZ 1702).	T	C		
49.	De stagiaire kent de rechten en plichten die gelden voor de benadeelde partij.	K			
50.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen op welke wijze hij onderzoekswensen moet inbrengen in de appelfase.	T	C		

Na afloop van deel 2 van de major strafrecht moeten de volgende toetstermen behaald zijn:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
5. VERDIEPING BEWIJSRECHT					
51.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen wanneer sprake is van de eigen waarneming van de rechter als wettig bewijsmiddel.	T	E	Minor strafrecht (onderwerp 3)	
52.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen wanneer het zwijgen van de verdachte tegen hem kan worden gebruikt in de bewijsvoering.	T	C	Minor strafrecht (onderwerp 3)	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
53.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen wanneer een kennelijk leugenachtige verklaring van de verdachte in de bewijsvoering kan worden gebruikt.	T	C	Minor strafrecht (onderwerp 3)	
54.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of, gelet op het in art. 6 EVRM neergelegde ondervragingsrecht, een verklaring van een getuige voor het bewijs kan worden gebruikt.	T	C	Minor strafrecht (onderwerp 3), getuigen	
55.	De stagiaire kan de specifieke bewijsregels voor anonieme en afgeschermdde getuigen benoemen.	K		Minor strafrecht (onderwerp 3)	
56.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen welke eisen in het strafproces worden gesteld aan de deskundige en het deskundigenverslag.	T	EC	Minor strafrecht (onderwerp 3)	
57.	De stagiaire kan de risico's, de mogelijkheden en de opportuniteit analyseren van tegenonderzoek of eigen onderzoek door een deskundige.	T	E	Minor strafrecht (onderwerp 3)	X
58.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen welke verschillen bestaan tussen de schriftelijke bescheiden die als bewijsmiddel kunnen worden gebruikt.	T	EC	Minor strafrecht (onderwerp 3)	
59.	De stagiaire kan aan de hand van enkele concrete zaken beoordelen of aan de bewijsminima is voldaan.	T	EC	Minor strafrecht (onderwerp 3)	X
60.	De stagiaire kan aan de hand van een concrete zaak beoordelen of een verklaring van een getuige of deskundige wordt gedenatureerd.	T	E	Minor strafrecht (onderwerp 3)	
61.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beoordelen of, en zo ja op welke wijze, een alternatief scenario kan worden gepresenteerd als bewijsverweer.	T	E		
6. VERDIEPING FORMEEL STRAFRECHT					
62.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren welke bijzondere opsporingsbevoegdheid kan worden ingezet.	T	EC		
63.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beargumenteren welke strafprocessuele gevolgen op grond van art. 359a Sv kunnen worden verbonden aan de onrechtmatige toepassing van (bijzondere) opsporingsbevoegdheden.	T	EC	Getuigen	X
64.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen welke eisen gelden voor de doorzoeking van gebouwen, voertuigen, woningen en kantoren van verschoningsgerechtigden.	T	EC		
65.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen de uiteenlopende eisen die worden gesteld aan een doorzoeking ter inbeslagneming op grond van het Wetboek van Strafvordering enerzijds en bijzondere wetten zoals de Opiumwet, de Wet Wapens en Munitie en Wet Economische Delicten anderzijds.	T	EC		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
66.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen of sprake is van rechtmatige toepassing van dwangmiddelen die zijn opgenomen in de Opiumwet, de Wet Wapens en Munitie en de Wegenverkeerswet	T	EC		
67.	De stagiaire kan verzoeken, verweren en onderbouwde standpunten formuleren die aan de daarvoor geldende criteria voldoen.	T	EC	<i>Minor strafrecht (onderwerp 1)</i>	X
68.	De stagiaire kan aan de hand van een concrete zaak beoordelen of een verzoek tot wraking is aangewezen.	T	E		
69.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de regels toepassen die gelden voor de kennisneming van en voeging van stukken bij de processtukken	T	EC		
70.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de mogelijkheden toepassen die art. 180 e.v. Sv hem biedt.	T	EC		
71.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de mogelijkheden die art. 36 Sv hem biedt inzetten/toepassen.	T	EC		
72.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren in welk uitzonderlijk geval hij het wrakingsinstrument zou kunnen inzetten.	T	EC		
73.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren wat de waarde is van het laatste woord van de verdachte en de mogelijke gevolgen hiervan.	T	C		
74.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak vaststellen in welke gevallen hij onderzoekswensen neerlegt bij de r-c of de zittingsrechter.	T	C		
7. VERDIEPING MATERIEEL STRAFRECHT					
75.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beargumenteren aan welke eisen een beroep op overmacht moet voldoen.	T	EC	<i>Minor strafrecht (onderwerp 4) en getuigen</i>	
76.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beargumenteren aan welke eisen een beroep op de ongeschreven schulduitsluitingsgrond afwezigheid van alle schuld moet voldoen.	T	C		
77.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beargumenteren aan welke eisen een beroep op de schulduitsluitingsgrond ontoerekeningsvatbaarheid moet voldoen.	T	EC		
78.	De stagiaire kan aan de hand van concrete zaken de materiële inhoud van diverse vormen van daderschap en deelneming vaststellen (plegen, doen plegen, medeplegen, uitlokking, medeplichtigheid).	T	EC		X
79.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren aan welke voorwaarden moet zijn voldaan wil een rechtspersoon als dader kunnen worden aangemerkt.	T	C		
80.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren aan welke voorwaarden moet zijn voldaan wil een opdrachtgever of feitelijk leidinggever als dader kunnen worden aangemerkt.	T	C		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
81.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren op welke wijze opzet en culpa kunnen worden toegerekend aan een rechtspersoon.	T	EC		
82.	De stagiaire kan uitleggen hoe in de Wet economische delicten het onderscheid tussen misdrijven en overtredingen wordt gemaakt.	B			
83.	De stagiaire kan in complexe zaken inschatten en beargumenteren of een verweer dat zich richt op vrijwillige terugtred kans van slagen heeft	T	C		
84.	De stagiaire kan in complexe zaken beargumenteren of gedragingen die nog geen voltooid delict opleveren wél strafbare voorbereidings- of pogingshandelingen opleveren.	T	C		
85.	De stagiaire kan de belangrijkste bijzondere delicten die op de voorbereiding van strafbare feiten betrekking hebben, zoals (met name) artikel 10a Opiumwet, artikel 11a Opiumwet (thans nog wetsvoorstel), artikel 140 Sr. en 'aanslagdelicten' als art. 92 Sr., beschrijven.	K			
8. STRATEGIE EN TERECHTZITTING					
86.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak de risico's en mogelijkheden van een bepaalde wijze van verdediging analyseren en kan beredeneren welke risico's en mogelijkheden samenhangen met een proceshouding van de verdachte.	T	EC	<i>Major strafrecht (onderwerp 5)</i>	
87.	De stagiaire kan de risico's en de mogelijkheden van het aanwenden van een rechtsmiddel analyseren.	T	E		
88.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoever zijn geheimhoudingsplicht en daarmee eventueel het verschoningsrecht reikt en daar naar handelen.	T	EC		X
89.	De stagiaire kan beredeneren welke grenzen worden gesteld aan zijn contacten met getuigen.	T	EC	<i>Minor strafrecht (onderwerp 1) en gedragsrecht</i>	
90.	De stagiaire kan inschatten wanneer voor bepaalde (deskundigheids)gebieden en deskundige al dan niet rechtstreeks kan worden ingeschakeld en de stagiaire kent de mogelijkheden om de kosten voor inschakeling van een deskundige vergoed te krijgen door de Staat.	T	E	<i>Schriftelijke vaardigheden, minor strafrecht (onderwerp 1) en gedragsrecht</i>	
91.	De stagiaire kan beredeneren op welke moment(en) verzoeken, verweren en onderbouwde standpunten kunnen of moeten worden gevoerd.	T	C	<i>Minor strafrecht (onderwerp 1)</i>	
92.	De stagiaire kan een standpunt formuleren over de toelaatbaarheid van een vordering tot wijziging van de tenlastelegging.	T	E		X

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
93.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak beredeneren in welke gevallen een (vordering) wijziging tenlastelegging kan worden toegewezen.	T	EC		
94.	De stagiaire kan beoordelen hoe een ondervraging van de verdachte, een getuige of deskundige moet worden voorbereid en uitgevoerd.	T	E		X
95.	De stagiaire kan uitleggen waarom een bepaald verweer schriftelijk wordt over/vastgelegd.	B		<i>Hoger beroep</i>	
96.	De stagiaire kan in een concrete zaak de mogelijkheden en risico's van het aanwenden van rechtsmiddelen analyseren.	T	E		
97.	De stagiaire kan de juridische gevolgen analyseren van een door de verdachte af te leggen verklaring.	T	E		
98.	De stagiaire kan de risico's en de mogelijkheden van een bepaalde proceshouding in het vooronderzoek en tijdens het onderzoek ter terechtzitting in een concrete zaak analyseren.	T	EC		
99.	De stagiaire kan uitleggen wanneer hij bevoegd is om ter zitting op te treden in het geval zijn cliënt niet is verschenen.	B			

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van de *major strafrecht* en de *minor strafrecht*.

LEERVORMEN

De toetstermen van de *major* en *minor strafrecht* kunnen worden bereikt door middel van bijvoorbeeld klassikale instructie, zelfstudie, het uitwerken van casus, praktijkopdrachten en het opstellen van processtukken. Om de voorbereiding te stimuleren zou per dagdeel een (digitale) toets of voorbereidende opdracht kunnen worden gemaakt. Een voorbeeld van een praktijkopdracht is het formuleren van een goed onderbouwde aansprakelijkstelling of het opstellen van een beslagrekest of andere processtukken.

LEERMIDDELEN

Er worden geen leermiddelen voorgeschreven voor de *major* en *minor strafrecht*. Ten aanzien van bruikbare achtergrondliteratuur kan gebruik gemaakt worden van een handboek Procesrecht en eventueel monografieën of handboeken materieel recht (eventueel uit een lijst te kiezen door de stagiaire) aangevuld met artikelen, jurisprudentie, wetboeken en online te raadplegen regelgeving (procesreglementen).

TOETSVORMEN

Zowel de *major strafrecht* als de *minor strafrecht* worden afgerond met een theorietoets en/of casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Er zijn op dit moment geen verdere randvoorwaarden of organisatorische aandachtspunten bekend waarmee rekening moet worden gehouden bij de verdere ontwikkeling van dit vak. Wel is het van belang om afstemming te hebben over de toetstermen waarbij overlap is met een ander (onderdeel van een) vak.

STUDIEBELASTING

De *major strafrecht* heeft een studiebelasting van 20 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 10 dagdelen.

De *minor strafrecht* heeft een studiebelasting van 10 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 5 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

Bij de *major strafrecht* bestaat deel 1 uit de *minor strafrecht*. Deel 1 en deel 2 van de *major strafrecht* hebben ieder een studiebelasting van circa 10 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK STRAFRECHT: GETUIGEN EN VERWEREN

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het keuzevak *getuigen en verweren* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016.

DOELGROEP

Het keuzevak *getuigen en verweren* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de leerlijn strafrecht hebben gekozen.

OPBOUW

Het keuzevak *getuigen en verweren* bouwt voort op de kennis die is opgedaan in leerjaar 1 van de leerlijn Strafrecht.

In dit vak komen de volgende onderwerpen aan bod:

- Getuigen
- Onrechtmatigheden
- Verweren en onderbouwde standpunten

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Alle stagiaires die de leerlijn strafrecht volgen, mogen aan het keuzevak *getuigen en verweren* deelnemen. Zij dienen de *major strafrecht* gevolgd te hebben, omdat dit vak voortborduurt op de kennis en ervaring die in de *major strafrecht* is opgedaan. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Er zijn geen eindtermen voor het keuzevak *getuigen en verweren* opgesteld.

TOETSTERMEN

Deze toetstermen moeten na afloop van het keuzevak *getuigen en verweren* beheerst worden door de stagiaires.

Als in de kolom *Overlap* het vak *schriftelijke vaardigheden* staat vermeld, betekent dit dat de desbetreffende toetsterm zich uitstekend leent voor een opdracht waarin zowel juridische als taaltechnische aspecten worden beoordeeld.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
1. GETUIGEN					
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak de wettelijke regeling en de relevante rechtspraak over het oproepen van getuigen voorafgaande aan de terechtzitting en het doen van verzoeken ter terechtzitting toepassen, in het bijzonder aan de hand van het overzichtsarrest ECLI:NL:HR:2014:1496.	T	C		
2.	De stagiaire kan in complexe zaken vaststellen of de rechter (de afwijzing van) een door de verdediging opgegeven getuige aan het 'noodzaaks criterium' dan wel het criterium van het 'verdedigingsbelang' dient te toetsen.	T	C		
3.	De stagiaire kan in complexe zaken vaststellen of er omstandigheden zijn die aanleiding kunnen geven een ruimere invulling te geven aan een toepasselijk 'noodzaaks criterium' (vgl. HR LJN AZ 1702).	T	C		
4.	De stagiaire kan de Straatsburgse rechtspraak over het recht om getuigen te horen in hoofdlijnen beschrijven.	K			
5.	De stagiaire kan aan de hand van de Straatsburgse rechtspraak over het recht om getuigen te horen, verweren voeren en verzoeken doen in complexe zaken.	T	C		X
6.	De stagiaire kan de bewijsrechtelijke consequenties van beperkingen in de uitoefening van het ondervragingsrecht beschrijven.	K			
7.	De stagiaire kan de bewijsrechtelijke consequenties van beperkingen in de uitoefening van het ondervragingsrecht verwerken in een (bewijs)verweer in complexe zaken.	T	C		X
8.	De stagiaire kan in zaken van enige complexiteit uitleggen hoe de tuchtrechtelijke en ethische aspecten van het horen van minderjarigen en slachtoffers invloed (moeten) hebben op de strategie en tactiek van de verdediging.	B			
2. ONRECHTMATIGHEDEN					
9.	De stagiaire kan beschrijven hoe onrechtmatigheden en vormverzuimen volgens het beslissingsschema van art. 359a Sv worden gesanctioneerd en wat de belangrijkste rechtspraak van de Hoge Raad ter zake is.	K		Major bestuursrecht	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap	Praktijk
10.	De stagiaire kan in zaken van enige complexiteit vaststellen of voorgestelde verweren voldoen aan de eisen die in art. 359a Sv en in de belangrijkste rechtspraak van de Hoge Raad ter zake worden gesteld.	T	EC	<i>Schriftelijke vaardigheden</i>	X
11.	De stagiaire kan beschrijven welke gevolgen schendingen van verschillende EVRM verdragsrechten volgens de Straatsburgse rechtspraak hebben voor de algemene 'fairness' van de procedure.	K			
3. VERWEREN EN ONDERBOUWDE STANDPUNTEN					
12.	De stagiaire kan in een concrete casus beargumenteren welke eisen aan de verdediging worden gesteld bij het formuleren van verweren en uitdrukkelijk onderbouwde standpunten.	T	EC		
13.	De stagiaire kan een deugdelijk straftoemingsverweer formuleren.	T	EC		

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het keuzevak *getuigen en verweren*, met dien verstande dat het geven van een beschrijving telkens voorafgaat aan het toepassen van de kennis bij het voeren van verweren. Overigens is het wel verstandig om het onderwerp 'onrechtmatigheden' te behandelen voorafgaand aan het onderwerp 'verweren en onderbouwde standpunten'.

LEERVORMEN

De toetstermen van het keuzevak *getuigen en verweren* kunnen bereikt worden door middel van zelfstudie, het uitwerken van casus als huiswerk en klassikale instructie met daarin bespreking van het huiswerk.

LEERMIDDELEN

Bij het keuzevak *getuigen en verweren* zijn op dit moment nog geen geschikte leermiddelen beschikbaar. Het is wenselijk om te kunnen beschikken over een reader met daarin:

- De bekende formeel- en materieelrechtelijke handboeken:
  - o J. de Hullu, *Materieel Strafrecht*.
  - o G. Corstens en M.J. Borgers: *Het Nederlands Strafprocesrecht*.
- De (verwijzingen naar vindplaatsen van) relevante jurisprudentie.
- Eventueel aanvullende artikelen of literatuur.
- Casusmateriaal/huiswerkopdrachten.

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur. Vanwege de doorlopende wetsontwikkeling zal dit studiemateriaal jaarlijks moeten worden geactualiseerd.

TOETSVORMEN

Het keuzevak *getuigen en verweren* wordt afgerond met een casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Bij de verdere ontwikkeling van het keuzevak *getuigen en verweren* is het belangrijk dat de casusmaterialen die als huiswerkopdrachten worden aangeboden dicht bij de praktijk van de advocaat staan.

Daarnaast is het zinvol een verbinding te maken met de vakken *vaardigheden* en *schriftelijke vaardigheden* om na te gaan in hoeverre het mogelijk is in deze vakken te oefenen met het daadwerkelijk voeren/formuleren van verweren en het daadwerkelijk horen van getuigen.

STUDIEBELASTING

Het vak *getuigen en verweren* heeft naar schatting een studiebelasting 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen, het maken van huiswerkopdrachten/casus en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEKAK STRAFRECHT: FORENSISCHE BEWIJSWAARDERING, HOGER BEROEP & CASSATIE EN BIJSTAND RONDON HET (POLITIE)VERHOOR

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016.

DOELGROEP

Het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major Strafrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* moet worden beschouwd als een 'capita selecta' vak, met de onderdelen:

1. Forensische bewijswaardering
2. Hoger beroep
3. Cassatie
4. Bijstand rondom het (politie)verhoor

Gezien het karakter van dit vak is het niet de bedoeling dat er gestreefd wordt naar integratie tussen de verschillende onderdelen.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* willen deelnemen, moeten de *major strafrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. FORENSISCHE BEWIJSWAARDERING				
1.	De stagiaire kan doel en functie van het landelijk openbaar register van gerechtelijk deskundigen (art. 51k Sv) noemen.	K		
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak aangeven of een deskundige door de (hulp)officier van justitie dan wel door de RC kan worden benoemd.	T	E	
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak aangeven of er sprake is van een technisch onderzoek in de opsporingsfase of van een deskundigenonderzoek en welke consequenties dat heeft voor de verdediging.	T	EC	
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of de benoeming van een deskundige voldoet aan de wettelijke voorschriften terzake.	T	C	
5.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de voor- en nadelen zijn van het zelf inschakelen van een deskundige.	T	C	
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak aangeven op welke wijze de verdediging conform de wettelijke eisen een deskundige kan laten benoemen.	T	C	
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een verzoek van de verdediging tot het verrichten van tegenonderzoek of het aanstellen van een controlerende deskundige voldoet aan de daaraan gestelde wettelijke eisen.	T	C	
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een verzoek van de verdediging tot het verrichten van tegenonderzoek naar aanleiding van een DNA-onderzoek voldoet aan de daaraan gestelde wettelijke eisen.	T	C	
9.	De stagiaire kan beschrijven welke mogelijkheden voor de verdediging bestaan om vóóraf dan wel achteraf tegemoetkoming in of vergoeding van de kosten te vragen die de verdediging heeft gemaakt in verband met door de verdediging aangezochte deskundigen.	K		
10.	De stagiaire kan beschrijven wat het begrip 'diagnostische waarde' inhoudt.	K		
11.	De stagiaire kan van een concreet bewijsmiddel aangeven welke gegevens en/of inschattingen er nodig zijn om de bewijskracht van dat bewijsmiddel vast te stellen.	T	C	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
12.	De stagiaire kan aangeven wat de gecombineerde bewijskracht is van twee bewijsmiddelen waarvan de diagnostische waarde (oftewel Likelihood Ratio) gegeven is.	T	C	
13.	De stagiaire kan in een concrete redenering vaststellen waar deze ongeldig is vanwege de zogenoemde "prosecutor's fallacy".	T	C	
14.	De stagiaire kan beschrijven wat een 'piekenprofiel' in een DNA-vergelijkingsonderzoek is.	K		
15.	De stagiaire kan beschrijven wat het begrip 'random match probability' inhoudt.	K		
16.	De stagiaire kan verklaren welke invloed de verschillen tussen mitochondriaal, y-chromosomaal en normaal DNA kunnen hebben voor de random match probability van een DNA-vergelijkingsonderzoek.	B		
17.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden illustreren welke problemen een DNA-mengprofiel schept voor een DNA-vergelijkingsonderzoek.	B		
18.	De stagiaire kan beschrijven welke fouten DNA-vermeerderingstechnieken kunnen veroorzaken in een DNA-vergelijkingsonderzoek.	K		
19.	De stagiaire kan beschrijven wat DNA-verwantschapsonderzoek is.	K		
20.	De stagiaire kan voorbeelden noemen van de wijze waarop de inrichting van een meervoudige fotoconfrontatie van invloed kan zijn op de betrouwbaarheid van het resultaat.	B		
2. HOGER BEROEP				
21.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het rechtsmiddel hoger beroep tijdig en op de juiste wijze is ingesteld.	T	C	
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of hoger beroep tegen een vonnis van de rechtbank open staat.	T	EC	
23.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen verlof nodig is van de voorzitter voor de behandeling van het hoger beroep.	K		
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt informeren over de voor- en nadelen van het instellen van een (beperkt) hoger beroep.	T	C	
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de mogelijkheden voor het (gedeeltelijk) intrekken van een eerder ingesteld hoger beroep.	T	C	
26.	De stagiaire kan uitleggen hoe geformuleerde grieven/bezwaren een onderzoek in hoger beroep beïnvloeden en waarom deze van invloed zijn op de ontvankelijkheid van het hoger beroep.	B		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
27.	De stagiaire kan beschrijven in welke opzichten het onderzoek ter terechtzitting in hoger beroep overeenkomt met of afwijkt van het onderzoek ter terechtzitting in eerste aanleg.	K		
28.	De stagiaire kan de mogelijkheden van nader onderzoek door de rechter-commissaris of rechter-raadsheercommissaris vóór en naar aanleiding van het onderzoek op de terechtzitting in hoger beroep beschrijven.	K		
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren wat de mogelijkheden zijn om reeds door een rechter gehoorde of nieuwe getuigen of nieuwe deskundigen ter zitting te laten horen en beargumenteren aan de hand van welke maatstaf een verzoek wordt beoordeeld.	T	C	
30.	De stagiaire kan beschrijven langs welke wegen nieuwe bescheiden en stukken aan het hof kunnen worden overgelegd.	K		
31.	De stagiaire kan in verband met het voortbouwend appel uitleggen hoe de procedure in eerste aanleg van invloed kan zijn op de behandeling ter terechtzitting in hoger beroep en op het arrest van het hof.	B		
32.	De stagiaire kan uitleggen waarom het hoger beroep de laatste kans is om feitelijke omstandigheden aan te dragen.	B		
33.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen en in welke omvang de vordering van de benadeelde partij in hoger beroep onderdeel van de behandeling en de beraadslaging is.	K		
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat de invloed is van (beperkt) ingesteld hoger beroep op de door het hof op te leggen straf(fen).	T	C	
35.	De stagiaire kan uitleggen waarom ter terechtzitting in hoger beroep niet kan worden volstaan met een enkele verwijzing naar standpunten en verzoeken gedaan in eerste aanleg en/of vervat in de appelschriftuur, maar dat deze standpunten en verzoeken ter zitting in hoger beroep uitdrukkelijk moeten worden herhaald.	B		
36.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of over een door hem gesignaleerd gebrek in eerste aanleg nog in hoger beroep geklaagd kan of moet worden.	T	C	
37.	De stagiaire kan benoemen in welke gevallen het hof een zaak kan en/of moet terugwijzen naar de rechtbank.	K		
3. CASSATIE				
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het rechtsmiddel cassatie tijdig en op de juiste wijze is aangewend.	T	C	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of voor de verdachte, het openbaar ministerie of de benadeelde partij cassatie tegen een beslissing van de rechtbank of het gerechtshof openstaat.	T	EC	
40.	De stagiaire kan beschrijven wat de rol van het parket bij de Hoge Raad is.	K		
41.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de opportuniteit van het (beperkt) instellen van het cassatieberoep.	T	C	
42.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de mogelijkheden en de opportuniteit van het (gedeeltelijk) intrekken van een eerder ingesteld cassatieberoep.	T	C	
43.	De stagiaire kan de ontvankelijkheidsvereisten voor cassatie opsommen.	K		
44.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen op basis van welke rechtsgronden de Hoge Raad een rechterlijk oordeel kan vernietigen.	T	C	
45.	De stagiaire kan beschrijven op welke punten de cassatieprocedure afwijkt van de procedure bij de feitenrechter.	K		
46.	De stagiaire kan beschrijven aan welke eisen een cassatiemiddel moet voldoen, mede in het licht van artikel 80a RO.	K		
47.	De stagiaire kan de termijnen en formaliteiten voor het indienen van een cassatieschriftuur, alsmede de uitwendige ontvankelijkheidseisen voor een cassatieschriftuur opsommen.	K		
48.	De stagiaire kan beschrijven hoe een cassatieberoep van het openbaar ministerie kan worden tegengesproken.	K		
49.	De stagiaire kan beschrijven hoe een cassatieberoep van de benadeelde partij kan worden tegengesproken.	K		
50.	De stagiaire kan beschrijven hoe gereageerd kan worden op de conclusie of het standpunt van de procureur-generaal.	K		
51.	De stagiaire kan de voorwaarden en omstandigheden noemen waaronder de Hoge Raad kennis neemt van nieuwe feiten en stukken.	K		
52.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen en op welke wijze incidenteel cassatieberoep kan worden ingesteld.	K		
53.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het aan te vallen oordeel een rechts-, feitelijk of gemengd oordeel is en het te formuleren cassatiemiddel daarop inrichten.	T	C	
54.	De stagiaire kan beschrijven welke rol het rolreglement van de Strafkamer van de Hoge Raad heeft.	K		
55.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijzen kan worden bewerkstelligd dat een cassatieberoep bij pleidooi kan worden toegelicht.	K		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
56.	De stagiaire kan uitleggen waarom eerst bij de rolrechter om toezending van ontbrekende stukken moet worden verzocht, alvorens dienaangaande een cassatiemiddel kan worden geformuleerd.	B		
4. BIJSTAND RONDOM HET (POLITIE)VERHOOR				
57.	De stagiaire kan beschrijven in welke gevallen op grond van de Nederlandse wet, Nederlandse jurisprudentie en/of aanwijzing van het openbaar ministerie een (minderjarige) verdachte recht heeft op het consulteren van een raadsman voorafgaand aan zijn verhoor door de politie en/of recht heeft op bijstand van een advocaat tijdens dit verhoor.	K		<i>Minor strafrecht</i>
58.	De stagiaire kan beschrijven wanneer op grond van het (komend) recht een (minderjarige) verdachte recht heeft op het consulteren van een raadsman voorafgaand aan zijn verhoor door de politie en/of recht heeft op bijstand van een advocaat tijdens dit verhoor.	K		<i>Minor strafrecht en sanctierecht en jeugdstrafrecht</i>
59.	De stagiaire kan beschrijven welke aanspraak op rechtsbijstand voor een verdachte bestaat tijdens zijn verhoor door de (hulp)officier van justitie voorafgaand aan zijn inverzekeringstelling.	K		<i>Minor strafrecht</i>
60.	De stagiaire kan aan de hand van voorbeelden illustreren welke rol de raadsman tijdens het politieverhoor behoort te spelen.	B		<i>Minor strafrecht</i>
61.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wat de mogelijke rechtsgevolgen zijn van een schending van het recht van de verdachte op rechtsbijstand voorafgaand aan en/of tijdens verhoren.	T	C	<i>Minor strafrecht en major strafrecht</i>

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor*.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie in combinatie met zelfstudie (eventueel via e-learning) en huiswerkopdrachten ter voorbereiding op de contactmomenten. De stagiaires moeten gedwongen worden om bijvoorbeeld aan de hand van casus zelf met de theorie en de vraagstukken aan de slag te gaan. Een casus kan bestaan uit een hypothetische situatieschets waarin een cliënt zich tot de stagiaire wendt met allerlei vragen. Tijdens de contactmomenten worden de casus besproken en kunnen vragen gesteld worden.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires:

- J. Boksem en A. Röttgering, *Cassatietechniek*, Den Haag: SDU (meest recente druk)
- A.J.A. van Doorst, *Cassatie in strafzaken*, Deventer: Kluwer (meest recente druk)
- Reader
- Handleidingen
- Casus
- Jurisprudentie
- Internetsites

TOETSVORMEN

Het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorie- of casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Gezien het 'capita selecta' karakter van het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* kan er binnen dit vak voor gekozen worden meerdere docenten in te zetten. Bij de verdere ontwikkeling van dit vak is het - voor zover nu bekend - niet nodig met andere aanvullende randvoorwaarden of organisatorische punten rekening te houden.

STUDIEBELASTING

Het vak *forensische bewijswaardering, hoger beroep & cassatie en bijstand rondom het (politie)verhoor* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen:
  - o Forensische bewijswaardering: 2 dagdelen
  - o Hoger beroep: 1 dagdeel
  - o Cassatie: 1 dagdeel
  - o Bijstand rondom het (politie)verhoor: 1 dagdeel

VAKBESCHRIJVING GROOT KEUZEVAK STRAFRECHT: SANCTIERECHT EN JEUGDSTRAFRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht. Het is een 'groot' keuzevak (een vak met vijf dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016 en geactualiseerd in december 2017.

DOELGROEP

Het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *major strafrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* moet worden beschouwd als een 'capita selecta' vak. Gezien het karakter van dit vak, is het niet de bedoeling dat er gestreefd wordt naar integratie tussen de verschillende onderdelen.

De volgende onderwerpen komen aan bod:

1. Oplegging van sancties
2. Tenuitvoerlegging van sancties
3. Jeugdstrafprocesrecht
4. Jeugdsancties

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* willen deelnemen, moeten de *major strafrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
1. OPLEGGING VAN SANCTIES			
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke maximale hoofdstraf kan worden opgelegd.	T	E
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een voorwaardelijke veroordeling mogelijk is en welke voorwaarden daaraan kunnen worden verbonden.	T	E
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een taakstrafverbod van toepassing is.	T	E
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt voorlichten over de eventueel te verwachten strafeis van de officier van justitie en de door de rechter op te leggen straf.	T	EC
5.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een strafmaatverweer, een verweer in de zin van artikel 358 lid 3 Sv danwel in de zin van artikel 359 lid 2, tweede volzin, Sv is.	T	EC
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een vormverzuim in de zin van artikel 359a Sv kan leiden tot strafvermindering.	T	EC
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of is voldaan aan de wettelijke motiverings- en responsieplichten inzake de strafbeslissing ex artikel 358 jo 359 Sv.	T	EC
8.	De stagiaire kan de internationale en Nederlandse stand van zaken beschrijven met betrekking tot de oplegging van een levenslange gevangenisstraf, in het licht van art. 3 EVRM.	B	
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de maatregel plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis kan worden toegepast en verlengd.	T	EC
10.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de voorwaardelijke en/of onvoorwaardelijke maatregel plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders kan worden toegepast.	T	EC
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of de vrijheidsbeperkende maatregel ex artikel 38v Sr kan worden toegepast.	T	EC
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of aan de wettelijke voorwaarden is voldaan voor het opleggen van de tbs-maatregel.	T	EC
13.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of er alternatieven zijn voor de tbs met dwangverpleging.	T	EC
14.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wie welke juridische mogelijkheden heeft om een verdachte gedragskundig te laten onderzoeken.	T	EC
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren om wel of niet mee te werken aan een onderzoek door gedragsdeskundigen.	T	EC
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van de wettelijke regelingen en jurisprudentie beoordelen of sprake is van gemaximeerde of ongemaximeerde tbs.	T	EC
17.	De stagiaire kan naar aanleiding van een concrete zaak vaststellen of een contra-expertise t.b.v. tbs mogelijk is en welke voorwaarden daarvoor gelden.	T	C
2. TENUITVOERLEGGING VAN SANCTIES			
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat voor de veroordeelde de wettelijke toepassingsmogelijkheden van de voorwaardelijke invrijheidstelling zijn.	T	E

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
19.	De stagiaire kan de internationale en Nederlandse stand van zaken beschrijven met betrekking tot de tenuitvoerlegging van een levenslange gevangenisstraf, in het licht van art. 3 EVRM.	B	
20.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of er mogelijkheden zijn voor een tussentijdse beoordeling van de LSD-maatregel.	T	EC
21.	De stagiaire kan aan de hand van een concrete zaak beargumenteren op welke wijze het contact tussen raadsman en gedetineerde in de penitentiaire inrichting (PI) is genormeerd.	T	EC
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of er sprake is van een beklagwaardige beslissing.	T	EC
23.	De stagiaire kan op basis van een concrete zaak vaststellen welke rechtsingangen er open staan voor gedetineerden.	T	C
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren welke mogelijkheden er zijn voor een gedetineerde om de inrichting tijdelijk te verlaten.	T	EC
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of aan de wettelijke voorwaarden is voldaan voor de verlenging van de tbs-maatregel.	T	EC
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak verweer voeren tegen verlenging van de tbs-maatregel aan de hand van de factoren gevaarscriterium, recht op behandeling, recht op resocialisatie en proportionaliteit.	T	EC
27.	De stagiaire kan in een concrete zaak de (voorwaardelijke) beëindiging van de tbs met dwangverpleging bepleiten.	T	EC
28.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of beëindiging van de longstaystatus op zijn plaats is.	T	EC
29.	De stagiaire kan naar aanleiding van een concrete zaak bepalen op welke wijze art. 509t lid 2 Sv dient te worden toegepast en welke rechtspraak daarvoor geldt.	T	C
3. JEUGDSTRAFPROCESRECHT			
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren op welke wijze de pedagogische doelstellingen van het jeugdstrafrecht dienen te worden ingezet, met gebruikmaking van wet en (internationale) regelgeving.	T	EC
31.	De stagiaire kan in een concrete strafzaak het Nederlandse jeugdstraf(proces)recht op onderdelen vergelijken met de internationale en Europese kinderrechten en vaststellen welke kinderrechten van toepassing zijn.	T	E
32.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren dat er t.a.v. een jongvolwassen verdachte die 18 tot 23 jaar oud was ten tijde van het plegen van het strafbare feit een jeugdsanctie moet worden toegepast en wat de implicaties daarvan zijn.	T	EC
33.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren dat de officier van justitie geen volwassenensanctie mag eisen t.a.v. een jeugdige verdachte die 16 of 17 jaar oud was ten tijde van het plegen van het strafbare feit.	T	EC
34.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen, hoe in de fase van de voorlopige hechtenis gebruik kan worden gemaakt van de mogelijkheden in het civielrechtelijke jeugdbeschermingsrecht.	T	E
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak, in de fase op het politiebureau, beargumenteren met welke bijzonderheden van het jeugdstrafrecht ten opzichte van het volwassenenstrafrecht rekening gehouden moet worden.	T	C

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context
36.	De stagiaire kan benoemen welke bijzonderheden er gelden bij de beoordeling van het voorarrest van een jeugdige verdachte, vergeleken met een volwassen verdachte.	K	
37.	De stagiaire kan benoemen welke rol de Raad voor de Kinderbescherming en de jeugdreclassering hebben in het jeugdstrafrisprocesrecht.	K	
38.	De stagiaire kan benoemen waarom jeugdstrafzaken achter gesloten deuren moeten worden behandeld en welke uitzonderingen daarop mogelijk zijn.	K	
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke rol de ouders van de jeugdige verdachte hebben in het jeugdstrafrisproces en hoe er moet worden omgegaan met hun afwezigheid.	T	E
40.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen op welke wijze de positie van de rechter, de officier van justitie, de advocaat en die van de jeugdige verdachte zelf verschillen van de positie van de rechter, officier van justitie, advocaat en verdachte in volwassenenstrafzaken.	T	C
4. JEUGDSANCTIES			
41.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen, hoe in het strafmaatverweer gebruik kan worden gemaakt van de mogelijkheden in het civielrechtelijke jeugdbeschermingsrecht.	T	EC
42.	De stagiaire kan benoemen onder welke voorwaarden een jeugdige voor een Halt-afdoening in aanmerking komt.	K	
43.	De stagiaire kan benoemen onder welke voorwaarden en via welk proces een jeugdige voor een OM-afdoening in aanmerking komt.	K	
44.	De stagiaire kan in een concrete zaak het verschil vaststellen tussen een strafbeschikking, transactie en de strafoplegging door de rechter.	T	EC
45.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke verschillende jeugdsancties, opgelegd zouden kunnen worden.	T	C
46.	De stagiaire kan voorbeelden noemen van de gedragsinterventies die in het kader van een voorwaardelijke veroordeling of de gedragsbeïnvloedende maatregel kunnen worden toegepast.	B	
47.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of aan de wettelijke voorwaarden is voldaan voor de oplegging of de verlenging van de PIJ-maatregel.	T	EC

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* is het, voor wat betreft het onderwerp *Sancties en penitentiair recht* van belang dat de behandeling van het sanctiestelsel en het straftoemingsrecht plaatsvindt vóór de behandeling van het penitentiair recht.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie, zelfstudie, het uitwerken en bespreken van casus en leren in de praktijk (bijvoorbeeld overleg met de patroon over de omgang met gedetineerden).

Met betrekking tot de tenuitvoerlegging van sancties en de rechtspositie van gedetineerden kan worden gedacht aan interactie tussen de verschillende actoren (OM, advocatuur, slachtofferhulp en reclassering) binnen de strafrechtsketen, gericht op kennisneming van elkaars rollen en praktijken.

LEERMIDDELEN

Voor het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires en voor de verdere ontwikkeling van het vak:

- F.W. Bleichrodt en P.C. Vegter, *Sanctierecht*, Deventer: Wolters Kluwer, 2^e druk 2016, ISBN 9789013136135.
- I. Weijers (red.), *Jeugdstrafrecht In internationaal perspectief*, Boom Lemma, 4^e druk 2017
- J. uit Beijerse, *Jeugdstrafrecht. Beginselen, wetgeving en praktijk*, Maklu, 3^e druk 2017

TOETSVORMEN

Het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorietoets en een casustoets.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Gezien het 'capita selecta' karakter van het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht*, kan er binnen dit keuzevak voor gekozen worden meerdere docenten in te zetten.

STUDIEBELASTING

Het vak *sanctierecht en jeugdstrafrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 15 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 10 dagdelen.
- Contacttijd: 5 dagdelen

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK STRAFRECHT: GEDRAGSRECHT, RAADKAMERPROCEDURES EN VERVOLGINGSBELETSELEN

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een keuzevak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016. Geactualiseerd in maart 2019.

DOELGROEP

Het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* kan alleen worden gekozen door stagiaires die de *major* of *minor strafrecht* hebben gevolgd, omdat het vak voortbouwt op de kennis en ervaring die daarin is opgedaan.

OPBOUW

Het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* bestaat uit drie onderdelen die elk gedurende één dagdeel centraal staan:

1. Gedragsrecht
2. Raadkamerprocedures
3. Vervolgingsbeletselen

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* willen deelnemen moeten de *minor strafrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

In de kolom *Overlap* wordt verwezen naar de vakken die soortgelijke toetstermen ook opgenomen hebben. Daarbij wordt voor het keuzevak *getuigen en verweren* de verkorting *Getuigen* gehanteerd.

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
1. GEDRAGSRECHT				
1.	De stagiaire kan in een concrete zaak benoemen welke gedragsregels van toepassing zijn op zijn positie als raadsman tegenover zijn cliënt en diens familie en vrienden.	T	C	<i>Minor strafrecht</i>
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak in kaart brengen welke gedragsregels van toepassing zijn op zijn positie als raadsman van de verdachte of als advocaat van het slachtoffer tegenover andere advocaten, de officier van justitie en de strafrechter.	T	C	<i>Minor strafrecht</i>
3.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of hij bepaalde verzoeken van het slachtoffer en nabestaanden kan honoreren, of hij bepaalde uitlatingen mag doen en beschrijven hoe hij zich – in het algemeen - dient op te stellen richting het slachtoffer en nabestaanden.	T	C	<i>Minor strafrecht</i>
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak beargumenteren of hij contact met de media kan hebben en welke informatie hij wel en niet kan verschaffen.	T	C	
5.	De stagiaire kan benoemen in hoeverre hij in het algemeen de media mag inlichten over een strafzaak en onder welke voorwaarden.	K		
6.	De stagiaire kan vaststellen of het hem in een concrete zaak vrijstaat contact te hebben met (potentiële) getuigen in een strafzaak en hij kan benoemen onder welke omstandigheden.	K		
7.	De stagiaire kan in een concrete zaak de grenzen van de vrijheid van zijn handelen vaststellen in geval van een gedetineerde cliënt die beperkingen opgelegd heeft gekregen.	T	EC	
8.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoever zijn geheimhoudingsplicht reikt en daarnaar handelen.	T	C	<i>Minor strafrecht</i>
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen hoever zijn verschoningsrecht reikt en daarnaar handelen.	T	C	
10.	De stagiaire kan beschrijven hoe hij zich dient op te stellen bij een doorzoeking van zijn kantoorpand.	K		
11.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen onder welke voorwaarden hij een strafzaak kan overnemen, en onder welke voorwaarden hij in dat verband een gedetineerde verdachte mag bezoeken.	T	C	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
12.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen wanneer voor bepaalde (rechts)gebieden een externe deskundige moet worden ingeschakeld en daarnaar handelen.	T	C	
2. RAADKAMERPROCEDURES				
13.	De stagiaire kan beschrijven op welke manieren andere belanghebbenden, niet zijnde de verdachte, het beslag kunnen aanvechten.	K		
14.	De stagiaire kan beschrijven op welke manieren andere belanghebbenden, niet zijnde de verdachte, het beslag kunnen aanvechten.	K		
15.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een beklag nog mogelijk/tijdig is.	T	C	
16.	De stagiaire kan in een concrete zaak de voor het beklag tegen het beslag relevante feiten samenvatten.	T	EC	
17.	De stagiaire kan benoemen waar en binnen welke termijn beklag tegen het beslag kan worden ingediend.	K		
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt informeren of er tegen de beslissing omtrent het beklag nog een rechtsmiddel openstaat.	T	EC	
19.	De stagiaire kan benoemen wat er met het beslag gebeurt na de einduitspraak.	K		
20.	De stagiaire kan beschrijven aan welke wettelijke vereisten het beklag en de indiening ervan moeten voldoen.	K		
21.	De stagiaire kan benoemen welke kosten via welke wettelijke bepaling kunnen worden teruggevorderd door de cliënt/verdachte.	K		
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een concrete raadkamerprocedure openbaar is of niet.	T	EC	<i>Major strafrecht</i>
23.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen wat de laatste dag van indiening van een verzoek tot schadevergoeding ex art. 89 Sv of 591a Sv is.	T	C	<i>Major strafrecht</i>
24.	De stagiaire kan in een concrete zaak bepalen op grond van welke omstandigheden afgeweken kan worden, zowel negatief als positief, van het standaard schadebedrag per dag dat gehanteerd wordt bij verzoeken ex artikel 89 Sv.	T	C	
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt informeren over in hoeverre hij recht zou hebben op schadevergoeding ex art. 591a Sv indien de rekeningen van de raadsman zijn betaald door een derde.	T	C	
26.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of een aanvulling van het verzoek ex 89 Sv of 591a Sv mogelijk is en zo ja, onder welke voorwaarden.	T	C	
27.	De stagiaire kan benoemen aan welke wettelijke vereisten een verzoek ex art. 89 of 591a Sv en de indiening ervan moet voldoen.	K		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Overlap
28.	De stagiaire kan benoemen welke andere mogelijkheden (in zijn algemeenheid) van schadevergoeding openstaan indien de kostenpost niet valt onder de reikwijdte van art. 89 of 591a Sv.	K		
29.	De stagiaire kan in een concrete zaak een verzoekschrift tot beëindiging van de zaak opstellen, indienen en behandelen.	T	EC	
30.	De stagiaire kan in een concrete zaak een klaagschrift over het niet vervolgen van strafbare feiten opstellen, indienen en behandelen.	T	EC	
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak een klaagschrift tegen invordering rijbewijs opstellen, indienen en behandelen.	T	EC	
3. VERVOLGINGSBELETSELEN				
32.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of het ontbreken van rechtsmacht aan de ontvankelijkheid van de officier van justitie in de weg staat.	T	EC	
33.	De stagiaire kan beschrijven wanneer publiekrechtelijke personen strafrechtelijk aansprakelijk gehouden kunnen worden voor hun handelen of nalaten.	K		
34.	De stagiaire kan beschrijven wanneer natuurlijke personen strafrechtelijk aansprakelijk gehouden kunnen worden voor het handelen of nalaten van publiekrechtelijke rechtspersonen.	K		
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak klachtdelicten onderscheiden en bepalen of het ontbreken van een klacht de ontvankelijkheid van de officier van justitie in de weg staat.	T	EC	<i>Major strafrecht (onderwerp 7)</i>
36.	De stagiaire kan vaststellen of een eerdere vervolging de ontvankelijkheid van de officier van justitie in de weg staat.	T	EC	
37.	De stagiaire kan uitleggen waarom de dood van de verdachte het recht tot strafvordering doet vervallen.	B		
38.	De stagiaire kan in een concrete zaak aan de hand van een casus vaststellen of het recht tot strafvordering is verjaard.	T	EC	
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak benoemen onder welke voorwaarden een transactie kan worden bereikt, wat de gevolgen daarvan zijn en in een concrete zaak daarop zo nodig aansturen.	T	EC	<i>Getuigen (onderwerp 4)</i>
40.	De stagiaire kan benoemen vanaf welke leeftijd een persoon strafrechtelijk aansprakelijk gehouden kan worden voor zijn handelen of nalaten.	K		
41.	De stagiaire kan de bijzondere wettelijke vervolgingsbeletsel van art. 255 en 349 lid 3 Sv en art. 316 lid 3 Sr beschrijven.	K		
42.	De stagiaire kan de regeling van art. 359a Sv beschrijven en aan de hand van voorbeelden uitleggen waarom de officier van justitie op deze grond zelden tot nooit niet-ontvankelijk in zijn vervolging wordt verklaard.	B		<i>Getuigen (onderwerp 2)</i>
43.	De stagiaire kan beschrijven op welke momenten een vervolgingsbeletsel naar voren kan of moet worden gebracht.	K		

VOLGORDE

Er is geen vaste volgorde noodzakelijk bij het aanleren van de toetstermen van het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen*. Ook de volgorde van de drie onderwerpen kan nog gewijzigd worden.

LEERVORMEN

De toetstermen van het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie en/of zelfstudie en/of e-learning en/of oefenen met rollenspelen en/of het uitwerken van casus. Met name bij het onderdeel *Gedragsrecht* is veel interactie en discussie gewenst.

Het is aan te bevelen om een videofilm te ontwikkelen om de docent te ondersteunen. In de video kunnen bijvoorbeeld goede en slechte voorbeelden gegeven worden van een advocaat die een voorarresttraject op een politiebureau afhandelt en van een advocaat die naar een zitting gaat. Zo wordt de praktijk goed zichtbaar voor de stagiaires en kan de materie concreet behandeld worden. Aan de hand van de video-opnamen kan gediscussieerd worden.

Er zullen ook opdrachten en casus ontwikkeld moeten worden. Een casus kan bijvoorbeeld bestaan uit een hypothetische situatieschets waarin een cliënt zich tot de stagiaire wendt met allerlei vragen. Verder zouden er (tussentijdse) digitale toetsen, bijvoorbeeld in een digitale leeromgeving of in een e-learningapplicatie kunnen worden ingezet om na te gaan of de stof wordt beheerst en om zichtbaar te maken waaraan nog extra aandacht dient te worden besteed.

LEERMIDDELEN

De basis leerboeken die in de *minor strafrecht* en in de *major strafrecht* worden gebruikt, kunnen mogelijk ook in het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* worden ingezet. Dat geldt ook voor *Het Statuut voor de verdediging* (men is bezig met een nieuwe druk) en (gedeeltelijk) het *Handboek Verdediging*. Wellicht dat de toepasselijke hoofdstukken van het *Handboek Strafzaken* (losbladig) ook als materiaal gebruikt kan worden.

TOETSVORMEN

Het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theorietoets en een casustoets. Voor de toetstermen op kennis- en begripsniveau is een theorietoets het meest logisch. De toetstermen op toepassingsniveau (en hoger) zouden via een casustoets getoetst kunnen worden.

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Omdat met name over het onderwerp *Gedragsrecht* veel interactie en discussie wenselijk is, moet een maximale groepsgrootte van bijvoorbeeld 20 stagiaires worden aangehouden voor het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen*. Grotere groepen zijn niet handig.

Wanneer gebruik wordt gemaakt van een video, dan is videoafspeelapparatuur tijdens de contactmomenten benodigd.

STUDIEBELASTING

Het keuzevak *gedragsrecht, raadkamerprocedures en vervolgingsbeletselen* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK STRAFRECHT: STRAFRECHT & MENSENRECHTEN EN BESTRAFFEND BESTUURSRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Er is enige overlap tussen dit vak en andere vakken binnen de leerlijn strafrecht. In het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* staan mensenrechterlijke rechtsbronnen centraal.

DOELGROEP

Het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* kan gevolgd worden door stagiaires die de *minor strafrecht*, de *major strafrecht*, de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* hebben gevolgd. In de praktijk betekent dit dat dit vak toegankelijk is voor stagiaires uit alle leerlijnen.

ONDERWERPEN/OPBOUW

Het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* moet worden beschouwd als een 'capita selecta' vak. Het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* bestaat uit twee delen:

1. **Strafrecht & mensenrechten**

- 1.1 Belangrijkste volkenrechtelijke bronnen van mensenrechten alsmede het EU Handvest voor de grondrechten
- 1.2 Materieel strafrecht en mensenrechten: het legaliteitsbeginsel
- 1.3 Strafvorderlijke dwangmiddelen vanuit mensenrechtelijk perspectief:
  - Vrijheidsbeneming
  - Opnemen van vertrouwelijke communicatie
- 1.4 Recht op een eerlijk strafproces:
  - Horen van getuigen

2. **Bestraffend bestuursrecht**

- 2.1 De boeteregeling in de Algemene wet bestuursrecht en de verhouding van deze regeling tot bijzondere boeteregelingen en de regeling van de strafbeschikking
- 1.2 Materieel boeterecht
  - Het overtredersbegrip in het bestuursrecht (artikel 5:1 Awb):
    - o Plegen, medeplegen en functioneel daderschap
    - o Aansprakelijkheid rechtspersonen, waaronder uitdrukkelijk die van krachtens publiekrecht ingestelde rechtspersonen en feitelijk leidinggevers
  - Effectief voeren van een boetematigingsverweer:
    - o De rol van 6 EVRM en 47 Handvest: de indringende toets door de rechter
    - o Afwezigheid van alle schuld (AVAS) (artikel 5:41 Awb)
    - o Hoogte van de bestuurlijke boete (artikel 5:46 Awb):
      - Boetetarieven in beleidsregels en boetetarieven in algemeen verbindend voorschrift (artikel 4:84 Awb en artikel 5:46, derde lid, Awb)
      - De omstandigheden waarop de hoogte van de bestuurlijke boete moet worden afgestemd (ernst van de gedraging, mate van verwijtbaarheid, omstandigheden waaronder de overtreding is gepleegd, en de omstandigheden waarin de overtreder verkeert (met name financiële omstandigheden)
      - Matiging wegens overschrijding redelijke termijn

1.3 Formeel boeterecht

- Zwijgrecht en nemo tenetur (artikelen 29 Sv, 5:10a en 8:28a Awb)
- Onschuldpresumptie en de zware eisen die aan bewijsvoering en motivering van boetebesluiten worden gesteld (artikelen 6 EVRM, 48 Handvest Grondrechten EU)
- Het boeterapport en effectieve verdediging (artikelen 5:48, 5:50 en 5:53 Awb, 6 EVRM, 47 en 48 Handvest Grondrechten EU)
- Ne bis in idem en una via (artikelen 5:43, 5:44, 5:47 en 243, tweede lid, Sv)
- Tijdigheid van gronden en omvang van het geding in het formele boeterecht
- Schorsende werking en de (on)mogelijkheden van de voorlopige voorziening in het boeterecht (artikel 6:16, 8:81 Awb)

Gezien het karakter van dit vak is het niet de bedoeling dat er gestreefd wordt naar integratie tussen deze twee delen.

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* willen deelnemen, moeten de *minor strafrecht*, de *major strafrecht*, de *minor bestuursrecht* of de *major bestuursrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Beginterm	Overlap
1. STRAFRECHT & MENSENRECHTEN					
1.	De stagiaire kan de strafrechtelijk relevante mensenrechtelijke verdragen, zoals in ieder geval het EVRM, het IVBPR, het EU Handvest voor de Grondrechten en de CAT, waarbij Nederland partij is benoemen.	K		X	
2.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen of mensenrechtelijke verdragsbepalingen voor Nederland bindend zijn en of zij ieder verbindende bepalingen vormen in de zin van artikel 93 GW.	T	E		
3.	De stagiaire kan beschrijven dat het EU Handvest voor de Grondrechten kan worden ingeroepen bij de toepassing van EU-recht.	K			
4.	De stagiaire kan in een concrete zaak een cliënt adviseren over de voor hem relevante bepalingen uit mensenrechtenverdragen.	T	EC		
5.	De stagiaire kan het EVRM, het IVBPR en het EU Handvest voor de Grondrechten vergelijken en de relevante verschillen in inhoud en strekking benoemen.	B			
6.	De stagiaire kan in een concrete zaak de jurisprudentie van het EHRM, het HvJEG en het HRC raadplegen.	T	EC		
7.	De stagiaire kan beschrijven wat het strafrechtelijk legaliteitsbeginsel inhoudt.	K			
8.	De stagiaire kan het verschil tussen het nationale legaliteitsbeginsel (artikel 1 Sr) en de legaliteitseis in mensenrechtenverdragen en het EU Handvest voor de Grondrechten verklaren.	B			
9.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of voldaan is aan de mensenrechtelijke legaliteitseis.	T	EC		
10.	De stagiaire kan een definitie geven van strafvorderlijke dwangmiddelen.	K			<i>Major strafrecht (onderwerp 6)</i>
11.	De stagiaire kan de mensenrechten benoemen waarop een inbreuk wordt gemaakt bij toepassing van strafvorderlijke dwangmiddelen.	K			
12.	De stagiaire kan de verdragsrechtelijke mensenrechtennormen waarin het recht op privacy wordt beschermd opsommen.	K			
13.	De stagiaire kan uitleggen hoe bij het opnemen van vertrouwelijke communicatie inbreuk wordt gemaakt op het recht op privacy.	B			
14.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of het opnemen van vertrouwelijke communicatie in strijd is met het recht op privacy.	T	C		

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Beginterm	Overlap
15.	De stagiaire kan de verdragsrechtelijke mensenrechtennormen waarin het recht op vrijheid wordt beschermd opsommen.	K			
16.	De stagiaire kan beschrijven wat de verschillende vormen zijn van strafvorderlijke vrijheidsbeneming in het Nederlands strafproces (aanhouden, ophouden voor verhoor, in verzekeringstelling, bewaring, gevangenneming/gevangenhouding).	K			<i>Major strafrecht (onderwerp 6)</i>
17.	De stagiaire kan voor elk van die vormen (aanhouden, ophouden voor verhoor, in verzekeringstelling, bewaring, gevangenneming/gevangenhouding) uitleggen hoe er inbreuk wordt gemaakt op het recht op vrijheid.	B			
18.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of strafvorderlijke vrijheidsbeneming in strijd is met het recht op vrijheid.	T	C		
19.	De stagiaire kan de verschillende onderdelen van het recht op een eerlijk proces opsommen.	K			
20.	De stagiaire kan de verdragsrechtelijke normen waarin het recht om een getuige te ondervragen wordt beschermd benoemen.	K			
21.	De stagiaire kan illustreren aan de hand van de jurisprudentie van het HvJEU over de met het EVRM overeenkomende bepalingen in het Handvest Grondrechten onder welke omstandigheden het ondervragingsrecht niet meer wordt gerespecteerd.	B			<i>Major strafrecht</i>
22.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wanneer het niet horen van een getuige resulteert in schending van het mensenrechtelijke ondervragingsrecht.	T	C		<i>Major strafrecht (onderwerp 5) en getuigen en verweren</i>
2. BESTRAFFEND BESTUURSRECHT					
23.	De stagiaire kan de regeling van de bestuurlijke boete in de Algemene wet bestuursrecht beschrijven.	K		x	
24.	De stagiaire kan de stappen in het bestuursrechtelijke systeem van rechtsbescherming (bezwaar, beroep, hoger beroep, voorlopige voorziening) beschrijven.	K		x	
25.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen welke bestuursrechter (rechterlijk college) in beroep en hoger beroep bevoegd is.	T	EC	x	
26.	De stagiaire kan de regeling van bezwaar- en beroepstermijnen, het recht over verzend-/ontvangst van bezwaar- en beroepschriften en de verschoonbare termijnoverschrijding beschrijven.	K		x	
27.	De stagiaire kan de regeling van de strafbeschikking en boetebeschikking bij overtredingen beschrijven.	K		x	<i>Minor/major strafrecht</i>
28.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze plegen, medeplegen en functioneel daderschap in het bestuursrecht in het overtrederbegrip een rol kunnen spelen.	K			

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Beginterm	Overlap
29.	De stagiaire kan enkele bestuursrechtelijke voorbeelden van het overtrederbegrip beschrijven die zowel betrekking hebben op bestraffende sancties als op herstelsancties.	B			
30.	De stagiaire kan de boeterechtelijke aansprakelijkheid van feitelijk leidinggevers en de boeterechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon waarvan zij feitelijk leidinggever zijn beschrijven.	K			
31.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of de feitelijk leidinggever boeterechtelijk aansprakelijk is.	T	EC		
32.	De stagiaire kan het verschil beschrijven tussen de strafrechtelijke en bestuursrechtelijke benadering van de immuniteit van krachtens publiekrecht ingestelde rechtspersonen.	B			
33.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze en in hoofdlijnen met welke argumenten in het boeterecht een AVAS-verweer wordt gevoerd.	K			
34.	De stagiaire kan het verschil beschrijven tussen de volle toetsing en de terughoudende toetsing door de bestuursrechter, en het belang van dit onderscheid voor het boeterecht in het licht van artikel 6 EVRM en 47 Handvest.	K		X	
35.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of bij het buiten beschouwing laten van een boetetarief in het kader van de volle toetsing door de bestuursrechter het tweede lid of het derde lid van artikel 5:46 awb moet worden toegepast.	T	EC		
36.	De stagiaire kan beschrijven op welke wijze en met welke argumenten in het boeterecht een beroep kan worden gedaan op een van de vier groepen boetematigende omstandigheden: <ul style="list-style-type: none"> - ernst van de gedraging; - mate van verwijtbaarheid; - omstandigheden waaronder de overtreding is gepleegd; - de (financiële) omstandigheden waarin de overtreder verkeert. 	K			
37.	De stagiaire kan in een concrete zaak zijn cliënt adviseren over het boetematigingsverweer dat kan worden gevoerd.	T	EC		
38.	De stagiaire kan benoemen welke eisen aan een boetematigingsverweer worden gesteld.	K			
39.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een beroep op overschrijving van de redelijke termijn kans van slagen heeft of tot boetematiging zal leiden.	T	EC		
40.	De stagiaire kan beschrijven hoe de in de Awb geregelde verdedigingsrechten zich verhouden tot de in artikel 6 EVRM en 47 Handvest besloten liggende verdedigingsrechten.	K			
41.	De stagiaire kan de werking van het zwijgrecht en het nemo tenetur-beginsel in het strafrecht en het bestuursrecht in eigen woorden samenvatten.	K		X	

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Beginterm	Overlap
42.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen wat de uitwerking van het zwijgrecht in het boeterecht voor zijn cliënt is (zowel in geval zijn cliënt een natuurlijke persoon is, als een rechtspersoon of een ex-werknemer van een rechtspersoon-overtreder).	T	EC		
43.	De stagiaire kan beschrijven wat de gevolgen zijn van het boeterapport voor de verdedigingsrechten in de fase van de voorbereiding van het boetebesluit.	K			
44.	De stagiaire kan beschrijven wanneer een bestuursorgaan verplicht is om het boeterapport voorafgaand aan een boetebesluit uit te brengen.	K			
45.	De stagiaire kan de werking van de onschuldpresumptie in het bestraffende bestuursrecht beschrijven.	K			
46.	De stagiaire kan voorbeelden geven van de zware eisen die door de bestuursrechter worden gesteld aan de bewijsvoering en motivering van boetebesluiten.	B			
47.	De stagiaire kan in een concrete zaak vaststellen wat in een bestuursrechtelijke boeteprocedure het laatste moment is waarop een beroepsgrond nog kan worden aangevoerd zonder dat de rechter deze wegens schending van een goede procesorde buiten beschouwing kan laten.	T	EC		
48.	De stagiaire kan in eigen woorden samenvatten wat de omvang van het geding (artikel 8:69 Awb) in een boeteprocedure is.	K			
49.	De stagiaire kan de juridische kenmerken van het leerstuk ne bis in idem beschrijven.	K			
50.	De stagiaire kan de juridische kenmerken van het leerstuk una via beschrijven.	K			
51.	De stagiaire kan in een concrete zaak zijn cliënt adviseren over de te nemen stappen indien deze zich geconfronteerd ziet met een strafvervolgning en een voornemen tot boeteoplegging voor vergelijkbare gedragingen/overtredingen.	T	EC		
52.	De stagiaire kan beschrijven of en wanneer bezwaar en/of beroep in een boeteprocedure schorsende werking heeft/hebben.	K			
53.	De stagiaire kan in een concrete zaak beoordelen of een schorsingsverzoek (voorlopige voorziening) kans van slagen heeft.	T	EC		
54.	De stagiaire kan in een concrete zaak - waarbij een cliënt die zich tijdig bij hem meldt met een aan hem opgelegde bestuurlijke boete waarbij de betaling daarvan deze cliënt voor grote financiële moeilijkheden plaatst - adviseren over de te nemen stappen en de kans van slagen daarvan.	T	C		

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* is het aan te bevelen om de toetstermen binnen de twee afzonderlijke delen (*Strafrecht en mensenrechten* en *Bestraffend bestuursrecht*) min of meer in de aangegeven volgorde te behandelen.

Het verdient ook aanbeveling om het onderdeel *Strafrecht en mensenrechten* aan het onderdeel *Bestraffend bestuursrecht* vooraf te laten gaan.

LEERVORMEN

De toetstermen van het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* kunnen bereikt worden door middel van klassikale instructie in combinatie met zelfstudie ter voorbereiding op de contactmomenten. Tijdens de contactmomenten kan gewerkt worden met casus of met een rollenspel, waarin bijvoorbeeld de rollen van advocaat, Officier van Justitie en rechter aan bod komen.

Bij het contactmoment over bestraffend bestuursrecht kan een casus worden gebruikt en een rollenspel met de volgende drie rollen: de advocaat van de overtreder aan wie een forse bestuurlijke boete is opgelegd, de advocaat van het verwerende bestuursorgaan en de rechter. Het verdient aanbeveling de casus en de drie rollen te laten voorbereiden door de stagiaire, waarbij de groep al bij de voorbereiding over de rollen wordt verdeeld.

LEERMIDDELEN

Bij de ontwikkeling van het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* kan gebruik gemaakt worden van (delen uit):

- S. Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford University Press, 2002).
- O.J.D.M.L. Jansen, Bestuurlijke boete, in: *Handboek Strafzaken* (losbladig)(zodra geactualiseerd).
- R. Stijnen, *Rechtsbescherming tegen bestraffing in het strafrecht en het Bestuursrecht*, Deventer: Kluwer 2011.
- O.J.D.M.L. Jansen, Bestuurlijk en justitieel bestraffen in Nederland – op zoek naar (nog) meer eenheid, in: R.C. van Houten (red.), *Economisch strafrecht en bestuurlijke boete*, WLP, Nijmegen 2012, p. 21-79.
- L.J.A. Damen (e.a.), *Bestuursrecht I*, Den Haag: BJu 2013, p. 697-729 (bekend verondersteld).

Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* kan bijvoorbeeld worden afgerond met een theoretietoets (met name over de toetstermen op kennis- en begripsniveau) en/of een casustoets (over de toetstermen op toepassingsniveau).

RANDVOORWAARDEN/ORGANISATIE

Gezien het 'capita selecta' karakter van het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht*, kan er binnen dit keuzevak voor gekozen worden meerdere docenten in te zetten.

STUDIEBELASTING

Het vak *strafrecht & mensenrechten en bestraffend bestuursrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het voorbereiden van de toets): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen, als volgt verdeeld:
  - o Strafrecht & mensenrechten: 2 dagdelen
  - o Bestraffend bestuursrecht: 1 dagdeel.

Binnen het deel over *strafrecht & mensenrechten* is het de bedoeling dat de meeste tijd (naar verwachting de tweede helft van dagdeel 1 en dagdeel 2 volledig) besteed wordt aan de onderwerpen 3 en 4. Aan de onderwerpen 1 en 2 kan dus beduidend minder tijd worden besteed.

VAKBESCHRIJVING KLEIN KEUZEVAK STRAFRECHT: BIJZONDER STRAFRECHT

PLAATS IN DE OPLEIDING

Het vak *bijzonder strafrecht* maakt deel uit van de leerlijn strafrecht. Het is een 'klein' keuzevak (een vak met drie dagdelen contacttijd). Het vak wordt gegeven in leerjaar 2 en 3 van de beroepsopleiding advocaten. Laatstelijk gewijzigd bij besluit van de algemene raad op 8 september 2016.

DOELGROEP

Het vak *bijzonder strafrecht* kan alleen worden gevolgd door stagiaires die de *minor strafrecht* en/of de *major strafrecht* hebben gevolgd.

ONDERWERPEN/OPBOUW

De volgende onderwerpen komen aan bod:

1. Commun strafrecht vs. bijzonder strafrecht
2. De belangrijkste deelgebieden van het bijzonder strafrecht (Wegenverkeerswet, Wet economische delicten, Opiumwet en Wet wapens en munitie)
3. Strafbaarstellingen in het bijzonder strafrecht (gelede normstelling)
4. Legaliteit
5. Daderschap en deelneming
6. Subjectieve bestanddelen en schulduitsluitingsgronden
7. Samenloop en ne bis in idem
8. Straffen en maatregelen
9. Toezicht en opsporing
10. Afwijkende regeling van opsporingsbevoegdheden
11. Vervolg en berechting

VOORWAARDEN VOOR DEELNAME

Stagiaires die aan het vak *bijzonder strafrecht* willen deelnemen, moeten de *minor strafrecht* en/of de *major strafrecht* gevolgd hebben. Er gelden geen aanvullende deelnamevoorwaarden.

EINDTERMEN

Voor het vak *bijzonder strafrecht* zijn geen eindtermen opgesteld.

TOETSTERMEN

Voor het vak *bijzonder strafrecht* zijn de volgende toetstermen opgesteld:

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
1.	De stagiaire kan vaststellen of hij in een concrete casus met algemeen/of bijzonder strafrecht te maken heeft.	T	E	1
2.	De stagiaire is bekend met de belangrijkste materieelrechtelijke en formeelrechtelijke onderwerpen uit de Wegenverkeerswet, Wet economische delicten, Opiumwet en Wet wapens en munitie.	K		2
3.	De stagiaire kan in een concrete casus de toepasselijke gelede normstelling toepassen.	T	EC	3
4.	De stagiaire kan de beginselen die ten grondslag liggen aan het materieelrechtelijke legaliteitsbeginsel vertalen in een verweer dat is toegespitst op het bijzonder strafrecht.	T	EC	4
5.	De stagiaire kan de criteria voor strafbaarheid van een rechtspersoon in een concrete casus toepassen.	T	C	5
6.	De stagiaire kan de criteria voor strafbaarheid van een feitelijk leidinggever in een concrete casus toepassen.	T	C	5
7.	De stagiaire kan het leerstuk van functioneel daderschap toepassen op een casus uit het bijzonder strafrecht.	T	C	5
8.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen onder welke voorwaarden een publiekrechtelijke rechtspersoon al dan niet kan worden vervolgd. Indien vervolging mogelijk is, kan de stagiaire verweren voeren die zijn toegespitst op de bijzondere status van publiekrechtelijke rechtspersonen.	T	EC	5
9.	De stagiaire kan bij een concrete strafbaarstelling in het bijzonder strafrecht vaststellen welke bestanddelen van die strafbaarstelling door het opzetvereiste worden beheerst en op welke wijze het opzet wordt geïnterpreteerd.	T	C	6
10.	De stagiaire kan in een concrete casus van bijzonder strafrecht een verweer opstellen met betrekking tot avas.	T	EC	6
11.	De stagiaire is in staat het begrip schuld in de zin van art. 6 WWV in een concrete casus toe te passen.	T	C	6
12.	De stagiaire is in staat het begrip roekeloosheid in de zin van art. 175 WWV in een concrete casus toe te passen.	T	C	6
13.	De stagiaire kan het feitsbegrip dat ten grondslag ligt aan het ne-bis-in-idem-beginsel toepassen op de vraag of vervolging mogelijk is dan wel een wijziging van de tenlastelegging is toegelaten.	T	C	9,11
14.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen welke maximale straf kan worden opgelegd op basis van de samenloopregeling (eendaadse samenloop, meerdaadse samenloop en voortgezette handeling).	T	C	7, 8

Nr.	Toetsterm	Taxonomie	Context	Onderwerp
15.	De stagiaire kan in een concrete casus vaststellen welke (bijzondere) straffen en maatregelen de strafrechter kan opleggen en berekenen hoe hoog die straffen en/of maatregelen kunnen zijn.	T	EC	8
16.	De stagiaire kan het verschil tussen toezicht en opsporing beschrijven.	K		9, 10
17.	De stagiaire kan een definitie geven van de begrippen sfeerovergang en sfeercumulatie.	K		9, 10
18.	De stagiaire kan het begrip opsporing definiëren.	K		10
19.	De stagiaire kan in een concrete casus van bijzonder strafrecht vaststellen op welke wettelijke bepalingen de opsporingsbevoegdheden gebaseerd kunnen worden.	T	C	10
20.	De stagiaire kan beschrijven in hoeverre er bij strafrechtelijke handhaving een plicht tot medewerking geldt, waar deze plicht in de wet is geregeld en welke beperkingen er op die plicht tot medewerking bestaan.	K		10
21.	De stagiaire het nemo-tenetur-beginsel toepassen op een casus.	T	C	10
22.	De stagiaire kan beschrijven wat het una-via-beginsel inhoudt, waar dit beginsel in de wet is geregeld en welke strafrechtelijke jurisprudentie op dit leerstuk van toepassing is.	K		7, 11
23.	De stagiaire kan in een concrete casus bepalen welke rechter bevoegd is tot de behandeling van de (bijzondere) strafzaak.	T	E	11

VOLGORDE

Voor een goede beheersing van de stof uit het vak *bijzonder strafrecht* is het, voor wat betreft het onderwerp *Bijzondere strafwetten*, belangrijk dat de hierboven aangegeven volgorde van onderwerpen en toetstermen wordt gevolgd.

LEERVORMEN

Het bijzondere strafrecht is dermate gecompliceerd, dat de leerstof toegelicht moet worden. Zonder voorbeelden, achtergronden en informatie over het praktische gebruik is de leerstof niet altijd te begrijpen. De leerstof die via zelfstudie wordt doorgenomen kan echter wel breder en omvangrijker zijn dan de onderwerpen die tijdens de contactmomenten worden besproken. Tijdens de contactmomenten worden de hoofdpunten besproken, waarbij wordt uitgelegd wat er in de leerstof staat en hoe dat in de praktijk wordt toegepast.

In de casus kan een tenlastelegging als uitgangspunt worden genomen, waarbij de stagiaire moet uitzoeken:

- Hoe de gelaagde regelgeving in elkaar zit (dus welke nationale en internationale bronnen dit verwijt inkleden).
- Op welke bestanddelen van de tenlastelegging het opzet betrekking moet hebben.
- Welke straf maximaal kan worden opgelegd.

Zo raakt de stagiaire bekend met het achterhalen van relevante regelgeving, krijgt hij begrip van de toepassing van opzet in het bijzonder strafrecht en leert hij werken met de nationale bepalingen die de sancties in het bijzonder strafrecht reguleren.

Een andere bruikbare casus is die waarin de overgang van controle naar opsporing aan de orde komt en het nemo-teneturbeginsel een rol speelt. Bijvoorbeeld: een controle van DCMR wijst uit dat een bedrijf teveel

troep uitstoot, om verder te onderzoeken wat er precies is misgegaan wordt er verzocht om interne rapporten van het bedrijf, maar het bedrijf wil die niet verstrekken omdat het zichzelf daarmee zou kunnen belasten. Op deze manier kan de verhouding tussen administratief recht en strafrecht worden geïllustreerd. Bovendien kunnen de stagiaires kennis maken met veelvoorkomende vraagstukken én procedures die in dit verband een rol spelen (552a-klaagschriften met verzegeling et cetera).

LEERMIDDELEN

Voor het vak *bijzonder strafrecht* worden de volgende suggesties gedaan voor leermiddelen voor de stagiaires en voor de verdere ontwikkeling van het vak:

- F.G.H. Kristen, R.M.I. Lamp, J.M.W. Lindeman, M.J.J.P. Luchtman (red.), *Bijzonder strafrecht. Strafrechtelijke handhaving van sociaal-economisch en fiscaal recht in Nederland*, Den Haag: WPI/Boom Lemma uitgevers, 2011.
- A.M. Mulder en D.R. Doorenbos, *Schets van het economisch strafrecht*, Deventer: Kluwer, 2008
- B.F. Keulen, *Economisch strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint, 1995.
- L.E.M. Hendriks, *Milieustrafrecht*, Deventer: Kluwer, 2011.
- W.E.C.A. Valkenburg, *Inleiding fiscaal strafrecht*, Deventer: Kluwer, 2007.

Het eerstgenoemde boek is het meest volledig voor dit onderwerp. Indien van een publicatie een meer recente versie beschikbaar is, verdient het gebruik daarvan uiteraard de voorkeur.

TOETSVORMEN

Het vak *bijzonder strafrecht* wordt afgerond met een eindopdracht in de digitale leeromgeving.

STUDIEBELASTING

Het vak *bijzonder strafrecht* heeft naar schatting een studiebelasting van 6 dagdelen. Dit aantal is als volgt opgebouwd:

- Voorbereidingstijd door de stagiaire (inclusief het bestuderen van bronnen en het maken van de eindopdracht): 3 dagdelen.
- Contacttijd: 3 dagdelen.